G. 6. 512

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. T. CICERONIS

AD Q. FRATREM

DIALOGI TRES

DE ORATORE

RECENSITI ATQVE PERPETVIS
ADNOTATIONIBVS ILLVSTRATI

AD VSVM

SCHOLARVM PIARVM.

FLORENTIAE MDCCLV.
E TYPOGRAPHIO IMPERIALI.

CVM ADPROBATIONE.

Scripſi igitur Ariſtoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in diſputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis; & omnem antiquorum, & Ariſtoteleam, & Iſocrateam rationem oratoriam complectuntur.

Cic. Lib. I. ad Famil. epiſt. 9. ad Lentulum.

Digitized by Google

CAIETANO . ANTINORIO
EQVITI . PATRICIO . FLORENTINO
CAESARIS . IN . ETRVRIA . REGENDA
A . CONSILIIS
ET . IN . RE . BELLICA
A . SECRETIS
VIRO
ET . DIGNITATE
ET . GENTIS . ANTINORIAE . GLORIA
ET . VIRTVTVM . SVARVM . PRAESTANTIA
LONGE . EXCELLENTISSIMO
QVEM . SAPIENTIA
ATQVE . IN . REBVS . GRAVISSIMIS
RECTE . ADMINISTRANDIS
PRVDENTIA . SINGVLARIS
IAM . INDE . AB . INEVNTE . AETATE
CONTINVATIS . VELVTI . MVNERVM
MAGNARVMQVE . DIGNITATVM
GRADIBVS
EO . IAM . AMPLITVDINIS . EVEXIT
VT . PLVRIMVM . EI . HONORIS
ATQVE . AVCTORITATIS
PRINCIPES . SEMPER . VIRI . TRIBVERINT
NEQVE . FLORENTINORVM . MODO
SED . POPVLORVM . ETRVRIAE . OMNIVM
AMOREM . SIBI . ATQVE . CHARITATEM
CONCILIAVERIT
CVI . AEQVITATIS . PRVDENTIAE
LIBERALITATIS
FIDEI . INTEGRITATIS

GLO-

Digitized by Google

GLORIA
MAGNA. ILLA. QVIDEM. ET. IMMORTALIS
NON. SATIS. VISA. FVIT
NISI. EAM. DOCTRINAE. GLORIA. CVMVLARET
DOCTRINARVMQVE. PATROCINIO
ADAVGERET
QVOD. IN. PVBLICIS. MVNERIBVS
SAPIENTISSIME. OBEVNDIS
LITTERARVM. STVDIA
OMNESQVE. PRAECLARISSIMAS. ARTES
ET. IPSE. IN. SE. MIRIFICE. EXCOLVERIT
ET. IN. IVVENTVTE
PRAESERTIM. FLORENTINA
EXEMPLO. IN. PRIMIS. SVO
FAVORE. ATQVE. CONSILIIS
SVMMO. OPERE. PROMOVERIT
ATQVE. AMPLIFICAVERIT
PETRVS. M. SODERINVS
PRO. TANTIS. EIVS
IN. REM. LITTERARIAM. PROMERITIS
M. TVLLII. LIBROS. DE. ORATORE
A. SE. RECENSITOS
PERPETVISQVE. ADNOTATIONIBVS
ILLVSTRATOS
HOMINI. DE. ETRVRIA
DE. ORDINE. SCHOLARVM. PIARVM
DE. SE. DE. LITTERARVM. STVDIIS
DE. OMNIBVS. BONIS. ARTIBVS
PRAECLARE. MERITO
DEDICABAT.

PE-

PETRVS M. SODERINVS

E SCHOLIS PIIS

LECTORI

S. P.

Libri Ciceronis de Oratore, quos recenſitos, perpetuiſque adnotationibus illuſtratos hoc uno volumine tibi exhibeo, humaniſſime Lector, ea continent, quibus quis ſummus orator commode fieri poſſit. Noverat id iampridem magnus ille rhetor Fabius Quintilianus, neque melius ſe unquam facturum exiſtimavit, quum ſuas illas oratorias inſtitutio-

nes conſcriberet, quam ſi praecepta ſua univerſa Tullii praeceptis conformaret, totumque fere rhetorem Ciceronem in ſuos libros transferret. Id ſatis ſit velim, ut intelligas, an pro oratoria facultate, veraque eloquentia perdiſcenda quid ſublimius, quid acutius, quidve perfectius tribus hiſce Dialogis, quos ſtudioſis eloquentiae adoleſcentibus propono, reperiri unquam poſſit. Si enim doctrinam omnem, quae continetur in his libris, animo complectantur iuvenes, quos inſtituimus, non habent modo iam, probeque tenent, quod magnum videri poſſet, quantum de eloquentia, omnique ſermonis elegantia & Graeci, & Latini, ſive rhetores, ſive philoſophi voce, aut ſcripto conſignarunt; neque vident modo qua ratione, quibus ſtudiis, quibuſve praeſidiis praeſtantiſſimi nonnulli illarum gentium oratores evaſerint; ſed, quod multo utilius eſt, in quo iſti peccave-

caverint, quid ipſis defuerit, in quo redundarint plane cognoſcunt, ſimulque intelligunt quae nos a veteribus artis praeceptoribus, aut prorſus inutilia, aut impropria, aut de numero excerpenda praecepta acceperimus. Id cauſſae fuit, cur, poſtquam adoleſcentibus conſuluerim in poetica facultate, illuſtratis una cum Everardo Audrichio collega meo ſelectis veterum Latinorum Comoediis, atque Tragoediis, quum aliquid ex oratoria facultate in eorumdem commodum proferre ſimul cum ipſo meditarer, atque is hanc mihi provinciam reliquerit, ſibique eos in antiquitatis ſtudio inſtituendos ſuſceperit, hos ego prae ceteris libros ſeligendos putaverim. Qui noſtri quidem in iuventutis utilitatem labores mox poſt editas Comoedias, Tragoediaſque prodiiſſent, niſi nos, pro inſtituti noſtri ratione, a litteris humanioribus ad graviores diſciplinas

tradendas ſubito fere translati, animum ab his curis abducere, alioque transferre debuiſſemus. Sed antequam manum hiſce adnotationibus admoverem, non ignorabam complures me doctos viros praeceſſiſſe, qui accurate, ſapienterque, quod ego facere meditabar, praeſtitiſſent. Quot enim, & quanti viri Ciceronis opera recenſuerunt, exornarunt, atque commentariis locupletiſſimis, doctiſſimiſque illuſtrarunt! quorum quidem egregie ſcripta ſi habere prae manibus adoleſcentes commode potuiſſent, nullius certe uſus, aut operis meas has adnotationes futuras intelligebam. Verum quum ipſa commentariorum ubertas, & copia ſcriptorum obeſſe potius, quam prodeſſe mihi videretur ob graves impenſas, quas ſubire plerique non poſſunt, qui domeſticis anguſtiis premuntur, niſi quis id ſibi curae ſuſcepiſſet, ut uno, eoque perparvo volumine, quae in pluribus,

ma-

magniſque libris copioſe, affluenterque diſſeruntur, ſtrictius, breviuſque concluderet, hoc mihi onus imponendum duxi, atque hac ratione meam hac in re operam non inutilem futuram exiſtimavi. Quo quidem alacrius, & confidentius id aggreſſus ſum, quod auctor mihi huius conſilii ſuſcipiendi fuerit vir in tota litterarum republica clariſſimus, meique Ordinis ſummus moderator Eduardus Corſinus, cuius quidem auctoritas in re doctrinae, atque eruditionis tanta eſt, quantam ſumma illa ſapientia ſua, peracutum illud, atque acre in pervidendis rebus obſcuriſſimis iudicium, & magna illa, atque multiplex cum Graecae, tum Latinae antiquitatis cognitio ſibi tum demum pareret neceſſe erat.

Atque en tibi, amice Lector, quid in commodum iuventutis praeſtiterim. Curavi, ut quantacunque eſt in his libris, quae certe non exigua eſt,

ex-

expoſita doctrina, plana, atque perſpicua fieret; atque eiuſmodi eſſent meae adnotationes, ut non alio praeſidia ad verba, & mentem Ciceronis aſſequendam, quaerènda eſſent adoleſcentibus. Quod utrum ex meis, ſive ex alienis obſervationibus obtinerem, dummodo obtinerem, parum, aut etiam nihil ſollicitus fui. Multo enim pluris intererat per haec, quae in uſum iuventutis conſcribebantur commentaria, prodeſſe, quam novarum rerum auctorem haberi; praeſertim quum in eo opere interpretando, atque illuſtrando, in quo tot iam viri inſudaverint, arduum, ac minime quaſi ſperandum ſit aliquid videre, quod praeviſum ab ipſis non fuerit, aut ea dicere, quae ab aliis iam non fuerint occupata. Multo itaque opportunius duxi ex quocunque demum fonte apta, brevis, ac perſpicua explanatio haberi poſſet, eam inde haurire, ac, ut ita dicam, arripere, & clario-

riori, qua potui, ratione in commodum, utilitatemque ſtudioſorum convertere. Quare ſi ex hiſtoria, ſive ex philoſophia, ſive ex iure civili, ſive ex arte rhetorica, ſive demum ex reconditiori eruditione aliquid educere opus fuit, ita per me, tamque brevi, & dilucida, atque ad mediocritatem adoleſcentulorum accommodata oratione factum eſt, ut vel illarum artium, ſcientiarumque expertes, quantum ſatis eſt, Ciceronis mentem aſſequi commode poſſint. Hoc mihi conſilium, atque haec mihi harum adnotationum conſcribendarum propoſita ratio. Itaque e re mea eſſe duxi varias lectiones tum ſolum innuere, quum ſcilicet eiuſmodi eſſent, quae lucem, vel dignitatem ſententiis Ciceronis adiungerent. Illud unum me ancipitem, incertumque detinuit, qua nimirum horum librorum editione uterer, quae caſtigatiſſima eſſet, atque omnium emenda-

da-

datiſſima, ad quam meam hanc conformarem, quandoquidem pleraeque ſunt, etiam recentiſſimae, eaeque inter ſe, vel vocibus nonnullis, vel interpungendi ratione, diſſimiles. Poſtquam tamen animadverti quanto ſtudio, quantaque induſtria, ac diligentia ſuam curaverit Iſaacus Verburgius, eamque a doctis viris praeferri multis editionibus intellexi, eam praeoptavi, eaque a viro clariſſimo primum facta Amſtelaedami anno MDCCXXIV. quam religioſe uſus ſum. Haec ſunt, de quibus te admonitum volui, Lector humaniſſime. Ceterum ſi quid in rem tuam, atque eorum praeſertim, qui ad eloquentiae ſtudia operam conferunt, me feciſſe iudicabis, id, quod maxime volui, me conſecutum intelligam, nimirum, & ſatis inſtituto meo feciſſe, &, quem unice mihi propoſui fructum laborum meorum, utilitatem nempe iuventutis, acquiſiviſſe. Vale.

M. T.

M. T. CICERONIS
AD Q. FRATREM
DIALOGI TRES
DE ORATORE.

DIALOGVS, ſeu LIBER PRIMVS.

COgitanti mihi ſaepenumero, & memoria 1 vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolent, qui in 2 optima republica, cum & honoribus, & rerum geſtarum gloria florerent, eum vitae curſum tenere potuerunt, ut vel in 3 negotio ſine 4 periculo, vel in 5 otio cum dignitate eſſe poſſent. Ac fuit 6 tempus illud, cum mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrum praeclara ſtudia referendi fore, iuſtum, & prope ab omnibus 7 conceſſum arbitrarer, ſi 8 infinitus forenſium rerum labor, & 9 ambitionis occupa-

1 Hiſtorias, facta veterum, Athenienſium praeſertim, & Romanorum. 2 Optimo ſtatu Reipublicae, Rep bene conſtituta, civibus bene moratis, & magiſtratibus incorruptis. 3 Curis publicis, in adminiſtranda republica, ut in conſilio, in foro, in legationibus. 4 Invidiae praeſertim ſubeundae. 5 Cum publicis curis defuncti ſibi vivebant. 6 Poſt exactos honores. 7 Alii legebant: *conceſſum iri*. 8 Labor forenſium cauſarum quammaximus, ſive optato demum fine carens. 9 Novorum honorum petitio, quae omne meum tempus occupabat. *In ambiendo magiſtratu*

tio , 1 decurſu honorum , 2 etiam aetatis flexu conſtitiſset . Quam ſpem cogitationum & conſiliorum meorum, cum graves 3 communium temporum , tum varii noſtri caſus fefellerunt . Nam qui 4 locus quietis & tranquillitatis pleniſſimus ſore videbatur , in eo 5 maximae moles moleſtiarum , & turbulentiſſimae tempeſtates extiterunt . Neque vero nobis cupientibus , atque exoptantibus 6 fructus otii datus eſt ad eas 7 artes , quibus a pueris dediti fuimus , 8 celebrandas , interque nos 9 recolendas . Nam 10 prima aetate incidimus in ipſam perturbationem 11 diſciplinae veteris

per urbem, per municipia, addito nomenclatore candidati circumferebantur: quibus erat comitiorum ſuffragium, nominatim ſalutabant, prehenſabant, precabantur, ludos exhibebant, largiebantur aliquid populo, in iis rebus fere tempus omne conſumebant. Adde curas, ſolicitudines, rumores hominum, res & verba competitorum, repentinas civium mutationes, quae varie diſtrahunt animum, nec ulla frui quiete ſinunt. Strebaeus.

1 Decurſo iam ex ordine curriculo magiſtratuum, quaeſturae, aedilitatis, praeturae, conſulatus. 2 Etiam aetatis inclinatione, ſive, aetate etiam ingraveſcente, & ad ſenectutem declinante conquieviſſet. 3 Calamitatum publicarum, & communium periculorum. 4 Tempus illud, pars illa vitae. 5 Alludit ad reipublicae, & ſui calamitates, de quibus infra. 6 Uſus, ſeu quietis & otii uſura. 7 Rhetoricas, & philoſophicas. 8 Frequenter tractandas, frequentandas. 9 Mente repetendas. 10 Pueritia, & adoleſcentia. 11 Satis conſtat apud omnes quae, & quam gravia mala pertulerit Roma, atque adeo univerſa reſpublica ex Marii & Syllae civilibus bellis, & ex duorum Conſulum Octavii & Cinnae ſeditionibus excitatis. De his Appian. Alex. de Bellis Civi. lib. Plutarch. in vita Marii, & Syllae, & Lucius Florus lib. 3. cap. 21. His igitur miſerrimis temporibus Reip. forma mutata eſt; Sylla perpetuam dictaturam invaſit, tribunitia poteſtas pene ſublata, iudicia ab equitibus ad Senatum

ris; & 1 conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque diſcrimen: & hoc tempus omne poſt Conſulatum obiecimus 2 iis fluctibus, qui, per nos a communi 3 peſte depulſi, in noſmetipſos redundarunt. Sed tamen in his vel aſperitatibus rerum, vel anguſtiis temporis, obſequar ſtudiis noſtris: et, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel cauſae amicorum, vel reſp. tribuet otii, ad ſcribendum potiſſimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque 4 roganti. nam neque auctoritate quiſquam apud me plus valere te poteſt, neque voluntate. Ac mihi repetenda eſt veteris cuiuſdam 5 memoriæ non ſane ſatis 6 explicata recordatio, ſed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris, ut cognoſcas, quae viri omnium

A 2 elo-

rum tranſlata, tyrannis & proſcriptio invecta, corrupta diſciplina militaris, omnis denique vetus reip. & imperii adminiſtrandi ratio perturbata.

1 Conſul factus Cicero anno ab V. C. DCXC. Catilinae audaciam reprimere, fraudes detegere, & coniuratorum incendia, non ſine gravi vitae diſcrimine, reſtinguere debuit. Oratione in L. Catilinam IV. ita de ſe Cicero: *Ego ſum ille Conſul, Patres conſcripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur: non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus: non curia, ſummum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus; non denique haec ſedes honoris, ſella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque inſidiis fuit.* 2 Id eſt, P. Clodii furori, cui tandem cedere Cicero coactus eſt, & patriam, quam ſtrenue defenderat ac ſervarat, exul relinquere. Videnda Ciceronis Vita, praeſertim quae a Middletono V. C. nuperrime edita eſt. 3 Pernicie, calamitate. Pro *peſte* Gruterus ſuſpicabatur reponendum *pectore*. 4 Vt, ſcilicet, ex iis quae adoleſcens inchoaveram, aliquid politius perfectiuſque proferam. 5 Id eſt, diſputationis Craſſum inter & Antonium, cuius ſum memor. 6 Non ſatis clara & explanata.

eloquentiſſimi, clariſſimique ſenſerint de omni ratione dicendi. Vis enim, ut mihi ſaepe dixiſti; quoniam quae 1 pueris, aut adoleſcentulis nobis ex 2 commentariolis noſtris inchoata, ac rudia 3 exciderunt, vix hac 4 aetate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis, quas diximus, tot, tantiſque conſecuti ſumus; aliquid iiſdem de rebus politius a nobis, perfectiuſque proferri: ſoleſque nonnunquam hac de re a me in diſputationibus noſtris diſſentire, quod ego prudentiſſimorum hominum 5 artibus eloquentiam contineri ſtatuam: tu autem illam ab 6 elegantia doctrinae ſegregandam putes, & in quodam ingenii, atque exercitationis genere ponendam. 7 Ac mihi quidem ſaepenumero in ſummos homines, ac ſummis ingeniis praeditos intuenti, quaerendum eſſe viſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus 8 rebus, quam in dicendo admirabiles extitiſsent. Nam quocunque te animo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis,

non

1 Cum eloquentiae praeceptis apud Rhetores ſtuderemus. 2 Libellis. 3 Imprudenter ſcripta, & caſu concinnata ſunt. 4 Tres hi de Oratore libri conſcripti ſunt a Cicerone biennio poſt ſuum reditum ab exilio, hoc eſt anno aetatis ſuae LII. Gn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo Coſs. ab V. C. DCXCVIII. 5 Celebris eſt quaeſtio, utrum eloquentia ingenio & exercitatione conſtet, an artibus & diſciplinis. In eandem ac Cicero ſententiam concurrit Quintilianus affirmans in lib. 2. perfectam eloquentiam plus arti, quam ingenio debere. Artes, quibus eloquentia maxime coaleſcit, ſunt grammatica, poetica, hiſtoria, ius civile, dialectica, phyſica, ethica, rhetorica. 6 A doctrinae cultu, qui ex artibus, & doctrinarum praeceptis comparatur. 7 Oſtendit naturam, atque ingenium plus ad alias artes, quam ad eloquentiam valuiſſe. 8 Alii legunt *artibus*.

non 1 mediocrium artium, ſed prope 2 maximarum. Quis enim eſt, qui, ſi clarorum hominum ſcientiam, rerum geſtarum vel utilitate, vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate praeſtantiſſimos pene innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos proferre poſſimus? Iam vero conſilio, ac ſapientia qui regere, ac gubernare remp. poſſent, multi noſtra, plures patrum memoria, atque etiam maiorum extiterunt, cum boni 3 perdiu nulli, vix autem ſingulis aetatibus ſinguli tolerabiles oratores invenirentur. 4 Ac, ne quis forte cum aliis ſtudiis, quae 5 reconditis in artibus, atque in quadam 6 varietate litterarum verſentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude, aut cum boni ſenatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipſa artium genera, circumſpiciatque qui in iis floruerunt

1 *Mediocrium artium, ut architecturae, agriculturae, oeconomiae, quae quidem multos habent praeſtantes adminiſtros.* Strebaeus. 2 Inter artes maximas recenſet illas imperatorum, ſenatorum, philoſophorum, mathematicorum, muſicorum, grammaticorum, & poetarum, in quibus ſingulis plures viros excelluiſſe dicit, quam in eloquentia. 3 Longo tempore nulli Romae boni oratores fuerunt. Cicero in Bruto: *Quem vero extet, & de quo ſit memoriae proditum, eloquentem fuiſſe, & ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cetegbus.* Is Conſul fuit anno ab V. C. DIL. Cethegum proxime ſecutus eſt M. Cato. poſtea vix ſingulis aetatibus ſive ſeculis, ſinguli tolerabiles oratores, ait Cicero, extiterunt. 4 Ac, ne quis forte putet eloquentiam magis comparandam cum aliis ſtudiis litterarum, quam cum arte militari, & ſenatorum prudentia, convertat &c. 5 In artibus & praeceptis reconditis, & longe poſitis a cognitione populari. 6 Multiplici, & varia variarum rerum tractatione.

fuerint, quamque multi: ſic facillime, quanta oratorum ſit, ſemperque fuerit paucitas, iudicabit. Neque enim te fugit, laudatarum artium omnium procreatricem quandam, & quaſi parentem, eam, quam 1 φιλοσοφίαν Graeci vocant, ab hominibus doctiſſimis iudicari, in qua difficile eſt enumerare, quot viri, quanta ſcientia, 2 quantaque in ſuis ſtudiis varietate, & copia fuerint: qui non una aliqua in re ſeparatim elaborarint, ſed omnia, quaecumque poſſent, vel 3 ſcientiae perveſtigatione, vel 4 differendi ratione comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, & quam recondita in arte, & multiplici, ſubtilique verſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exſtiterunt, ut nemo fere ſtuduiſſe ei ſcientiae vehementius videatur, quin, 5 quod voluerit, conſecutus ſit. Quis 6 muſicis, quis huic ſtudio litterarum, quod profitentur ii, qui 7 grammatici vo-

1 Philoſophiam. 2 Quam diverſa, & quam copioſa in ſuis ſtudiis pertractaverint. 3 Vel rerum ſciendarum indagatione, & inquiſitione ad eas cognoſcendas. 4 Vel dialectica diſputatione. 5 Id eſt, ſummam ſcientiam, ſeu cognitionem illius ſcientiae ſit adeptus. 6 Scientiis muſicis quarum principia a mathematicis diſciplinis deſumpta. Muſica olim magni habita, & inter elegantiores facultates repoſita. Plutarchus in Dialogo περὶ Μουσικῆς. σεμνὴ οὖν κατὰ πάντα ἡ μουσικὴ θεῶν εὕρημα οὖσα. *Honorabilis ergo omnino Muſica, cum ſit Deorum inventum*. Graviſſime Pindarus. ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε Ζεὺς, ἀτύζονται βοὰν Πιερίδων ἀΐοντα. *Quaecunque non amat Iupiter, vocem averſantur Pieridum*. 7 Non hic intelliguntur Grammatici, qui legendi, ſcribendique rationem docent, ſed qui, quae a Poetis aliiſque ſcriptoribus dicuntur, exponenda ſuſcipiunt. Hinc dicti ſunt philologi; nam quae philologum convenit ſcire, ea Grammatici eſt explicare. Dicti etiam Critici, quod eorum ſit de aliorum ſcriptis iudicandi ſcientia.

vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pene infinitam 1 vim, & materiam, 2 ſcientiae cogitatione comprehenderit? Vere mihi hoc videor eſſe dicturus, ex omnibus iis, qui in harum artium ſtudiis 3 liberaliſſimis ſint, doctrinisque verſati, minimam copiam poetarum egregiorum extitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, ſi diligenter, & ex noſtrorum, & ex Graecorum copia comparare voles, multo tamen pauciores oratores, quam poetae boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum artium ſtudia 4 fere reconditis atque abditis e 5 fontibus hauriuntur: dicendi autem omnis ratio 6 in medio poſita communi quodam in uſu, atque in hominum more & ſermone verſatur: ut in ceteris id maxime excellat, quod longiſſime ſit ab imperitorum intelligentia, ſenſuque diſiunctum. In dicendo autem vitium vel maximum eſt a vulgari genere orationis, atque a conſuetudine 7 communis ſenſus abhorrere. Ac ne illud quidem vere dici poteſt, aut plures ceteris artibus 8 inſervire, aut maiore delectatione, aut ſpe uberiore, aut praemiis ad perdiſcendum amplio-

1 Copiam artium, & rerum, quas praeſertim Grammatici quaſi ſuo iure complectuntur. 2 *Non ſecus trias Gallicanorum, nec non Pall. priores duo, publicati* ſcientia & cognitione, *minùs nervoſe*; cogitationis *enim vocabulo ſignificatur coactio & compreſſio, qua opus eſt in tam variis rebus memoria comprehendendis*. Gruterus. 3 Studia, artes, doctrinae liberaliſſimae ſunt, quae ſola mente, atque animorum contentione exercentur. 4 Magna ex parte. 5 E principiis *reconditis, atque abditis*, id eſt, occultis, & a communi hominum cognitione remotis. 6 In communi uſu, vel omnium etiam imperitorum intelligentia expoſita. 7 Opinionis, & prudentiae vulgatae, popularis 8 Studere, totos ſe, ſive operam dare.

ribus commoveri. Atque ut omittam Graeciam, quae ſemper eloquentiae princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: in hac ipſa civitate profecto nulla unquam vehementius, quam eloquentiae ſtudia viguerunt. Nam poſteaquam, 1 imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. 2 Ac primo quidem totius 3 rationis ignari, qui neque exercitationis ullam vim, neque aliquod praeceptum artis eſſe arbitrarentur, tantum, quantum ingenio & cogitatione poterant, conſequebantur. Poſt autem, auditis oratoribus Graecis, cognitiſque eorum litteris, adhibitiſque doctoribus, incredibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo & varietas, multitudoque in omni genere cauſarum, ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio aſsecutus eſſet, adiungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum praecepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quae nunc quoque ſunt, 4 expoſita praemia, vel

1 Temporibus Syllae. Primi, qui Romae ſumma eloquentiae laude florerent, Antonius, & Craſſus, de quibus Cicero in Bruto. Craſſus *Q. Caepione Conſule natus, & C. Laelio*, hoc eſt anno ab V. C DCXIII. *triennio ipſo minor, quam Antonius, quod idcirco poſui, ut dicendi Latine prima maturitas in qua aetate extitiſſet, poſſet notari, & intelligeretur iam ad ſummum pene eſſe perductam, ut eo nihil ferme quiſquam addere poſſet, niſi qui a philoſophia, a iure civili, ab hiſtoria fuiſſet inſtructior*. 2 Initio magnitudinis Romanae, cum Roma florere coepit, adhuc indocta, & rudis. 3 Artis, & exercitationis. 4 Alii legunt, *propoſita*. Videnda Benedicti Averani Diſſertatio in Cic. XII. De praemiis Oratorum.

vel 1 ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero [ut multis rebus poſſumus iudicare] noſtrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praeſtiterunt. Quibus de cauſis, quis non iure miretur, 2 ex omni memoria aetatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum maius eſt 3 hoc quiddam, quam homines opinantur, & pluribus ex artibus, ſtudiiſque collectum. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, praeſtantiſſimis hominum ingeniis, infinita cauſarum varietate, ampliſſimis eloquentiae propoſitis praemiis, eſſe cauſae putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Eſt enim & ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, ſine qua verborum 4 volubilitas inanis atque irridenda eſt: & ipſa oratio, 5 conformanda non ſolum electione, ſed etiam 6 conſtructione verborum: & omnes animorum 7 motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut ſedandis, aut excitandis expromenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiaeque, & eruditio 8 libero digna, celeritaſque & brevitas & reſpondendi, & laceſſendi, 9 ſubtili venuſtate, atque urbanitate coniuncta. Tenenda praete-

1 Ad multorum, vel principum benevolentiam, & amicitiam comparandam. 2 Hoc eſt, in omnibus aetatibus, temporibus, civitatibus, quarum memoria ad poſteros pervenit. 3 Hoc eloquentiae ſtudium, haec dicendi facultas. 4 Verborum copia, quibus nulla ſubeſt ſententia, nec doctrina. 5 Ornanda, figuranda, atque in elegantem formam redigenda. 6 Collocatione ad concinnitatem, & numerum. 7 Affectus. 8 Non ſcurrilis, ſed ingenua. 9 Arguta. Actenus tria oratoris officia conſtituta ſunt, docendi, movendi, & delectandi.

Digitized by Google

terea eſt omnis 1 antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut iuris civilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quae motu corporis, quae geſtu, quae vultu, quae vocis conformatione, ac varietate moderanda eſt, quae ſola per ſe ipſa 2 quanta ſit, hiſtrionum levis ars, & ſcena declarat: 3 in qua cum omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci ſint, fuerintque, quos animo aequo ſpectare poſſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria, quae niſi cuſtos inventis, cogitatiſque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiamſi praeclariſſima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari deſinamus, quae cauſa ſit eloquentium paucitatis, cum ex iis rebus univerſis eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt, hortemurque potius liberos noſtros, ceteroſque, quorum gloria nobis, & dignitas cara eſt, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut praeceptis, aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed aliis quibuſdam ſe id, quod expetunt, conſequi poſſe confidant. Ac mea quidem ſententia nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus. Etenim ex rerum cognitione 4 efloreſcat, & redundet oportet oratio: quae niſi ſubeſt, res ab oratore percepta & cognita inanem quandam habet elocutionem, & pene puerilem.

Ne-

1 Cognitio veteris hiſtoriae, ex qua exempla eruuntur. 2 Quanti momenti ſit, ſeu quantum valeat ad animos ſpectatorum utrumque flectendos. 3 Id eſt: in qua arte vel ſcena licet omnes hiſtriones elaborent in moderatione &c. 4 *Ex rerum cognitione, quam philoſophia praeſtat, effloreſcat ut fructus e ſtirpibus, & redundet ut fluvius e fontibus oportet oratio.* Strebaeus.

Neque vero ego hoc tantum oneris imponam noſtris praeſertim oratoribus in hac tanta occupatione urbis, ac vitae, nihil ut iis putem licere neſcire. quamquam vis oratoris, profeſſioque ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere, ac polliceri videtur, ut omni de re, quaecumque ſit propoſita, ab eo ornate, copioſeque dicatur. Sed quia non dubito, quin hoc pleriſque immenſum, infinitumque videatur, & quod Graecos homines non ſolum ingenio, & doctrina, ſed etiam otio, ſtudioque abundantes, 1 partitionem quandam artium feciſſe video, neque in 2 univerſo genere ſingulos elaboraſſe, ſed ſepoſuiſſe a ceteris 3 dictionibus, eam partem dicendi, quae in forenſibus diſceptationibus iudiciorum, aut deliberationum verſaretur, & id unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in his libris amplius, quam quod huic generi, 4 re quaeſita, & multum diſputata, 5 ſummorum hominum prope conſenſu eſt tributum: Repetamque non ab 6 incunabulis noſtrae veteris, pueriliſque doctrinae quendam ordinem praeceptorum, ſed ea, quae quondam accepi in noſtrorum hominum eloquentiſſimorum, & omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: non quod illa contemnam, 7 quae Graeci, dicendi artifices, & doctores reliquerunt; ſed cum illa pateant, in promtuque ſint omnibus, neque ea inte-

1 Diviſionem artium, ut eloquentiam a philoſophia, philoſophiam a geometria, hanc ab hiſtoria &c. ſecernerent, & de his ſeparatim diſputarent. 2 In omni arte, & diſciplina. 3 Id eſt, cauſis, ſeu cauſarum generibus. Poſſet etiam intelligi, a ſermonibus circa reliquas artes inſtitutis. 4 Re prius mature perpenſa, ſtudio & cogitatione inventa, multiſque diſputationibus tractata. 5 Craſſi, & Antonii. 6 Metaphorice. A primis inſtitutionibus, ſive rudimentis. 7 Scripſerunt de Rhetorica ex Graecis Ariſtoteles, Theodectes, Theophraſtus, Hermagoras, Apollonius.

terpretatione mea aut ornatius explicari, aut planius exprimi poſſint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus a noſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Graecis anteponam. 1 Cum igitur vehementius inveheretur 2 in cauſam principum conſul Philippus 3, Druſique tribunatus, pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi iam, debilitarique videretur; dici memini, 4 ludorum Romanorum diebus L. Craſſum, quaſi 5 colligendi ſui cauſa, ſe in 6 Tuſculanum contu-

1 Has rhetoricas diſputationes, Graecorum more, exponit Cicero per Dialogum, cuius primas partes tribuit Lucio Craſſo, & Marco Antonio; 2 In cauſam ſenatorum, qui M. Livio Druſo Tribuno plebis uſi ſunt, ut publica iudicia, quae ab ordine equeſtri indigniſſime in principes civitatis viros exercebantur, rurſus transferrentur ad ſenatum, penes quem ante C. Sempronii Gracchi tribunatum iamdiu fuerant. Druſi, ipſiuſque ſenatus conatibus, quantum potuit reſtitit, Conſul Lucius Marcius Philippus. 3 Druſus, ut cauſam principum ſuſtineret, & adverſus Philippum Conſulem plebem ſibi, totamque Italiam adiungeret, Graccanas leges, frumentarias, ſcilicet, & agrarias aſſeruit; hinc cum Philippo & ipſi Senatores in Druſum concitati, eius tribunatus infringi coepit; ipſe interfectus, &, quod ius civitatis Latio promiſerat, bellum Sociale ortum eſt, quod & Marſicum, & Italicum dictum. Druſus *in iis ipſis, quae pro ſenatu moliebatur ſenatum habuit adverſarium, non intelligentem, ſi qua de plebis commodis ab eo agerentur, veluti ineſcandae, illiciendaeque multitudinis cauſſa fieri, ut minoribus perceptis, maiora permitteret*. P. Velleius Paterculus Lib 2. Videnda hiſtoria Rom. horum temporum.
4 De ludis Romanis, qui & Magni dicti, quorum diebus nihil in foro, nihil in curia agebatur, vide Nieupoortium Comp Ant. Rom. 5 Vt ſe a forenſi ſtrepitu, & publicis curis reficeret ac recrearet. 6 Tuſculanum hodie *Grotta Ferrata*, ubi poſtea etiam Ciceronis villa, qua ſummopere delectabatur.

tuliſſe. veniſſe eodem, ſocer eius qui fuerat, 1 Quintus Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo, & conſiliorum in repub. ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate coniunctus. Exierant autem cum ipſo Craſſo adoleſcentes & Druſi maxime familiares, & in quibus magnam tum ſpem maiores natu dignitatis ſuae collocarant, 2 C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus illis, deque univerſa rep., 3 quam ob cauſam venerant, multum inter ſe uſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt. Quo quidem in ſermone multa divinitus a 4 tribus illis conſularibus 5 Cotta deplorata, & commemorata narrabat, ut nihil incidiſſet poſtea civitati 6 mali, quod non impendere illi tanto ante vidiſſent. Eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, ut, cum 7 lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis: eaque eſſet 8 in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, 9 ut dies

1 Q. Mucius Scaevola Augur, ab iuriſprudentia, ab eloquentia, ab omni dignitate clariſſimus, quem ſenem Cicero adoleſcens, diſcendi cauſa, adibat. 2 De C. Aurelio Cotta, & P. Sulpicio Rufo, qui hic ut adoleſcentes audiendae inter ſummos oratores diſputationis percupidi inducuntur, plura Cicero in Bruto. 3 Vt nimirum ob civiles diſcordias aegri, feſſique aliquantulum ſimul conquererentur, & conquieſcerent. 4 Craſſo, Antonio, & Scaevola, qui conſules fuerant. 5 Cotta narrabat haec Ciceroni, qui tunc puer huic ſermoni non interfuerat. 6 Bellorum civilium, ſeditionum, & cladium, quae multae, Mario praeſertim & Sylla auctoribus, factae ſunt. 7 Loti in balneis de more ante coenam menſae accubuiſſent. 8 In Craſſo, qui convivas excipiebat, feſtivitas, *& in iocando lepos*, alii legunt, *loquendo*. 9 Vt dies ille, pro ſuperiorum ſermonum gravitate & ſeveritate, videretur dies curiae, in qua

dies inter eos curiae fuiſſe videretur, convivium Tuſculani. Poſtero autem die, cum 1 illi maiores natu ſatis quieſſent, & in 2 ambulationem ventum eſſet; 3 dicebat tum Scaevolam 4 duobus ſpatiis tribuſve factis, dixiſſe, Cur non imitamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in 5 Phaedro Platonis? nam me haec tua platanus 6 admonuit; quae non minus ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis, quam illa, 7 cuius umbram ſecutus eſt Socrates, quae mihi videtur non tam ipſa 8 aquula, quae deſcribitur, quam Platonis oratione 9 creviſſe: & quod

qua de rebus graviſſimis agitur; eſſet autem convivium, pro locii & otii iucunditate, quale Tuſculanum deceret.

1 Tres illi ſeniores conſulares 2 Etiam loca deambulationi deſtinata, quae veteres in villis ſummo ſtudio fieri curabant, ambulationes dicebantur, & nonnunquam a Graeca voce, Xyſta. Vitruvius lib. 5. cap 11. *Faciunda autem Xyſta ſic videntur, ut ſint inter duas porticus ſilvae, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino, id eſt, ex teſtis contritis & calce, ſtationes.* 3 Cotta narrabat. 4 Cum ſemel atque iterum obambulaſſet. 5 *Phaedrus* inſcribitur Platonis Dialogus a Phaedro Socratis amico. 6 Admonuit me, ut Socratem imitaremur, hoc eſt, ad platani huius umbram ſederemus, & diſputationem de eloquentia inſtitueremus. 7 Σω. πρόαγε δή, καὶ σκόπει ἅμα, ὅπου καθιζησόμεθα. Φαι. ὁρᾷς οὖν ἐκείνην τὴν ὑψηλοτάτην πλάτανον; Σω. τί μήν; Φαι. ἐκεῖ σκιά τ' ἐστὶ, καὶ πνεῦμα μέτριον, καὶ πόα καθίζεσθαι, ἢ ἐὰν βουλώμεθα κατακλιθῆναι. Socr. Perge itaque, *& ſimul contemplare locum ubi ſedeamus. Phae. Viden illam peraltam platanum? Socr. Quid ni? Phae Illic & umbra eſt, & ventus temperatus, & herba, quo aut conſidamus, aut ſi malumus inclinemur*. Plato in Phaedro.

8 Quae iuxta Socratis platanum erat. In Phaedro ὑδάτιον.

9 Non tam videtur creviſſe aqua, & humore, quam fama ob Platonici Dialogi celebritatem.

quod ille [1] duriſſimis pedibus fecit, ut ſe abiiceret in herbam, atque ita illa, quae philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur, [2] id meis pedibus certe concedi eſt aequius. Tum Craſſum, [3] Immo vero commodius etiam; pulvinoſque popoſciſſe, & omnes in iis ſedibus, quae erant ſub platano, conſediſſe dicebat. Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. Qui cum ita eſſet exorſus: Non ſibi cohortandum Sulpicium & Cottam, ſed magis utrumque collaudandum videri, quod tantam iam eſſent facultatem adepti, ut non [4] aequalibus ſuis ſolum anteponerentur, ſed cum maioribus natu compararentur. Neque vero mihi quidquam, inquit, praeſtabilius videtur, quam poſſe dicendo [5] tenere hominum coetus, mentes allicere, voluntates impellere quo velit: unde autem velit, deducere. Haec una res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquilliſque ci-

vi-

1 Firmiſſimis, uſu obduratis. Socrates nudis plerunque pedibus incedebat, quod erat eorum, qui duram ſeveramque philoſophiam profitebantur. Phaedrus in Dialogo Platonis haec Socrati. εἰς καιρὸν, ὡς ἔοικεν, ἀνυπόδητος ὢν ἔτυχον. σὺ μὲν γὰρ δὴ ἀεί. *Opportune, ut arbitror, nihil forte calceorum fero. Nam tu*, Socrates, *ſemper es* nudo pede. 2 Vtpote mollioribus, accedente etiam ſenectute, per quam diu deambulare, vel uno eodemque veſtigio ſtare nequeo. 3 Immo vero tibi, vel tuis pedibus commodius aliquid eſt concedendum. 4 De Cottae, & Sulpicii eloquentia haec inter alia Cicero in Bruto. *Atque in his oratoribus illud animadvertendum eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles. Nihil enim tam diſſimile, quam Cotta Sulpicio, & uterque aequalibus ſuis plurimum praeſtitit.* 5 Attentos reddere. Haec ſpectant ad illud oratoris munus in principio dicendi, ut attentos, dociles, ac benevolos ſibi reddat auditores.

vitatibus, praecipue ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominum exſiſtere 1 unum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam iucundum cognitu atque auditu, quam ſapientibus ſenteutiis gravibuſque verbis ornata oratio, & polita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, 2 iudicum religiones, ſenatus gravitatem, unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, 3 retinere homines in civitate? Quid autem tam neceſſarium, quam 4 tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel provocare 5 integros, vel te ulciſci laceſſitus? Age vero, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, 6 curiamque meditere, quid eſſe poteſt in otio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quam ſermo 7 facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim uno praeſtamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus. Qua-

1 Oratorem, ſcilicet, qui vel ſolus, vel cum paucis, dicendo, quod omnibus natura datum eſt, quoſcunque animi conceptus bene exprimere, & quae voluerit, conſequi poſſit. 2 Iudicibus religionem tribuit, quod iuriſiurandi religione ad recta iudicia ferenda tenebantur. 3 In exilium eiiciendos. 4 In promptu habere artem dicendi, tanquam armaturam. *Oratio diſerta perinde atque armatura eſt*. Strebeus. 5 Fortes, integris viribus. Ante Gruterum legebatur, *improbos*. 6 Loca, in quibus omnis oratorum eloquentia explendeſcebat. Roſtra, & Forum indicant conciones ad populum, & cauſas civiles; Subſellia, orationes iudiciales; Curia, quae in ſenatu dicebantur: E quibus orationum generibus apparet publica eloquentiae utilitas, ſed eſt & utilitas privata. 7 Elegans, ſcitus, & perpolitus.

Quamobrem quis hoc non iure miretur, ſummeque in eo elaborandum eſſe arbitretur, ut, quo uno homines maxime beſtiis praeſtent, in hoc hominibus ipſis antecellat? Vt vero iam 1 ad illa ſumma veniamus; 2 quae vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut a fera, agreſtique vita ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut iam conſtitutis civitatibus, leges, iudicia, iura deſcribere? Ac, ne plura, quae ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione, & ſapientia non ſolum ipſius dignitatem, ſed & privatorum plurimorum, & univerſae reip. ſalutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes: atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reip. emolumento eſſe poſſitis. Tum Scaevola comiter, ut ſolebat, 3 Cetera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de 4 C. Laelii, ſoceri mei, aut de huius generi aut arte, aut 5 gloria detraham: ſed illa duo, Craſſe, vereor, ut tibi poſſim concedere; Vnum, quod ab oratoribus civitates & ab initio conſtitutas, & ſaepe conſervatas eſſe dixiſti: Alterum, quod, remoto foro, concione, iudiciis, ſenatu, ſtatuiſti, oratorem in omni genere ſermonis, & 6 humanitatis eſſe perfectum. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus ac ſilvis diſſipatum,

B non

1 Summa eloquentiae commoda, vel ad ea, quae ſummam eius vim, atque utilitatem oſtendant. 2 Eandem fere ſententiam vide in Quintil. Inſt. Orat. lib. 2. cap. 16. 3 Pro, in ceteris rebus. 4 Huius C. Laelii, quem Cicero in Bruto in primis eloquentem vocat, Laelia filia nupſit Scaevolae, quare Laelium ſocerum ſuum Scaevola dicit; & Craſſum generum, quod filiam ſuam Muciam Craſſo uxorem dederit. 5 Quam ſibi per hanc dicendi artem compararunt. 6 Ingenuae eruditionis.

non prudentium conſiliis compulſum potius, quam diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis, moenibuſque ſepſiſſe? aut vero reliquas utilitates, aut inſtituendis, aut conſervandis civitatibus non a 1 ſapientibus & fortibus viris, ſed a diſertis, & ornate dicentibus eſſe conſtitutas? An vero tibi Romulus ille, 2 aut paſtores & convenas congregaſſe, aut 3 Sabinorum connubia coniunxiſſe, aut finitimorum vim repreſſiſſe eloquentia videtur, non conſilio, & ſapientia ſingulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in 4 Ser. Tullo, quid? in ceteris regibus, quorum multa ſunt eximia ad conſtituendam rempub., num quod eloquentiae veſtigium apparet? Quid? 5 exactis regibus, (tametſi ipſam exactionem 6 mente, non lingua, perfectam L. Bruti eſſe cernimus

1 Ceterarum artium ſcientiam non tribuit oratori Scaevola. quemadmodum Craſſus, ſed nudam atque ieiunam dicendi vim. Craſſus autem contendit alias quidem artes ſine eloquentia, non eloquentiam ſine aliis artibus poſſe conſiſtere. 2 *Imaginem urbis magis, quam urbem fecerat* Romulus: *incolae deerant. Erat in proximo lucus: hunc aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcique paſtores, quidam etiam tranſmarini Phryges, qui ſub Aenea, Arcades, qui ſub Evandro duce, influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum: populumque Romanum ipſe fecit.* Florus Lib. I. cap. I.

3 *Matrimonia a finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simulatis quippe ludis equeſtribus, virgines, quae ad ſpectaculum venerant, praeda fuere: & haec ſtatim cauſa bellorum.* Flor. ibid. 4 A Pompilio, qui ſecundus, tranſit ad Ser. Tullum, qui ſextus rex fuit, & ceteros deinde reges appellat, cum ſolus poſt Ser. Tullum Tarquinius ſuperbus regum ultimus ſuperſit. Quare non immerito dubitat Gronovius an ſcripſerit *tertium Tullum*, qui fuit Tullus Hoſtilius. 5 Pulſis per L. Iunium Brutum ex urbe regibus. 6 Prudentia & conſilio, non eloquentia & verborum ſplendore.

mus) ſed deinceps omnia, nonne plena conſiliorum, inania verborum videmus? Ego vero ſi velim & noſtrae civitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quam adiumenta per homines eloquentiſſimos importata: ſed, ut reliqua praetermittam, omnium mihi videor, exceptis, Craſſe, 1 vobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe Ti. & C. Sempronios, 2 quorum pater, homo prudens, & gravis, haudquaquam eloquens, & ſaepe alias, & maxime cenſor, ſaluti reipub. fuit, atque is non accurata quadam orationis copia, ſed 3 nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus tranſtulit; quod niſi feciſſet, rempublicam, quam nunc vix tenemus, 4 iamdiu nullam haberemus. At vero 5 eius filii diſerti, & omnibus vel naturae vel doctrinae praeſidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno conſilio, vel 6 avitis armis florentiſſimam accepiſſent, 7 iſta praeclara gubernatrice, ut ais, civitatum, eloquentia rempublicam 8 diſſipa-

1 Te, nimirum, Craſſe, teque, Antoni. 2 Tiberius Sempronius Gracchus, de quo Cicero in Bruto: *Ti. Gracchus, P. F. qui bis conſul, & cenſor fuit.* 3 Tanta fuit auctoritate, ut ſola voluntatis ſignificatione, paucisque verbis idem in reip. utilitatem praeſtiterit, quod antea Q. Fab. Max., de quo Livius: *Appius Claudius humilibus*, hoc eſt libertinis, *per omnes tribus diviſis, forum & campum corrupit. Fabius ſimul concordiae cauſa, ſimul ne humillimorum in manu comitia eſſent, omnem forenſem turbam excretam in quatuor tribus coniecit, urbanaſque eas appellavit.* Vide Nieup. Sec. 1. cap. 1. 4 Humile enim hominum genus, ſeu libertini, fere comitiorum domini, & patribus aequati, iura omnia confudiſſent. 5 Tiberius, & Caius Gracchi. 6 Avi ſui Scipionis Africani maioris, cuius erat filia Cornelia Gracchorum mater. 7 Dictum Ironice. 8 Agrariis legibus ſeditiones in urbe excitarunt. Vide Florum Lib. 3. cap. 14. et 15.

Digitized by Google

paverunt. Quid? Leges veteres, moreſque maiorum; quid? auſpicia, quibus & ego, & tu, Craſſe, cum magna reipub. ſalute praeſumus, quid? 1 religiones & caeremoniae, quid? haec iura civilia, quae iampridem 2 in noſtra familia ſine ulla eloquentiae laude verſantur, num aut inventa ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem & 3 Ser. Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Aemilium Porcinam, & Cn. ipſum Carbonem, quem tu adoleſcentulus 4 perculiſti, ignarum legum, haeſitantem in maiorum inſtitutis, rudem in iure civili: & haec aetas noſtra, praeter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quam proprio munere aliquo diſertorum, ius a nobis civile didiciſti, quod interdum pudeat, iuris ignara eſt. Quod vero in extrema oratione, 5 quaſi tuo iure, ſumſiſti, oratorem in omnis ſermonis diſputatione copioſiſſime poſſe verſari, id, niſi hic 6 in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, 7 multiſque praeeſſem, qui 8 aut interdicto tecum contenderent

1 Deorum cultus, & ſacrorum ritus. 2 Iuriſprudentia in Scaevolarum familia fere haereditaria. 3 De Servio Galba, ceteriſque oratoribus plura Cicero in Bruto. 4 Accuſaſti, perſecutus es iudicio. *Accuſavit C. Carbonem, eloquentiſsimum hominem, admodum adoleſcens*: id eſt, annos natus unum & viginti. Cic. in Bruto. 5 Quaſi id ad te pertineret, & quod ſumere, in tua eſſet poteſtate. 6 Facete, pro in tua villa Tuſculana. Auſonius de praedio ſuo: *Salve, haerediolum, maiorum regna meorum*. Poteſt etiam intelligi: Niſi de iis rebus ageremus, quae totae tuae ſunt, atque ad te potiſſimum pertinent. 7 Multis accuſatoribus, qui *ſubſcriptores* dicti, praeeſſem, auctor & dux eſſem. Scaevola iuriſconſultus a ſua arte translationes ſumit. 8 *Interdicto contendere* cum aliquo hoc loco eſt, iniquo rei alicuius poſſeſſori litem apud praetorem intendere, eumque interdicto

rent, 1 aut te ex iure manu conſertum vocarent, quod 2 in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. 3 Agerent enim tecum lege primum 4 Pythagorei omnes, atque Democritici, ceterique in ſuo genere 5 Phyſici, 6 vindicarentque ornati 7 homines in dicendo & graves, quibuſcum tibi 8 iuſto ſacramento contendere non liceret. Vrgeret praeterea philoſophorum

dicto praetorio, ubi de iniqua occupatione conſtiterit, ad reſtitutionem cogere. Tranſlatio ex iure praetorio.

1 Veteres litigantes adverſarium manu prehenſum ſolebant in agrum, ſive quid aliud fuiſſet, de quo diſceptabatur, ducere, & praeſente praetore, verbis agrum illum vindicare. Id *manum conſerere* dicebatur. At vero Italiae finibus propagatis, cum praetorem pigeret in rem praeſentem venire, inſtitutum eſt, ut litigantes non, ut antea, coram praetore manum consererent, ſed *ex iure adverſarium manu conſertum vocarent*, id eſt, alter alterum ex iure ad conſerendam manum in rem, de qua lis eſſet, vocaret, atque ſimul in agrum profecti aliquid ex eo, uti glebam, ad praetorem in urbem deferrent, & in ea gleba totum agrum vindicarent. Allegoria deſumpta ex iure duodecim Tabularum. Senſus eſt: Tecum agerent de recuperanda proprietate rei, id eſt, philoſophiae, aliarumque ſcientiarum, quas iniuria tibi, oratori veluti proprias, tribuiſti. 2 Allegoriam proſequitur. Intelligit ſcientias, & facultates. 3 Certarent tecum iure legibus conſtituto. 4 Sectatores omnes Pythagorae, atque Democriti philoſophorum. 5 Naturalium rerum inveſtigatores philoſophi, quiſque iuxta ſua principia, ſuamque ſectam.
6 Artes ſuas, ſuas poſſeſſiones, in quas temere irruiſti, vindicarent, aſſererent, in ſuam poteſtatem reducerent. 7 Philoſophi alioqui diſerti, & eloquentes. 8 Id eſt, pecunia depoſita. *Sacramentum* erat pecunia, quam litigantes apud pontificem deponebant, ea conditione, ut, qui iudicio vicerat, eam ſecum auferret, victus in ſacro aerario relinqueret.

rum greges, iam ab illo fonte & capite 1 Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitae didiciſſe, nihil omnino quaeſiſſe, nihil ſcire convincerent: &, cum univerſi in te impetum feciſſent, tum ſingulae 2 familiae litem tibi intenderent. Inſtaret 3 Academia, quae, quidquid dixiſſes, id teipſum ſcire negaret. 4 Stoici vero noſtri diſputationum ſuarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. 5 Peripatetici autem etiam haec ipſa, quae propria oratorum putas eſſe adiumenta, atque ornamenta dicendi, ab ſe peti vincerent oportere: ac non ſolum meliora, ſed etiam multo plura 6 Ariſtotelem, Theophraſtumque de his rebus, quam omnes dicendi magiſtros ſcripſiſſe oſtenderent. Miſſos facio mathematicos, grammaticos, muſicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minima quidem ſocietate 7 contingitur. Quamobrem iſta tanta, tamque multa, profitenda, Craſſe, non cenſeo. ſatis id eſt magnum, quod potes praeſtare, ut in iudiciis ea cauſa, quamcumque tu dicis, melior & probabilior eſſe videatur: ut in concionibus & ſententiis dicendis ad per-

1 Socrates *fons & caput*, ſeu primus moralis philoſophiae inventor, & parens.

2 Philoſophorum ſectae.

3 Platonis ſecta, ita dicta ab horto, in quo docebat Plato, & quem Ecademus habendis philoſophiae diſputationibus deſtinaverat. Arguti in diſputationibus Academici, ut eum tandem negare id ipſum cogerent, quod quis antea dixiſſet. 4 Zenonis ſectatores ſubtiles in argumentationibus, & cavilloſi. Stoici dicti a porticu, quae Graece στοά. Zeno Cittienſis e Cypro inſula huius ſectae princeps fuit.

5 Ariſtotelis diſcipuli a deambulando, quod Graecis περιπατεῖν, appellati. 6 Ariſtoteles, & Theophraſtus eius auditor plures de arte rhetorica libros ſcripſerunt. 7 Alii, *coniungitur*.

perſuadendum tua plurimum valeat oratio: denique ut prudentibus diſerte, ſtultis etiam vere dicere videaris. hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria non communi oratorum 1 facultate poſſe. Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scaevola, iſta inter Graecos dici, & diſceptari ſolere. audivi enim ſummos homines, cum quaeſtor ex Macedonia veniſſem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, quod eam 2 Carneades, & 3 Clitomachus, & 4 Aeſchines obtinebant. erat etiam 5 Metrodorus, qui cum illis una ipſum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum, & copioſiſſimum. vigebat auditor 6 Panaetii illius tui 7 Mneſarchus;

 & pe-

1 Hactenus Scaevola in Craſſum, *quae omnia diſſolve hoc modo: Craſſum non agere de omnibus, ſed de perfectis oratoribus: Scaevolam reſpicere etiam indoctos, qui ſibi falſo hoc nomen uſurpabant*. Strebaeus. 2 Carneades Cyrenaeus Academiae novae princeps. 3 Carneadis auditor, eiuſque ſucceſſor, patria Carthaginienſis. 4 De hoc philoſopho ita Laertius, poſtquam quatuor recenſuiſſet πέμπτος ὁ μιτυληναῖος, ὃν καὶ ῥητορομάστιγα ἐκάλουν. *Quintus* Aeſchines *Mitylenaeus*, *quem etiam rhetoromaſtiga*, ſive rhetorum ſlagellum, *appellant*. 5 *Metrodorus pictor, idemque Philoſophus, magnae in utraque ſcientia auctoritatis. Itaque cum L. Paulus devicto Perſeo petiſſet ab Athenienſibus, ut ſibi quam probatiſſimum Philoſophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienſes Metrodorum elegerunt, profeſſi eumdem in utroque deſiderio praeſtantiſſimum: quod ita Paulus quoque iudicavit*. Plinius Lib. 35. cap. 11. 6 Panaetius philoſophus Stoicus, Rhodius, Scipioni Africano maxime carus, ex cuius libris de officiis, aliquid accepiſſe Scaevola fatetur. 7 Philoſophus Stoicus, quem dicere ſolitum, ora-

& peripatetici 1 Critolaus & Diodorus. Multi erant praeterea praeclari in philoſophia, & 2 nobiles, a quibus omnibus una pene repelli voce oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerumque majorum ſcientia, ac tantum in iudicia & conciunculas, tanquam in aliquod 3 piſtrinum, detrudi, & compingi videbam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inventori, & principi longe omnium in dicendo graviſſimo, & eloquentiſſimo, Platoni, cuius tum Athenis cum Carneade diligentius legi 4 Gorgiam: quo in libro, hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus irridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur. 5 verbi enim controverſia iamdiu torquet Graeculos homines, contentionis cupidiores quam veritatis. Nam ſi quis hunc ſtatuit eſſe oratorem, qui tantummodo 6 in iure, aut in iudiciis poſſit, aut apud populum, aut in ſenatu copioſe loqui, tamen huic ipſi multa tribuat, & concedat neceſſe eſt. Neque enim ſine multa 7 pertractatione omnium rerump., neque ſine 8 legum, morum, iuris ſcientia, neque

oratores, *nihil eſſe, niſi quoſdam operarios lingua celeri, & exercitata*, teſtatum Ciceroni in Academicis.

1 Athenienſis hic, alter eius auditor. 2 Magni nominis, ſummae aeſtimationis. 3 Metaphora a ſervis, qui in poenam nequitiae in piſtrinum, ut molas verſarent, detrudebantur. 4 Dialogus Platonis dictus a *Gorgia* oratore Leontino. In hoc dialogo Socrates ſophiſtarum futilem eloquentiam multis irridet. 5 *Verbi controverſia*, quaeſtio de nomine. Statuendum enim prius ipſis erat, quem vellent oratorem dicere; *Nam ſi quis &c.* 6 In tractandis cauſis, quae in iure verſantur, ut, an id iure vel iniuria factum ſit. 7 Cognitione, evolvendis rerum publicarum hiſtoriis, atque uſu acquiſita. 8 Ius genus eſt, leges, & mores uſu recepti & probati ſunt quaedam iuris ſpecies.

que 1 natura hominum incognita, ac 2 moribus, in his ipſis rebus ſatis callide verſari, & perite poteſt. qui autem haec cognoverit, ſine quibus 3 ne illa quidem minima in cauſis quiſquam recte tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris 4 nihil vis eſſe, niſi compoſite, ornate, copioſe eloqui: quaero, idipſum qui poſſit aſſequi ſine 5 ea ſcientia, quam ei non conceditis? Dicendi enim virtus, niſi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta ſint, exſtare non poteſt. Quamobrem, ſi ornate locutus eſt, ſicut fertur, & mihi videtur, phyſicus ille Democritus; materies illa fuit phyſici, de qua dixit: ornatus vero ipſe verborum, oratoris putandus eſt. Et, ſi Plato de rebus a civilibus controverſiis remotiſſimis divinitus eſt locutus, quod ego concedo; ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus iis, de quibus diſputaverunt, eloquentes, & in dicendo ſuaves, atque ornati fuerunt: 6 ſint hae res, de quibus diſputant, in aliis quibuſdam ſtudiis: oratio quidem ipſa propria eſt huius unius 7 rationis, de qua loquimur, & quaerimus. Etenim videmus, iiſdem de rebus 8 ieiune quoſdam, & exiliter, ut eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum, diſputaviſſe, neque ob eam rem philoſophiae non ſatisfeciſſe, quod non habuerit hanc dicendi 9 in arte aliena facultatem

1 Naturae habitu praecipuo ac temperamento, quod cognoſcere phyſicorum eſt. 2 Qui a privati cuiuſque indole ac temperamento plerunque dimanant. 3 Ne illa quidem, quae ſunt in cauſis levioris momenti. 4 Nil aliud proprium eſſe vis. 5 Rerum maximarum. 6 Res, materies, de quibus diſputant, ſint propriae aliarum artium, atque ad philoſophica ſtudia pertineant. 7 Artis rhetoricae. 8 Sine copia, verborumque ornatu. 9 Ab arte enim philoſophi aliena eſt ars oratoris, adeoque non a philoſophi, ſed ab aliena oratoris arte fuit, ſi copioſe & ele-

tem. 1 Quid ergo intereſt? aut qui diſcernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate & elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, 2 afferunt proprium; compoſitam orationem & ornatam, & artificio quodam & expolitione diſtinctam. Haec autem oratio, ſi 3 res non ſubeſt ab oratore percepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam 4 furioſum, quam verborum, vel optimorum atque ornatiſſimorum, ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia? Quicquid erit igitur quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, ſi, tanquam clientis cauſam, didicerit, dicet melius, & ornatius, quam ille ipſe eius rei inventor, atque artifex. Nam ſi quis erit, qui hoc dicat, eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias, atque cauſas, & certarum rerum 5 forenſibus cancellis circumſcriptam ſcientiam; fatebor equidem in his magis aſſidue verſari hanc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt, quae iſti magiſtri, qui rhetorici vocantur, nec 6 tradunt, nec tenent. Quis enim neſcit, maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamque revocandis? quae niſi qui 7 naturas hominum, 8 vimque omnem humanitatis, cauſaſque eas:

eleganter diſputarunt. Alii legunt, *alienam*. 1 Quod igitur diſcrimen, quae differentia eſt? aut quomodo diſcernes &c. 2 Exhibent, in medium afferunt quod diſertorum proprium eſt. 3 Apta, & gravis ſententia. 4 Stultum, a ſana mente alienum. 5 Quae tantum intra forum, ſive iudicum ſepta & clauſtra contineatur, concludatur. 6 Nec docent, nec ſciunt. 7 Temperamenta. 8 Hominum

eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus philoſophorum proprius videtur: neque orator, me auctore, unquam repugnabit: ſed, 1 cum illis cognitionem rerum conceſſerit, quod in ea ſolum illi voluerint elaborare; tractationem orationis, quae ſine illa ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſaepe iam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum ſenſibus, ac mentibus accommodata. Quibus de rebus Ariſtotelem, & Theophraſtum ſcripſiſſe fateor. Sed vide, ne hoc, Scaevola, totum ſit 2 a me. nam ego, 3 quae ſunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: iſti quae de his rebus diſputant, oratorum eſſe concedunt. Itaque ceteros libros, artis iſti ſuae nomine, hos rhetoricos & inſcribunt, & appellant. Etenim cum illi in dicendo inciderint 4 loci (quod perſaepe evenit) ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium iure, de aequitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere ſit dicendum, clamabunt, credo, omnia 5 gymnaſia, atque omnes philoſophorum ſcholae, ſua haec eſ-

num propenſiones, inclinationes, quae nonnunquam a temperamento, ab educatione, a ſtudiis, & vitae inſtituto dependent.

1 Sed cum orator philoſophis rerum naturalium cognitionem conceſſerit. 2 Ab arte oratoris quam profiteor, ſeu ab oratore. Vides ne ea de rhetoricis ſcripſerint ut rhetores, non ut philoſophi.

3 Ea, ſcilicet, de ratione dicendi, quae tam a rhetoribus iure ſuo, quam a philoſophis alieno tamen iure tractantur, non utenda ſumo ab iſtis, neque ipſis accepta refero. 4 In eum locum, in eam partem philoſophiae.

5 Loca, in quibus iuventus ſe in palaeſtra exercebat: *in his philoſophi garrire coeperunt*. Cic. infra Lib. 2.

Digitized by Google

eſſe omnia propria; nihil omnino ad oratorem pertinere. Quibus ego, ut de his rebus omnibus 1 in angulis, conſumendi otii cauſa, diſſerant, cum conceſſero, illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam, 2 exſanguique ſermone diſputant, hic cum omni gravitate & iucunditate explicet. Haec ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam. 3 Cogebat enim me 4 M. Marcellus hic noſter, qui nunc 5 aedilis curulis eſt: & profecto, niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet; ac iam tum erat adoleſcentulus his ſtudiis mirifice deditus. Iam vero de legibus inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de iure civium generatim 6 in ordines, 7 aetateſque 8 deſcripto, dicant vel Graeci, ſi volunt, 9 Lycurgum, aut Solonem (quanquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe melius, quam 10 Hyperidem, aut Demoſthenem, perfectos iam homines in dicendo, & perpolitos: vel noſtros 11 decemviros, qui XII. tabulas per-

1 Locis privatis, ſcholis, ludiſque ſecretis. 2 Metaphora, pro ineleganti, nulla vi, & ornatu. 3 Ut cum ipſis diſſererem. 4 Is eſt M. Marcellus, pro quo Cicero orationem ad Caeſarem habuit, de cuius eloquentia plura in Bruto. 5 Aediles curules a ſella *curuli* dicti, quibus, praeter alia, ludorum ſolemnium cura demandata. 6 In varios civium ordines, ſenatorium, equeſtrem, plebeium. 7 Civium aetates, quae non omnes ad omnia civitatum munia, & magiſtratus obtinendos aptae. 8 Nonnullis legendum videbatur, *deſcriptorum*. 9 Lycurgus Lacedaemoniorum, Solon Athenienſium legiſlator. 10 Demoſthenes orator *plane quidem perfectus, & cui nihil admodum deſit . . . Huic Hyperides proximus*. Cic. in Bruto. 11 Videndus Livius Dec. 1. Lib 3. quo loci decem cives Romanos nominat legibus perſcribendis deſtinatos, qui eas in duodecim tabulas redegerunt, eaeque veluti corpus totius Romani Iuris ſunt habitae.

perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant hoc genere & Ser. Galbae, & ſocero tuo C. Laelio, quos conſtat dicendi gloria praeſtitiſſe. Nunquam enim negabo, eſſe quaſdam artes proprias eorum, qui in his cognoſcendis, atque tractandis ſtudium ſuum omne poſuerunt: ſed oratorem plenum atque perfectum eſſe eum dicam, qui de omnibus rebus poſſit varie, copioſeque dicere. Etenim ſaepe in iis cauſis, quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forenſi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum, & aſſumendum. Quaero enim, num poſſit aut contra imperatorem, aut pro imperatore dici ſine rei militaris uſu, aut ſaepe etiam ſine regionum terreſtrium aut maritimarum ſcientia: num apud populum de legibus 1 iubendis, aut vetandis: num in ſenatu de omni reipub. 2 genere dici ſine ſumma rerum civilium cognitione, & prudentia: num admoveri poſſit oratio ad ſenſus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam extinguendos (quod unum in oratore dominatur) ſine diligentiſſima perveſtigatione earum omnium rationum, quae de naturis humani generis ac moribus a philoſophis explicantur. Atque haud ſcio an minus hoc vobis ſim 3 probaturus, equidem non dubitabo, quod ſentio, dicere. 4 phyſica iſta ipſa, quae paul-

1 Rite ſanciendis, aut prohibendis. 2 De omni reip. forma, quae non ſemper eſt eadem; mutatis enim quandoque legibus, & moribus, reip. forma mutatur. Poſſet etiam hic locus accipi de notis illis rerumpublicarum generibus monarchia, ariſtocratia, oligarchia, democratia. 3 Eos ſcilicet poſſe melius res explicare, quorum artes ſunt, quam oratores. 4 Ordo eſt: Phyſica iſta ipſa, quae paullo ante poſuiſti, & mathematica, & *praecepta* propria ceterarum artium &c.

paullo ante, & mathematica, & ceterarum artium propria poſuiſti, ſcientiae ſunt eorum, qui illa profitentur. illuſtrare autem oratione ſiquis iſtas ipſas artes velit, ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem. Neque enim, ſi 1 Philonem illum architectum, qui Athenienſibus 2 armamentarium fecit, conſtat perdiſerte populo rationem operis ſui reddidiſſe, exiſtimandum eſt architecti potius artificio diſertum, quam oratoris, fuiſſe. Nec, ſi huic M. Antonio pro 3 Hermodoro fuiſſet de navalium opere dicendum, non, cum ab illo cauſam didiciſſet, ipſe ornate de alieno artificio, copioſeque dixiſſet? Neque vero 4 Aſclepiades is, quo nos medico amicoque uſi ſumus, tum, cum eloquentia vincebat ceteros medicos, in eo ipſo, quod ornate dicebat, medicinae facultate utebatur, non eloquentiae. Atque illud eſt probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere ſolebat, omnes in eo, quod ſcirent, ſatis eſſe eloquentes. Illud verius, neque quenquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat, neque, ſi id optime ſciat, ignaruſque ſit faciundae, ac poliendae orationis, diſerte id ipſum poſſe, de quo ſciat, dicere. Quamobrem ſiquis univerſam, & propriam oratoris vim definire complectique vult, is orator erit, mea ſententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quaecunque res inciderit, quae ſit dictione explicanda, 5 prudenter, & compoſite, & ornate, & me-

1 Plinius Lib. 7. dicit, Philonem Athenis laudatum armamentario mille navium.

2 Locum illum, nimirum, in quo naves reciperent; ſive navium receptaculum.

3 Hermodorus architectus navalia fecit, loca, nimirum, in quibus naves ſtruuntur, aut adſervantur, cuius operis rationem minus diſerte reddidit.

4 Pruſienſis, medicus ſummi nominis Craſſo, & Pomponio perquam familiaris, de quo plura Plinius Lib. 7.

5 Habes hic partes omnes in quibus rhetorica verſatur. *Prudentia* inventionem notat, com-

memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita poſui, 1 quacunque de re, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, ſi, quae ceteris in artibus, aut ſtudiis ſita ſunt, orator ignoret, tantumque ea teneat, quae ſint in diſceptationibus, aut in uſu forenſi; tamen his de rebus ipſis ſi ſit ei dicendum, 2 cum cognoverit ab iis, qui tenent, quae ſint in quaque re; multo oratorem melius, quam ipſos illos, quorum eae ſunt artes, eſſe dicturum. Ita ſi de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quaeret a 3 C. Mario affini noſtro, &, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipſi C. Mario pene hic melius, quam ipſe ille ſcire videatur. Sin de iure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentiſſimum, & peritiſſimum, in iis ipſis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit. Sin qua res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum ſit: forſitan, ſi ei ſit viſum, (etſi haec quidem noſſe debet orator) cum 4 Sex. Pompeio, erudito homine in philoſophia, communicabit. Hoc profecto efficiet, ut quamcunque rem a quoque cognorit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipſe, unde cognorit. Sed ſi me audierit, quoniam phi-

compoſitio diſtributionem rerum inventarum, *ornatum* locutionem, cetera demum memoriam, & pronunciationem.

1 Oratorem eſſe dicturum. 2 Poſtquam didicerit ab iis, qui ſciunt, quae in quaque re ſcienda ſint. 3 C. Marius belli peritiſſimus. *Qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta ſeculi ſui Marius & Sylla*. Flor. Lib. 3. cap. 21. 4 *Sextus* Pompeius *praeſtantiſſimum ingenium contulerat ad ſummam iuris civilis, & ad perfectam geometriae, & rerum Stoicarum ſcientiam*. Res Stoicas pro, *ethicas*; dicit Cic. in Bruto.

philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in 1 naturae obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, idque largiamur inertiae noſtrae: tertium vero, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare 2 hic locus de vita & moribus totus eſt oratori perdiſcendus: cetera ſi non didicerit, tamen poterit, ſi quando opus erit, ornare dicendo, ſi modo erunt ad eum delata & tradita. Etenim ſi conſtat inter doctos, hominem 3 ignarum aſtrologiae, ornatiſſimis, atque optimis verſibus 4 Aratum, de coelo, ſtelliſque dixiſſe: ſi de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum, 5 Nicandrum Colophonium, poetica quadam facultate, non ruſtica, ſcripſiſſe praeclare: quid eſt, cur non orator de rebus iis eloquentiſſime dicat, quas 6 ad certam cauſam, tempuſque cognorit? Eſt enim 7 finitimus oratori poeta, 7 numeris ad-

1 Phyſica de legibus naturae plerunque obſcuris agit; Dialectica, ſeu Logica de diſſerendi ſubtilitate; Ethica, quae & philoſophia moralis, de moribus & vita. 2 Haec philoſophiae pars. 3 Impenſius coluerat Aratus grammaticam, & poeticam, quam aſtrologiam. Vel ideo eum huius ſcientiae *ignarum* dicit, quod Critici homines aliquid in eius libro non ſatis ex arte dictum offenderint, vel quod non ipſe per ſe obſervaverit ea, de quibus ſcripſit, ſed ab aliis obſervata & tradita didicerit, & verſibus expreſſerit. 4 Aratus Solenſis, ſive ut aliis videtur, Tarſenſis, e Cilicia, diu Athenis ſtudiis, & maxime poeticae, operam dedit. Carus fuit Antigono Macedonum regi. Eius de coelo & ſtellis liber inſcriptus *Φαινόμενα* *phaenomena*, qui a Cicerone, aliiſque Latine eſt redditus.

5 *Nicander*, teſte Suida, *& Grammaticus fuit, & Poeta, & Medicus*. Inter alia ſcripſit etiam *Georgica*, quae reſpicit Cicero. 6 Cum cauſa, de qua tunc agendum, tempuſque expoſtulaverit. 7 Proximus & pene ſimilis. 8 Pedum, & ſyllabarum certo numero.

adſtrictior paulo, verborum autem 1 licentia liberior, multis vero ornandi generibus ſocius, ac pene par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumſcribat, aut definiat 2 ius ſuum, quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, qua velit. Namque illud quare, Scaevola, negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo regno eſſes, quod in omni genere ſermonis, in omni parte 3 humanitatis dixerim oratorem perfectum eſſe debere? Numquam mehercule hoc dicerem, 4 ſi eum, quem fingo, meipſum eſſe arbitrarer. Sed, ut ſolebat 5 C. Lucilius ſaepe dicere, homo tibi 6 ſubiratus, mihi propter eam ipſam cauſam minus, quam volebat, familiaris, ſed tamen & doctus & perurbanus: ſic ſentio, Neminem eſſe in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus, quae ſunt libero dignae, perpolitus: quibus ipſis ſi in dicendo non utimur, tamen apparet, atque 7 exſtat, utrum ſimus earum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palaeſtrae, ſed indicat ipſe motus, didicerintne palaeſtram, an neſciant: & qui aliquid 8 fingunt, etſi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, ſenatus, etiamſi propriae ceterae non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat,

1 Translatione, & novitate. 2 Facultatem comprehendendi carminibus quaecunque velit. 3 Eruditionis. 4 Si eum tam perfectum oratorem, cuius ideam quandam efformo, ac veluti adumbro.

5 Poeta ſatyricus. 6 Scaevola oratione ſua Albutium Lucilii amicum perculerat, eumque irriſerat, qui ita verba componeret in oratione, ut quadratos lapillos in pavimento. Hac fortaſſe de cauſa Scaevolae, & illius genero Craſſo ſubiratus dicitur Lucilius.

7 Clare patet, oſtenditur.

8 Manu aliquid efformant.

tantummodo in hoc declamatorio ſit opere 1 iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit. Tum ridens Scaevola, Non 2 luctabor, inquit, tecum, Craſſe, amplius. id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam es conſecutus, ut & mihi, quae ego vellem non eſſe oratoris, concederes: & ea ipſa neſcio quomodo rurſus detorqueres, atque oratori propria traderes. Haec, cum ego praetor Rhodum veniſſem, & cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinae 3 Apollonio, ea, quae a Panaetio acceperam, contuliſſem: irriſit ille quidem, ut ſolebat, philoſophiam, atque contempſit, multaque non tam graviter dixit, quam facete. tua autem fuit oratio eiuſmodi, non ut ullam artem, doctrinamve contemneres, ſed ut omnes comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres. Quas ego, ſi quis ſit unus complexus omnes, idemque ſi ad eas facultates iſtam ornatiſſimae orationis adiunxerit; non poſſum dicere, eum non egregium quendam hominem, atque admirandum fore. ſed is, ſi quis eſſet, aut ſi etiam unquam fuiſſet; aut vero ſi eſſe poſſet, tu eſſes unus profecto, qui & meo iudicio, & omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti. Verum ſi tibi ipſi nihil deeſt, quod in forenſibus rebus, civilibuſque verſetur, quin ſcias, neque eam tamen ſcientiam, quam adiungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quam res & veritas ipſa concedat. Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos aut didicimus, aut ſcire potuimus, 4 qui ante ad agendum, quam

1 Exercitatus. 2 Contendam. 3 Apollonius Molo rhetor Rhodius, *quem cum actorem in veris cauſis ſcriptoremque praeſtantem, tum in notandis animadvertendiſque vitiis, & inſtituendo docendoque prudentiſſimum* dicit Cic. in Bruto. 4 Qui ad cauſas agendas ante venimus, quam ad alias facultates perdiſcendas.

quam ad cognoſcendum venimus, quos 1 in foro, quos 2 in ambitione, quos 3 in rep., quos in amicorum 4 negotiis 5 res ipſa ante confecit, quam poſſemus aliquid de rebus tantis 6 ſuſpicari. Quod ſi tibi tantum in nobis videtur eſſe, quibus etiamſi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit, doctrina certe, & otium, & hercule etiam ſtudium illud diſcendi acerrimum defuit: quid cenſes, ſi ad alicuius ingenium vel maius illa, quae ego non attigi, acceſſerint? qualem illum, & quantum oratorem futurum? Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta, Craſſe, quae dicis: nec dubito, quin multo 7 locupletior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderit. Sed primum id difficile eſt factu, praeſertim in hac noſtra vita, noſtriſque occupationibus: deinde illud etiam verendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione, & conſuetudine dicendi populari, & forenſi. 8 Aliud enim mihi quoddam genus orationis eſſe videtur eorum 9 hominum, de quibus paulo ante dixiſti, quamvis illi ornate, & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus eſt verborum, & 10 laetum: ſed 11 palaeſtrae magis, & olei, quam huius civilis turbae, ac fori. Namque egomet, qui ſero,

1 In cauſis iudicialibus. 2 In honorum, ſive magiſtratuum petitione. 3 Domi belli que adminiſtranda. 4 Cauſis pertractandis. 5 Labor, negotium, occupatio ante contrivit, laſſos reddidit. 6 Non dico ſcire, ſed obſcure ſuſpicari. 7 Abundantior, copioſior. 8 Diverſum a forenſi, iudiciali, & populari. 9 Philoſophorum. 10 Elegans, facetum. 11 Eſt *magis palaeſtrae, & olei*, id eſt, ſapit magis ſcholam, ſive gymnaſium, & ludicram exercitationem. Metaphora ducta a luctatoribus, qui oleo membra inungebant, ut agilius fortiuſque decertarent.

ac leviter Graecas literas attigiſſem, tamen cum 1 proconſule in Ciliciam proficiſcens Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter navigandi difficultatem commoratus: ſed, cum quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos fere ipſos, qui abs te modo ſunt nominati, cumque hoc, neſcio quomodo, apud eos 2 increbuiſſet, me in cauſis 3 maioribus, ſicuti te, ſolere verſari, pro ſe quiſque ut poterat, de officio & ratione oratoris diſputabat. Horum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quoſdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quod ex bene dicendi ſcientia conſtaret, 4 unam quandam eſſe virtutem, &, qui unam virtutem haberet, 5 omnes habere, eaſque ipſas eſſe inter ſe aequales & pares. ita, qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe 6 ſapientem. Sed haec erat 7 ſpinoſa quaedam, & exilis oratio, 8 longeque a noſtris ſenſibus abhorrebat. Carneades vero multo uberius iiſdem de rebus loquebatur: non quo aperiret ſententiam ſuam (hic enim

1 Idem ac *proconſul*. De proconſulum muneribus, atque honoribus vide Nicup. Sect. 1. cap. 14. 2 Fama vulgatum eſſet. 3 Rerum difficultate, ſive argumenti magnitudine ac dignitate. 4 Vide Quintil. Lib. 2. cap. 21.
5 *Inter omnes philoſophos conſtat, a meque ipſo ſaepe diſputatum eſt, qui unam haberet, omnes habere virtutes*. Cic. de Off. 6 Haec Mneſarchi argumentatio, hic ſorites eſt, quo probat neminem oratorem eſſe, niſi qui ſapiens ſit. Qui eloquens eſt unam quandam virtutem habet; qui unam virtutem habet, omnes habet; qui omnes virtutes habet eſt ſapiens; ergo eloquens eſt ſapiens. 7 Subtilitatibus, acuminibus, veluti aculeis moleſtis aſpera. 8 A captu uſuque noſtro longe remota erat.

enim mos erat 1 patrius Academiae, 2 adverſari ſemper omnibus in diſputando) ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat, eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi praecepta traderent, nihil plane tenere, neque poſſe quenquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorum inventa didiciſſet. Diſputabant contra diſerti homines, Athenienſes, & in repub. cauſiſque verſati, in quis erat etiam is, qui nuper Romae fuit, Menedemus, hoſpes meus: qui cum diceret 3 eſſe quandam prudentiam, quae verſaretur in perſpiciendis rationibus 4 conſtituendarum, & 5 regendarum rerum publicarum, 6 excitabatur 7 homo promptus, 8 ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipſius prudentiae petendas eſſe a philoſophia docebat, neque ea, quae ſtatuerentur in repub. de 9 diis immortalibus, de diſciplina iuventutis, de iuſtitia, de patientia, de temperantia, 10 de modo rerum omnium, ceteraque, ſine quibus civitates aut eſſe, aut bene moratae eſſe non poſſent, uſquam in 11 eorum inveniri libellis. Quod ſi tantam 12 vim rerum maximarum arte ſua rhetorici illi doctores complecterentur; quaerebat, cur de prooemiis, & de epilogis, & de huiuſmodi nugis [ſic enim ap-

1 A Platone Academiae principe ac parente derivatus.
2 Id faciunt Academici, *ut in utranque partem dicendo & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut verum ſit, aut ad id quam proxime accedat*. Cic. Acad. quaeſt. Lib. 2. 3 Id eſt, eloquentiae artem eſſe ſcientiam quandam, quae &c. 4 Legibus, & optimis inſtitutis. 5 Conſiliis, & officiis publicis. 6 Exagitabatur, quod legendum, ſed fruſtra, ſuſpicabatur Golielmius. 7 Menedemus ingenio ad excogitandum, & lingua ad dicendum promptus. 8 A Carneade. 9 De eorum cultu, de ſacris, de ſacerdotibus, de ritibus, & ceremoniis. 10 Moderatione. 11 Rhetorum. 12 Copiam.

appellabat] referti eſſent eorum libri: de civitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de aequitate, de iuſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, littera in eorum libris nulla inveniretur. Ipſa vero praecepta ſic illudere ſolebat, ut oſtenderet, non modo eos illius expertes eſſe prudentiae, quam ſibi aſciſcerent, ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem ac viam noſſe. 1 Caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, ut & ipſis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur. id fieri vitae dignitate, de qua nihil rhetorici iſti doctores in praeceptis ſuis reliquiſſent: & uti eorum, qui audirent, ſic 2 afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: quod item fieri nullo modo poſſe, niſi cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur. Haec autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa, atque abdita, quae iſti rhetores ne 3 primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis conabatur refellere. memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis praeclare ſcripta pronuntians, docebat, illum in animis vel iudicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuiſſe ignarum, 4 quibus ea rebus conſequeretur, quae negaret ille ſine philoſophia quemquam ſcire poſſe. Huic reſpondebat, Non ſe negare, Demoſthenem ſummam 5 prudentiam, ſummamque vim habuiſſe dicendi: ſed ſive ille hoc inge-

1 Summum ac praecipuum munus oratoris. 2 Moverentur. 3 Ne leviter quidem, vel ſuperficie tenus cognoviſſent. Translatio ducta ab iis, qui pocula tantum guſtandi gratia delibant. 4 *Quibus rebus*; qua ratione, quo affectuum, & permotionum genere conſequeretur ea &c. 5 A multarum rerum cognitione profectam.

genio potuiſſet, ſive, id quod conſtaret, 1 Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet; non, quid ille potuiſſet, ſed quid 2 iſti docerent, eſſe quaerendum. Saepe etiam in eam partem ferebatur oratione, ut omnino diſputaret, nullam artem eſſe dicendi: 3 idque cum argumentis docuerat, quod 4 ita nati eſſemus, ut & 5 blandiri, & ſuppliciter inſinuare iis, a quibus eſſet petendum, & adverſarios minaciter terrere poſſemus, & 6 rem geſtam exponere, & id, quod intenderemus, 7 confirmare, & id, quod contra diceretur, 8 refellere, & ad extremum 9 deprecari aliquid, & conqueri; quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas: & quod conſuetudo, 10 exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur. Nam primum 11 quaſi dedita opera neminem ſcriptorem artis ne mediocri-

C 4 ter

1 *Cuius* Demoſthenis *ex epiſtolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor*. Cic. in Orat. Epiſtola Demoſthenis ea eſt, quam ſcripſit ad Heracleodorum. 2 Rhetores. 3 Et cum demonſtraverat id argumentis, quod ita &c. tum etiam nitebatur copia exemplorum. 4 Quod ita nobis a natura datum, atque inſitum eſſet. 5 *Blandiri*, id eſt, verbis ſibi benevolentiam iudicum conciliare, *ſuppliciter inſinuare*, praeparare eorum animos, & *adverſarios terrere*, munera ſunt exordiorum. 6 Orationis pars altera, quae dicitur *narratio*. 7 Argumentorum productio, ſeu, *confirmatio*. 8 *Refutatio*. 9 *Deprecari*, & *conqueri* ad *perorationem* pertinent, in qua affectus excitantur. 10 Et cum demonſtraverat, quod conſuetudo, & longa exercitatio dicendi acueret, & perficeret prudentiam cognoſcendi & intelligendi res. 11 Quaſi curam, & ſtudium adhibuiſſet in colligendis enumerandiſque omnibus artis rhetoricae praeceptoribus. Poteſt etiam ita intelligi: Neminem artis huius ſcriptorem, quaſi conſulto, dedita opera, & ex induſtria, diſertum fuiſſe dicebat.

ter quidem diſertum fuiſſe dicebat, 1 cum repeteret uſque a 2 Corace neſcio quo, & Tiſia, quos artis illius inventores & principes fuiſſe conſtaret: eloquentiſſimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſciſſe curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat: in quibus etiam (ſive ille irridens, ſive quod ita putaret, atque ita audiſſet) me in illo numero, qui illa non didiciſſem, & tamen (ut ipſe dicebat) poſſem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum illi alterum facile aſſentiebar, nihil me didiciſſe; 3 in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. Artem vero negabat eſſe ullam, 4 niſi quae cognitis, penituſque perſpectis, & in unum exitum ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus contineretur. Haec autem omnia, quae tractarentur ab oratoribus, 5 dubia eſſe & incerta: cum & dicerentur ab iis, qui 6 ea omnia non plane tenerent, & audirentur ab iis, quibus 7 non ſcientia eſſet tradenda, 8 ſed exigui temporis aut fal-

1 Cum omnes ſcriptores rhetoricae enumeraret. 2 *Artium autem ſcriptores antiquiſſimi Corax & Tiſias Siculi*. Quintil. Lib. 3. 3 Id eſt, me poſſe aliquid in dicendo. 4 *Niſi quae contineretur rebus cognitis*, principiis, rebuſque certis, evidentibus, penituſque perſpectis, & ad unum finem tendentibus, & nunquam fallentibus. Huiuſmodi ſunt ſolae mathematicae diſciplinae. 5 *Nemo a me exigat id praeceptorum genus, quod eſt a pleriſque praeceptoribus artium traditum, ut quaſi quaſdam leges immutabili neceſſitate conſcriptas ſtudioſis dicendi feram. Mutantur pleraque cauſis, temporibus, neceſsitate, occaſione: atque ideo res in oratore praecipua conſilium eſt, quia varie & ad rerum momenta convertitur*. Quintil. Lib. 2. 6 Ea omnia, quae dicunt, non bene ſcirent. 7 Non ſcientia aliqua, ſeu certa aliqua cognitio ordine, praeceptis, & ratione firmata. 8 *Tradenda eſt opinio*, inſerenda in auditorum animis, & perſuadenda opinio, non ut diu perſeveret, ſed quandoque ſit ab breve tem-

falſa, aut certe obſcura opinio. Quid multa? ſic mihi tum 1 perſuadere videbatur, neque artificium ullum eſſe dicendi, neque quenquam poſſe, niſi qui illa], quae a doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerentur, cognoſſet, aut callide aut copioſe dicere. 2 Quibus dicere Carneades ſolebat, ingenium tuum, Craſſe, vehementer admirans, me ſibi 3 perfacilem in audiendo, te perpugnacem 4 in diſputando eſſe viſum. Tumque ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me 5 imprudente, & invito 6 excidit, & pervenit in manus hominum, Diſertos me cognoſſe nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acute, atque dilucide apud mediocres homines 7 ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem vero, qui mirabilius, & magnificentius augere poſſet, atque ornare quae vellet, 8 omneſque omnium rerum quae ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id ſi eſt difficile nobis, qui ante, quam ad diſcendum

tempus, atque ea non raro falſa, aut certe audientibus non bene cognita, & obſcura. *Ego rhetoricen nonnunquam dicere falſa pro veris confitebor, ſed non ideo in falſa quoque eſſe opinione concedam: quia longe diverſum eſt ſibi ipſi quid videri, & ut alii videatur efficere*. Quintil. Lib. 2.

1 *Perſuaderi* in Codice MS. reperit Gronovius. 2 *Quibus adiicere*. Lambinus. *Gulielmius malebat*: e quibus dicere; *ſcilicet copioſe, & callide dicentibus*. Gruterus. 3 Valde docilem in audiendis hiſce contra artem rhetoricam diſputationibus. 4 Diſputaverat enim ante cum iiſdem philoſophis Craſſus, cum ex Macedonia quaeſtor Athenas venerat.

5 Non animadvertente, non ſatis cauto. 6 De manibus excidit, & divulgatus eſt.

7 Quae ſunt ex opinione communi hominum, ſeu, quae communiter omnes homines, etiam imperiti, norunt, & ſciunt. 8 Omnia ſcientiarum artiumque principia.

dum ingreſſi ſumus, 1 obruimur ambitione & foro; 2 ſit tamen in re poſitum, atque natura. Ego enim, quantum auguror coniectura, quantaque ingenia in noſtris hominibus eſſe video, non deſpero fore aliquem aliquando, qui & ſtudio acriore, quam nos ſumus, atque fuimus, & otio ac facultate diſcendi maiore, ac maturiore, & labore atque induſtria ſuperiore, cum ſe ad audiendum, legendum, ſcribendumque dediderit, exſiſtat talis orator, qualem quaerimus: qui iure non ſolum diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit: qui tamen, mea ſententia, aut hic eſt iam Craſſus, aut, ſi quis pari fuerit ingenio, pluraque quam hic, & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit, paullum huic aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpicius, Inſperanti mihi, inquit, & Cottae, ſed valde optanti utrique noſtrûm, 3 cecidit, ut in iſtum ſermonem, Craſſe, delaberemini. Nobis enim huc venientibus iucundum ſatis fore videbatur, ſi, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignum excipere poſſemus; ut vero penitus in eam ipſam totius huius 4 vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem pene intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, qui 5 ab ineunte aetate incenſus eſſem ſtudio utriuſque veſtrum, Craſſi vero etiam amore, cum ab eo nuſquam diſcederem, ver-

1 Oneramur nimia petendorum magiſtratuum, & cauſarum exercendarum occupatione. 2 Id eſt, id poſſe eloquentem, etſi difficile eſt, tamen concedamus, quod ſit ſuae artis proprium, & poſitum in eloquentia eiuſque natura, ut id poſſit. 3 Evenit, accidit. 4 Sulpicius adoleſcens cum audierit magnum hominem Antonium in dubium revocare, an vere ſit ars rhetorica, non audet eam abſolute artem dicere. 5 A pueritia utriſque vobis omni ſtudio & opera faverem, & etiam, quod maius eſt, Craſſum amarem.

verbum ex eo nunquam elicere potui de vi ac ratione dicendi, cum & per memetipſum egiſſem, & per 1 Druſum ſaepe tentaſſem: quo in genere, tu, Antoni [vere loquar] nunquam mihi percunctanti, aut quaerenti aliquid, defuiſti, & perſaepe me, quae ſoleres in dicendo obſervare, docuiſti. Nunc quoniam uterque veſtrûm patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quaerimus, & quoniam princeps Craſſus eius ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc 2 veniam, ut ea, quae ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini. Quod quidem ſi erit a vobis impetratum, magnam habebo, Craſſe, huic 3 palaeſtrae & Tuſculano tuo gratiam, & longe Academiae illi ac 4 Lyceo tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam. Tum ille, Immo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & poteſt facere, quod requiris, & conſuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem ſemper a genere hoc toto ſermonis refugiſſe, & tibi cupienti atque inſtanti ſaepiſſime negaſſe, 5 tute paulo ante dixiſti. Quod ego non ſuperbia, neque inhumanitate faciebam, neque quo tuo 6 ſtudio rectiſſimo, atque optimo non obſequi vellem, praeſertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime 7 natum, aptumque cognoſſem, ſed mehercule iſtius diſputationis 8 inſolentia, atque earum rerum, quae quaſi traduntur in arte, inſcitia. Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de illis rebus, Craſſe, loquerere, aſſecuti ſumus: de reliquo

1 Tribunum plebis Craſſo amiciſſimum. 2 Gratiam, beneficium. 3 Quaſi Graecorum gymnaſio. 4 Gymnaſio, in quo docebat Ariſtoteles. 5 Tu ipſe. Non ut dicitur *egomet*, ita etiam *tumet*, ſed eius loco dici conſuevit *tute*. 6 Deſiderio. *Studium rhetoricum* interpretabantur alii. 7 A natura efformatum, effictum. 8 Inſuetudine.

quo iam noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia, quae percunctati erimus, explicaris, dimiſerimus. 1 De his, credo, rebus, inquit Craſſus, 2 ut in cretionibus ſcribi ſolet, 3 QVIBVS SCIAM, POTEROQVE. Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrûm tam impudens eſt, qui ſe ſcire, aut poſſe poſtulet? Iam vero iſta conditione, dum mihi liceat negare, poſſe quod non potero, & fateri neſcire quod neſciam, licet, inquit Craſſus, veſtro arbitratu percunctemini. Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius expoſuit, quid ſentias, quaerimus: exiſtimeſne artem aliquam eſſe dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Craſſus, tanquam alicui Graeculo otioſo & loquaci, & fortaſſe docto, atque erudito, quaeſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, 4 ponitis? Quando enim me iſta curaſſe, aut cogitaſſe arbitramini, & non ſemper irriſiſſe potius eorum hominum impuden-

1 *De his, credo, rebus* me dicere contenti eritis.

2 Vt ſcribi ſolet in aſſignandis diebus, in quibus heres inſtitutus decernat utrum hereditatem adire ei expediat, nec ne. *Cretio, eſt certus dierum numerus, in quo inſtitutus heres aut accipit hereditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum eſt illi ultra capiendi hereditates. Cretio autem appellata eſt quaſi decretio, id eſt, decernere vel conſtituere*. Iſid. Lib. 5. cap. 24. Formula ex Vlpiano tit. 22., erat huiuſmodi. *Titius heres eſto, cernitoque in diebus centum proximis, quibus ſcieris, poteriſque: niſi ita creveris, exheres eſto*. In qua formula verbum illud *cernito* vel ſignificat *decerne*, vel ut Varroni placet, *facito videant te eſſe heredem*. Verborum *quibus ſcieris poteriſque*, ſenſus eſt, in quibus centum diebus, & ſcieris te heredem conſtitutum, & hereditatem cernere atque adire potueris.

3 Verba haec legitima, & ſolemnia in cretione vulgari refert Craſſus ad res dicendas, ut ſententia ſit: Patiemini me dicere tantum de iis rebus, *de quibus ſciam poteroque*.

4 Alii legunt *prop*[illegible]

dentiam, qui cum in ſchola aſſediſſent, ex magna hominum frequentia 1 dicere iuberent, ſiquis quid quaereret? Quod primum ferunt 2 Leontinum feciſſe Gorgiam: qui permagnum quiddam ſuſcipere, ac profiteri videbatur, cum ſe ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denuntiaret. Poſtea vero vulgo hoc facere coeperunt, hodieque faciunt, ut nulla ſit res, neque tanta, neque tam improviſa, neque tam nova, de qua ſe non omnia, quae dici poſſunt, profiteantur eſſe dicturos. Quod ſi te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxiſſem huc Graecum aliquem, qui nos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu eſt. Eſt enim apud M. Piſonem, adoleſcentem iam 3 huic ſtudio deditum, ſummo hominem ingenio, noſtrique cupidiſſimum, Peripateticus 4 Staſeas, homo nobis ſane familiaris, &, ut inter homines peritos conſtare video, in illo ſuo genere omnium princeps. Quem Tu, inquit, mihi, Mucius, Staſeam, quem peripateticum narras? 5 Gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus, Craſſe: qui non Graeci alicuius 6 quotidianam loquacitatem 7 ſine uſu, neque ex ſcholis 8 cantilenam requirunt, ſed ex homine omnium ſapientiſſimo atque eloquentiſſimo, atque ex eo, qui non in

1 Interrogare, quaeſtionem proponere. 2 Ex urbe Siciliae Leontio. 3 Huic Graecorum exercitationi), diſputandi de quacunque re. *M. Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina, maximeque ex omnibus, qui ante fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit*. Cic. in Bruto. 4 *Memini Staſeam Neapolitanum doctorem illum tuum, Piſo, nobilem ſane Peripateticum, aliquando iſta ſecus dicere ſolitum*. Cic. de Fin. 5 *Morem gerere*, indulgere, obſequi. 6 Adeoque importunam. 7 Sine uſu forenſi, & oratorum proprio. 8 Scholarum praecepta, quae ſemper eadem ſunt, & cantionis more, & memoriae mandantur, & voce proferuntur.

in libellis, ſed in maximis cauſis, & 1 in hoc domicilio imperii & gloriae, ſit 2 conſilio linguaque princeps, cuius veſtigia perſequi cupiunt, eius ſententiam ſciſcitantur. Equidem te cum in dicendo ſemper putavi deum, tum vero tibi numquam eloquentiae maiorem tribui laudem, quam humanitatis: qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo excellentis 3 ingenii adoleſcentes cupiunt 4 accedere. Ego vero, inquit, iſtis obſequi ſtudeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re ſententiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scaevola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos 5 in verbi controverſia poſitam. Nam ſi ars ita definitur, ut paulo ante expoſuit Antonius, 6 ex rebus penitus perſpectis, planeque cognitis, atque 7 ab opinionis arbitrio ſeiunctis, ſcientiaque comprehenſis; non mihi videtur ars oratoris eſſe ulla. Sunt enim 8 varia, & ad vulgarem popularemque ſenſum accomodata, omnia genera huius forenſis noſtrae dictionis. Sin autem ea, quae obſervata ſunt in uſu, ac ratione dicendi, haec ab hominibus callidis, àc peritis animadverſa, ac notata, 9 ver-

1 Id eſt in hac urbe Roma. 2 *Conſilio*, rerum prudentia, & cognitione, *linguaque*, eloquentia & exercitatione dicendi. 3 Plures Codd. habent, *ingeniis*. 4 Quam cupiunt te aggredi. 5 Quomodo accipiendum definiendumque ſit hoc verbum, ars. 6 Vt, ſcilicet, ars ſit, & conſtet ex rebus & principiis certis & evidentibus. 7 *Ab arbitrio opinionis*, id eſt, a rebus dubiis, & quandoque fallentibus, quae opinionem, non ſcientiam certam conſtituunt. 8 Mutabilia, non certa & ſtabilia. 9 Suis propriis appellationibus. Sic alia deſignarunt nomine exordii, alia narrationis, quaedam figurae, nonnulla confirmationis &c.

verbis deſignata, 1 generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt: (id quod fieri potuiſſe video) non intelligo, quamobrem non, 2 ſi minus illa ſubtili definitione, at hac vulgari opinione, ars eſſe videatur. Sed ſive eſt ars, ſive artis quaedam ſimilitudo, non eſt quidem ea negligenda: verum intelligendum eſt alia quaedam ad conſequendam eloquentiam eſſe maiora. Tum Antonius vehementer ſe aſſentire Craſſo dixit, quod neqne ita 3 amplecteretur artem, ut ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te 4 his, Craſſe, facturum, ſi iſta expoſueris, quae putas ad dicendum plus, quam ipſam artem poſſe prodeſſe. Dicam equidem, quoniam inſtitui, petamque a vobis, inquit, ne has meas ineptias 5 efferatis: quamquam 6 moderabor ipſe, ne, ut quidam magiſter, atque artifex, ſed quaſi unus e 7 togatorum numero, atque ex forenſi uſu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipſe aliquid a me 8 promſiſſe, ſed fortuito in ſermonem veſtrum incidiſſe. Equidem, cum peterem magiſtratus, ſolebam in 9 prenſando dimittere a me Scaevolam, cum ei ita dicerem, 10 Me velle eſſe ineptum. id erat petere blandius: quod niſi inepte fieret, bene non poſſet fieri.

1 Illuſtrata generibus, & capitibus, ad quae, inferiora quaedam, tanquam ad ſuas claſſes, referrentur. 2 Si non illa definitione artis accurata & ſubtiliter facta. 3 Amaret, laudaret, magni faceret. 4 His adoleſcentibus, Sulpicio, & Cottae. 5 Narretis, aliis referatis. 6 Moderationem in dicendo adhibebo. 7 Romanorum. *Togati* dicebantur Romani, quemadmodum Graeci *palliati*. 8 *Egregie MS. mihi ſuggeſsit* promiſiſſe, *quod veriſsimum & commodiſsimum, ut per ſe patere poteſt*. Gronov. 9 In amplexando, comiter ſalutando, in prenſando manus civium, quorum ſuffragia captabam. 10 Me in petendo, in adulando, in promit-

ſri. 1 Hunc autem eſſe unum hominem ex omnibus, quo praeſente ego ineptus eſſe minime vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem & ſpectatorem fortuna conſtituit. Nam quid eſt ineptius, quam de dicendo dicere, cum idipſum, dicere, numquam ſit non ineptum, niſi cum eſt neceſſarium? Perge vero, Craſſe, inquit Mucius. Iſtam enim culpam, quam vereris, ego 2 praeſtabo. Sic igitur cenſeo, inquit Craſſus, Naturam primum, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero iſtis, de quibus paulo ante dixit Antonius, ſcriptoribus artis, 3 rationem dicendi & viam, ſed naturam defuiſſe. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam 4 motus eſſe debent, qui & ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque ſint uberes, & ad memoriam firmi atque 5 diuturni. Et ſi quis eſt, qui haec putet arte accipi poſſe, quod falſum eſt (6 praeclare enim ſe res habeat, ſi haec accendi, aut commoveri arte poſſint: inſeri quidem, & donari ab arte non poſſunt omnia; ſunt

mittenda opera nimium, effuſum, adeoque ineptum eſſe velle. Ita Q. Cicero de petitione Conſulatus ad M. Tullium. *Sed opus eſt magnopere blanditia, quae etiam ſi vitioſa eſt, & turpis in cetera vita, tamen in petitione eſt neceſſaria tibi; etenim quum deteriorem aliquem aſſentando facit, improba eſt, quum amiciorem, non tam vituperanda, petitiori vero neceſſaria eſt.*

1 Scaevolam. Vide Val. Max. Lib. 4. cap. 5. num. 4.

2 In me ipſum recipiam.

3 Artem, & methodum, de qua ſcripſerunt. 4 *Motus animi* ſunt eaedem animi operationes, puta, cogitare, invenire, deliberare, recordari. Ad has operationes alii ſunt natura celeres, acuti, fecundi, & firmi; alii natura tardi, hebetes, ieiuni, infirmi. 5 Diu rerum imagines, ſeu recordationem conſervantes. 6 Id eſt, ſatis felices ſimus, ſi arte, exercitatione, & diligentia haec excitari ac veluti accendi, aut ſtudio & diuturno labore commoveri poſſint.

ſunt enim illa dona naturae) quid de illis dicet, quae certe cum ipſo homine naſcuntur ? linguae ſolutio, vocis ſonus, 1 latera, vires, 2 conformatio quaedam, & figura totius oris, & corporis ? Neque haec ita dico, ut ars aliquid limare non poſſit: (neque enim ignoro, & quae bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, & quae non optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi poſſe) ſed ſunt quidam aut ita lingua haeſitantes, aut ita voce abſoni, aut ita vultu, motuque corporis 3 vaſti, atque agreſtes, ut etiamſi ingeniis, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint. Sunt autem quidam ita naturae muneribus in iiſdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe videantur. Magnum quoddam eſt onus, atque munus, ſuſcipere, atque profiteri, ſe eſſe, omnibus ſilentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. Adeſt enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia in dicente, quam recta videat. Ita quicquid eſt, in quo 4 offenditur, id etiam illa, quae laudanda ſunt, obruit. Neque haec 5 in eam ſententiam diſputo, ut homines adoleſcentes, ſi quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi ſtudio deterream. Quis enim non videat, 6 C. Coelio, 7 aequali meo, magno honori fuiſſe, 8 homini novo, illam ipſam, quamcumque aſſequi potuerit,

1 Quae ſi firma & robuſta plurimum vocem, & longos dicentis ſpiritus iuvant.

2 Non inelegans forma.

3 Invenuſti. 4 In quo orator peccat. 5 In eum ſenſum, ſive, ob eam cauſam dico. Occupatio. 6 C Coelium in oratorum numero non fuiſſe teſtatur Cic. in Bruto; dicit tamen *induſtriam in eo ſummam fuiſſe, ſummaſque virtutes, eloquentiae tantum, quod eſſet in rebus privatis, amicis eius, in Rep., ipſius dignitati ſatis*. 7 Coaevo. 8 Ignobili, ſed qui nunc primum nobilitatus eſt.

in dicendo mediocritatem? quis veſtrûm aequalem 1 meum, 2 Q. Varium, 3 vaſtum hominem, atque foedum, non intelligit illa ipſa facultate, quamcunque habuit, magnam eſſe in civitate 4 gratiam conſecutum? Sed quia de oratore quaerimus, fingendus eſt nobis oratione noſtra, detractis omnibus vitiis, orator, atque omni laude 5 cumulandus. Neque enim, ſi multitudo litium, ſi varietas cauſarum, ſi haec 6 turba, & barbaria forenſis dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quaerimus, omittemus. Itaque in his 7 artibus, in quibus non utilitas quaeritur neceſſaria, ſed animi libera quaedam oblectatio, quam diligenter, & quam prope faſtidioſe iudicamus? 8 Nullae enim lites, neque controverſiae ſunt, quae cogant homines, ſicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter providendum, non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt: ſed ut iis admirabilis eſſe videatur, 9 quibus libere liceat iudicare. Ac, ſi quaeritis, plane, quid ſentiam, enuntiabo apud homines familiariſſimos, quod adhuc

1 Nonnulli reiiciunt, & quidem merito, illud, *meum*. 2 Q. Varium ab eloquentia multis laudat Cicero in Bruto, quem hic tantum a voce vituperat. 3 Vocis ſono agreſti, inſuavi, atque aſpero. 4 Benevolentiam, favorem, atque amicitiam multorum. 5 Alii, *cumulatus*. 6 Multitudo litigatorum rudium, & barbarorum, itemque iudicum, praetorumque indoctorum dat locum etiam vitioſiſſimis oratoribus. 7 In artibus ludicris, ut hiſtrionica, palaeſtrica, gladiatoria. 8 Senſus eſt. Lites & controverſiae cogunt homines pati oratores etiam non bonos; ſed nullae lites, ſeu nulla neceſſitas cogit pati hiſtriones malos. Itaque oratores mali id unum maxime quaerunt, ut ſatisfaciant iis, quibus neceſſe eſt. Sed hoc non eſt boni, & ſummi oratoris. Eſt igitur diligenter providendum &c. 9 Quorum, ſcilicet, cauſa non agitur.

adhuc ſemper tacui, & tacendum putavi. Mihi etiam 1 quiqne optime dicunt, quique id facillime atque ornatiſſime facere poſſunt, tamen, niſi timide ad dicendum accedunt, & in ordienda oratione perturbantur, pene impudentes videntur, tametſi id accidere non poteſt. Vt enim quiſque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, varioſque eventus orationis, exſpectationemque hominum pertimeſcit. Qui vero nihil poteſt 2 dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere, is mihi, etiamſi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, ſed non faciendo id, quod non decet, impudentiae nomen effugere debemus. Quem vero non pudet (id quod in pleriſque video) hunc ego non reprehenſione ſolum, ſed etiam poena dignum puto. Equidem & 3 in vobis animadvertere ſoleo, & in me ipſo ſaepiſſime experior, ut exalbeſcam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artubus contremiſcam. 4 Adoleſcentulus vero ſic initio accuſationis 5 exanimatus ſum, ut hoc ſummum beneficium 6 Q. Maximo debuerim, quod continuo 7 conſilium dimiſerit, ſimul ac me fractum, ac debilitatum metu viderit. 8 Hic omnes aſſenſi, 9 ſignificare inter ſeſe, & colloqui coeperunt. fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor, qui tamen non modo non obeſſet eius orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet. Tum Antonius; Saepe, ut dicis, inquit, animadverti, Craſſe, & te,

 & ce-

1 Etiam qui optime dicunt. 2 Cauſa, & quaeſtione propoſita. 3 Scaevolam, & Antonium deſignat. 4 *Accuſavit C. Carbonem, eloquentiſſimum hominem, admodum adoleſcens.* Cicero in Bruto.

5 Metu prope extinctus. 6 Qui huic iudicio praeerat. 7 Conſilium iudicum, ſive iudices. 8 Tum omnes, qui huic Craſſi ſermoni aderant. 9 Aſſenſus ſui ſigna dare.

& ceteros ſummos oratores, quanquam tibi par, mea ſententia, nemo unquam fuit, in dicendi exordio permoveri. Cuius quidem rei cum cauſam quaererem, quidnam eſſet, cur, ut 1 in quoque oratore plurimum eſſet, ita maxime is pertimeſceret, has cauſas inveniebam duas; Vnam, quod intelligerent ii, quos uſus ac natura docuiſſet, nonnunquam ſummis oratoribus non ſatis 2 ex ſententia eventum dicendi procedere. ita non iniuria, quotieſcumque dicerent, id, quod aliquando poſſet accidere, ne tum accideret, timere. Altera eſt haec de qua queri ſeaepe ſoleo; ceterarum homines artium ſpectati, & probati, ſi quando aliquid minus bene fecerunt, quam ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi, id quod ſcirent, putantur. Noluit, inquiunt, hodie 3 agere 4 Roſcius; aut, 5 crudior fuit. Oratoris peccatum, ſi quod eſt animadverſum, ſtultitiae peccatum videtur. Stultitia autem excuſationem non habet: quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut qnod ita maluerit, ſtultus fuiſſe. Quo etiam 6 gravius iudicium in dicendo ſubimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis iudicatur; Et, 7 qui ſemel in geſtu peccavit, non continuo exiſtimatur neſcire geſtum: cuius autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut aeterna in eo, aut certe diuturna valet opinio 8 tarditatis. Illud vero, quod a te dictum

1 Id eſt, quo magis valeret orator, eo magis pertimeſceret. 2 Iuxta voluntatem & deſiderium. 3 Agere Fabulam, Comoediam repraeſentare. 4 Comoedus *praeſtantiſſimus in arte hiſtrionica*, ob vocis geſtuſque elegantiam ſpectatiſſimus, & populo Romano valde probatus. 5 Stomacho laboravit, affectus eſt; eſt enim *cruditas* vitium ſtomachi aegre concoquentis. 6 Gravius judicium ſubimus nos oratores, quam probati hiſtriones. 7 Hiſtrio iam probatus & ſpectatus. 8 Negligentiae, ac pigritiae.

Digitized by Google

ctum eſt, eſſe permulta, quae orator, niſi a natura haberet, non multum a magiſtro adiuvaretur, valde tibi aſſentior, inque eo vel maxime probavi ſummum illum doctorem, 1 Alabandenſem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non poſſe oratores evadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebatque: & ad quamcumque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere atque hortari ſolebat. Satis eſt enim 2 ceteris artificiis percipiendis, tantummodo 3 ſimilem eſſe hominis, & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, ſi quis forte ſit 4 tardior, poſſe percipere animo, & memoria cuſtodire. non quaeritur mobilitas linguae, non celeritas verborum, non denique ea, quae nobis non poſſumus fingere, 5 facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen dialecticorum, ſententiae philoſophorum, verba prope poetarum, memoria iuriſconſultorum, vox tragoedorum, geſtus pene ſummorum 6 actorum eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri poteſt. quae enim ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probantur, ea niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt. Tum Craſſus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui, 7 & levi, quanto plus adhibeatur diligentiae, quam in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Saepe enim ſoleo audire Roſcium, cum ita dicat, Se adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo non eſſent quidam 8 probabiles, ſed

 quia

1 Ex Alabanda Cariae urbe, ab Alabando eius conditore ſic dicta. 2 Vt ceterae artes ediſcantur. 3 Id eſt, partem vel minimam rationis, mentiſque humanae habere. 4 In percipiendo. 5 *Facies* eſt ſpecies totius corporis, *vultus* vero oris. 6 Hiſtrionum. 7 Quale illud eſt hiſtrionum. 8 Probandi, aliqua laude digni.

quia ſi aliquid 1 modo eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet. Nihil eſt enim tam 2 inſigne, nec 3 tam ad diuturnitatem memoriae ſtabile, quam id, 4 in quo aliquid offenderis. Itaque ut ad hanc ſimilitudinem huius hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus, videtiſne, quam nihil ab eo, niſi perfecte, nihil niſi cum ſumma venuſtate fiat? nihil niſi ita, ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc iamdiu eſt conſecutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in 5 ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem, perfectionemque in oratore deſiderans, a qua ipſe longe abſum, facio impudenter. mihi enim volo ignoſci, ceteris ipſe non ignoſco. Nam qui non poteſt, qui vitioſe facit, 6 quem denique non decet, hunc (ut Apollonius iubebat) ad id, quod facere poſſit, detrudendum puto. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, ius civile, aut rem militarem iubes diſcere? nam quis ad iſta ſumma, atque in omni genere perfecta poteſt pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod in vobis egregiam quandam, ac praeclaram indolem ad dicendum eſſe cognovi, idcirco haec expoſui omnia: nec magis ád eos deterrendos, qui non poſſent, quam ad vos, qui poſſetis, exacuendos accommodavi orationem meam. Et quamquam in utroque veſtrum ſummum eſſe ingenium ſtudiumque perſpexi, tamen haec, 7 quae ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quam ſolent Graeci dicere, in te, Sulpici, divina ſunt. Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipſo habitu, atque forma

aptio-

1 Tantum, ſolummodo.
2 Notabile, quod tantam ſui ſpeciem imprimat. 3 Nec quod tam diu in ſpectantium memoria perſeveret. 4 In quo peccaveris, vitium, quod alios offendat, admiſeris.
5 In ſua arte. 6 Ob aliquod, nimirum, vel oris, vel formae, vel vocis vitium. 7 In ſpecie, formâ, habituque totius corporis.

aptiorem, nec voce pleniorem, aut ſuaviorem mihi videor audiſſe; quae, quibus a natura minora data ſunt, tamen illud aſſequi poſſunt, ut iis, quae habeant, 1 modice & ſcienter utantur, & ut ne 2 dedeceat. 3 Id enim eſt maxime vitandum, & de hoc uno minime eſt facile praecipere, non mihi modo, qui 4 ſicut unus paterfamilias, his de rebus loquor, ſed etiam ipſi illi Roſcio, quem ſaepe audio dicere, 5 Caput eſſe artis, 6 decere: quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſſit. Sed, ſi placet, ſermonem alio transferamus, & noſtro more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minime vero, inquit Cotta. nunc enim te iam exoremus neceſſe eſt, quoniam retines nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis explices, 7 quicquid eſt iſtud, quod tu in dicendo potes. Neque enim ſumus nimis avidi: iſta tua mediocri eloquentia contenti ſumus, idque ex te quaerimus (ut ne plus nos aſſequamur, quam quantulum tu in dicendo aſſecutus es) quoniam, quae a natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis, quid praeterea eſse aſſumendum putes? Tum Craſſus arridens, 8 Quid cenſes, inquit, Cotta, niſi 9 ſtudium, & ardorem quen-

1 Moderate, & ex arte.
2 Ne quid indecore faciant.
3 Id eſt, indecorum in geſtu, ſive actione motuque corporis.
4 Potius ut paterfamilias, quam artis praeceptor.
5 Praecipuum, & primum in arte.
6 Actionem, totamque corporis formam, & motum bene diſponere, ac moderari. Eſt enim, ut inquit Cornelius Fronto, *decus honoris: decor formae: decorum actionis*. Et alibi: *decens in geſtu eſt, & motu corporis*.
7 Vnde habeas id, quidquid iſtud ſit, quod praeſtare potes in dicendo. Iocoſe dicit, *quidquid eſt iſtud*, quaſi morem gerat Craſſo, qui ſe mediocrem oratorem dixerat, cuius tamen mediocritate ſe contentum profitetur.
8 Aſſumendum.
9 Voluntas firma, vehemens animi conatus.

quendam amoris? ſine quo cum in vita nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam aſſequetur. Neque vero vos ad eam rem video eſſe cohortandos: quos, cum mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profecto ſtudia nihil proſunt perveniendi 1 aliquò, niſi 2 illud quod eo, 3 quo intendas, ferat, deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacumque eſt, facultate quaeritis, exponam vobis quandam non aut 4 perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem conſuetudinis meae, qua quondam ſolitus ſum uti, cum mihi in iſto ſtudio verſari adoleſcenti licebat. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus unquam, nec inſidiando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut, quid Craſſus ageret, meditandi, aut dicendi cauſa, non modo videre mihi, ſed ex eius 5 ſcriptore, & lectore Diphilo ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaque iam ex ipſo, quae diu cupimus, cognituros. Tum Craſſus, Atqui arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te haec admiraturum, quae dixero, quam exiſtimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, cauſam, cur cuperes, non fuiſſe. Nihil enim dicam reconditum, nihil expectatione veſtra dignum, nil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod eſt homine ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo me iſta omnium communia & contrita praecepta didiciſſe: Primum oratoris officium eſſe, dice-

1 Ad artem aliquam, eiuſque cognitionem. 2 Illam viam, rationem, methodum. 3 Velis pervenire. 4 Valde abſtruſam. 5 Amanuenſi, ſervo a manu. Horum ſervorum, quorum unus Diphilus, erat, quae domini iuſſiſſent, ſcribere, & ſua, vel aliorum ſcripta ipſis legere.

cere ad perſuadendum accomodate: deinde eſſe omnem orationem 1 aut de infinitae rei quaeſtione, ſine deſignatione perſonarum, & temporum; aut de re certis in perſonis, ac temporibus locata. 2 In utraque autem re, quidquid in controverſiam veniat, 3 in eo quaeri ſolere, aut factumne ſit, aut, ſi eſt factum, quale ſit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, rectene factum eſſe videatur. Exſiſtere autem 4 controverſias etiam ex ſcripti interpretatione, in quo aut 5 ambigue quid ſit ſcriptum, aut 6 contrarie, aut ita, ut 7 a ſententia ſcriptum diſſideat: his autem omnibus 8 partibus ſubiecta quaedam eſſe argumenta propria. 9 Sed cauſarum, quae ſint 10 a communi quaeſtione ſeiunctae, partim in iudiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: certoſque eſſe 11 locos, quibus in 12 iudiciis uteremur

1 *Quaeſtionum duo ſunt genera: alterum infinitum, alterum definitum. Definitum eſt, quod* ὑπόθεσιν, hypotheſim, *Graeci, nos cauſam. Infinitum, quod* θέσιν, theſim, *illi appellant, nos propoſitum poſſumus nominare*. Cic in Topicis. 2 In utraque quaeſtione, finita & infinita, ſeu, hypotheſi, & theſi. 3 In eo inſtitui ſolere quaeſtiones, quas rhetores *ſtatus rationales* appellant. 4 Quaeſtiones legales, quas etiam *ſtatus legitimos* vocant. 5 Ambiguitate verbi, vel ſententiae, quae in plures partes trahi poſſit. 6 Id eſt, aut ſit aliquid ſcriptum contrarie, ex. gr. leges, quarum nonnullae ſi comparentur inter ſe contrariae quandoque videri poſſunt. 7 A ſententia, & mente ſcriptoris. 8 Hos ſtatus omnes habere ſua propria argumenta, ſeu *locos*, ut dicunt rhetores, e quibus eruant argumenta. 9 Quaeſtionum definitarum, ſive hypotheſium. 10 Id eſt, a theſi. 11 *Cum perveſtigare argumentum aliquod volumus, locos noſſe debemus. Sic enim appellatae ab Ariſtotele ſunt hae quaſi ſedes, e quibus argumenta promuntur*. Cic. in Top. 12 In cauſis judicialibus.

mur, in quibus aequitas quaeritur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus conſilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur. Cumque eſſet omnis oratoris vis, ac facultas in quinque partes diſtributa, ut deberet reperire primum, quid diceret: deinde inventa non ſolum ordine, ſed etiam 1 momento quodam, atque iudicio 2 diſpenſare, atque componere: tum ea denique veſtire, atque ornare oratione: poſt memoria 3 ſepire: ad extremum agere cum dignitate & venuſtate. Etiam illa cognoram, & acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent: deinde rem demonſtrandam: poſtea controverſiam conſtituendam: tum id, quod nos intenderemus, confirmandum: poſt, quae contra dicerentur, refellenda: extrema autem oratione ea, quae pro nobis eſſent amplificanda & augenda; quaeque eſſent pro adverſariis, infirmanda atque frangenda. Audieram etiam quae de orationis ipſius ornamentis traderentur, in qua praecipitur primum, ut pure, & Latine loquamur: deinde ut plane & dilucide: tum ut ornate: poſt ad rerum dignitatem apte, & quaſi decore: ſingularumque rerum praecepta cognoram. Quin etiam, quae maxime propria eſſent naturae, tamen his ipſis artem adhiberi videram. nam de actione, & de memoria quaedam brevia, ſed 4 magna cum exercitatione praecepta guſtaram. In his enim fere rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur, quam ego ſi nihil dicam adiuvare, mentiar. habet enim quaedam quaſi ad com-

1 Prudentia, qua inventa ibi collocentur, ubi plus efficaciae, & momenti habeant.

2 Alii, *diſponere*.

3 Complecti, continere.

4 Quae diuturnam exercitationem poſtulant.

commonendum oratorem, 1 quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque ſibi propoſuerit, minus aberret. Verum ego hanc vim intelligo eſſe in praeceptis omnibus, non ut ea ſecuti oratores, eloquentiae laudem ſint adepti, ſed, quae ſua ſponte homines eloquentes facerent, ea quoſdam obſervaſſe, atque 2 id egiſſe. ſic eſſe non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, ut ante dixi, non eiicio. Eſt enim etiamſi minus neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcendum non 3 illiberale. 4 Ea exercitatio quaedam ſuſcipienda vobis eſt; quanquam vos quidem iampridem eſtis in curſu: 5 ſed iis, qui ingrediuntur in 6 ſtadium, quique ea, quae agenda ſunt in foro, tamquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicra praediſcere, ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sulpicius, noſſe volumus: attamen iſta, quae abs te breviter de arte decurſa ſunt, audire cupimus: quanquam ſunt nobis quoque non inaudita. Verum illa mox: nunc de ipſa exercitatione quid ſentias, quaerimus. Equidem probo 7 iſta, Craſſus inquit, quae vos facere ſoletis, ut, 8 cauſa aliqua poſita conſimili cauſarum earum, quae in forum deferuntur, 9 dicatis quam maxime ad veritatem accommodate: ſed plerique in hoc vocem 10 modo, neque eam ſcienter, & vires exercent ſuas, & linguae celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur. in quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere. Vere enim

1 Ad quam ſuae orationis partem. 2 *In artem redegiſſe*. Lambinus. 3 Indignum homine libero, & ingenuo. 4 Alii, & Manutius, *eius*. 5 Sed maxime ſuſcipienda eſt iis. 6 Alii, *ſtudium*. 7 Excitamenta. 8 Themate quodam, ſeu materia non inutili & frivola, ſed conſimili &c. 9 Haec exercitationum genera declamationes dicebantur. 10 Tantum.

enim etiam illud dicitur; 1 Perverſe dicere, homines, perverſe dicendo, facillime conſequi. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi utile eſt, etiam ſubito ſaepe dicere, tamen illud utilius, ſumto ſpatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. 2 Caput autem eſt, quod (ut vere dicam) minime facimus (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum ſcribere. 3 Stilus optimus, & praeſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter: neque iniuria. nam ſi ſubitam, & fortuitam orationem 4 commentatio, & cogitatio facile vincit; hanc ipſam profecto aſſidua, ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim ſive artis ſunt loci, ſive ingenii cuiuſdam, atque prudentiae, qui modo 5 inſunt in ea re, de qua ſcribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus oſtendunt ſe & occurrunt; omneſque ſententiae, verbaque omnia, quae ſunt cuiuſque generis maxime illuſtria, 6 ſub acumen ſtili ſubeant, & ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio, conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poetico, ſed quodam oratorio numero, & modo. 7 Haec ſunt, quae

1 Homines perverſe declamando, facillime conſequi, ut prave perverſeque dicant, cum veras cauſas dicere debent. *Declamatio ad veritatem compoſita, gignit optimam dicendi facultatem. Declamatio nugalis & ventoſa parit inanem exercenti loquacitatem*, Strebaeus. 2 Praecipuum optimumque exercitationis genus. 3 Frequenter ſcribere, ſcriptitare; eſt enim ſtilus inſtrumentum, quo veteres ſcribebant. 4 Meditatio. 5 Loci enim, ſive ſedes argumentorum, quae, ſive arte rhetorica reperiuntur, ſive potius ingenio & prudentia, inſunt & continentur in natura eius rei, de qua ſcribimus. 6 Id eſt, ſub maturum examen, curam, diligentiamque ſcribendi. 7 Id eſt, exquiſita argumenta, ſententiae, & verba illuſtria, & numeroſa verborum collocatio.

quae 1 clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quiſquam, niſi 2 diu multumque ſcriptitarit, etiamſi vehementiſſime ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur: & qui a ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam ſubito ſi dicat, tamen illa, quae dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur; atque etiam, ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, 3 cum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur. Vt 4 concitato navigio, cum remiges 5 inhibuerunt, retinet tamen ipſa navis motum, & curſum ſuum, intermiſſo impetu, pulſuque remorum: ſic in oratione perpetua, cum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine & vi concitata. In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem noſtrum illum inimicum, ſolitum eſſe uti ſciebam, ut aut verſibus propoſitis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria poſſem comprehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, 6 verbis aliis quam maxime poſſem lectis pronuntiarem. ſed poſt animadverti, hoc eſſe in hoc vitii, quod ea verba, quae maxime cuiuſque rei propria, quaeque eſſent ornatiſſima, atque optima,

oc-

1 Populi acclamationes, plauſus. 2 *Diu*, *temporis eſt*: *multum*, *laboris*, *&* *conatus animi*, Streb. 3 Ab eo ſcripto. 4 Impulſu, & vi remorum. 5 Repente remigare ceſſarunt. Huius verbi loco reponendum poſtea Cicero putavit, *ſuſtinuerunt*, cum experientia didiciſſet, remiges *inhibere* iuſſos, non ſuſtinere remos, ſed alio modo remigare; quare ad Atticum ſcribens, qui hoc loco legi volebat *inhibuerunt*, ita Cicero: *inhibere illud tuum, quod valde mihi arriſerat, vehementiſsime diſplicet &c.* 6 Quod ex Greca voce παράφρασιν *paraphraſim* dicimus.

occupaſſet aut Ennius, ſi ad eius verſus me exercerem, aut Gracchus, ſi eius orationem mihi forte propoſuiſſem. ita, ſi iiſdem verbis uterer, nihil prodeſſe; ſi aliis, etiam obeſſe, cum minus idoneis uti conſueſcerem. Poſtea mihi placuit, eoque ſum uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum Graecas orationes explicarem. quibus lectis hoc aſſequebar, ut, cum ea, quae legerem Graece, Latine redderem, non ſolnm optimis verbis uterer, & tamen uſitatis, ſed etiam exprimerem quaedam verba imitando, quae nova noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. Iam vocis, & ſpiritus, & totius corporis, & ipſius linguae motus, & exercitationes, non tam artis indigent, quam laboris: quibus in rebus habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quorum ſimiles velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non ſolum oratores, ſed etiam actores, ne mala conſuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda eſt etiam memoria, ediſcendis ad verbum quam plurimis & noſtris ſcriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non ſane mihi diſplicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam 1 locorum ſimulacrorumque rationem, quae in arte traditur. 2 Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione, & 3 umbratili, 4 medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra, atque aciem forenſem. ſubeundus uſus omnium, & periclitandae vires ingenii

1 Memoriam plurimum iuvat certa quaedam loca, & certarum rerum ſimulacra ſibi conſtituere, ad quae cum recurrit animus, verborum & ſententiarum per loca & ſimulacra illa iam cognitarum facile recordatur; quam memoriam loca illa excitare conſtat.

2 Non domi tantum declamandum eſt, ſed in lucem, & in publicum prodeundum.

3 Occulta, quae in operto, & privato loco habita eſt.

4 Translationes ex militia ductae.

nii; 1 & illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam poetae, cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi & pervoluntandi, & exercitationis cauſa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſputandumque de omni re in contrarias partes, &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri poſſit, eliciendum atque dicendum. Perdiſcendum ius civile, cognoſcendae leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina reip., iura ſociorum, foedera, pactiones, 2 cauſa imperii cognoſcenda eſt: 3 libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tanquam ſale, perſpergatur omnis oratio. 4 Effudi vobis omnia, quae ſentiebam, quae fortaſſe, quemcumque patremfamiliâs arripuiſſetis ex aliquo 5 circulo, eadem vobis percunctantibus reſpondiſſet. Haec cum Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt conſecutum. Sed quanquam ſatis iis, qui aderant, ad id, quod erat propoſitum, dictum videbatur, tamen ſentiebant celerius eſſe multo, quam ipſi vellent, ab eo peroratum. Tum Scaevola, Quid eſt, Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in mentem venit, quod praeterea a Craſſo requiratis? Immo 6 id mehercule, inquit, ipſum attendo. tantus enim curſus verborum fuit, & ſic evolavit oratio, ut eius 7 vim, atque incitationem ad-

1 Et illa meditatio, excogitatioque animo incluſa in cauſarum non iam contictam ad exercitationem, ſed veram actionem proferenda eſt. 2 Omnia quae ad ius, rationes, & partes imperii pertinere poſſunt. 3 Leviter, & parce guſtandus. 4 Vno quaſi iactu, & coacervatim effudi, projeci, ante vos poſui. 5 Corona, coetu hominum. 6 Id ipſum animadverto. 7 Impetum, & rapidiſſimum curſum. Translatio ex curſu animalium, ut equorum, rapidum quorum curſum adſpicimus, veſtigia humi impreſſa, & ingreſſum, viamque, qua decurſum eſt, vix videmus.

adſpexerim; veſtigia, ingreſſumque vix viderim: & tanquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, 1 non explicata veſte, neque propoſito argento, neque tabulis, & ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis, magnificiſque rebus 2 conſtructis, ac reconditis. Sic modo in oratione Craſſi divitias, atque ornamenta eius ingenii per quaedam 3 involucra, atque integumenta perſpexi: ſed ea cum contemplari cuperem, vix aſpiciendi poteſtas fuit. ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare, quid poſſideat, neque plane noſſe, ac vidiſſe. Quin tu igitur facis idem, inquit Scaevola, quod faceres, ſi in aliquam domum plenam ornamentorum villamque veniſſes. Si ea ſepoſita, ut dicis, eſſent; tuque valde ſpectandi cupidus eſſes; non dubitares rogare dominum, ut proferri iuberet, praeſertim ſi eſſet familiaris: ſimiliter nunc 4 petis a Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco, quaſi 5 per tranſennam praetereuntes ſtrictim aſpeximus, in lucem proferat, & ſuo quidque loco collocet. Ego vero, inquit Cotta, a te peto, Scaevola (me enim, & hunc Sulpicium impendit pudor ab homine omnium graviſſimo, qui genus huiuſmodi diſputationis ſemper contemſerit, haec, quae iſti forſitan puerorum elementa videantur, exquirere. Sed tu hoc nobis da, Scaevola, & perficere, ut Craſſus haec, quae coarctavit, & peranguſte 6 referſit in oratione ſua, dilatet nobis, atque explicet. Ego mehercule, inquit Mucius

1 In qua domo veſtes pretioſae non ſint explicatae.
2 Compoſitis ad cuſtodiendum. *Conſtrictis*, Legebat Lambinus.
3 Metaphorae ductae ex ſuperius dictis veſtium involucris, & ornamentorum integumentis.
4 Alii, *petes*.
5 Proverbialiter dictum, quaſi obiter, per feneſtram, procul. *Tranſenna, non, ut quidam putant, tranſitus, ſed eſt feneſtra*. Nonius Marc. cap. 2. n. 859.
6 Conſtipavit.

eius, antea veſtra magis hoc cauſa volebam, quam mea. Neque enim tantopere hanc a Craſſo diſputationem deſiderabam, quantopere eius in cauſis oratione delector: nunc vero, Craſſe, mea quoque etiam cauſa rogo, ut quoniam tantum habemus otii, quantum iamdiu nobis non contingit, ne graveris [1] exaedificare id opus, quod inſtituiſti. Formam enim totius negotii opinione maiorem, melioremque video; quam vehementer probo. Enimvero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam te haec, Scaevola, deſiderare, quae neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque ſunt eius generis, ut, ſi optime tenerem, digna eſſent [2] iſta ſapientia, ac tuis auribus. An tu, inquit ille, ſi de iſtis communibus, & [3] pervagatis vix [4] huic aetati audiendum putas, etiamne illa negligere poſſumus, quae tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione reipub. denique de noſtro ipſo iure civili? Hanc enim ego omnem ſcientiam, & copiam rerum in tua [5] prudentia ſciebam ineſſe: in oratoris vero [6] inſtrumento tam lautam ſupellectilem nunquam videram. Potes igitur, inquit Craſſus [ut alia omittam innumerabilia, & immenſa, & ad ipſum tuum ius civile veniam] oratores putare [7] eos, quos multas ho-

E ras

1 Ad perfectionem, ad faſtigium perducere. 2 Tua, iſtorumque ſapientia. 3 Id eſt, praeceptis. Alii, *pervulgatis*. 4 Meae huic ſenili aetati. 5 Cognitione. 6 In iis rebus, quibus oratoris orationes inſtruuntur, & ornantur. Inſtrumentum enim dicitur id, quo aliquid inſtruitur, aut ornatur. *Inſtrumentum eſt, unde aliquid conſtruimus*. Iſid. Lib. 5. cap 25. 7 Hypſeum, & Octavium, oratores iuris civilis, ut ex caſu afferendo apparet, prorſus ignaros.

Digitized by Google

raſ exſpectavit, cum 1 in campum properaret & 2 ridens, & ſtomachans 3 Scaevola, cum 4 Hypſeus maxima voce, plurimis verbis a M. Craſſo praetore contenderet, 5 ut ei, quem defendebat, cauſa cadere liceret: Cn. Autem Octavius, homo 6 conſularis, non minus longa oratione recuſaret, ne adverſarius cauſa caderet, ac ne 7 is, pro quo ipſe diceret, 8 turpi tutelae iudicio, atque omni moleſtia, ſtultitia, adverſarii, liberaretur? Ego vero iſtos, inquit, (me-

1 In campum Martium ad comitia. 2 Ridens ſtultitiam, & ſtomachans, atque aegre ferens eorum inſcitiam, quae clientibus nocebat. 3 Hic Scaevola Pontifex, alter a Q. Mucio augure hic praeſente. 4 Ut hic Ciceronis locus facilius intelligatur, brevibus factum exponam. Hypſeus quendam tutorem accuſavit tutelae male adminiſtratae. Lex erat, ut tutor damnatus iudicio tutelae ſummam fraudatam pupillo perſolveret, & aliquid ultra, mulctae nomine, penderet. Supra id pupillo, ſive eius patrono nil aliud ab eo petere licebat; quod ſi quis petiiſſet, cauſa cadebat, hoc eſt, cauſam amittebat. Huius iuris ignarus Hypſeus plus a tutore petebat, quam lex permitteret, neque videbat, ſi id impetraſſet, ſe cauſam caſurum, & litem amiſſurum. Id eadem iuris inſcitia neque vidit Octavius, eius adverſarius, neque illi oppoſuit cauſam eum iam perdidiſſe, quod plus petiiſſet, quam lex permitteret, quo tutorem a turpi tutelae iudicio liberare, adverſarii ſtultitia, potuiſſet; ſed longa oratione iniquum demonſtravit peti plus, quam quod eſſet a lege permiſſum. Atque ita inter ſe contendebant, ut Hypſeus diceret, velle ſe cauſam amittere, quid enim aliud dicebat, cum plura contra legem petebat? Octavius vero recuſaret, ne adverſarius cauſam amitteret; id enim agebat, cum plura pupillo perſolvenda negabat. 5 Pupillo clienti ſuo. 6 Qui conſul fuerat, adeoque turpior eius lapſus. 7 Tutor. 8 *Perfidioſum & nefarium* eſſe *pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit* dicit Cic. pro Roſcio Comoedo.

(memini enim mihi narrare 1 Mucium) non modo oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio, aut copia, ſed iuris civilis prudentia; quod 2 alter plus, 3 lege agendo, petebat, quam quantum lex in XII. tabulis permiſerat, 4 quod cum impetraſſet, cauſa caderet: 5 alter iniquum putabat 6 plus ſecum agi, quam quod erat in 7 actione; neque intelligebat ſi ita eſſet actum, litem adverſarium perditurum. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in tribunali Q. Pompeii, 8 praet. urbani, familiaris noſtri, ſedentibus, 9 homo ex numero diſertorum poſtula-

1 Mucium Scaevolam illum pontificem iuriſconſultum peritiſſimum. 2 Hypſeus. 3 Iure certando, actionem intendendo, litigando. 4 *Si quis agens intentione ſua, plus complexus fuerat, quam ad eum pertinebat, cauſa cadebat*. Iuſtinianus De Actionibus. 5 Cn. Octavius. 6 Plus in actione peti. 7 In lege, qua lege tum Hypſeus agebat, contendebat. 8 *Qui inter cives & peregrinos ius diceret, peregrinus Praetor eſt dictus: alter vero, qui inter cives ſolos ius dicebat, vocabatur Vrbanus, & erat honoratior*. Nieup. Sect. 2. cap. 4. 9 Factum ita ſe habuit. Patronus cuiuſdam debitoris cum audiſſet creditorem ante tempus, ſeu ante obligationis diem, quod non licebat, pecuniam petere, poſtulavit, ut ſuo clienti debitori daretur illa vetus, atque uſitata exceptio, *cuius pecuniae dies fuiſſet*, qua ante diem ad ſolutionem non cogeretur. Male, atque ex craſſa iuris inſcitia id fecit patronus: tum quia non intellexit hanc exceptionis formulam eſſe in petitoris, ſeu creditoris utilitatem, ſignificat enim, intentandam actionem in debitorem, cuius ſolvendae pecuniae tempus, ſeu dies venerat; tum etiam quia hac exceptione oppoſita imprudenter admonuit adverſarium, ne peteret ante diem; quod ſi callide permiſiſſet eum tunc id facere, cum poſtea creditor rurſus petiiſſet, patronus inficiator legum vi eum excludere,

bat, 1 ut illi, unde peteretur, vetus atque 2 uſitata 3 exceptio daretur, *Cuius pecuniae dies fuiſſet?* quod 4 petitoris cauſa comparatum eſſe non intelligebat: ut ſi ille 5 inficiator probaſſet iudici, ante petitam eſſe pecuniam, quam eſſet coepta deberi, petitor rurſus cum peteret, exceptione excluderetur, *Quod ea res in iudicium antea veniſſet*. Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici poteſt, quam eum, qui hanc 6 perſonam ſuſceperit, ut amicorum controverſias, cauſaſque tueatur, laborantibus ſuccurrat, aegris medeatur, afflictos excitet; hunc in 7 minimis tenuiſſimiſque rebus ita labi, ut aliis miſerandus, aliis irridendus eſſe videatur? Equidem 8 propinquum noſtrum 9 P. Craſſum illum Divitem, cum multis aliis rebus elegantem hominem, & ornatum, praecipue in hoc 10 ferendum & laudandum puto, quod cum 11 P. Scaevola frater eſſet, ſolitus ei perſaepe dicere, Neque 12 illum 13 in iure civili ſatis illi arti facere poſ-

& cauſam eius evertere potuiſſet altera illa exceptione, per quam leges prohibebant ne iterum ageretur de re iam iudicata.

1 Debitori clienti ſuo.

2 Cuius frequens eſt uſus in iure. 3 *Exceptio dicta eſt, quaſi quaedam excluſio: quae interponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum eſt*. Digeſt. Lib. 44. Tit. 1. Et infra: *Exceptiones aut perpetuae & peremptoriae ſunt: aut temporales & dilatoriae.... Dilatoriae ſunt, quae non ſemper locum habent, ſed quae evitari poſſunt: qualis eſt pacti conventi temporalis, id eſt, ne forte intra quinquennium agatur*.

4 Creditoris. 5 Debitor.

6 Hoc munus, officium.

7 Vt ſunt cautiones, & formulae iuris. 8 Conſanguineum.

9 M. Publium Craſſum ditiſſimum, atque iuriſconſultiſſimum fuiſſe teſtatur Gellius. 10 Alii, *efferendum*.

11 P. Licinius Craſſus huius P. Craſſi pater P. Scaevolam adoptaverat. *Scaevolae* legunt plures. 12 Scaevolam. 13 Cuius erat Scaevola peritiſſimus.

poſſe, niſi dicendi copiam aſſumſiſſet: 1 (quod quidem 2 hic, qui mecum 3 Coſ. fuit, filius eius eſt conſecutus:) neque ſe ante cauſas amicorum tractare, atque agere coepiſſe, quam ius civile didiciſſet. Quid vero ille 4 M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora, atque illa aetas in hac civitate ferre maximam potuit, & iuris civilis omnium peritiſſimus? Verecundius hac de re iamdudum loquor, quod adeſt 5 vir in dicendo ſummus, quem ego unum oratorem maxime admiror: ſed tamen idem hoc ſemper ius civile contempſit. Verum, quoniam ſententiae, atque opinionis meae voluiſtis eſſe participes, nihil occultabo, & quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re ſentiam. Antonii incredibilis quaedam, & prope ſingularis, & divina vis ingenii videtur, etiamſi hac ſcientia iuris nudata ſit, poſſe facile ceteris 6 armis prudentiae cauſas tueri, atque defendere. quamobrem hic nobis ſit exceptus 7 ceteros vero non dubitabo primum inertiae condemnare ſententia mea, poſt etiam impudentiae. Nam volitare in foro, haerere in iure, ac praetorum tribunalibus, iudicia privata magnarum rerum obire, in quibus ſæpe non 8 de facto, ſed de æquitate ac iure certetur, iactare ſe in cau-

1 Vt, ſcilicet, aſſumpta dicendi copia, ſatisfacere poſſit arti in iure civili. 2 Hic Quintus Mucius Scaevola, filius Scaevolae illius, quem Craſſus fratrem habuit.
3 Anno ab V. C. 658.
4 *Cato primus Porciae gentis, tres ſummas artes in homine, praeſtitiſſe exiſtimatus eſt, optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator.* Plinius Lib. 7. Nonnullos de iure libros reliquiſſe teſtatur Pomponius iureconſultus. 5 Antonium intelligit. 6 Id eſt, praeſidiis. 7. Qui non ſunt tanti ingenii, quanti eſt Antonius. 8 Quaeſtiones *de facto* poſſunt eſſe propriae oratorum; ſed *de aequitate & iure* ſunt eae totae, ac propriae iuriſconſultorum.

ſis 1 centumviralibus, in quibus 2 uſucapionum, 3 tutelarum, 4 gentilitatum, 5 agnationum, 6 alluvionum, 7 circumluvionum, 8 nexorum, 9 mancipiorum, parietum, 10 luminum, 11 ſtillicidiorum, teſtamentorum 12 ruptorum; ceterarumque rerum innume-

nume-

1 Centum viri *fuerunt creati terni ex ſingulis tribubus, ita ut revera centum & quinque numero eſſent; qui in cauſis gravioribus, & quae non facti, ſed iuris erant, praecipue in haereditatis petitione, cauſa inofficioſi teſtamenti, & ſimilibus, iudicium faciebant.* Nicup. ſec. 3 cap. 1. 2 *Uſucapio eſt adeptio dominii per continuationem iuſtae poſſeſſionis, vel biennii, vel alicuius temporis.* Iſid Orig. Lib. 5. cap. 25 3 *Tutela eſt, ut Servius definit, vis ac poteſtas in capite libero conſtituta, ad tuendum eum, qui per aetatem ſe ipſe defendere nequit, iure civili data, ac permiſſa.* Digeſt. Lib. 26. Tit. 1.

4 Gentiles ſunt, ut definit Cicero in Topicis, qui inter ſe eodem nomine ſunt, qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorum maiorum nemo ſervitutem ſervivit, qui capite non ſunt diminuti. Brevius Feſtus Pompeius: *gentilis dicitur & ex eodem genere ortus, & is qui ſimili nomine appellatur.* 5 Agnati dicuntur, qui virilis ſexus propinquitate ſunt iuncti. 6 Fluminum agros inundantium. *Alluvium conſumptio riparum ex aquis.* Iſid. Orig. Lib. 14. cap. 8. 7 Aquarum agrum tanquam inſulam quaquaverſus alluentium. *Circumluvium locus, quem aqua circumluit.* Iſid. Orig. Lib. 14. cap. 8. 8 *Liber, qui ſuas operas in ſervitute pro pecunia, quam debeat, dum ſolveret, Nexus vocatur.* Varro Lib. 6. 9 Mancipia ſunt vel ſervi, qui iure belli, ſive alia ratione poſſidentur; vel res, quae poſſunt mancipari, id eſt, ad alterius dominium a noſtro tranſire. 10 Lumina ſunt aedificiorum, ut caelum videatur, de quibus quaeſtiones eſſe poſſunt; cum Trebatius dicat Digeſt. Lib 39. tit. 2. *eum etiam accipere damnum, cuius aedium luminibus officiatur.* 11 Aquae pluviae fluxus e tecto,

12 Sciſſorum, vel quae irrita fiunt

fiunt

numerabilium iura verſentur, cum omnino, quid ſuum, quid alienum: quare denique civis, an peregrinus: ſervus, an liber quiſpiam ſit, ignoret, inſignis eſt impudentiae. Illa vero deridenda arrogantia eſt, 1 in minoribus navigiis rudem eſſe ſe confiteri; quinqueremes, aut etiam maiores, gubernare didiciſſe. Tu mihi cum in circulo decipiare adverſarii 2 ſtipulatiuncula; cum obſignes 3 tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille 4 capiatur; ego tibi ullam cauſam maiorem committendam putem? citius hercule is, qui 5 duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid ſi ne parvae quidem cauſæ ſunt, ſed ſaepe maximae, in quibus certatur de iure civili; quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine ulla ſcientia iuris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſa maior, quam illius militis? de cuius morte cum domum falſus ab exercitu nuntius veniſſet, & pater eius, re credita, teſtamentum mutaſſet, & quem ei viſum eſſet, feciſſet heredem, eſſetque ipſe mortuus: res delata eſt ad centumviros, cum miles domum reveniſſet, egiſſetque lege in hereditatem paternam teſtamento exheres filius. Nempe in ea cauſa quaeſitum eſt de iure civili, poſſetne paternorum bonorum exheres eſſe filius, quem

E 4 pater

ſiunt. Rumpitur autem teſtamentum aut adoptione, aut poſteriore teſtamento, aut heredis caſu, aut capitis diminutione, aut imperfectione, aut iniquitate. 1 Allegoria, quae cum de gubernandis navigiis loquitur, de tractandis cauſis intelligit. In minoribus ſcilicet, dirigendis, & gubernandis. 2 Parva quadam ſtipulatione, obligatione nimirum verbis contracta. 3 Litteras. 4 Decipiatur. 5 Quae duorum remorum ſit. Scalmus eſt lignum circa quod remi alligantur; ſive, ut Giraldus oſtendit, ea pars in navi, qua remi effunduntur. Argonautarum fabula ſatis nota.

pater teſtamento neque heredem, neque exheredem ſcripſiſſet 1 nominatim? Quid, qua de re inter 2 Marcellos, & Claudios patricios centumviri judicarunt? cum Marcelli 3 ab liberti 4 filio ſtirpe, Claudii patricii 5 ejuſdem nominis hereditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent, nonne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis jure dicendum? Quid quod item in centumvirali judicio certatum eſſe accepimus? qui Romam in exſilium veniſſet, cui Romae exſulare jus eſſet, 6 ſi ſe ad aliquem

1 Conſtat apud iuris peritos non tam heredes, ſed etiam exheredes factos nominatim in teſtamento ſcribi debere alioquin inutile cenſetur teſtamentum. Idem exemplum refert Val. Max. Lib. 7. Cap. 7. *De teſtamentis reſciſſis*. 2 Duae Claudiorum familiae fuerunt ambae ab Appio Clauſo deductae; e patricia fuerunt Claudii Pulchri, e plebeia, ſed quae nec potentia minor, nec dignitate, Claudii Marcelli. 3 Claudii cuiuſdam Liberti, qui iniuſtam ſervitutem ſerviverat; nam iuſta ſervitus, ut vidimus in definitione gentilitatis, adimit gentilitatem, cuius iure Claudii patricii hereditatem ad ſe rediiſſe contendebant. 4 Hic Claudii Liberti filius inteſtato deceſſit; expetunt eius hereditatem Claudii Pulchri iure gentilitatis, quod eiuſdem nominis ſint; Marcelli vero iure ſtirpis, non gentilitatis, quod exiſtiment & eo ſe iure propinquiores, & quacunque interpoſita ſervitute gentilitatem amitti. Turnebus in Cic. Lib. De Leg. *Gens multas familias complectitur: ſtirps familia eſt: ſtirps propinquior eſt, quam gens: quo etiam modo Pulchrorum & Marcellorum fortaſſe verius explicari controverſia poteſt* 5 *Gentilis dicitur & ex eodem genere ortus, & is qui ſimili nomine appellatur, ut ait Cincius: gentiles mihi ſunt, qui meo nomine appellantur*. Feſtus Pompeius. 6 Si adiunxiſſet ſe ad aliquem civem Romanum, quem, ut cliens, ſeu libertus, quaſi patronum, defenſoremque coluiſſet, obſervaſſet.

quem quaſi patronum applicaviſſet 1 inteſtateque eſſet mortuus, nonne in ea cauſa 2 jus applicationis, obſcurum ſane, & ignotum, patefactum in judicio, atque illuſtratum eſt a patrono? Quid nuper, 3 cum ego C. Sergii Auratae contra hunc noſtrum Antonium judicio privato cauſam defenderem, nonne omnis noſtra in jure verſata defenſio eſt? Cum enim Marius Gratidianus aedes Auratae vendidiſſet, neque 4 ſervire quandam earum aedium partem 5 in mancipii lege dixiſſet; defendebamus, 6 quidquid fuiſſet incommodi 7 in mancipio, id ſi venditor ſciſſet, neque declaraſſet, 8 praeſtare debere. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Buc-

1 Adeoque eius exſulis hereditas aliunde petita eſſet.
2 Ius applicationis eſt, quo hereditas quaſi clientis petitur a patrono, quod eiectum benigne exceperit, ſtudio, opera, rebus adiuverit, eumque tanquam libertum habuerit. Libertorum, qui inteſtato deceſſiſſent, hereditatem lege XII. tabularum adibant patroni. 3 Vide hoc exemplum in Ciceronis Lib. 3. De Officiis, ubi C. Sergium Oratam appellat. 4 Praedia, fundi, aedes ſervire dicuntur apud iuriſconſultos, cum aliquid vel oneris, vel conditionis habent, quo alienae commoditati, vel utilitati ſerviant. Sic praedia ſerva dicuntur, per quae ius habent vicini tranſeundi, ut domum ſuam eant; aedes ſervae dicuntur, in cuius parietibus ius habent vicini immittendi trabes &c. Quare optime *ſervitus realis* ex. gr. praediorum ab iureconſultis definitur: *ius quoddam praedio inhaerens, quod dominantis utilitatem auget, ſervientis libertatem minuit, & hoc contingit cum res mea rei tuae, praedium meum praedio tuo ſervit*. Vide Digeſt. Lib. 8. tit. 1. 5 In forma venditionis. 6 Quidquid vitii. 7 In re vendita. 8 Pro incommodo ſatisfacere; indemnem emptorem praeſtare. Vlpianus de actionibus empt: *Quidquid eſt in praedio vitii, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, praeſtari oportere*.

Bucculeius, homo neque meo iudicio ſtultus, & ſuo valde ſapiens, & a iuris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodam modo nuper erravit. Nam cum aedes L. Fuſio venderet, 1 in mancipio lumina, uti tum eſſent, 2 ita recepit. Fuſius autem, ſimulatque aedificari coeptum eſt in quadam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus conſpici poſſet, 3 egit ſtatim cum Bucculeio, quod, cuicunque particulae caeli officeretur, quamvis eſſet procul, mutari lumina putabat. Quid vero? clariſſima 4 M? Curii cauſa, Marcique Coponii nuper apud centumviros, quo concurſu hominum, qua exſpectatione defenſa eſt? cum 5 Q. Scaevola, 6 aequalis, & collega meus, homo omnium & diſciplina iuris civilis eruditiſſimus, & ingenio, prudentiaque acutiſſimus, & oratione maxime limatus atque ſubtilis, atque, ut ego ſoleo dicere, iuris peritorum eloquentiſſimus, eloquentium iuris peritiſſimus, 7 ex ſcripto teſtamentorum

1 In venditione, & traditione. 2 Ita promiſit, ut haberet ius retinendi. Nimis lata conditione promiſit Cucculeius Fuſio ſe aedium lumina, ſicuti tum eſſent, praeſtaturum. In ponenda huiuſmodi conditione, quae ad omnem omnino oculorum proſpectum referri poteſt, quodammodo erravit Cucculeius. 3 Egit lege, litem intendit. 4 *Minus peritis veteris in ſcribendo conſuetudinis nota literae M. appoſita poſſit videri interrogationis ſignum, ſed punctulum eſt ſignum vocis abbreviatae; ſuperior notae pars indicat non* Marcus, *ſed* Manius *eſſe legendum*. Verburgius. 5 Q. Mucius Scaevola Pontifex Max. 6 Eiuſdem aetatis, & in conſulatu collega. 7 Ex eo quod in teſtamento ſuo ſcriptum reliquerat teſtator. Cum hic ſuſpicaretur uxorem ſuam gravidam eſſe, ſcripſit heredem poſthumum, ideſt, filium, qui poſt ſuam mortem natus eſſet: ſubſtituit etiam heredem ſecundum Manium Curium hoc modo: *Quod ſi poſthumus ante morietur, quam in ſuam tutelam venerit, Manius Curius meus heres eſto*. Filius deinde nullus

torum iura defenderet, negaretque, 1 Niſi poſthumus, & natus, &, antequam 2 in ſuam tutelam veniret, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui eſſet 3 ſecundum poſtumum, & natum, & mortuum, heres inſtitutus; ego voluntatem defenderem; hac eum tum mente fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ut, ſi filius 4 non eſſet, qui in tutelam veniret, M? Curius eſſet heres. Num deſtitit uterque noſtrum in ea cauſa, in auctoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt, in medio iure civili verſari? Omitto iam plura exempla cauſarum ampliſſimarum, quae ſunt innumerabilia; 5 Capitis noſtri ſaepe poteſt accidere ut cauſae verſentur in iure. Etenim ſic C. Mancinum, nobiliſſimum, atque optimum virum, ac conſularem, cum

cum

lus natus eſt; quare orta controverſia, utrum Curius eſſet heres? Negabat Scaevola, qui ſcripto nitebatur: affirmabat Craſſus, qui teſtatoris voluntatem reſpiciebat. 1 Niſi vere filius poſthumus, ut in teſtamento ſcriptum fuerat, & natus, & mortuus eſſet, antequam in ſuam tutelam veniret. 2 *Cum filiofamilias ita legatur*, cum in tutelam ſuam pervenerit, *pubertatis tempus ſignificatur*. Vlpianus. 3 Poſt. Volebat enim Scaevola eum heredem eſſe non poſſe, nullo poſthumo nato, nullo mortuo, qui ita fuerat heres inſtitutus, ut filius poſthumus & naſci, & intra pubertatem mori debuerit. Demonſtravit etiam Scaevola, *quemadmodum* in teſtamento *ſcribi oportuiſſet, ſi etiam filio non nato heres inſtitueretur*. Cic. in Bruto, ubi totam controverſiam fuſius exponit.

4 Vel quia non natus, vel quia ante pubertatem mortuus.

5 Status noſtri cauſae, quae ab iuriſconſultis *cauſae capitis* dicuntur. Itaque Digeſtorum Lib. 4. Tit. 5. Leg. 1. *Capitis diminutio, eſt prioris ſtatus permutatio*. Et infra Leg. 11. *Capitis diminutionis tria genera ſunt, maxima, media, minima. Tria enim ſunt, quae habemus. Libertatem, civitatem, & familiam. Igitur cum haec omnia amittimus, hoc eſt libertatem, civitatem, & fa-*

eum 1 propter invidiam Numantini foederis 2 paterpatratus ex S. C. Numantinis 3 dedidiſſet, eumque illi non recepiſſent, poſteaque Mancinus domum reveniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet; P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis de ſenatu iuſſit educi. Quod eum civem negaret eſſe: quia memoria ſic eſset proditum, quem pater ſuus, aut populus vendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe 4 poſtliminium. Quam poſsumus reperire ex omnibus rebus civilibus cauſam, contentio-

& familiam, maximam eſſe capitis diminutionem: cum vero amittimus civitatem, & libertatem retinemus, mediam eſſe capitis diminutionem: cum autem & libertas & civitas retinetur, familia tantum mutatur, minimam eſſe capitis diminutionem conſtat. 1 C. Mancinus in magnum odium Senatus, Populique Romani venit bello cum Numantinis male adminiſtrato, & turpi cum ipſis, ſine ſenatus auctoritate, foedere facto. Eſt Numantia urbs Hiſpaniae Tarraconenſis apud flumen Durium ſita. 2 *Foedera quoque fiebant per unum ex Fecialibus, qui dum eo munere fungeretur Paterpatratus dicebatur.* Nieup. Sect. 4. cap. 2. *Haec urbs*, Numantia, *numquam X. millibus plura propriae iuventutis armavit, ſed, vel ferocia ingenii, vel inſcitia noſtrorum ducum, vel fortunae indulgentia, cum alios duces, tum Pompeium, magni nominis virum, ad turpiſſima deduxit foedera, (hic primus e Pompeiis Conſul fuit) nec minus turpia ac deteſtabilia Mancinum Hoſtilium Conſulem. Sed Pompeium gratia impunitum habuit, Mancinum verecundia. Quippe, non recuſando perduxit huc, ut per Feciales nudus, ac poſt tergum religatis manibus, dederetur hoſtibus: quem illi recipere ſe negaverunt; ſicut quondam Caudini fecerunt, dicentes a Publicam violationem fidei non debere unius lui ſanguine.* P. Vell. Paterc. Lib. 2. 3 Tradidiſſet. 4 Nullum ius recuperandae civitatis. *Quae a nobis alienata ſunt, cum ad hoſtem pervenerint, & ex ſuo tamquam limine exierint, deinde cum redierint poſt ad idem*

limen

tionemque maiorem, quam de 1 ordine, 2 de civitate, 3 de libertate, 4 de capite hominis conſularis, praeſertim cum 5 haec non in crimine aliquo, quod ille poſset inficiari, ſed in civili iure conſiſteret? Similique in genere, inferiore ordine, ſiquis apud nos ſervîſset ex populo foederato, ſeſeque liberaſset, ac poſtea domum revenifset; quaeſitum eſt apud maiores noſtros, 6 num is ad ſuos poſtliminio rediiſset, 7 & amiſiſset hanc civitatem. Quid? de libertate, quo iudicium gravius eſse nullum poteſt; nonne ex iure civili poteſt eſse contentio, cum quaeritur, 8 is, qui domini voluntate cenſus ſit, 9 continuo-

limen, poſtliminio videntur rediiſſe. Quo in genere etiam Mancini cauſa defendi poteſt poſtliminio rediiſſe: deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus. Nam neque deditionem, neque donationem ſine acceptione intelligi poteſt. Cic. in Top. 1 Sit ne ſenator, an non Mancinus. 2 Sit ne civis. 3 Sit ne ſervus, an liber. 4 An perdendus, an in exilium exturbandus ſit.

5 Haec cauſa. 6 Quaeſitum eſt nimirum, an poſtliminium ſit non modo inter hoſtes, ſed & inter foederatos. 7 Servus, qui ſe Romae liberabat, civis Romanus fiebat. Duarum autem civitatum civis eſſe iure Romano nemo poterat. Si itaque hic ex populo foederato patriae ſuae civis, cum domum revenit, fuiſſet receptus, civitatem Romanam amiſiſſet; ſed cum receptus non fuerit, inde orta eſt dubitatio an Romanam civitatem amiſerit. Videnda Ciceronis Oratio pro L. Cornelio Balbo. 8 Soli cives Romani in cenſum referebantur, non autem ſervi. Si vero domini voluntate quis cenſus fuiſſet, manumiſſus, & civis factus intelligebatur. Quid fuerit cenſus vide apud Nieupoortium Sect. 1. cap. 7. 9 An ſtatim ac dominus nomen & rem ſervi apud cenſores profeſſus eſt, ſervus ſit liber, ſeu potius tunc ſolum liber ſit cum conditum eſt luſtrum, hoc eſt cum cenſus perfectionem ſuam, ac complementum habuit. De Luſtro Nieup. ut ſupra.

ſinuone an ubi luſtrum conditum, liber ſit? Quid, 1 quod uſu, memoria patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam veniſset, cum uxorem praegnantem in provincia reliquiſset, Romaeque alteram duxiſset, 2 neque nuntium priori remiſiſset, mortuuſque eſset inteſtato, & ex utraque filius natus eſset; mediocriſne res in controverſiam adducta eſt? cum quaereretur 3 de duobus civium capitibus, & de puero, qui ex poſteriore natus erat, & de eius matre; quae, ſi iudicaretur, 4 certis quibuſdam verbis, 5 non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinae locum duceretur. Haec igitur, & horum ſimilia iura ſuae civitatis ignorantem, 6 erectum & celſum, alacri & prompto ore, ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, praeſidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis civibus 7 lucem ingenii, & conſilii ſui porrigentem, atque tendentem, nonne in primis flagitioſum putandum eſt? Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam ſegnitiem hominum, atque inertiam. Nam ſi eſset iſta cognitio iuris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſci-

1 Quod accidit. 2 Neque priorem uxorem per nuncium repudiaſſet. Notae repudii formulae: *res tuas tibi habeto*: *tuas res tibi agito*.
3 De re, de conditione, de fortunis poſterioris uxoris, eiuſque filii; quaeſitum eſt enim, ſecunda ne putanda eſſet uxor, an concubina, eiuſque filius legitimus ne, an nothus. 4 Videbatur aliis divortium non fieri, niſi per certa verba, certaſque formulas in iure definitas, quod cum factum non fuerit, ſecundam uxorem concubinae loco habendam ducebant. 5 Aliis videbatur novas nuptias ſatis indicare mentem patris familias repudiandi priorem uxorem; neque verba ſed mentem eſſe ſpectandam. 6 More arrogantium, audacium, ſive alta ſapientium. 7 Claritatem, prudentiam.

ſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed, o dii immortales, non dicerem hoc, audiente Scaevola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius artis faciliorem ſibi cognitionem videri. Quod quidem certis de cauſis a pleriſque aliter exiſtimatur: primum, quia veteres illi, qui huic ſcientiae præfuerunt, obtinendae, atque augendae potentiae ſuae cauſa, pervulgari artem ſuam noluerunt: deinde, poſteaquam 1 eſt editum, 2 expoſitis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, 3 qui illa artificioſe digeſta generatim componerent. Nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius, qui illa tenet, quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me eſse paullo obſcurius: ſed experiar, & dicam, ſi potero, planius. Omnia fere, quae ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa, & diſſipata quondam fuerunt: ut 4 in muſicis, 5 numeri, & voces, 6 & modi: in geometria, 7 lineamenta, 8 formae, 9 intervalla, magnitudines: in aſtrologia, coe-

1 Evulgatum eſt ius civile, quod apud veteres iuriſconſultos latebat. 2 Titus Livius Dec. 1. Lib. 9. *Eodem anno C. Flavius Cn. filius ſcriba patre libertino humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facundus, aedilis curulis fuit.* Et paullo poſt: *Civile ius repoſitum in penetralibus Pontificum evulgavit: faſtoſque circa forum in albo propoſuit; ut quando lege agi poſſet ſciretur.* 3 Qui illa, cum artificio quodam ordinata, in ſua quaeque genera, ſuaſque claſſes diſtribuerent. 4 In rebus muſicis, in arte muſica. 5 *Numerus eſt compoſitio quaedam ex ſenſibilibus collocata temporibus, ad aliquem habitum ordinemque connexa.* Martianus Capella. 6 Ex numeris & vocibus, tanquam ex elementis, ſunt modi, ſeu modulationes, hoc eſt ſoni multiplicis expreſſiones. 7 Lineae. 8 Figurae. 9 Spatia magnitudinibus intercepta, ut ea quae ſunt inter lineas, inter ſuperficies &c.

cœli 1 converſio, ortus, obitus, motuſque ſiderum: in grammaticis, poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam 2 ſonus. in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſse, agere; ignota quondam omnibus, & diffuſa late videbantur. Adhibita eſt igitur 3 ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſsumunt, quæ rem diſsolutam, divulſamque conglutinaret, & 4 ratione quadam conſtringeret. 5 Sit ergo in iure civili finis hic, legitimae, atque uſitatae in rebus, cauſiſque civium, aequabilitatis conſervatio. Tum ſunt notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque revocanda. Genus autem eſt id, quod ſui ſimiles 6 communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. 7 Partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubiiciuntur; omniaque, quæ ſunt vel generum, vel partium nomina, definitionibus, 8 quam vim habeant, eſt exprimendum. Eſt enim definitio, earum rerum, quæ ſunt eius rei propriæ, quam definire volumus, brevis, & circumſcripta quædam explicatio. Hiſce ego rebus exempla adiungerem, niſi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem. nunc complectar quod propoſui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod

1 Revolutio. 2 Quantitas verborum, ſive accentus. 3 Dialectica. 4 Methodo, ordine, forma quadam. 5 Finem iuris civilis eſſe dicit, conſervationem aequitatis in rebus, cauſiſque civium ad normam, ſive rationem legum, & morum. 6 Communicatione generis. Sic homo, & beſtia differunt ſpecie; nam ille animal rationale eſt, haec irrationale; ſunt autem ſimiles communione generis, quod genus commune habeant, & animalia eſſe dicantur. Genus itaque eſt animal. 7 Species. 8 Quid ſignificent.

quod iamdiu cogito, aut alius quiſpiam, aut me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne ius civile in genera digerat, quae perpauca ſunt; deinde eorum generum quaſi quaedam membra diſpertiat; tum propriam cuiuſque vim definitione declaret; perfectam artem iuris civilis habebitis, magis magnam, atque uberem, quam difficilem, atque obſcuram. Atque interea tamen, dum haec, quae diſperſa ſunt, coguntur, 1 vel paſſim licet carpentem, & colligentem undique, repleri iuſta iuris civilis ſcientia. Nonne videtis, equitem Romanum, hominem acutiſſimo omnium ingenio, ſed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit, ſemperque vixit, ita tenere ius civile, ut ei, cum ab hoc diſceſſeritis, nemo de iis, qui peritiſſimi ſunt, 2 anteponatur? Omnia enim ſunt 3 poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in 4 congreſſione hominum, atque in foro: neque ita multis literis, aut voluminibus magnis continentur. eadem enim ſunt 5 elata primum a pluribus: deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſaepius. Accedit vero, quo facilius percipi, cognoſcique ius civile poſſit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quaedam in cognoſcendo ſuavitas, & delectatio. Nam, ſive quem 6 aliena ſtudia delectant, plurima eſt 7 & in omni iure civi-

1 Poteſt etiam quiſque carpens paſſim, & colligens undique, dum haec in artem rediguntur ab aliquo, artem ipſam optime ediſcere, & repleri iuſta iuris civilis ſcientia. 2 Ex hoc licet inferre, multo plane facilius omne ius civile tenere eos poſſe, qui non ſolum ingenio valeant, ſed & ſint ceteris artibus eruditi. 3 Clara ſunt & notiſſima. 4 In qua ſermo de iure, de legibus, de aequitate, de prudentum reſponſis quam ſaepiſſime incidit. 5 Evulgata, prolata. 6 Diverſa, alia a ſtudio iuris. 7 Nimirum in libris, quos iuriſperiti poſt duodecim tabulas, ad explicandam legum mentem, novaſque controverſias, ediderunt.

civili, & in pontificum 1 libris, & in XII. tabulis, antiquitatis effigies, quod 2 & verborum priſca vetuſtas cognoſcitur, 3 & actionum genera quaedam maiorum conſuetudinem, vitamque declarant: ſive quis civilem ſcientiam contempletur, (quam Scaevola non putat oratoris eſſe propriam, ſed cuiuſdam ex alio genere prudentiae) totam hanc deſcriptis omnibus civitatis utilitatibus, ac partibus, XII. tabulis contineri 4 videbitis: ſive quem iſta praepotens, & glorioſa philoſophia delectat, (dicam audacius,) 5 hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui iure civili & legibus continentur. Ex his enim & dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, iuſtus, atque honeſtus labor honoribus, praemiis, atque ſplendore decoratur; vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exſiliis, morte multantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate, nutuque legum domi-

tas

1 In quibus omne ſacrorum ius continetur. 2 Sic ruſticum quoddam vehiculi, ſeu plauſtri genus voce antiqua *dictum Arcera, quae etiam in XII tabulis appellatur*. Varro Lib. 4. Sed id unum ſatis ſit pro multis exemplum proferre ex XII. tabulis. *Sei. in. ious. vocat. ſei. morbus. aevitas. ve. vitiom. eſcit. quei. in. ious. vocabit. iumentum. dato. ſei. nolet. arceram. ne. ſternito. Aevitas*, pro aetas; *eſcit*, pro erit. 3 Quaedam priſca actionum genera exponit Gellius Lib. 20. Membra creditoris damnati diſtrahebantur a creditoribus. Iudex, qui ob rem dicendam pecuniam acceperat, capite puniebatur. Aeger, vel morbo, vel aetate, in ius vocatus, ut ex ſuperius allata lege XII. tabularum apparet, iumento imponebatur, & ad Praetorem in comitium efferebatur.

4 *Videbit*, prout eſt in MS. Oxonienſi, emendandum cenſet Gronovius. 5 Ea habet principia, eoſque fontes philoſophia, qui continentur in iure civili, & legibus.

tas habere libidines, coercere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere. Fremant omnes licet, dicam quod ſentio: bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, ſi quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare. Ac, ſi nos, id quod maxime debet, noſtra patria delectat, 1 cuius rei tanta eſt vis, ac tanta natura, ut 2 Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum, affixam, 3 ſapientiſſimus vir immortalitati 4 anteponeret; quo amore tandem inflammati eſſe debemus in eiuſmodi patriam, quae una in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? Cuius primum nobis 5 mens, mos, diſciplina, nota eſſe debet; vel quia eſt patria parens omnium noſtrûm, vel quia 6 tanta ſapientia fuiſſe in iure conſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione iuris laetitiam, & voluptatem, quod, quantum praeſtiterint

 no-

1 Cuius patriae, delectationis, vel amoris in patriam. Delent *τὸ rei* nonnulli. 2 Inſula eſt maris Ionii, patria & regnum Ulyſſis. 3 Ulyſſes. 4 Totum hoc ex Homero. Odyſſeae Lib. V. Calypſo Nympha pollicetur Ulyſſi, ſi ſecum maneat, immortalitatem: *Ἔνταῦθι αὖθι μένων σὺν ἐμοὶ τόδε δῶμα φυλάσσοις „ Ἀθάνατός τ' εἴης. Tum certe hic manens una mecum hanc domum cuſtodires „ Immortaliſque fieres.* Cui paullo poſt reſpondet Ulyſſes: *Ἀλλὰ καὶ ὣς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι ἤματα πάντα „ Οἴκαδέ τ' ἐλθέμεναι, καὶ νόστιμον ἦμαρ ἰδέσθαι. Sed etiam ſic volo & deſidero diebus omnibus „ Domumque redire, & reditus diem videre.* 5 Leges, quae quodammodo patriae mentem declarant.

6 Mores, & inſtituta vitae, reſque domeſticas ac familiares nos profecto melius tuemur, & lautius: Rem vero publicam noſtri maiores certe melioribus temperaverunt & inſtitutis & legibus. Cic. Tuſc Quaeſt. I.

noſtri maiores prudentia ceteris gentibus, tum facillime intelligetis, ſi cum illorum [1] Lycurgo, & Dracone, & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim, quam ſit omne ius civile, praeter hoc noſtrum, inconditum, ac pene ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cum hominum noſtrorum prudentiam ceteris omnibus, & maxime Graecis, antepono. His ego de cauſis dixeram, Scaevola, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, iuris civilis cognitionem eſſe neceſſariam. Iam vero ipſa per ſeſe quantum afferat iis, qui ei praeſunt, honoris, gratiae, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Graecos infimi homines, mercedula adducti, miniſtros ſe praebent in iudiciis oratoribus, ii, qui apud illos [2] πραγματικοὶ vocantur: ſic in noſtra civitate contra ampliſſimus quiſque, & clariſſimus vir, ut ille, qui propter hanc iuris civilis ſcientiam ſic appellatus [3] a ſummo poeta eſt,

Egregiè [4] cordatus homo, [5] catus [6] Ælius Sextus,

multique praeterea, qui [7] cum ingenio ſibi auctore digni-

1 Sunt hi Graecorum legumlatores clariſſimi; Lycurgus Lacedaemoniorum; Draco, & Solon Athenienſium. *Ac primum* Solon *leges Draconis ob aſperitatem & poenarum atrocitatem cunctas reſcidit, praeterquam latas de ſicariis*. Plutarchus in Vita Solonis. 2 Pragmatici. Hoc nomine Graeci vocabant iuris peritos, qui exigua quadam mercede adducti oratoribus iuris ignaris leges miniſtrabant, & , quae de iure dicenda erant, ſuggerebant. 3 Ab Ennio. 4 Prudens, ſolers. 5 Sapiens. 6 *Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, ac filius, & Publius Attilius maximam ſcientiam in profitendo habuerunt. Sextum Aelium etiam Ennius laudavit: & extat illius liber, qui inſcribitur Tripertita: qui liber veluti iuris cunabula continet*. Pomponius Digeſt. Lib. I. Tit. 2. 7 Duce ingenio, atque optima natura.

dignitatem 1 reperiſſent, perfecerunt, ut 2 in reſpondendo iure, auctoritate plus etiam, quam ipſo ingenio, valerent. Senectuti vero 3 celebrandae, & ornandae quod honeſtius poteſt eſse perfugium, quam iuris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium iam ab adoleſcentia comparavi, non ſolum ad cauſarum uſum forenſem; ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis, ut, cum me vires (quod fere iam tempus adveniat) deficere coepiſsent, 4 iſta ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim praeclarius, quam honoribus, & reipub. muneribus perfunctum ſenem poſse ſuo iure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille 5 Pythius Apollo, ſe eſse eum, unde ſibi, ſi non populi 6 & reges, at omnes ſui cives conſilium expetant;

Suarum rerum 7 incerti? quos ego mea ope ex
Incertis certos, compoteſque conſili
Dimitto, ut ne res temere tractent 8 turbidas.

Eſt enim ſine dubio domus iuriſconſulti, totius oraculum civitatis. Teſtis eſt huiuſce Q. Mucii ianua, & veſtibulum, quod in eius infirmiſſima valetudine, 9 affectaque iam aetate, maxima quotidie frequentia civium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur. Iam vero 10 illa non longam orationem deſi-

F 3

1 MS. habet, *peperiſſent*. 2 Iuriſconſulti non ſolum *reſpondere de iure*, ſed etiam *ius reſpondere* dicuntur, cum nimirum ius conſulentibus explicant, ſive interpretantur. 3 A ſolitudine, hominum concurſu & frequentia, vindicandae. 4 Curarem domum meam hominum frequentia celebrari. Aldina editio non habet τὸ *iſta*. 5 A Pythone ſerpente caeſo id cognominis factum Apollini, qui Delphis reſponſa dabat, poetae fabulantur. 6 Quemadmodum Apollini Pythio, ad cuius oraculum reges populique omnes undique confluebant. 7 Sunt ne cives? 8 Turbulentas, quae multo conſilio indigent. 9 Languente, ad finem properante. 10 Quae nunc dicturus ſum de neceſſitate.

deſiderant; quamobrem exiſtimem publica quoque iura, quae ſunt propria civitatis, atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, & vetuſtatis exempla, oratori nota eſſe debere. Nam ut in rerum privatarum cauſis, atque iudiciis depromenda ſaepe oratio eſt ex iure civili, & idcirco, ut ante diximus, oratori iuris civilis ſcientia neceſsaria eſt; ſic in cauſis publicis iudiciorum, concionum, ſenatus, omnis haec & antiquitatis memoria, & publici iuris auctoritas, & regendae reip. ratio ac ſcientia, tanquam aliqua materies, iis oratoribus, qui verſantur in rep. ſubiecta eſse debent. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut 1 rabulam hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum virum, qui primum 2 ſit eius artis antiſtes, cuius cum ipſa natura magnam homini facultatem daret, 3 tamen eſse deus putatur, 4 ut & ipſum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui poſſit non tam 5 cadu-

ſitate perdiſcendi, praeter ius civile, ſeu privatum, etiam ius publicum.

1 Litigioſum. *Rabula a rabie dictus eſt, quem nunc advocatum vel cauſſarum patronum dicimus*. Nonius Marcellus cap. 1. *Rabula a rabie. quia canina ei facundia: vel a radendo*. Ianus Laurembergius. 2 Excellat in eloquentia, principatum eius artis teneat. 3 Tamen eiuſdem artis eſſe deus, vel auctor, vel parens, vel antiſtes putatur. *Vel haec ita ſunt explicanda, tamen ea ars eſſe deus putatur, quod placet Aurato*. Lambinus. 4 Ipſa nimirum eloquentia. 5 Qui caduceum praeferebant, atque hoſtibus commonſtrabant, pacem petere putabantur, adeoque inter hoſtium tela verſabantur incolumes. *Caduceatori nemo homo nocet*. Cato apud Feſtum. Mercurii virga caduceus dicta. *Virgam tenet, qua ſerpentes dividit, id eſt venena. Nam bellantes ac diſſidentes interpretum oratione ſedantur: unde ſecundum Livium legati pacis Caduceatores dicuntur. Sicut enim per Feciales bella indicebantur, ita pax per Caduceatores fiebat*. Iſid. Orig. Lib. VIII.

caduceo, quam nomine oratoris ornatus, incolumis vel 1 inter hoſtium tela verſari: tum qui ſcelus, fraudemque nocentis poſſit dicendo ſubiicere odio civium, ſupplicioque conſtringere: idemque ingenii praeſidio, innocentiam iudiciorum poena liberare: idemque languentem, labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, eum dicendo vel excitare poſſit, vel ſedare. Hanc vim ſi quis exiſtimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione ſcripſerunt, expoſitam eſſe, aut a me poſſe exponi tam brevi, vehementer errat: neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. Equidem 2 vobis, quoniam ita voluiſtis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipſa, ita putavi eſſe demonſtranda; non ut ipſe dux eſſem (quod & infinitum eſt, & non neceſſarium,) ſed ut commonſtrarem tantum viam, &, ut fieri ſolet, 3 digitum ad fontes intenderem. Mihi vero, inquit Mucius, 4 ſatis ſuperque abs te videtur iſtorum ſtudiis, 5 ſi modo ſunt ſtudioſi, eſſe 6 factum. nam, ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, perfectum ſibi opus eſſe, ſiquis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſua ad ſtudium cognoſcendae, percipiendaeque virtutis: (7 quibus enim id perſuaſum eſſet, ut

1 Cum nimirum Legati munere fungitur. 2 Cottam & Sulpicium alloquitur. 3 Tranſlatio ducta ab iis, qui aquam petenti, fontem indicant, digitum ad fontes intendunt. 4 Abunde. 5 Si, ut ſtudioſos decet, cetera, quae tu leviter attigiſti, quodam ſtudii ardore per ſe ipſi perſequentur. 6 Satisfactum. 7 Quemadmodum iis, quibus perſuaſum eſt, ut nihil malint ſe eſſe, quam bonos viros, reliqua doctrina facilis eſt; ita quibus perſuaſum eſt, ut velint eſſe eloquentes, cetera aſſequi facile erit.

ut nihil mallent ſe eſſe, quam bonos viros, iis reliquam facilem eſſe doctrinam) ſic ego intelligo, ſi in haec, quae patefecit oratione ſua Craſſus, intrare volueritis; facillime vos ad ea, quae cupitis, perventuros 1 ab hoc aditu, ianuaque patefacta. Nobis vero, inquit Sulpicius, iſta ſunt pergrata 2 perque iucunda: ſed pauca etiam requirimus, inprimiſque ea, quae valde breviter a te, Craſſe, de ipſa arte percurſa ſunt, cum illa te & non contemnere, & didiciſſe confiterere. ea ſi paulo latius dixeris, expleris omnem exſpectationem diuturni deſiderii noſtri. Nam nunc, 3 quibus ſtudendum rebus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamen magnum; ſed 4 vias earum rerum, rationemque cupimus cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego, quo facilius vos 5 apud me tenerem, veſtrae potius obſecutus ſum voluntati, quam aut conſuetudini, aut naturae meae, petimus ab Antonio, ut ea, quae continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum ſibi excidiſſe iamdudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi 6 myſteria enuntiet? Vt videtur, inquit Sulpicius. nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, ſentiemus. Peto igitur, inquit Craſſus, a te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus 7 id aetatis, oneris ab horum adoleſcentium ſtudiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas a te quaeri vides, ſentias. 8 Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, plane video, atque ſentio, non ſolum quod ea requiruntur a me, quorum ſum ignarus, atque inſolens, ſed quia, quod in cauſis valde fuge-

1 Ab hoc Craſſo. 2 Et valde. 3 Oratoris materiam. 4 Artem, quae componit, & diſtribuit materiam. 5 In hac mea villa Tuſculana. 6 Secreta, & occulta dicendi praecepta. 7 Huius ſeneſcentis aetatis. 8 Ex improviſo, ſive inopinato occupatum.

gere ſoleo, ne tibi, Craſſe, ſuccedam, id me nunc iſti vitare non ſinunt. Verum 1 hoc ingrediar ad ea, quae vultis, audacius, quod idem mihi ſpero 2 uſu eſſe venturum in hac diſputatione, quod in dicendo ſolet, ut nulla expectetur ornata oratio. neque enim ſum de arte dicturus, quam nunquam didici, ſed de mea conſuetudine; ipſaque illa, quae in 3 commentarium meum retuli, ſunt eiuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum uſu, cauſiſque tractata: quae ſi vobis, hominibus erutitiſſimis, non probabuntur, veſtram 4 iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quaeſieritis, quae ego neſcirem: meam facilitatem laudatote, cum vobis non meo iudicio, ſed veſtro ſtudio inductus non gravate reſpondero. Tum Craſſus, Perge modo, inquit, Antoni. nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita prudenter, ut neminem noſtrum poeniteat ad hunc te ſermonem impuliſſe. Ego vero, inquit, pergam: & id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo; ut, quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur, ne vagari, & errare cogatur oratio, ſi ii, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, quo de agitur, intelligent. Nam, ſi forte quaereretur, quae eſſet ars imperatoris, conſtituendum putarem principio, quis eſſet imperator: qui cum eſſet conſtitutus adminiſtrator quidam belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de 5 ſignorum collationi-

1 Ob id, ideo. 2 Eventurum ſpero, ſive, fore ut accidat. 3 *Quicquid breviter componitur, commentarium dicitur: quod vero elongatur, expoſitio nominatur*. Iſid. Lib. VI. cap. 8. *In commentarium meum retuli*, in meo libello ſcripſi. 4 Non aequam petitionem. 5 Vexillorum. Conferre ſigna eſt, ſtrictis aciebus, & vexillis bellum aggredi, conferre manus.

nibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quae eſſent propriae belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo, & ſcientia compotes, eos eſſe imperatores dicerem; utererque exemplis 1 Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Hannibalem, atque eius generis homines nominarem. Sin autem quaereremus, quis eſſet is, qui ad remp. moderandam uſum, & ſcientiam, & ſtudium ſuum contuliſſet, definirem hoc modo: Qui, quibus rebus utilitas reip. pararetur, augereturque, teneret, iiſque uteretur; hunc reip. rectorem, & conſilii publici auctorem eſſe habendum: praedicaremque 2 P. Lentulum, 3 principem illum, & T. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Laelium, & innumerabiles alios cum ex noſtra civitate, tum ex ceteris. Sin autem quaereretur, quiſnam iuriſconſultus vere nominaretur; eum dicerem, qui legum, & conſuetudinis eius, qua privati in civitate uterentur, 4 & ad reſpondendum, & 5 ad agendum, 6 & ad cavendum, peritus eſſet; & ex eo genere 7 Sex. Aelium, M. Manilium, P. Mucium no-

1 Romanorum imperatorum clariſſimi ſunt duo Scipiones Africani, & Q. Fabius Maximus: Externorum autem non minus clari Epaminondas Thebanus, & Hannibal Carthaginenſis. 2 Fuerunt hi Senatores praeſtantiſſimi. 3 Primum dicit, ut a ceteris eiuſdem nominis Lentulis diſtinguat. 4 De iure. 5 Cauſas, quae in iure verſantur. 6 Ne decipiantur ii, qui iuris, formularumque ignari, vel teſtamenta condunt, vel paciſcuntur, vel emunt, vel obligationes contrahunt. 7 De Sex. Aelio diximus ſupra. *Poſt hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundaverunt ius civile. Ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit, Brutus ſeptem, Manilius tres; & exſtant volumina inſcripta: Manilii monumenta*. Pomponius Digeſt. Lib. I. Tit. 2.

nominarem. Atque, ut iam ad leviora artium ſtudia veniam, ſi muſicus, ſi grammaticus, ſi poeta quaeratur, poſſim ſimiliter explicare, quid eorum quiſque profiteatur, & quo non amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi denique ipſius, qui de ſua vi, ac ſapientia unus omnia pene profitetur, eſt tamen quaedam 1 deſcriptio, ut is, qui ſtudeat omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, cauſaſque noſſe, & omnem bene vivendi rationem tenere, & perſequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quaerimus, equidem non facio eundem, quem Craſſus; qui mihi viſus eſt omnem omnium rerum, atque artium ſcientiam comprehendere uno oratoris officio, ac nomine: atque eum puto eſſe, qui verbis, ad audiendum iucundis, & ſententiis ad probandum accomodatis, uti poſſit in cauſis forenſibus, atque communibus. hunc ego appello oratorem, eumque eſſe praeterea inſtructum voce, & actione, & lepore quodam volo. Craſſus vero mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus, immenſis pene, deſcribere; nam & civitatum regendarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit: in quo 2 per mihi mirum viſum eſt, Scaevola, te hoc illi concedere; cum ſaepiſſime tibi ſenatus 3 breviter impoliteque dicenti maximis ſit de rebus aſſenſus. 4 M. vero Scaurus, quem non longe ruri 5 apud ſe eſſe audio, vir regendae reip. ſcientiſſimus, ſi audierit, hanc auctoritatem

1 Definitio. 2 Permirum, valde mirum. 3 Non copioſe & ornate more oratorum, ſed breviter & impolite more potius iuriſconſultorum. 4 *Ecquem hominem vidimus, ecquem vere commemorare poſſumus parem conſilio, gravitate, conſtantia, ceteris virtutibus honoris, ingenii, rerum geſtarum ornamentis, M. Aemilio Scauro fuiſſe?* Cic. pro Fonteio. 5 In ſuo praedio, in Tuſculano ſuo.

ctoritatem gravitatis, & conſilii ſui 1 vindicari a te, Craſſe, quod eam oratoris propriam eſſe dicas; iam, credo, huc veniat, & hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo, aſpectuque conterreat: qui quamquam eſt in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quam dicendi arte, nititur. Neque vero, ſiquis 2 utrumque poteſt, aut ille conſilii publici auctor, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator 3 eſt; aut hic diſertus, atque eloquens, ſi eſt idem in 4 procuratione civitatis egregius, aliquam 5 ſcientiam dicendi copia eſt conſecutus. multum inter ſe diſtant iſtae facultates, longeque ſunt diverſae, atque ſeiunctae, neque 6 eadem ratione, ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Laelius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, & reip. dignitatem exornabant. Neque enim eſt interdictum aut a rerum natura, aut a lege aliqua, atque more, ut ſingulis hominibus ne amplius, quam ſingulas artes, noſſe liceat. Quare non etſi eloquentiſſimus Athenis 7 Pericles, idemque in ea civitate 8 plurimos annos princeps conſilii publici fuit, idcirco 9 eiuſdem hominis, atque artis utraque facul-

cul-

1 Occupari. 2 Id eſt, & cauſas orare, & conſilia tractare civitatis. 3 Propter quam eſt conſilii princeps 4 Adminiſtratione. 5 Gubernandae, beneque adminiſtrandae civitatis. 6 Eadem arte. 7 *Praeterea Pericles orationem inſtituto vitae ſuae, animique magnitudini conſentaneam, inſtrumenti loco ſibi paravit, in qua ſaepius Anaxagoreum aliquid, condimenti loco admiſcuit, philoſophiam eius oratoria arte quaſi tingens.* Et paullo poſt: *quodque in ea* philoſophia *erat utile, tranſtulit ad artem dicendi: qua re effectum eſt, ut longe omnibus aliis praeſtaret*. Plutarchus in Vita Periclis. 8 *Quadraginta totos annos primas partes obtinuit*. Plutarchus ibidem. 9 Vtraque facultas eloquentiae, & prudentiae, ſi in uno quandoque homine coniuncta repe-

pe-

cultas exiſtimanda eſt; nec, ſi 1 P. Craſſus idem fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicendi iuris civilis ſcientia. Nam ſi quiſque, 2 ut in aliqua arte, & facultate excellens, aliam quoque artem 3 ſibi aſſumpſerit, 4 is perficiet, ut, quod praeterea ſciet, id eius, in quo excellet, pars quaedam eſſe videatur: 5 licet iſta ratione dicamus, pila bene, & duodecim 6 ſcriptis ludere, proprium eſſe iuris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit; eademque ratione dicantur, & quos 7 φυσικοὺς Graeci nominant, iidem poetae, quoniam 8 Empedocles phyſicus egregium poema fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipſi, qui omnia, ſicut propria, ſua eſſe, atque a ſe poſſideri volunt, dicere audent, geometriam aut muſicam philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in illis artibus praeſtantiſſimum fuiſſe fateantur. Ac, ſi iam placet, omnes artes oratori ſubiungere, tole-

peritur, non idcirco putanda eſt eſſe *eiuſdem hominis*, ita ut in tantum ſit prudens, in quantum eloquens, & contra, *atque eiuſdem artis*, ut qua ratione, quibuſve praeceptis eloquentia, iiſdem prudentia comparetur, ediſcatur.

1 Idem eſt P. Craſſus P. Scaevolae Frater, quo de ſupra dictum eſt. 2 Id eſt, iam excellens in aliqua arte. 3 Tenendam & cognoſcendam ſibi aſſumpſerit, didicerit.

4 Is faciet, ut nova haec ars, quam didicit, videatur eſſe pars quaedam alterius illius artis; in qua excellet. 5 Eadem ratione, eodem modo dicere poſſumus. 6 Lapillis, calculis luſoriis. Alii legunt, *ſcrupis*. *Scaevola in luſu duodecim ſcriptorum, cum prior calculum promoviſſet, eſſetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato erraſſet recordatus, rediit ad eum, qui cum luſerat, iſque ita factum eſſe confeſſus eſt*. Quintil. Lib. XI. cap. De memoria. 7 Phyſicos. 8 Philoſophus & Poeta Agrigentinus, Pythagorae auditor: Philoſophiam naturalem verſibus complexus eſt.

lerabilius eſt ſic potius dicere, ut, quoniam dicendi facultas non debeat eſſe ieiuna atque nuda, ſed aſperſa, atque diſtincta multarum rerum iucunda quadam varietate, ſit boni oratoris multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe: neque ea, ut ſua, poſſediſſe, ſed, ut aliena, libaſſe. Fateor enim, callidum quendam hunc, & nulla in re tironem, ac rudem, nec peregrinum, atque hoſpitem in agendo eſſe debere. Neque vero iſtis 1 tragoediis tuis, quibus uti philoſophi maxime ſolent, Craſſe, perturbor: quod ita dixiſti, neminem poſſe eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, 2 cum eo maxime vis oratoris, magnitudoque cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum, atque rationes penitus perſpexerit: in quo philoſophia ſit oratori neceſſario percipienda: quo in ſtudio hominum quoque ingenioſiſſimorum, otioſiſſimorumque totas aetates videmus eſſe contritas: quorum ego copiam, magnitudinemque cognitionis, atque artis non modo non contemno, ſed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque verſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum & ſcire, & dicere, quae non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim unquam orator magnus, & gravis, cum iratum adverſario iudicem fa-

1 Affectibus, permotionibus, animorum concitationibus. *Tragoediae vocantur, non ſolum quod frequentes in Tragoediis affectus eſſe ſolent, ſed etiam quod more tragoediarum in parva materia magnos concitant ignes. Perturbationes Cicero appellat &c. Senſus eſt igitur. Alii ſunt affectus oratorum, aliae concitationes Philoſophorum. Affectibus oratorum aliquando perturbor: tragoediis tuis, quibus uti Philoſophi maxime ſolent, non ego, Craſſe, perturbor.* Strebaeus.

2 Alii, *cum in eo*.

facere vellet, haeſitavit ob eam cauſam, quod neſciret, quid eſſet iracundia, 1 fervorne mentis, an 2 cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut iudicibus, aut populo dicendo miſcere, atque agitare vellet, ea dixit, quae a philoſophis dici ſolent? 3 qui partim omnino motus negant in animis ullos eſſe debere, quique eos in iudicum mentibus concitent, 4 ſcelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores volunt eſſe, & ad veritatem vitae propius accedere, permediocres, ac potius leves motus debere eſſe dicunt. Orator autem omnia haec, quae putantur in communi vitae conſuetudine mala, ac moleſta, & fugienda, multo maiora, & acerbiora verbis facit: itemque ea, quae vulgo expetenda, atque optabilia videntur, dicendo amplificat, atque ornat, 5 neque vult ita ſapiens inter ſtultos videri, uti, qui audiant, aut illum ineptum, aut Graeculum 6 putent, aut etiamſi valde probent ingenium oratoris

1 An accenſa cupiditas.
2 Cicero in Tuſculana tertia iracundiam ita definit: *iracundia ulciſcendi libido*. Eſt autem idem, ac *cupiditas puniendi doloris*. 3 De Stoicorum, & Peripateticorum ſententiis circa animorum motus plura Cicero Tuſc. 3. 4 Subintelligitur, dicunt. Quintil. in Prooemio Lib. 5. *Fuerunt & clari quidem auctores, quibus ſolum videretur oratoris officium docere. Namque & affectus duplici ratione excludendos putabant: primum, quia vitium eſſet omnis animi perturbatio: deinde quia iudicem a veritate depelli miſericordia, vel ira, ſimilibuſque non oporteret.* Et Lib. 6. cap. 1: *Athenis affectus movere etiam per praeconem prohibebatur orator. Philoſophos minus miror, apud quos vitii eſt loco, affici: nec boni mores videntur, ſic a vero iudicem averti: nec convenire bono viro vitiis uti.* 5 Neque inter indoctam ſtultamque plebem vult videri ita ſapiens, ita philoſophus. 6 In indoctorum circulo philoſophantem.

ris, ſapientiam admirentur, 1 ſe eſſe ſtultos moleſte ferant. Sed ita 2 peragrat per animos hominum, ita ſenſus, menteſque 3 pertractat ut non deſideret philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in 4 animone ſit, 5 an in corpore: 6 virtute, an 7 voluptate definiatur: 8 an haec inter ſe iungi copularique poſſint: an vero, ut 9 quibuſdam viſum, nihil certum ſciri, nihil plane cognoſci, & percipi poſſit: quarum rerum fateor magnam, multiplicemque eſſe diſciplinam, & multas, copioſas, variaſque rationes. Sed aliud quiddam, longe aliud, Craſſe, quaerimus. acuto homine nobis opus eſt, & natura, uſuque callido, qui ſagaciter perveſtiget, quid ſui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo perſuadere velit, cogitent, ſentiant, opinentur, expectent. Teneat oportet 10 venas cuiuſque generis, aetatis, ordinis, & eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mentes, ſenſuſque deguſtet. Philoſophorum autem libros reſervet ſibi ad huiuſcemodi Tuſculani requiem, atque otium, ne, ſiquando ei dicendum erit de iuſtitia & fide, mutuetur a Platone: qui, cum haec exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit 11 in libris civitatem: uſque eo il-

1 Se neſcire quae ex recondita philoſophia mutuatur orator. 2 Oratione ſua animos attingit. 3 Impellit, varie movet. 4 Vt Stoici putarunt. 5 Vt Metrodorus. 6 Vt Stoici, & Peripatetici. 7 Vt Epicurei, & Cyrenaici. 8 *Voluptatem cum honeſtate Dinomachus, & Callipho copulavit*. Cic. De finibus Lib. 5. 9 Pyrronicis. 10 Naturas atque indoles cuiuſque hominum generis. 11 Scripſit Plato dialogos decem de iuſtitia & fide, quos de republica, ſive de iuſto inſcripſit. Dialogo nono haec habentur ex interpretatione Marſilii Ficini. *Intelligo equidem, quod ea in civitate dicis, quam nos condidimus in praeſentia, quae & verbis ſolum, in terris vero nuſquam, ut arbitror, extat.*

illa, quae dicenda de iuſtitia putabat, a vitae conſuetudine, & a civitatum moribus abhorrebant. Quod ſi 1 ea probarentur in populis, atque in civitatibus, quis tibi, Craſſe, conceſſiſſet, clariſsimo viro, & ampliſsimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quae dixiſti? 2 *Eripite nos ex miſeriis, eripite nos ex faucibus* 3 *eorum, quorum crudelitas noſtro* 4 *ſanguine non poteſt expleri: nolite ſinere nos cuiquam ſervire, niſi vobis univerſis, quibus & poſſumus & debemus.* Omitto miſerias, in quibus, ut 5 illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exſorbeatur ſanguis tuus: quod 6 ſapienti negant accidere poſſe: 7 ſervire vero non modo te, ſed univerſum ſenatum, cuius tum cauſam agebas, auſus es dicere? Poteſtne virtus, Craſſe, ſervire 8 iſtis auctoribus, quorum tu praecepta oratoris facultate complecteris? quae & ſemper, & ſola libera eſt, quaeque, etiam ſi corpora capta ſint armis, aut con-

 ſtri-

1 Philoſophorum dogmata, & praecepta. 2 Verba ſunt excerpta ex oratione, quam Craſſus habuit in ordinem equeſtrem, cuius in exercendis iudiciis impotentiam Senatus ferre nolebat. Eripite, Quirites, nos ſenatores & principes civitatis ex miſeriis, quas ab equeſtri ordine patimur. 3 Equitum. 4 Crudeliſſime enim iudicia in ſenatores exercebant. 5 Philoſophi. Virum ſapientem & fortem nunquam miſerum, ſed ſemper beatum fore ita ex Stoicorum ſententia probabat Cicero. *Vir temperatus, conſtans, ſine metu, ſine aegritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine nonne beatus? at ſemper ſapiens talis, ſemper igitur beatus.* 6 Eo quod ſapientem ſine metu eſſe debere philoſophi dictitent. 7 Sententia eſt Stoicorum: *πάντες οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, πάντες δὲ μωροὶ δοῦλοι*: *omnes ſapientes liberi, omnes ſtulti ſervi.* 8 Ex mente & diſciplina iſtorum philoſophorum.

ſtricta vinculis, tamen ſuum ius atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quae vero addidiſti, non modo ſenatum ſervire poſſe populo, ſed etiam debere, quis hoc philoſophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis, doloremque referens, probare poſſet? Senatum ſervire populo, cui populus ipſe moderandi, & regendi ſui poteſtatem, quaſi quaſdam habenas tradidiſſet? Itaque haec cum a te divinitus & ego dicta arbitrarer, 1 P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philoſophiae deditus, non modo parum commode, ſed etiam turpiter & flagitioſe dicta eſſe dicebat. 2 Idemque Ser. Galbam, quem hominem probe noſſe, & commeminiſſe ſe aiebat, pergraviter reprehendere ſolebat, quod is, 3 L. Scribonio quaeſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet, cum M. Cato, Galbae gravis atque acer inimicus, aſpere apud populum R. & ve-

1 P. Rutilius Rufus *doctus vir, & Graecis litteris eruditus, Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis, quorum peracutum & artis plenum orationis genus, ſed tamen exile, nec ſatis populari aſſenſioni accomodatum*. Cic. in Bruto.

2 *Cum a Libone, tribuno plebis Ser. Galba pro roſtris vehementer increparetur, quod Luſitanorum magnam manum interpoſita fide praetor in Hiſpania interemiſſet; actionique tribuniciae M. Cato ultimae ſenectutis, oratione ſua, quam in origines retulit, ſubſcriberet: reus pro ſe iam nihil recuſans, parvulos liberos ſuos, & Galli ſanguine ſibi coniunctum filium, flens commendare coepit: Eoque facto mitigata concione, qui omnium conſenſu periturus erat, pene nullum triſte ſuffragium habuit. Miſericordia ergo illam quaeſtionem; non aequitas rexit: quoniam quae innocentiae tribui nequierat abſolutio, reſpectui puerorum data eſt* Val. Max. Lib. VIII. cap. 1.

3 L. Scribonio Libone Servium Sulpicium Galbam accuſante.

& vehementer eſſet locutus: quam orationem in [1] Originibus ſuis expoſuit ipſe. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is [2] C. Sulpicii Galli, propinqui ſui Q. pupillum filium ipſe pène in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione & memoria fletum populo moveret, & duos filios ſuos parvos tutelae populi commendaſſet, ac ſe, tanquam [3] in procinctu teſtamentum faceret, [4] ſine libra, atque tabulis, populum Rom. tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. Itaque cum & in-

1 Extant huius M. Catonis libri, de Originibus urbium Italicarum populorumque, fragmenta. 2 *Sulpicii Galli maximum in omni genere literarum recipiendo ſtudium plurimum reipublicae profuit*. Val. Max. Lib. VIII. cap. 11. Plura de hoc Cicero in Bruto, & Quintilianus. 3 More militum, qui imminente conflictu, quaſi morituri, heredem duobus, tribuſve teſtibus adhibitis, expedite ſine ſcripto, nominabant. *Procinctum vero teſtamentum eſt, quod fiebat, cum in praelium eſſent exituri: nomenque ab habitu, in quo teſtamenta faciebant, ſortitum eſt. Procinctus eſt, & paratus ad confligendum cum hoſte. Nam cum in incerto eſſet, an redituri eſſent, teſtamento prius facto in praelium exibant*. Theoph. de Teſtam. II. 10. 4 Sine ſolemnibus teſtamentorum ritibus, formulis, & ſine ſcriptis tabulis. Fuit genus quoddam teſtamenti, quod *per aes & libram* fieri dicebatur; Cum, nimirum, teſtator emancipatione, hoc eſt, imaginaria quadam venditione res ſuas, ſuaeque familiae ius heredi inſtituto quaſi vendebat. Quinque adeſſe debebant teſtes, & libripens, id eſt, qui libra aes, ſive pecuniam pendere debebat; (olim enim Romani pecuniam pendebant, non numerabant,) iiſque, qui cives Romani & puberes erant, praeſentibus, ſucceſſor, *emptor familiae* dictus, nummo libram percutiebat, eumque, quaſi loco pretii, dabat teſtatori ſolemnem illam formulam dicens: *Huius ego familiam, quae, mihi empta eſt hoc aere, aeneaque libra, iure Quiritium meam eſſe aio*.

invidia, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragoediis liberatum ferebat; quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video, Niſi pueris & lacrymis uſus eſſet, poenas eum daturum fuiſſe. Haec Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exilium fuiſſe vel mortem anteponendam. Neque vero hoc ſolum dixit, ſed ipſe & ſenſit, & fecit: nam cum eſſet ille vir exemplum, ut ſcitis, innocentiae; cumque illo nemo neque integrior eſſet in civitate, neque ſanctior, 1 non modo ſupplex iudicibus eſſe noluit, 2 ſed ne ornatius quidem, aut liberius cauſam dici ſuam, quam ſimplex oratio veritatis ferebat. Paulùm huic Cottae tribuit partium, diſertiſſimo adoleſcenti, ſororis ſuae filio. Dixit item cauſam illam quadam ex parte Q. Mucius, more ſuo, nullo apparatu, pure & di-

1 Cum is C. Marii Proconſulis Legatus Aſiam a publicanorum iniuriis defendiſſet, invidia equeſtris ordinis, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus, in exilium vir innocentiſſimus pulſus eſt. P. Rutilius Rufus *magis ordinum diſſenſione, quam ulla culpa ſua reus factus, nec obſoletam veſtem induit, nec inſignia ſenatoris depoſuit, nec ſupplex ad genua iudicum manus tetendit; nec dixit quicquam ſplendore praeteritorum annorum humilius. Effecitque ut periculum illud non impedimentum gravitatis eius eſſet, ſed experimentum. Atque etiam cum ei reditum in Patriam Sullana victoria praeſtaret, in exilio, ne quid adverſum leges faceret, remanſit*. Val. Max. Lib. VI. cap. 4. 2 *Cum eſſent, eo tempore eloquentiſſimi viri L. Craſsus, & M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrum voluit, dixit ipſe pro ſe; & pauca C. Cotta, quod ſororis erat filius, & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adoleſcens. Sed Q. Mucius enucleate ille quidem, & polite, ut ſolebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud iudicii, & magnitudo cauſae poſtulabat*. Cic. in Bruto.

dilucide. Quid ſi tu tunc, Craſſe, 1 dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus philoſophi utuntur, ad dicendi copiam petendum eſſe paullo ante dicebas; &, ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere? quamvis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt, 2 peſtiferi cives, ſupplicioque digni, tamen omnem eorum 3 importunitatem ex intimis mentibus evelliſſet vis orationis tuae: nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, ut ſi in illa 4 commentitia Platonis 5 civitate res ageretur. Nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo remp. imploravit, nemo ſupplicavit. Quid multa? 6 pedem nemo in illo iudicio ſupploſit, credo, ne 7 Stoicis renuntiaretur. Imitatus eſt homo Romanus & conſularis, veterem illum Socratem, qui, quum omnium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſimeque vixiſſet, ita 8 in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, 9 ut non ſupplex,

 aut

1 Pro Rutilio. 2 Equites Romani, qui, ut publicanis morem gererent, eum exilio damnarunt. 3 Importunam immanitatem. 4 Imaginaria, ficta. 5 Quam philoſophi adminiſtrant, & nudam ac ſimplicem rerum veritatem, non affectuum tragoedias admittunt. 6 Nemo terram pedibus percuſſit, quod apte fit in affectuum concitationibus. 7 Quorum unus erat Rutilius. 8 *Socrates iniuſte agit, iuventutem depravans, ac Deos, quos civitas putat, ipſe non putans, ſed alia quaedam nova daemonia. Accuſatio quidem eſt eiuſmodi.* Plato in Apologia ex interpretatione Marſilii Ficini. 9 Haec Socrates in Platonis Apologia. *Proinde, o viri Athenienſes, accedit ad ea, quae de civitatis exiſtimatione dicta ſunt, quod ne iuxtum mihi videtur eſſe iudicem precari, neque precando abſolvi, ſed docere atque ſuadere. Non enim ad hoc ſedet iudex, ut per gratiam concedat, ſed ut iudicet ſecundum leges.*

aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe iudicum. Quin etiam, quum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei videretur, ediſceret, ut ea pro ſe in iudicio uteretur, non invitus legit, & commode ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, ut, ſi mihi calceos [1] Sicyonios attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles, & apti ad pedem, quia non eſſent [2] viriles; ſic illam orationem diſertam ſibi, & oratoriam videri; fortem, & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus eſt: neque ſolum primis ſententiis, quibus tantum ſtatuebant iudices, damnarent an abſolverent, ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, [3] ſi fraus capitalis non eſſet, [4] quaſi poenae aeſtimatio. [5] Ex ſententia, cum [6] iudicibus daretur, interrogabatur reus, [7] quam quaſi aeſtimationem commeruiſſe ſe maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates eſſet, reſpondit, ſeſe meruiſſe, ut ampliſsimis honoribus, & praemiis decoraretur, ut ei victus quotidianus in [8] Prytaneo publice praeberetur; qui honos apud Graecos maximus haberetur. Cuius reſponſo ſic iudices exarſerunt

runt

1 Sicyon Peloponneſi urbs, cuius cives cum ceteris rebus, tum maxime calceorum elegantiae ſtudebant. 2 Viro gravi convenientes. 3 Si crimen capitale, ſeu capite plectendum non eſſet. 4 Poenae aeſtimatio eſt conſtitutio poenae ex comparatione criminis. Dicitur *quaſi aeſtimatio*, quia crimini non rigoroſe poena reſpondet, ſed quaſi reſpondet. 5 Ex lata ſententia. Alii, *haec ſententia*. 6 Gronovius legendum putat *vindicibus*. 7 Quam poenam. 8 Prytaneum lucus Athenis erat, in quo viri bene de republica meriti publicis ſumptibus alebantur. *Itaque ſi pro dignitate ac iuſtitia aeſtimari oportet, ego me hoc dignum exiſtimo, alimonia ſcilicet publice in Prytaneo mihi exhibenda*. Plato in Apologia Socratis.

runt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent. qui quidem ſi abſolutus eſſet, (quod mehercule etiamſi nihil ad nos pertinet, tamen propter eius ingenii magnitudinem vellem) quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, cum ille damnatus eſt nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi 1 inſcientiam, tamen a ſe oportere dicunt peti praecepta dicendi? Quibuſcum ego non pugno, utrum ſit melius, aut verius: tantum dico, & 2 aliud illud eſſe, atque hoc, & hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe. Nam quod ius civile, Craſſe, tam vehementer amplexus es, video 3 quid egeris. tum, quum dicebas, videbam. Primum Scaevolae te 4 dediſti, quem omnes amare meritiſſimo pro eius eximia ſuavitate debemus: cuius 5 artem cum indotatam eſſe, atque incomitatam, & incomtam videres, verborum eam dote locupletaſti, & ornaſti. Deinde quod in ea tu plus operae, laboriſque conſumſeras, 6 cum eius ſtudii tibi & hortator, & magiſter eſſet domi, veritus es, niſi iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam perdidiſſes. Sed ego ne cum iſta quidem arte pugno. ſit ſane tanta, quantam tu illam eſſe vis. etenim ſine controverſia & magna eſt, & late patet, & ad mul-

1 Quintilianus de Socrate. *Nam quis neſcit nihil magis profuturum ad abſolutionem Socrati fuiſſe, quam ſi eſſet uſus illo iudiciali genere defenſionis, & oratione ſummiſſa conciliaſſet iudicium animos ſibi, crimenque ipſum ſolicite redarguiſſet?* 2 Aliud, nimirum, eſſe philoſophum agere, aliud oratorem, ſive a philoſophorum arte diverſam eſſe eloquentiam, atque hanc ſine illa ſummam eſſe poſſe.

3 In quem finem dixeris.

4 In eius enim gratiam tam magnifice de iure ſenſiſſe videris 5 Iuriſprudentiam.

6 *Lucius Coelius Antipater ſcriptor, quemadmodum videtis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris valde peritus, multorum etiam, ut Lucii Craſſi, magiſter*. Cic. in Bruto.

tos pertinet, & ſummo in honore ſemper fuit, & clariſſimi cives ei ſtudio etiam hodie praeſunt: ſed vide, Craſſe, ne, dum novo & alieno 1 ornatu velis ornare iuris civilis ſcientiam, ſuo quoque eam conceſſo, & tradito ſpolies, atque denudes. Nam, ſi ita diceres, qui iuriſconſultus eſſet, eſſe eum oratorem, itemque qui eſſet orator, iuris eumdem eſſe conſultum; praeclaras duas artes conſtitueres, atque inter ſe pares, & eiuſdem ſocias dignitatis. nunc vero iuriſconſultum ſine hac eloquentia, de qua quaerimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſeque plurimos: oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumſerit, eſſe poſſe. ita & tibi iuriſconſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cautus & acutus, 2 praeco actionum, 3 cantor formularum, 4 auceps ſyllabarum. Sed quia ſaepe utitur orator ſubſidio iuris in cauſis, idcirco iſtam iuris ſcientiam eloquentiae tanquam ancillulam, pediſſequamque 5 adiunxiſti. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva neſcirent, magna profiterentur, aut ea, quae maxima eſſent in iure civili, tractare auderent in cauſis, cum ea neſcirent, numquamque didiciſſent; utriuſque rei facilis eſt, & prompta defenſio. Nam: neque illud eſt mirandum, qui, 6 quibus verbis, coemtio fiat, neſciat

1 Oratoris. 2 Qui tanquam praeco denunciat dies cauſarum, quando quis litem intendere, & quo actionis genere ſuum ius perſequi poſſit. 3 Qui formulas, quaſi carmen, canit, & recitat. 4 Qui cavilloſe in controverſia literas quaſque, verba, & ſyllabas ſcrutatur, aucupatur. 5 Atque ita iuris civilis ſcientiam ſua dignitate, ſuoque ornatu conceſſo & tradito ſpoliaſti, atque denudaſti. 6 Certa erant verba, certique ritus coemptionis, qua nimirum vir & mulier in contrahendo matrimonio ſe tanquam mutuo coemebant. Verba quae fuerint aperit Boethius. *Coemptio vero certis ſolemnitatibus peragebatur, & ſeſe in coemendo*

ſciat, eundem eius mulieris, 1 quae coemtionem fecerit, cauſam poſſe defendere. 2 Nec ſi parvi navigii, & magni eadem eſt in gubernando ſcientia; idcirco qui, quibus verbis 3 erctum cieri oporteat, neſciat, idem 4 hercifcundae familiae cauſam agere non poſſit. Nam, quod maximas centumvirales cauſas in iure poſitas protuliſti: quae tandem earum cauſa fuit, quae ab homine eloquenti, iuris imperito, non ornatiſſime potuerit dici? quibus quidem in cauſis omnibus, ſicut in ipſa M? Curii, quae abs te nuper eſt dicta, & in C. Hoſtilii Mancini controverſia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remiſſo nuntio ſuperiori, fuit inter peritiſſimos homines ſumma de iure diſſenſio. Quaero igitur, quid adiuverit oratorem in his cauſis iuris ſcientia, 5 cum hic iuriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, non iuris ſcientia, ſed eloquentia, ſuſtentatus. 6 Equidem hoc ſaepe audivi, cum aedilitatem P. Craſſus peteret, eumque maior natu, etiam conſularis, Ser. Galba 7 aſſecta-

do invicem interrogabant, vir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe vellet? Illa reſpondebat, velle. Item mulier interrogabat, an vir ſibi paterfamilias eſſe vellet? Ille reſpondebat, velle: itaque mulier viri conveniebat in manum.

1 Quae ſe viro iunxerit.

2 Alludit ad ea, quae ſupra dixit Craſſus. 3 *Erctum ciere*, eſt patrimonium, ſive hereditatem dividere. 4 Dividendae. *Familia erciſcunda, eſt diviſio hereditatis inter heredes*. Iſid. lib. v. cap. 25. 5 Cum in hiſce cauſis victoriam ferre debuerit iuriſconſultus non iuris ſcientia, ſed eloquentia ſuſtentatus. 6 Exemplum adducit Antonius, quo demonſtrat iuriſconſultum auctoritate, ſive ſcripto nitentem, vinci perſaepe ab eloquente, qui ſola naturali aequitate contra ius nititur. 7 Comitaretur, affinitatis officio, eum civitatis loca obeuntem, & ſuffragia petentem,

ſtaretur, quod Craſſi filiam C. filio ſuo 1 deſpondiſſet, acceſſiſſe ad Craſſum 2 conſulendi cauſa quendam ruſticanum: qui cum Craſſum 3 ſeduxiſſet, atque ad eum 4 retuliſſet, reſponſumque ab eo verum magis, quam ad ſuam rem accomodatum 5 abſtuliſſet; ut 6 eum triſtem Galba vidit, nomine appellavit, quaeſivitque, qua de re ad Craſſum retuliſſet. ex quo ut audivit, 7 commotumque ut vidit hominem, 8 Suſpenſo, inquit, animo, & 9 occupato Craſſum tibi reſpondiſſe video. Deinde ipſum Craſſum manu prehendit, Et, heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita reſpondere? Tum ille fidenter, homo 10 peritiſſimus, confirmare, ita ſe rem habere, ut reſpondiſſet; nec dubium eſſe poſſe. Galba autem 11 alludens varie & copioſe, multas ſimilitudines afferre, multaque pro aequitate 12 contra ius dicere: atque 13 illum, cum differendo par eſſe non poſſet [quamquam fuit Craſſus in numero diſertorum, ſed par Galbae nullo modo] ad auctores confugiſſe, & id, quod ipſe diceret, & in P. Mucii, fratris ſui libris, & in Sex. Aelii commentariis ſcriptum protuliſſe: ac tamen conceſſiſſe Galbae diſputationem ſibi probabilem, & prope veram videri. Attamen quae cauſae ſunt eiuſmodi, ut de earum iure dubium eſſe non poſſit, omnino in iudicium vocari non ſolent. Num quis eo teſtamento, quod paterfamiliâs ante fecit, quam ei filius na-

1 Sponſam promiſiſſet. 2 De iure. 3 A Ser. Galba, ceteriſque arbitris revocaſſet, abduxiſſet. 4 Rem, litem, conſilii cauſa, expoſuiſſet. 5 Reportaſſet. 6 Ruſticanum. 7 Animo commotum, & perturbatum. 8 Ancipiti. 9 Negociis diſtracto, nec ad conſulendum ſatis libero. 10 Iuris. 11 Aliud dicens, aliud ſentiens, & per iocum rerum collationes, exempla, ſimilitudines ad Craſſum refutandum uſurpans. 12 Contra ius civile ſcriptum, quod reſponſo ſuo Craſſus maxime reſpexerat. 13 Craſſum.

natus eſt, hereditatem petit? nemo: quia conſtat, 1 agnaſcendo rumpi teſtamentum. Ergo in hoc genere iuris iudicia nulla ſunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem iuris in controverſiis ignorare, quae pars ſine dubio multo maxima eſt. In eo autem iure, quod ambigitur inter peritiſſimos, non 2 eſſe difficile oratori, eius partis, quamcunque defendat, auctorem aliquem invenire: a quo cum 3 amentatas haſtas acceperit, ipſe eas 4 oratoris lacertis, viribuſque torquebit. Niſi vero (bona venia huius optimi viri dixerim Scaevolae) tu libellis, 5 aut praeceptis ſoceri tui cauſam M? Curii defendiſti. nonne 6 arripuiſti patrocinium aequitatis, & defenſionem teſtamentorum, ac voluntatis mortuorum? Ac mea quidem ſententia, (frequens enim te audivi, atque affui) multo maiorem partem ſententiarum ſale tuo, & lepore, & politiſſimis facetiis pellexiſti, cum & illud nimium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scaevolae, qui excogitaſſet, naſci prius oportere, quam emori: cumque multa colligeres ex legibus, & ex ſenatuſconſultis, & ex vita, ac ſermone commu-

1 Naſcendo poſt factum teſtamentum. *Antiqui*, inquit Paulus iuriſconſultus, *libero ventri ita proſpexerunt, ut in tempus naſcendi omnia ei iura integra reſervarent, ſicut apparet in iure hereditatum, in quibus qui poſt eum gradum ſunt agnationis, quo eſt is qui in utero eſt, non admittuntur, dum incertum eſt an naſci poſſint*. 2 Alii, *non eſt*. Gronovius loco illius *licet*, quod ſupra eſt, reponit, *liquet*; ut ſenſus ſit: liquet non eſſe oratori difficile &c. 3 Ligatas loris, ſive amentis, quibus manus inſerta firmatur. Allegoria eſt. *Amentatas haſtas*, intellige argumenta, confirmationes in adverſarium praeſidio quovis idoneo firmatas. 4 Eloquentiae robore, ac vi. 5 Non autem potius facti ipſius aequitate. 6 Nulla habita libellorum, praeceptorumque ratione.

muni, non modo acute, ſed etiam ridicule ac facete; ubi 1 ſi verba, non rem ſequeremur, confici nil poſſet. Itaque hilaritatis plenum iudicium, ac laetitiae fuit: in quo quid tibi iuris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, ſumma feſtivitate, & venuſtate coniuncta profuit. Ipſe ille Mucius 2 paterni iuris defenſor, & quaſi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſa, cum contra te diceret, attulit, quod de iure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? nempe eius omnis oratio verſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes, cum in eiuſmodi cauſis alias ſcriptum, alias aequitatem defendere docentur. 3 Et credo in illa militis cauſa, ſi tu aut heredem, aut militem defendiſſes, ad 4 Hoſtilianas te actiones, non ad tuam vim, & oratoriam facultatem contuliſſes. tu vero vel ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres, ut omne omnium teſtamentorum ius in eo iudicio poſitum videretur: vel ſi cauſam ageres militis, patrem eius, ut ſoles, dicendo 5 a mortuis excitaſses: ſtatuiſſes ante oculos: complexus eſſet filium, flenſque eum centumviris commendaſſet: 6 lapides mehercule omnes flere ac lamentari coegiſſet, ut totum illud, 7 VTI LINGVA NVNCVPASSET

1 Si teſtamenti verba, non teſtatoris voluntatem, mentemque ſequeremur. 2 P. Mucius unus eorum, qui ius civile condiderunt, pater fuit Q. Mucii Scaevolae, qui dialogo intereſt. 3 Ironice dictum. 4 Ab Hoſtilio iuriſperito in ſcriptum redactas. 5 Quaſi redivivum, & colloquentem per proſopopoeiam induxiſſes. 6 Hyperbole. 7 *Vti lingua nuncupaſſet*, id eſt, uti teſtator vel tabulis ſcripſerit, vel lingua pronunciaverit, ita ratum ſit: verba ſunt ex XII.

ta-

SET, non in XII. tab., quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur. Nam quod inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primum facillimam non ediſcant; (quae quam ſit facilis, illi viderint, qui eius artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, 1 ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſiquis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram:) deinde, quod ſit plena delectationis; in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, & ea ſe carere patiuntur, nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi iam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non 2 Teucrum Pacuvii malit, quam 3 Manilianas venalium vendendorum leges ediſcere. Tum autem quod amore patriae cenſes nos noſtrorum maiorum inventa noſse debere, non vides, veteres leges aut ipſas ſua vetuſtate conſenuiſſe, aut novis legibus eſse ſublatas? Quod vero viros bonos iure civili fieri putas, quia legibus & praemia propoſita ſint virtutibus & ſupplicia vitiis: equidem putabam, virtutem hominibus (ſi modo tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis, & vi, ac metu tradi. Nam ipſum qui-

Tabulis: *Vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto*. Haec legis verba videntur id velle, ut ſtandum omnino ſit verbis, & ſcripto, non ut mens, & voluntas teſtatoris contra ſcriptum reſpiciatur. Senſus itaque eſt: Si tu, Craſſe, cauſam militis defenderes, ſumma illa eloquentia tua ageres profecto, ut verba illa XII. tabularum, quae contra te ſtant, in alicuius magiſtri carmine ſcripta, potius quam in XII. tabulis viderentur.

1 Arrogantia ſubnixi, elati.
2 Teucrum, tragoediam poetae Pacuvii. 3 Manilius leges, ac formulas praeſcripſit, quibus cives uterentur in vendendis rebus venalibus.

quidem illud, etiam ſine cognitione iuris, 1 quam ſit bellum, cavere malum, ſcire poſsumus. De me autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla iuris ſcientia tamen cauſis ſatisfacere poſſim, tibi hoc, Craſse, reſpondeo, neque me unquam ius civile didiciſse, neque tamen in iis cauſis, quas in iure poſſem defendere, unquam iſtam ſcientiam deſideraſse. Aliud eſt enim 2 eſse artificem cuiuſdam generis, atque artis, aliud in communi vita, & vulgari hominum conſuetudine nec hebetem, nec rudem. Cui noſtrûm non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas vel fructus cauſa, vel delectationis, inviſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio, ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit 3 Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi? an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non iidem in iure civili, praeſertim, cum in cauſis, & in negotiis, & in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſumus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini, atque advenae eſse videamur? Ac ſi iam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, 4 difficile, credo, ſit 5 cum hoc Scaevola communicare; quamquam 6 ipſi omnia, quorum negotium eſt, 7 conſul-

1 Quam ſit pulcrum, honeſtum. 2 Artem aliquam profiteri. 3 Columella haec de Magone. *Veruntamen Carthaginenſem Magonem, ut ruſticationis parentem maxime veneremur. Nam huius octo, & viginti memorabilia illa volumina ex ſenatuſconſulto in Latinum ſermonem converſa ſunt*. 4 Ironia. 5 Scaevolam hunc iuriſconſultiſſimum conſulere. 6 *Ipſi, quorum negotium eſt*, litigatores. 7 Poſtquam peritos iuris conſuluerint, eorumque conſultationes exquiſierint, ad nos oratores deferunt.

ſulta ad nos, & exquiſita deferunt. An vero 1 ſi de re ipſa, ſi de finibus, 2 cum in rem praeſentem non venimus, ſi 3 de tabulis, & 4 praeſcriptionibus controverſia eſt, 5 contortas res, & ſaepe difficiles neceſſario perdiſcimus: ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia iuri civili minus ſtuduerimus, non queamus cognoſcere? Nihilne igitur prodeſt oratori iuris civilis ſcientia? Non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei praeſertim, cuius eloquentia copiâ rerum debeat eſse ornata: ſed multa, & magna, & difficilia ſunt ea, quae ſunt oratori neceſſaria, ut eius induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim. Quis neget opus eſse oratori in hoc oratorio motu, ſtatuque, Roſcii geſtum, & venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quam vox? tamen me auctore nemo dicendi ſtudioſus, Graecorum more, & tragoedorum voci ſerviet, qui & annos complures ſedentes declamitant, & quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes ſenſim excitant, eandemque, cum 6 egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono uſque ad graviſſimum ſo-

1 Si de re quadam certa, particulari, ac definita, quae ideo difficilior eſt, quod leges generales eſſe ſoleant.
2 Cum in locum, ſive agrum ipſum, de cuius finibus, ſeu limitibus controverſia eſt, non venimus, nec fines ipſos proprio ipſi oculo vidimus.
3 De inſtrumentis, de ſcriptis, de litteris. 4 Praeſcriptiones ſunt exceptiones, de quibus ſupra. Verum cum res contortas & difficiles, exempli loco, hic Antonius enumeret, facile cum Grutero crediderim accipiendum eſſe de tempore, quo tabulae praeſcriptae ſint. *Sint ne praeſcriptae tabulae temporum decurſu*. Gruterus. 5 Dubias, implicatas, ambiguas. 6 Emittunt.

ſonum recipiunt, & quaſi quodam modo colligunt. hoc nos ſi facere velimus, 1 ante condemnentur ii, quorum cauſas receperimus, quam toties, quoties 2 perſcribitur, 3 Paeanem, aut Munionem citarimus. Quod ſi in geſtu, qui multum oratorem adiuvat, & in voce, quae una maxime eloquentiam vel commendat, vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque aſſequi poſſumus, quantum, 4 in hac acie quotidiani muneris, ſpatii nobis datur: quanto minus eſt ad iuris civilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod & ſummatim percipi ſine doctrina poteſt, & hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quod vox, & geſtus ſubito ſumi, & aliunde arripi non poteſt; iuris utilitas ad quamque cauſam quamvis repente, vel a peritis vel de libris depromi poteſt. Itaque 5 illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cau-

1 Condemnabuntur ii, quorum cauſas receperimus, antequam ad excitandam, perficiendamque vocem, more tragoedorum, carmen cantaverimus. 2 Strebaeus legendum putat *praeſcribitur*. Vt ſenſus ſit, *toties quoties praeſcribit poteſtas. Si legere mavis perſcribitur, accipe pro verbo διαγράφεται, quod eſt, dies dicitur*. 3 Eſt Paean hymnus in laudem Apollinis, & generalius hymnus, canticum laetum. Eſt etiam paean, ſeu poeon pes metricus, paeani hymno in primis conveniens. Quid vero ſit *Munio* nemo adhuc, quod ſciam, comperit; quare vitiatus certe hic Ciceronis locus. Multi multa opinantur. Turnebus *minuritionem* legendum putat. μινυρίζειν, inquit, eſt tenui & deducta voce canere. Aphrodiſaeus: οἱ φωνασκοὶ δὲ παιανίζοντες προμαλακύνουσι τὰ ἀναπνευστικά, id eſt, *Phonaſci paeanem citantes arterias praemolliunt*. Videtur itaque Turnebo Paean contentionis vocis eſſe, Minuritio remiſſionis. *Minurritiones appellantur avium minorum cantus*. Feſtus. Alii legunt *Nomionem*, quaſi canticum Apollini ſacrum. 4 In hac veluti forenſi pugna, in qua quotidie verſamur. 5 Graeci oratores.

cauſis iuris peritos, cum ipſi ſint peritiſſimi, & qui, ut abs te paullo ante dictum eſt, pragmatici vocantur. In quo noſtri omnino melius multo, quod clariſſimorum hominum auctoritate leges, & iura tecta eſſe voluerunt. Sed tamen non fugiſset hoc Graecos homines, ſi ita neceſse eſse arbitrati eſsent, oratorem ipſum erudire in iure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare. Nam quod dicis ſenectutem a ſolitudine vindicari iuris civilis ſcientia, fortaſse etiam pecuniae magnitudine. ſed nos non quid nobis utile, verum quid oratori neceſsarium ſit, quaerimus. quamquam, quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno [1] artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, ſe, quo plus ſibi aetatis accederet, eo tardiores tibicinis [2] modos, & cantus remiſſiores eſse [3] facturum. Quod ſi ille, adſtrictus certa quadam numerorum moderatione, [4] & pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare [5] modos, ſed totos mutare poſsumus? Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quam multa ſint, & quam varia genera dicendi, & quod haud ſciam an tu primus oſtenderis, qui iamdiu multo dicis remiſſius, & lenius, quam ſolebas: neque minus haec tamen tua graviſſimi ſermonis lenitas, quam illa ſumma vis, & contentio probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, & Laelium, qui omnia [6] ſermone conficerent paullo in-

1 Roſcio comoedo.

2 Modulationes. 3 Dicebat Roſcius, ſe iuſſurum, ut tibicen modulationes tardiores faceret, ad quas pronunciationem ſuam ſenectute tardam poſſet accomodare, ſeque cantus remiſſiores facturum, quales preſſam, & gravem ſenum vocem maxime decent.

4 Quibus conſtant verſus Tragoediarum, Comoediarumque.

5 Sunt enim ſui orationum modi, & numeri, non ſtabiles & certi, ut carminum, ſed qui laxari, & mutari omnino poſſint. 6 Pronunciatione leni, remiſſa, non nimis concitata, & intenta.

intentiore, numquam, ut Ser. Galba, lateribus, aut clamore contenderent. Quod ſi iam hoc facere non poteris, aut noles: vereris, ne tua domus, talis & viri, & civis, ſi a litigioſis hominibus non colatur, a ceteris deſeratur? Equidem tantum abſum ab iſta ſententia, ut non modo non arbitrer ſubſidium ſenectutis in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſse ponendum, ſed tanquam portum aliquem, exſpectem iſtam, quam tu times, ſolitudinem. Subſidium enim belliſſimum exiſtimo eſſe ſenectuti otium. Reliqua vero etiamſi adiuvant, hiſtoriam dico, & prudentiam iuris publici, & antiquitatis 1 iter, & exemplorum copiam, ſi quando opus erit, a viro optimo, & iſtis rebus inſtructiſſimo, familiari meo, 2 Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio, atque humanitate verſentur: ſed mehercule non ita multum ſpatii mihi videtur, ſi modo ea facere, & perſequi volent, quae a te, Craſſe, praecepta ſunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere viſus es huic aetati, ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum prope neceſsarias. Nam & 3 ſubitae ad propoſitas cauſas exercitationes, & accuratae, & meditatae commentationes, ac ſtilus ille tuus, quem tu vere dixiſti perfectorem dicendi eſse ac magiſtrum, multi ſudoris eſt, & illa orationis ſuae cum ſcriptis alienis comparatio, & de alieno ſcripto ſubita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi cauſa, diſputatio, non mediocris contentionis eſt, vel ad memoriam, vel ad imitandum. Illud vero fuit horribile, quod mehercule vereor ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quam

1 Rationem, viam, quam veteres in rebus publicis tenuerunt. 2 Alii, *Longo*, ſed utrumque eſt Caſſiae familiae cognomen. 3 Extemporales.

quam ad cohortandum. Voluiſti enim in ſuo genere unumquemque noſtrûm quaſi quendam esſe Roſcium; dixiſtique, non tam ea, quae recta esſent, probari, quam quae prava ſunt, 1 faſtidiis adhaereſcere: quod ego non tam faſtidioſe in nobis, quam in hiſtrionibus, ſpectari puto. Itaque nos raucos ſaepe attentiſſime audiri video. 2 tenet enim res ipſa, atque cauſa. at 3 Aeſopum, ſi paullum 4 irrauſerit, explodi. A quibus enim nihil praeter voluptatem aurium quaeritur, in iis offenditur, ſimulatque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa ſunt, quae teneant, quae ſi omnia ſumma non ſunt, (& pleraque tamen magna ſunt,) neceſſe eſt, ea ipſa, quae ſunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud revertar; ſit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripſit, accommodate ad perſuadendum poſſit dicere. is autem concludatur in ea, quae ſunt in uſu civitatum vulgari, ac forenſi: remotiſque ceteris ſtudiis, quamvis ea ſunt ampla, atque praeclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur: imiteturque

H 2 illum

1 Diu contemni, faſtidio eſſe. 2 Attentos auditores. 3 De huius tragici hiſtrionis immani, prodigaque luxuria haec Plinius Lib. x. cap. 51. *Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria Clodii Aeſopi tragici hiſtrionis patina HS. centum taxata: in qua poſuit aves cantu aliquo, aut humano ſermone vocales, HS. ſex ſingulas coemptas: nulla alia inductus ſuavitate, niſi ut in his imitationem hominis manderet: nec quaeſtus quidem ſuos reveritus illos opimos, & voce meritos: dignus prorſus filio, a quo devoratas diximus margaritas.* De eodem Aeſopi filio Flaccus in Sermonibus:

Filius Aeſopi direptam ex aure Metellae,
Scilicet ut decies ſolidum ſorberet aceto,
Diluit inſignem baccam.

Videndus etiam Val. Max. Lib. ix. cap 1. num. 2.
4 Raucus fuerit. Veteres, *irraucuerit.*

illum, cui ſine dubio ſumma vis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem, in quo tantum ſtudium fuiſſe, tantuſque labor dicitur, ut primum impedimenta naturae diligentia induſtriaque ſuperarit: cumque ita balbus eſſet, ut eius ipſius artis, cui ſtuderet, 1 primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. Deinde cum 2 ſpiritus eius eſſet anguſtior, tantum continenda 3 anima in dicendo eſt aſſecutus, ut 4 una continuatione verborum (id quod eius ſcripta declarant) 5 binae ei contentiones vocis, & remiſſiones continerentur. Qui etiam (ut memoriae proditum eſt) coniectis in os calculis, ſumma voce verſus multos uno ſpiritu pronuntiare conſueſcebat; neque is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque adſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudium, & ad laborem incitandos iuvenes vehementer aſſentior: cetera, quae collegiſti ex variis, & diverſis ſtudiis, & artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio, atque munere ſeiuncta eſſe arbitror. Haec cum Antonius dixiſſet, ſane dubitare viſus eſt Sulpicius, & Cotta, 6 utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, 7 Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem

1 *Multi etiam naturae vitium meditatione atque exercitatione ſuſtulerunt, ut Demoſthenem ſcribit Phalereus, cum ρ dicere nequiret, exercitatione feciſſe ut planiſſime diceret.* Cicero de Divinat. ρ, R, prima eſt litera vocis, ῥητορικὴ, rhetorica. 2 Spiratio eius eſſet brevior. 3 Halitu, ſpiratione. 4 Una periodo. 5 Bis vocem efferret, biſque ſubmitteret. In recitanda periodo quadrimembri binae ab eo vocis elationes in prioribus, binaeque in poſterioribus membris remiſſiones fiebant. 6 Craſſine, an Antonii. 7 Humilem quendam artificem, qui labore potius, atque exercitatione, non qui ingenio, & multarum, magnarumque rerum ſcientia plurimum poſſit.

rem facis, atque haud ſcio, an aliter ſentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum conſuetudine, qua tibi nemo umquam praeſtitit: cuius quidem ipſius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed iam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximeque 1 eorum, qui de omni re propoſita in utramque partem ſolent copioſiſſime dicere. Verum ego non ſolum arbitrabar, his praeſertim audientibus, a me informari oportere, qualis eſse poſset is, qui 2 habitaret in ſubſelliis, neque quidquam amplius afferret, quam quod cauſarum neceſſitas poſtularet: ſed maius quiddam videbam, cum cenſebam, oratorem, praeſertim 3 in noſtra repub., nullius ornamenti expertem eſſe oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circumdediſti, hoc facilius nobis expones ea, quae abs te 4 de officiis, praeceptiſque oratoris quaeſita ſunt: ſed opinor, 5 ſecundum hunc diem. ſatis enim multa a nobis hodie dicta ſunt. Nunc & Scaevola, quoniam in 6 Tuſculanum ire conſtituit, paullum requieſcet, dum ſe calor 7 frangat; & nos ipſi, quoniam id temporis eſt, 8 valetudini demus operam. Placuit ſic omnibus. Tum Scaevola, ſane, inquit, vellem non 9 conſtituiſſem, in Tuſculanum me hodie venturum eſſe, Laelio. libenter audirem Antonium. &, cum exſurgeret, ſimul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quod ius noſtrum civile 10 pervellit, quam iucundus, quod ſe id neſcire confeſſus eſt.

1 Id eſt, Academicorum. 2 Totus eſſet, haereret in ſubſelliis iudicum. 3 In qua multae, variae, & difficiles, & quae multiplicem doctrinam exigant, cauſae ſunt agendae. 4 Praeparatio ad ea, quae in ſequenti libro dicenda ſunt. 5 Poſt. 6 In aliam agri Tuſculani villam 7 Imminuat, vires ſuas amittat. 8 Otio, & quieti. 9 *Conſtituiſſem Laelio*, cum Laelio, ſocero meo, conveniſſem. 10 Metaphorice pro, damnavit, vituperavit, iuri obtrectavit.

M. T. CICERONIS DE ORATORE.

LIBER SECVNDVS.

MAgna nobis pueris, Quinte frater, ſi memoria tenes, opinio fuit, L. Craſſum non plus attigiſſe doctrinae, quam quantum prima illa puerili inſtitutione potuiſſet: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuiſſe: erantque multi, qui, 1 quamquam ita ſe rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incenſos ſtudio dicendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus praedicarent, ut, ſi homines non eruditi ſummam eſſent prudentiam, atque incredibilem eloquentiam conſecuti, inanis omnis noſter eſſe labor, & ſtultum in nobis erudiendis 2 patris noſtri, optimi ac prudentiſſimi viri, ſtudium videretur. Quos tum, 3 ut pueri, refutare domeſticis teſtibus, patre, & C. Aculeone, 4 propinquo no-

1 Nonnulli legunt contra veterum MSS. fidem, *quamquam non ita ſe rem habere arbitrarentur*, videturque explanandae ſententiae magis accommodatum. Verum multo melius ita, ut reſtituit Verburgius. 2 Marcus, eodem, nimirum, quo filius nomine, appellatus eſt noſtri Ciceronis pater. 3 Qui domeſticorum teſtimonio in re vel probanda, vel confutanda, plerumque uti ſolent. 4 C. Aculeoni uxor fuit ſoror Helviae, noſtri Ciceronis matris.

noſtro, & L. Cicerone, patruo, ſolebamus, quod de Craſſo pater, & Aculeo, quocum erat noſtra matertera, quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimum, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà deceſſerat, multa nobis de eius ſtudio, doctrinaque ſaepe narravit: cumque nos cum conſobrinis noſtris, Aculeonis filiis, & ea diſceremus, [1] quae Craſſo placerent, [2] & ab his doctoribus, quibus ille [3] uteretur, erudiremur, etiam illud ſaepe intelleximus ([4] cum eſſemus eiuſmodi: quod vel pueri ſentire poteramus) illum & Graece ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam videretur, & doctoribus noſtris ea [5] ponere in percunctando, eaque ipſum omni in ſermone tractare, ut nihil eſſe ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quanquam ſaepe ex humaniſſimo homine, patruo noſtro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus [6] dediſſet: tamen ipſe adoleſcentulus, quantum illius ineuntis aetatis meae patiebatur pudor, multa ex

1 Id eſt, quae Craſſus conſilio ſuo, tanquam ſtudiorum noſtrorum moderator, nos diſcere ſuadebat. 2 Romae his uſus eſt praeceptoribus Cicero: in arte poetica Archia, pro quo poſtea orationem habuit; in iure civili Q. Mucio Scaevola Augure, in arte rhetorica Molone Rhodio, & Philone Academico in philoſophia. 3 Subaudi, familiariter. 4 Cum eo ingenio, eaque cognitione eſſemus, ut etiam pueri ſentire, ſeu cognoſcere Craſſi doctrinam poſſemus. *Ita enim ingenium eius*, Ciceronis, *eluxit, tantumque ei nominis & gloriae inter pueros peperit, ut patres eorum ad ludum litterarium venirent, videre cupientes Ciceronem, celebratamque eius in diſcendo celeritatem cognoſcere: & inurbaniores nonnulli filiis ſuis iraſcebantur, cum honoris cauſſa Ciceronem ab iis inter eundum in medium recipi viderent*. Plutarchus in Cicerone. 5 Alii, *proponere*. 6 Alii, *dedidiſſet*.

eo ſaepe quaeſivi. Non erit profecto tibi, quod ſcribo, hoc novum (nam iam tum ex me audiebas,) mihi illum ex multis, variiſque ſermonibus, nullius rei, quae quidem eſſet in his artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem, aut ignarum eſſe viſum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſse, quam illa deſpicere, & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Graecis anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſse numquam putaretur: atque ita ſe uterque graviorem fore, ſi alter contemnere, alter ne noſse quidem Graecos videretur. Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſane 1 ad hoc tempus. Illud autem eſt huius inſtitutae ſcriptionis ac temporis, neminem eloquentia, non modo ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapientia, florere umquam & praeſtare potuiſse. Etenim ceterae fere artes ſe ipſae 2 per ſe tuentur ſingulae: bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis ſepta teneatur. Omnia, quaecunque in hominum diſceptationem cadere poſsunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſse profitetur, aut eloquentiae nomen relinquendum eſt. Quare equidem & in noſtra civitate, & in ipſa Graecia, quae ſemper 3 haec ſumma duxit, multos & ingeniis, & magna laude dicendi ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſse fateor: talem vero exſiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſso, & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quae in tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſse confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum

1 Facit. 2 Non indigent aliarum artium praeſidio ut conſiſtant, & percipiantur, ſed ſuis terminis concludantur. 3 Eloquentiam magni fecit.

eum ſermonem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſsent, 1 mandarem literis; vel ut illa opinio, quae ſemper fuiſset, tolleretur, alterum non doctiſſimum, alterum plane indoctum fuiſſe: vel ut ea, quae exiſtimarem a ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſse dicta, cuſtodirem literis, ſi ullo modo aſsequi, complectique potuiſsem: vel mehercule etiam ut laudem eorum iam prope 2 ſeneſcentem, quantum ego poſsem, ab oblivione hominum, atque a ſilentio vindicarem. Nam ſi ex ſcriptis cognoſci ipſi ſuis potuiſsent, minus hoc fortaſſe mihi eſse putaſsem laborandum. Sed cum 3 alter non multum, (quod quidem exſtaret,) & idipſum adoleſcens. 4 alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet: deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. Quod hoc etiam ſpe aggredior maiore ad probandum, quia non de Servii Galbae, aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, ſi quid velim, nullius memoria iam refellente: ſed edo haec iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſaepe audierunt; ut duos ſummos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, vivorum & praeſentium memoria teſte, commendemus. Nec vero te, cariſſime frater, atque optime, rhetoricis nunc qui-

1 Scriberem. 2 Languentem, & ad finem oblivionemque properantem. 3 Craſſus. Ex Ciceronis Bruto apparet extitiſſe partes quaſdam orationis, quam Craſſus habuit annos natus XXVII. pro Licinia virgine: Orationem de Lege Servilia, pro Q. Caepione, de Colonia Narbonenſi, quam admodum adoleſcens habuit, & orationem in Cenſura habitam. 4 Antonius nihil fere ſcripti reliquit, *praeter illum de ratione dicendi ſane exilem libellum*. Conradus in ſuis ad Ciceronis Brutum commentariis, *tam multa*

quibuſdam libris, quos tu 1 agreſtes putas, 2 inſequor ut erudiam: (quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius eſſe?) ſed quoniam ſive 3 iudicio, ut ſoles dicere, ſive, ut ille pater eloquentiae de ſe 4 Iſocrates ſcripſit ipſe, pudore, a dicendo, & timiditate ingenua quadam refugiſti, ſive, ut ipſe iocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modo in una familia rhetorem, ſed pene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito, 5 propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, ieiunitatem bonarum artium, poſſit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Craſſi, & Antonii ſermone eſſe praeteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optima doctrina, maximo uſu cognoſci, ac percipi potuiſſe arbitraretur: quod tu facillime poteris iudicare, qui 6 prudentiam, rationemque dicendi per teipſum; uſum autem per nos percipere volui-

multa, inquit, *Craſſus reliquit, & tamen Cicero in prooemio Lib. II. de Orat. ſic ait: Craſſus admodum nihil ſcripti reliquit: quod vix ego defendi poſſe puto, quin pugnet, niſi forte ſic interpreteris: reliquit quidem multa Craſſus, ſed nihil, unde prorſus qualis & quantus eſſet, cognoſci poſſet. Placet tamen mihi ſic interpretari, nihil Craſſus ſcripſit, ſcilicet de arte.* Fruſtra. Antonium, non Craſſum, nihil admodum ſcripti reliquiſſe dicit hic Cicero, qui & in Oratore: *Craſſi perpauca ſunt, nec ea iudiciorum: nihil Antonii.*

1 Rudes, minime excultos, & politos. 2 Inſto, urgeo. 3 Tua ſententia. 4 Pater eloquentiae dictus eſt, quod *primus inſtituit dilatare verbis, & mollioribus numeris explere ſententias*: Cic. in Oratore. Scripſit autem de ſe Iſocrates in Panathenaico, vocem ſibi, & audaciam ad dicendum defuiſſe, naturamque ad actiones infirmiorem, ad orationes difficiliorem, & incommodam habuiſſe. 5 *Propter ieiunitatem*, id eſt, inſcitiam Craſſi & Antonii. 6 Rerum cognitionem, & artem dicendi.

Digitized by Google

voluiſti. Sed, quo citius hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus conficere poſſimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem, diſputationemque veniamus. Poſtero igitur die, quam illa erant acta, 1 hora fere ſecunda, cum etiam tum in lecto Craſſus eſſet, 2 & apud eum Sulpicius ſederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eò 3 Quintus Catulus ſenex cum 4 C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, 5 commotus Craſſus ſurrexit, omneſque admirati, maiorem aliquam eſſe cauſam eorum adventus ſuſpicati ſunt. Qui cum inter ſe, ut ipſorum 6 uſus ferebat, amiciſsime conſalutaſſent, 7 Quid vos tan-

1 Hora ab ortu ſolis ſecunda. 2 Craſſi ſtudioſus fuit Sulpicius, Cotta Antonii, quod, ut ait Cicero in Bruto, *Craſſum hic* Sulpicius *volebat imitari*, *Cotta malebat Antonium*: *ſed ab hoc vis aberat Antonii*, *Craſſi ab illo lepos*. 3 Q. Lutatius Catulus filium eiuſdem nominis habuit, adeoque ad diſtinctionem ſenex dicitur. *Nec habitus eſt tamen pater ipſe Catulus princeps in numero patronorum: ſed erat talis, ut, cum quoſdam audires, qui tum erant praeſtantes, videretur eſſe inferior: cum autem ipſum audires ſine comparatione, non modo contentus eſſes, ſed melius non quaereres*. Cic. in Bruto. 4 *Sale vero & facetiis* C. Iulius *Caeſar*, *Catuli patris frater*, *vicit omnes*, *ut in ipſo illo forenſi genere dicendi contentiones aliorum ſermone vinceret*. De Officiis Lib. I. cap. 37. Fratres Romani dixerunt etiam patruorum filios, ſeu patrueles. *L. Cicero*, *frater noſter*, *cognatione patruelis*, *amore germanus*: Cic. v. De Fin. cap. 1. Quo ſenſu C. Iulius Caeſar Catuli frater erat; utriuſque enim parentes ex eadem matre Popilia orti ſunt. *Fratres vero apud Romanos dicti fuerunt non modo qui iiſdem parentibus*, *ſed & qui fratribus*, *& qui fratre ac ſorore nati erant*. F Fabrit. 5 Rei novitate. 6 Familiaritas, conſuetudo. 7 Quid vos tandem affertis? num aliquid novi?

tandem? Craſſus, num quidnam, inquit, novi? Nihil ſane, inquit Catulus. etenim vides 1 eſſe ludos. ſed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel moleſtos putes. cum ad me in Tuſculanum, inquit, heri veſperi veniſſet Caeſar de Tuſculano ſuo, dixit mihi, a ſe Scaevolam hinc euntem eſſe conventum, ex quo mira quaedam ſe audiſſe dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad diſputandum elicere non potuiſſem, permulta de eloquentia cum Antonio diſſeruiſſe, & tanquam in ſchola prope ad Graecorum conſuetudinem diſputaſſe. Ita frater exoravit me ipſum, non quidem a ſtudio audiendi nimis abhorrentem, ſed mehercule verentem tamen, ne moleſti vobis interveniremus, ut huc ſecum venirem. Scaevolam enim ita dicere aiebat, bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe dilatam: Hoc ſi tu 2 cupidius factum exiſtimas, Caeſari attribues; ſi familiarius, utrique noſtrûm. nos quidem, niſi forte moleſti intervenimus, veniſſe delectat. Tum Craſſus, equidem, quaecunque cauſa vos huc attuliſſet, laetarer, cum apud me viderem homines mihi cariſſimos, & amiciſſimos: ſed tamen vere dicam; 3 quaevis mallem fuiſſet, quam iſta, quam dicis. Ego enim, (ut, quemadmodum ſentio, loquar) numquam mihi minus, quam heſterno die, placui: magis adeo id facilitate, quam alia ulla culpa mea contigit; qui dum obſequor adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus: fecique id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis de rebus, quae doctrina aliqua continerentur, diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, tranſactis iam meis partibus, ad Antonium audiendum veni-

ſtis

1 Dies ludorum Romanorum, quando nimirum otio & quiete a reipublicae curis frui licet. 2 Nimia, atque importuna audiendi cupiditate. 3 Quaevis cauſa potius, quam iſta.

ſtis. Tum Caeſar, Equidem, inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te 1 in illa longiore, ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minus contingat, vel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego apud te 2 valere videantur, & te exorabo profecto, ut mihi quoque, & Catulo tuae 3 ſuavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo, neque 4 committam, ut, dum vereare tu ne ſis ineptus, me eſſe iudices. 5 Tum ille, Ego mehercule, inquit, Caeſar, ex omnibus Latinis verbis huius verbi vim vel maximam ſemper putavi; quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, 6 quod non ſit aptus. idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlate patet. 7 Nam qui aut, tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum, quibuſcum eſt, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut 8 inconcinnus, aut 9 multus eſt, is ineptus eſſe dicitur. Hoc vitio cumulata eſt eruditiſſima illa Graecorum natio. itaque quod vim 10 huius mali Graeci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt. ut enim quaeras omnia, quomodo Graeci ineptum appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quae ſunt innumerabiles, haud ſcio, an ulla ſit maior, quam, ut illi ſolent, quocunque in loco, quoſcunque inter homines viſum eſt, de rebus aut difficil-

1 In illa de ratione dicendi longiore, & non interrupta diſputatione. 2 Eo quod ipſi a te impetrarint, ut de ratione dicendi diſputares. 3 Suavis, atque iucundae orationis. 4 Faciam, peccabo in eo.

5 Id eſt, Craſſus inquit. 6 Etymologia vocis, *ineptus*. 7 Definitio eſt inepti. 8 Rudis, inelegans, impolitus. 9 Verboſus, nimium diffuſus. 10 Quod eſt, ineptum eſſe.

ſicillimis, aut non neceſſariis argutiſſime diſputare. hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere, inviti & recuſantes, heri coacti ſumus. Tum Catulus, Ne Graeci quidem, inquit, Craſſe, qui in civitatibus ſuis clari, & magni fuerunt, ſicuti tu es, noſque omnes in noſtra republica volumus eſſe, 1 horum Graecorum, qui ſe inculcant auribus noſtris, ſimiles fuerunt: nec tamen in otio ſermones huiuſmodi, diſputationeſque fugiebant. Ac ſi tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, ſicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus haec ipſa, ubi ambulamus, & 2 palaeſtra, & tot locis ſeſſiones, gymnaſiorum, & Graecarum diſputationum memoriam quodammodo commovent? aut importunum tempus in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni, qui omnes hi ſumus, ut ſine his ſtudiis 3 nullam vitam eſſe ducamus? Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo interpretor, qui primum palaeſtram, & ſedes, & porticus, etiam ipſos, Catule, Graecos, exercitationis & delectationis cauſa, non diſputationis inveniſſe arbitror. Nam & ſeculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quam in his philoſophi garrire coeperunt, & hoc ipſo tempore, cum omnia 4 gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores

1 Qui Romae ſunt non clari, & magni, ſed nullius celebritatis, & leves. 2 Locus nimirum ad corporis vires exercendas, in quo cum Graeci diſputare & docere olim conſueverint, hinc gymnaſiorum, & Graecarum diſputationum memoriam commovet. 3 Iucundam ſcilicet, & ſuavem 4 *Gymnaſium* proprie *locus dicitur, ubi exercentur athletae, & curſorum velocitas comprobatur*. Iſid. Lib. XVIII, cap. 17. Idem ſupra metonymice palaeſtram dixerat.

res 1 diſcum audire, quam philoſophum, malunt: qui ſimul ut 2 increpuit, in media oratione de maximis rebus, & graviſſimis diſputantem philoſophum omnes 3 unctionis cauſa relinquunt. ita leviſſimam delectationem graviſſimae, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis eſſe, aſſentior. verum otii fructus eſt, non contentio animi, ſed relaxatio. Saepe ex 4 ſocero meo audivi, cum is diceret, ſocerum ſuum Laelium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex urbe, tanquam e vinculis, evolaviſſent. Non audeo dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scaevola, 5 conchas eos, & 6 umbilicos ad Caietam, & ad Laurentum legere conſueſſe, & ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere. Sic enim ſe res habet, ut, quemadmodum, volucres videmus procreationis atque utilitatis ſuae cauſa fingere, & conſtruere nidos, eaſdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris ſui cauſa, paſſim ac libere ſolutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus negotiis, atque urbano opere defeſſi, geſtiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego in cauſa 7 Curiana Scaevolae dixi, non dixi ſecus, ac ſentiebam. 8 Nam ſi, inquam

1 Fuit ſpecies quaedam gymnicae exercitationis, qua ſuperior exibat, qui diſcum, id eſt, molem ferream, vel plumbeam ſive altius, ſive longius, ultra metam iaciebat. 2 Sonitum reddidit. 3 Vt ſeſe oleo inungant, corpuſque exerceant. 4 Scaevola. 5 Teſtas piſcium marinorum, qui teſtacei dicuntur. 6 Marinas conchulas, aut cochleas a maris fluctibus ad litus iactatas. *Conſtat nanque eos Caietae & Laurenti vagas littoribus conchas & umbicillos lectitaſſe* Val. Lib. VIII. cap. 8. 7 In cauſa Manii Curii, de qua plura in primo Libro. 8 Excerpta haec ſunt ex ea oratione, quam Craſſus habuit pro M? Curio, cum ipſe

quam, Scaevola, nullum erit teſtamentum recte factum, niſi quod tu ſcripſeris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium teſtamenta tu ſcribes unus. quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi. Mihi enim liber eſſe non videtur, qui non aliquando nihil agit. in qua permaneo, Catule, ſententia, meque, cum huc veni, hoc ipſum nihil agere, & plane ceſſare, delectat. Nam, quod addidiſti tertium, vos eos eſſe, qui vitam inſuavem ſine his ſtudiis putaretis, id me non modo non hortatur ad diſputandum, ſed etiam 1 deterret. Nam ut 2 C. Lucilius, homo doctus, & perurbanus, 3 dicere ſolebat, ea, quae ſcriberet, neque ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quam ipſe de ſe; 4 quo etiam ſcripſit, 5 *Perſium non curo legere*: [hic enim fuit, ut noramus, omnium fere noſtrorum hominum doctiſſimus:] 6 *Laelium Decimum volo*, quem co-

ipſe teſtatoris voluntatem, Scaevola ſcriptum defenderet. *Quid Scaevola non dixit de teſtamentorum iure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum ſcribi oportuiſſet, ſi etiam filio non nato heres Curius inſtitueretur?* In Bruto.

1 Quod apud eos homines, qui toti ſunt in iis ſtudiis, ſim diſputaturus. 2 Poeta ſatyricus. *Nec vero; ut noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes mea legant. Utinam eſſet ille Perſius! Scipio vero & Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait ſe, & Conſentinis & Siculis ſcribere. Facete is quidem, ſicut alias.* Cic. de Fin. Lib. I. 3 *De ſe* non habet Pearce. 4 Quare. 5 Non curo Perſium legere haec mea ſcripta. Is eſt C. Perſius orator homo litteratus, *quem ſignificat valde doctum eſſe Lucilius*. In Bruto. 6 Volo Laelium Decimum legere mea ſcripta.

cognovimus virum bonum, & non illiteratum, 1 ſed nihil ad Perſium: ſic ego, ſi iam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos; ſed multo minus apud vos. malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi. Tum Caeſar, Equidem, inquit, Catule, iam mihi videor 2 navaſſe operam, quod huc venerim. nam haec ipſa recuſatio diſputationis, diſputatio quaedam fuit mihi quidem periucunda. Sed cur impedimus Antonium, 3 cuius audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque iamdudum Cotta & Sulpicius exſpectant? Ego vero, inquit Craſſus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipſe obmuteſcam, niſi prius a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Vt hic ſitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod 4 ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Iulius, pro utroque reſpondeo: 5 ſic faciemus: atque iſta quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hic Catulus arriſit: & ſimul, praeciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam 6 neque domi imperaram, 7 & hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facile promiſit. Tum omnes oculos in Antonium coniecerunt: & ille, 8 Audite vero, audite, inquit. hominem enim audietis de ſchola, atque a magiſtro, & Graecis litteris eruditum. & eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor acceſſit: cui non ſolum nos Latini ſermonis, ſed etiam Graeci ipſi ſolent ſuae linguae ſubtilitatem, elegantiamque con-

1 Nullo modo cum Perſio in doctrina comparandum. 2 Aliquid aſſecutum eſſe, operae pretium tuliſſe. 3 Cuius munus eſſe audio. 4 Promiſerat Caeſari, ſe apud eum illo die futurum. 5 Ego, & Catulus hic apud te, Craſſe, hodie erimus. 6 Neque domi meae imperaram coenam mihi apparari. 7 Iulius Caeſar. 8 Iocoſe dicta per Ironiam.

cedere. Sed tamen, quoniam hoc totum quidquid eſt, ſive artificium, ſive ſtudium dicendi, 1 niſi acceſſit os, nullum poteſt eſſe, docebo vos, diſcipuli, id, quod ipſe non didici, quid de omni genere dicendi ſentiam. Hic poſteaquam arriſerunt, 2 Res mihi videtur eſſe, inquit, facultate praeclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum eſt, quae ſciuntur. 3 Oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui 4 neſciunt, & ea dicimus, 5 quae neſcimus ipſi 6. itaque & illi alias aliud iiſdem de rebus & ſentiunt, & iudicant, & nos contrarias ſaepe cauſas dicimus, non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum; cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere: ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum eſſe non poſſit. Vt igitur in eiuſmodi re, quae mendacio nixa ſit, quae ad ſcientiam non ſaepe perveniat, quae opiniones hominum, & ſaepe errores aucupetur, ita dicam, ſi cauſam putatis eſſe, cur audiatis. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, 7 putamus, atque eo magis, quod nulla mihi oſtentatione videris eſſe uſurus. Exorſus es enim non glorioſe magis, ut tu putas, a veritate, quam a neſcio qua dignitate. Ut igitur

1 Niſi oratio adhibeatur.
2 Res, de qua agimus, eloquentia, mihi videtur eſſe res praeclara, dum agendo & perorando bene tractatur, atque exercetur, in arte autem eſt mediocris. 3 Omnis oratoris actio, cauſae tractatio, oratio rebus dubiis, non certis continetur. 4 Qui rem, de qua dicit orator, certam perſpectamque non habent.
5 Quae non ſunt certa, & indubitata. 6 Itaque & illi, apud quos dicimus, de iiſdem rebus diverſa diverſo tempore & ſentiunt, & iudicant.
7 Cauſam, ſcilicet, eſſe cur audiamus.

tur 1 de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, Artem eſſe non maximam; ſic illud affirmo, Praecepta poſſe quaedam dari peracuta ad 2 pertractandos animos hominum, & ad 3 excipiendas eorum voluntates. Huius rei ſcientiam ſi quis volet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique 4 temere ac nulla ratione cauſas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter conſuetudinem aliquam 5 callidius id faciant, non eſt dubium, quin, ſi quis animadverterit, quid ſit, quare alii melius quam alii dicant, id poſſit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is ſi non plane artem, at quaſi artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mihi 6 illa videre videor in foro, atque in cauſis; ita nunc, 7 quemadmodum ea reperirentur, poſſem vobis exponere! Sed 8 de me videro: nunc hoc propono, quod mihi perſuaſi, Quamvis ars 9 non ſit, tamen nihil eſſe perfecto oratore praeclarius, nam, ut uſum dicendi omittam, qui in omni pacata, & libera civitate dominatur, tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi poſſit. Qui enim cantus moderatae orationis pronuntiatione dulcior inveniri poteſt? quod carmen

1 De univerſa rhetorica.
2 Flectendos. 3 Pernoſcendas, inquirendas. 4 Inconſiderate, nullo artificio, ac nulla ratione. 5 Maiori induſtria. 6 Illa diſcrimina, quibus quis alterum ſuperat in dicendo, quae ſi ſingula in ſingulis orationum partibus notata fuiſſent, quaſi artem quandam efficerent. 7 Poſſem vobis exponere quemadmodum ea vel ſuis locis aſſignata, vel ſuis nominibus nuncupata, vel in ſuas quaeque claſſes redacta reperirentur. 8 Alias experiar, an ea poſſim vobis exponere.
9 Quod nonnulli ex philoſophis contendunt.

artificioſa verborum [1] concluſione aptius? qui [2] actor in imitanda, quam orator in ſuſcipienda veritate iucundior? Quid autem ſubtilius, quam acutae, crebraeque ſententiae? quid admirabilius, quam res ſplendore illuſtrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris eſt res, quae quidem ornate dici, graviterque debeat. Huius eſt in dando conſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia: eiuſdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos aſperius, quis laudare bonos ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accuſando poteſt? quis moerorem levare mitius conſolando? Hiſtoria vero, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magiſtra vitae, nuntia vetuſtatis, qua voce alia, niſi oratoris, immortalitati commendatur? Nam ſi qua eſt ars alia, quae verborum aut faciendorum, aut deligendorum ſcientiam profiteatur: ſi quiſquam dicitur, niſi orator, formare orationem, eamque variare, & diſtinguere quaſi quibuſdam verborum ſententiarumque [3] inſignibus; aut ſi via ulla, niſi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut ſententiarum, aut denique deſcriptionis, atque ordinis: fateamur aut hoc, quod haec ars profiteatur, alienum eſſe, aut cum

1 Concluſio eſt periodi finis. *Vt igitur poetica, & verſus inventus eſt terminatione aurium, obſervatione prudentium: ſic in oratione animadverſum eſt, multo illud quidem ſerius, ſed eadem natura admonente, eſſe quoſdam certos curſus, concluſioneſque verborum*. Cic. in Orat. cap. 53. 2 Comoediarum, hiſtrio. 3 Ornamentis, figuris.

cum aliqua alia arte eſſe commune. Sed ſi in hac una eſt ea ratio, atque doctrina: non ſi qui aliarum artium bene locuti ſunt, eo minus id eſt huius unius proprium. ſed ut orator de iis rebus, quae ceterarum artium ſunt, ſi modo eas cognorit, (ut heri Craſſus dicebat) optime poteſt dicere: ſic ceterarum artium homines ornatius illa ſua dicunt, ſi quid ab hac arte didicerunt. Neque enim ſi de ruſticis rebus agricola quiſpiam, aut etiam id, quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diſerte dixerit, aut ſcripſerit, idcirco illius artis putanda ſit eloquentia: in qua quia vis magna eſt in hominum ingeniis, 1 eo multi, etiam ſine doctrina aliquid omnium generum, atque artium conſequuntur: ſed, quid 2 cuiuſque ſit proprium, etſi ex eo iudicari poteſt, cum videris, quid quaeque doceant, tamen hoc certius nihil eſſe poteſt, quam quod omnes artes aliae ſine eloquentia ſuum munus praeſtare poſſunt, orator ſine ea nomen ſuum obtinere non poteſt: ut ceteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant: hic 3 niſi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit. Tum Catulus, Etſi, inquit, Antoni, minime impediendus eſt interpellatione iſte curſus orationis tuae, patiere tamen mihique ignoſces. Non enim poſſum, quin exclamem, ut ait ille in 4 Trinummo: ita mihi vim oratoris cum exprimere ſubtili-

I 3

1 Multi ingeniis praeſtantes, etiam ſine doctrina ipſis tradita, aliquid per ſe omnium ſcientiarum, atque artium conſequuntur. 2 Cuiuſque artis. 3 Niſi ſuae artis praeceptis ſe inſtruxerit, communiverit, ornaverit, ut civitas, quae ſi ſuis legionibus non utatur, aliunde auxilia habere non poſſit. 4 In Plauti Comoedia, quae *Trinummus* inſcribitur, in qua haec Staſimus ſervus Lyſiteli adoleſcenti: Act. III. Sc. 2.

Non enim poſſum quin exclamem: euge euge Lyſiteles
Facile palmam habes hic victus, vicit tua comoedia.

tiliter viſus es, tum laudare copioſiſſime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet. debet enim ad eam laudandam, ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro: tibi enim aſſentior, veſtrum eſſe hoc totum, diſerte dicere, idque ſi quis in alia arte faciat, eum aſſumto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo. Et Craſſus, 1 Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit. nam heſterno ſermone unius cuiuſdam operis, ut ait 2 Caecilius, remigem aliquem, aut baiulum, nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram, ut, ſi te refelliſſem, 3 hos a te diſcipulos abducerem: nunc, Catulo audiente, & Caeſare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipſe ſentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis 4 eſt hic, de quo loquimur, in foro, atque in oculis civium conſtituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, 5 cuique eum muneri velimus eſſe praepoſitum. Nam Craſſus heri, cum vos, Catule & Caeſar, non adeſſetis, poſuit breviter 6 in artis diſtributione idem, quod Graeci plerique poſuerunt: neque ſane quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis diceretur, oſtendit; Duo prima genera quaeſtionum eſſe, in quibus eloquentia verſaretur, unum 7 infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur

1 Nox, quae inter heſternum, hodiernumque ſermonem interceſſit, videtur te oratorem expolitum, non rudem, humanum, non omni humanitatis cultuſque inopem, qualem heri oratorem fingebas, reddidiſſe. 2 Poeta Comicus. 3 Cottam, & Sulpicium. Iocoſe dictum. 4 Orator. 5 Quod munus, quae cauſarum genera, quae ſint ei quaeſtiones ſuſcipiendae. 6 In diviſione praeceptorum rhetoricorum. 7 Theſim, ſcilicet, atque hypotheſim.

batur id dicere, in quo aliquid generatim quaereretur, hoc modo: Expetendane eſſet eloquentia: expetendine honores. Certum autem, in quo quid in perſonis, & in conſtituta re & definita quaereretur: cuiuſmodi ſunt quae in foro, atque in civium cauſis, diſceptationibuſque verſantur. Ea mihi videntur aut 1 in lite ordinanda, aut 2 in conſilio dando eſſe poſita. nam illud tertium, quod & a Craſſo tactum eſt, &, ut audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui haec maxime illuſtravit, adiunxit, etiamſi 3 opus eſt, tamen minus eſt neceſſarium. Quidnam? inquit Catulus, an 4 laudationes? id enim video poni genus tertium. Ita, inquit Antonius, & in eo quidem genere ſcio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos eſſe vehementer, cum abs te eſt Popilia, mater veſtra, 5 laudata; cui primum mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto: ſed non omnia, quaecunque loquimur, mihi videntur ad artem & ad praecepta eſſe revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornate dicendi praecepta ſumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa 6 elementa deſiderare, quae ut nemo tradat, quis eſt, qui neſciat, quae ſint in homine laudanda? Poſitis enim iis rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuae, quam contra 7 collegam cenſor habuit, principio dixit: *Quae natura,*

1 Quod eſt genus iudiciale. 2 Ad genus deliberativum pertinet. 3 Expedit, utile eſt. 4 Quod genus demonſtrativum dicitur. 5 Oratione funebri. 6 Laudationum materiam, quam licet nemo propriis huius generis praeceptis tradat, facile tamen quiſque ſcit, quae ſint in homine laudanda. 7 Cn. Domitium. *Ipſa illa cenſoria* Craſſi *contra Cn. Domitium collegam non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, & orationis commentarium paullo plenius. Nulla eſt enim altercatio clamoribus umquam habita maioribus.* Cic. in Bruto. Huius altercationis cauſam refert Plinius

aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus ſe vinci poſſe animo aequo pati: quae ipſi ſibi homines parare poſſent, in iis rebus ſe pati vinci non poſſe: qui laudabit quempiam, intelliget exponenda ſibi eſſe 1 fortunae bona. Ea ſunt, generis, pecuniae, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formae, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quae ſunt aut corporis, aut extraneae: ſi habuerit, 2 bene his uſum: ſi non habuerit, ſapienter caruiſſe: ſi amiſerit, moderate tuliſſe. Deinde quid ſapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuſte, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Haec, & quae ſint eius generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam: & qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc 3 tertium genus, quoniam ineſt 4 in ratione rerum? non enim, 5 ſi eſt facilius, eo de numero quoque eſt 6 excerpendum. Quia nolo, 7 inquit, omnia, quae cadunt aliquando in oratorem, 8 quamvis exigua ſint, ea ſic tractare, quaſi nihil poſſit dici ſine praeceptis ſuis. Nam & teſtimonium ſaepe 9 dicendum eſt, ac nonnumquam etiam accuratius, ut mihi neceſſe fuit in 10 Sex. Ti-

Hiſt. Nat. Lib. XVII. cap. 1. *De arborum pretiis mirabilibus*. Et Val. Max. Lib. IX. cap. 1. *De luxuria & libidine*.

1 *Naturae*, *&* *fortunae bona*. Lambinus. 2 Subaudi, dicet orator. 3 Demonſtrativum. 4 In ordine rerum, de quibus agit orator. 5 Si eſt ceteris generibus facilius. 6 Excipiendum, eximendum. 7 Antonius. 8 Quantumvis. 9 Tractandum in dicendo, ſive ut confirmetur, ſive ut refutetur. 10 Hic Tribunus Plebis, homo, ut inquit Cicero, loquax & ſatis acutus, multa in rempublicam fecit, in quem reum Conſul Antonius egit de teſtimonio ſuo. *Sex. Titius quod habuit imaginem L. Saturnini, viri ſeditioſi, domi ſuae, condemnatus eſt*. Pro Rabir. perduellionis reo.

Titium, ſeditioſum civem, & turbulentum: Explicavi in eo teſtimonio dicendo omnia conſilia conſulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica reſtitiſſem, quaeque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, expoſui. 1 diu retentus ſum, multa audivi, multa reſpondi. Num igitur placet, cum de eloquentia praecipias, aliquid etiam de teſtimoniis dicendis, quaſi in arte tradere? Nihil ſane, inquit Catulus, neceſſe eſt. Quid ſi 2 (quod ſaepe ſummis viris accidit) mandata ſint exponenda, aut in ſenatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a ſenatu? num quia genere orationis in huiuſmodi cauſis accuratiore eſt utendum, idcirco pars etiam haec cauſarum numeranda videtur, aut propriis praeceptis inſtruenda? Minime vero, inquit Catulus. non enim deerit homini diſerto in eiuſmodi rebus facultas, 3 ex ceteris rebus, & cauſis comparata. Ergo item, inquit, illa, quae ſaepe diſerte agenda ſunt, & quae ego paulo ante, (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris eſſe, neque habent ſuum locum ullum in diviſione partium, neque certum praeceptorum genus, & agenda ſunt non minus diſerte, quam quae in lite dicuntur, obiurgatio, cohortatio, conſolatio: quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta deſideret: ſed ex artificio res iſtae praecepta non quaerunt. Plane, inquit Catulus, aſſentior. Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo putas eſſe hiſtoriam ſcribere? Si, ut Graeci ſcripſerunt, ſummi, inquit Catulus: ſi, ut noſtri, nihil opus eſt oratore

1 Partim ab accuſatore, partim ab iudicibus. 2 Legationes enim nonniſi viris dignitate, prudentia, & eloquentia ſummis demandari ſolebant. 3 Ex communibus praeceptis ceterarum cauſarum, & generum. Neque enim neceſſe eſt eſſe propria quaedam praecepta omnium omnino cauſarum.

tore. ſatis eſt non eſſe mendacem. Atqui, ne noſtros contemnas, inquit Antonius, Graeci quoque ſic initio ſcriptitarunt, ut noſter 1 Cato, ut Pictor, ut Piſo. Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi 2 annalium confectio: cuius rei, memoriaeque publicae retinendae cauſa, ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, 3 efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo 4 cognoſcendi, ii, qui etiam nunc Annales maximi nominantur. 5 Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine ullis ornamentis monumenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Graecos 6 Pherecydes, 7 Hellanicus, 8 Acuſilas fuit, aliique permulti; talis noſter Cato, & Pictor, & Piſo, qui neque tenent, quibus rebus ornatur oratio (modo enim 9 huc iſta

1 Scripſit Cato Origines urbium Italicarum. L. Piſo annales. Hunc, & Fabium Pictorem ſaepe nominat Livius. 2 *Annales ſunt res ſingulorum annorum. Quaecunque enim digna memoriae domi militiaeque, mari ac terrae per annos in commentariis acta ſunt, ab anniverſariis geſtis annales nominaverunt. Hiſtoria autem multorum annorum vel temporum eſt: cuius diligentia annui commentarii in libris delati ſunt*. Iſid. Lib. I. cap. 43. 3 Conſcribebat, ſeu in tabulam colligebat. *Referebatque*, legit Lambinus. 4 Legendi. 5 Ad horum annalium ſimilitudinem multi hiſtorias conſcripſerunt. 6 Pherecydes Athenienſis hiſtoricus, alter ab illo, qui ſcripſit de Iphigenia, de Bacchi feſtis, & de Lero inſula patria ſua. 7 Mitylenaeus, hiſtoricus, & poeta. 8 Argivus, *hiſtoricus antiquiſſimus. Deſcripſit autem Genealogias ex aeneis tabulis, quas fama erat ipſius patrem inveniſſe, dum quendam domus ſuae locum foderet*. Suid. 9 Nuper ad nos devenerunt ex Graecia *iſta*, id eſt, conciones, ſententiae, deſcriptiones, ſcriptorum iudicia, eloquendi varietas, quibus rebus exornantur hiſtoriae.

iſta ſunt importata) &, dum intelligatur , quid dicant , unam dicendi laudem putant eſſe , brevitatem . Paululum ſe erexit , & addidit hiſtoriae maiorem 1 ſonum vocis vir optimus , Craſſi familiaris , 2 Antipater . ceteri non exornatores rerum , ſed tantummodo narratores fuerunt . Eſt , inquit Catulus , ut dicis . ſed iſte ipſe Coelius neque 3 diſtinxit hiſtoriam varietate locorum ; neque verborum collocatione , & tractu orationis leni , & aequabili perpolivit illud opus ; ſed ut homo neque doctus , neque maxime aptus ad dicendum , ſicut potuit , dolavit : vicit tamen , ut dicis , ſuperiores . Minime mirum , inquit Antonius , ſi 4 iſta res adhuc noſtra lingua illuſtrata non eſt . Nemo enim ſtudet eloquentiae noſtrorum hominum , niſi ut in cauſis , atque in foro eluceat : apud Graecos autem eloquentiſſimi homines , remoti a cauſis forenſibus , cum ad ceteras res illuſtres , tum ad ſcribendam hiſtoriam maxime ſe applicaverunt . Namque & 5 Herodotum illum , qui princeps genus hoc ornavit , in cauſis nihil omnino verſatum eſſe accepimus . atqui tanta eſt eloquentia , ut me quidem , quantum ego Graece ſcripta intelligere poſſum , magnopere delectet . Et poſt illum 6 Thucydides omnes dicendi artificio , mea ſententia , facile vicit : qui ita creber eſt rerum frequentia , ut verborum prope numerum ſententiarum numero conſequatur : ita porro verbis 7 aptus , & preſſus , ut neſcias , utrum res oratione , an verba ſententiis illuſtrentur . Atqui ne hunc quidem , quanquam eſt in 8 republica verſatus , ex numero accepimus eorum ,

qui

1 Orationem paullo grandiorem . 2 Caelius Antipater Belli Punici ſcriptor . 3 Non exornavit hiſtoriam ſuam variis , apteque diſpoſitis vel locorum , vel rerum deſcriptionibus . 4 Hiſtoria . 5 Herodotus Halicarnaſſenſis , hiſtoricus celeberrimus . 6 Olori Filius , Athenienſis , ſcripſit Peloponneſiorum & Athenienſium bellum . 7 Neque tumidus , neque redundans . 8 Athenienſi .

qui cauſas dictitarunt : & hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, cum a republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere 1 ſolitum eſt, in exſilium 2 pulſus eſſet. Hunc conſecutus eſt Syracuſius 3 Philiſtus, qui cum Dionyſii 4 tyranni familiariſſimus eſſet, 5 otium ſuum conſumſit in hiſtoria ſcribenda, maximeque Thucydidem eſt, ſicut mihi videtur, imitatus. Poſtea vero, quaſi ex clariſſima rhetoris officina, duo praeſtantes ingenio, 6 Theopompus, & 7 Ephorus, ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt: cauſas omnino nunquam attigerunt. Denique etiam a philoſophia profectus princeps 8 Xenophon, Socraticus ille; poſt 9 ab Ariſtotele Calliſthenes, comes Alexandri, ſcri-

1 Conſtat enim complures praecellentes viros ab Athenienſibus oſtraciſmo in exilium pulſos. 2 Cum in proditionis ſuſpicionem ob celebritatem, atque opes veniſſet. 3 Syracuſius, hiſtoricus. Scripſit res a Siculis adverſus Graecos geſtas. Item Genealogiam. De Phoenicia, & nonnulla de Inſula Sicilia. 4 Siciliae. 5 Refert Plutarchus in Dione, Dionyſium ſeniorem Philiſtum Sicilia exterminaſſe, atque in exilii otio, ut ſibi videbatur, maiorem hiſtoriae ſuae partem condidiſſe. Eum poſtea Dionyſius iunior ab exilio revocavit. 6 Chius, Iſocratis auditor. Scripſit, pariter ac Ephorus, Epitomen hiſtoriarum Herodoti Libris II Hiſtorias Graecas, quae Libris XI. conſtant, & inde narrationem ordiuntur, ubi Thucydides, & Xenophon deſinunt. Complectuntur autem ea, quae poſt bellum Peloponneſiacum geſta ſunt. *Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi, & leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt, alteri ſe calcaria adhibere, alteri frenos*. Cic. in Bruto. 7 Cumanus, hiſtoricus, Iſocratis diſcipulus, *ingenio*, teſte Suida, *ſimplici, & quod ad dictionem eius hiſtoricam attinet, ſupinus, & ſegnis, ſemperque remiſſus*. 8 Athenienſis philoſophus, & hiſtoricus. Scripſit, praeter alia, de Cyri inſtitutione, eiuſque expeditione, & ſeptem Rerum Graecarum libros. 9 Ab Ariſtotelis ſchola profectus Calliſthe-

ſcripſit hiſtoriam: & hic quidem rhetorico pene more: 1 ille autem ſuperior leniore quodam ſono eſt uſus: & qui illum impetum oratoris non habeat, vehemens fortaſſe minus, ſed aliquanto tamen eſt, ut mihi quidem videtur, dulcior. 2 Minimus natu horum omnium 3 Timaeus, quantum autem iudicare poſſum, longe eruditiſſimus, & rerum copia & ſententiarum varietate abundantiſſimus, & ipſa compoſitione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum uſum forenſem. Haec cum ille dixiſſet, Quid eſt, inquit, Catule, Caeſar? ubi ſunt, qui Antonium Graece negant ſcire? quot hiſtoricos nominavit? quam ſcienter? quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud iam mirari deſino, quod multo magis ante mirabar, hunc cum haec neſciret, in dicendo poſſe tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans horum libros, & nonnullos alios, ſed delectationis cauſa, cum eſt otium, legere ſoleo. 4 Quid ergo eſt? fatebor; aliquid tamen: ut cum in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer: ſic, cum iſtos libros ad 5 Miſenum (nam Romae vix licet) ſtudioſius legerim, ſentio orationem meam illorum 6 cantu quaſi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, haec duntaxat in Grae-

liſthenes Olynthius, quem Ariſtoteles Alexandro Macedoni comitem dedit.

1 Xenophon. 2 Superioribus hiſtoricis iunior, ſive recentior. 3 Tauromenites, a Tauromenio Siciliae urbe. Scripſit de Syria, eiuſque urbibus ac regibus. Scripſit & Olympionicas, ſive Acta Chronica: Italica & Sicula, itemque Graeca & Sicula. 4 Quid ergo mihi utilitatis eſt in horum librorum lectione? fatebor; eſt tamen aliquid utilitatis. 5 Ad Miſenum montem in ora Campaniae, ubi Antonii villa. 6 Numeroſa oratione.

Graecis intelligo, quae ipſi, qui ſcripſerunt, voluerunt a vulgo intelligi. In philoſophos veſtros ſi quando incidi, deceptus 1 indicibus librorum, quod ſunt fere inſcripti de rebus notis & illuſtribus, de virtute, de iuſtitia, de honeſtate, de voluptate, verbum prorſus nullum intelligo: ita ſunt 2 anguſtis & conciſis diſputationibus illigati. Poetas omnino, quaſi alia quadam lingua locutos, non conor attingere. Cum his me (ut dixi) oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluiſſe eſſe nobis, qui non ſumus eruditiſſimi, familiares. Sed illuc redeo. Videtiſne, quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine orationis, & varietate maximum: neque tamen eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum praeceptis. 3 ſita ſunt enim ante oculos. Nam quis neſcit, primam eſſe hiſtoriae legem, ne quid falſi dicere audeat? deinde 4 ne quid vere non audeat? ne qua ſuſpicio 5 gratiae ſit in ſcribendo? Ne qua ſimultatis? Haec ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus. Ipſa autem 6 exaedificatio poſita eſt in rebus & verbis. Rerum ratio 7 ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem; vult etiam, quoniam in rebus magnis memoriaque dignis conſilia primum, deinde acta, poſtea eventus exſpectantur; & de conſiliis ſignificari quid ſcriptor probet, & in rebus geſtis declarari

rari

1 Titulis, inſcriptionibus.
2 Minutis, ac ſubtilibus.
3 Hiſtoriae praecipua praecepta, ſive leges facile omnibus innoteſcunt. 4 Ne quid, quod memoria dignum ſit, aliquo vel metu, vel reſpectu taceat, prout eſt dicere non audeat. *Ne quid veri*, Lambinus. 5 Ne alicui plus aequo favere hiſtoricus in ſcribendo; & contra, ne privato odio alicui nimium detrahere videatur. 6 Hiſtoriae conſtructio, ſeu, poſitis hiſce fundamentis, exaedificatio. 7 Vt res ſuo quaeque tempori ordinate conſignentur.

rari non ſolum quid actum, aut dictum ſit, ſed etiam quomodo: & cum de eventu dicatur, ut 1 cauſae explicentur omnes, vel caſus, vel ſapientiae, vel temeritatis: hominumque ipſorum non ſolum 2 res geſtae, ſed etiam, qui fama, ac nomine excellant, de cuiuſque vita, atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis, 3 fuſum atque tractum & cum lenitate quadam aequabili profluens, ſine hac iudiciali aſperitate, & ſine ſententiarum forenſium 4 aculeis perſequendum eſt. Harum tot, tantarumque rerum videtiſne nulla eſſe praecepta, quae in artibus rhetorum reperiantur? In eodem ſilentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, conſolationes, praecepta, admonita, quae tractanda ſunt omnia diſertiſſime: ſed locum ſuum in illis artibus, quae traditae ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita 5 ſilva, quod oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa, definitaque 6 cauſa, quales ſunt, quae in litibus, quae in deliberationibus verſantur: addat, ſi quis volet, etiam 7 laudationis; Alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore, & ſine perſona, 8 quaeſtionem. 9 Hoc quid, & quantum ſit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim eſt ora-

1 A quibus eventus ipſi pendere ſolent. 2 Enarrandae ſunt, ſed etiam aliquid dicendum eſt de vita, moribus, & natura eorum hominum, qui fama, ac nomine excellant. 3 Amplum, longioribus periodis, atque tractum, id eſt, continuatum & extenſum. 4 Metaphorice pro dictis aſperis, quae quo breviora, eo ſunt acutiora. 5 Copia propoſitorum, quaeſtionum. 6 Quae eſt hypotheſis. 7 Id eſt, cauſam laudationis. *Laudationes*, legit Pearce. 8 Theſim. 9 Hoc genus quam late pateat, & quam pene innumerabiles quaeſtiones complectatur.

oratoris, quaecunque res infinite poſita ſit, de ea poſſe dicere, dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quae forma terrae: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare. Denique ei, qui profitetur 1 eſſe ſuum, non ſolum de iis controverſiis, quae temporibus, & perſonis notae ſunt, hoc eſt, de omnibus forenſibus; ſed etiam de generum infinitis quaeſtionibus dicere, nullum poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptum. Sed ſi illam quoque partem quaeſtionum oratori volumus adiungere vagam, & liberam, & late patentem, ut de rebus bonis, aut malis: expetendis, aut fugiendis; honeſtis, aut turpibus: utilibus, aut inutilibus: de virtute, de iuſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariiſque vitiis dicendum oratori putemus: itemque de republica, de imperio, de re militari, de diſciplina civitatis, de hominum moribus; 2 aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circumſcripta modicis regionibus. Equidem omnia, quae pertinent ad uſum civium, morem hominum, quae verſantur in conſuetudine vitae, in ratione reipublicae, in hac ſocietate civili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda eſſe oratori puto: ſi minus ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat; at certe, ut in cauſa prudenter poſſit intexere: hiſce autem ipſis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui iura, qui leges, qui civitates conſtituerunt,

1 Sui muneris & inſtituti eſſe. 2 Hanc quaeſtionum partem tractandam aſſumamus; ſed ita, ut brevibus terminis, ſpatiiſque concludatur, neque per illam quaeſtionum philoſophicarum immenſitatem diſcurrat. Leviter attingat orator, quae ampliſſime a philoſophis ſunt expoſita.

runt, locuti ſunt, ſimpliciter & ſplendide, ſine ulla ſerie diſputationum, & ſine 1 ieiuna concertatione verborum. Hoc loco, ne qua ſit admiratio ſi tot, tantarumque rerum nulla a me praecepta 2 ponentur, ſic ſtatuo, ut in ceteris artibus cum tradita ſunt cuiuſque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut ſimilia ſint, tradi non neceſſe eſt: ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdidicerit, poſſe eum cuiuſvis vel formae, vel aetatis, etiamſi non didicerit, pingere: neque eſſe periculum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non poſſit: neque eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quae illa arte effici poſſunt, a doctore tradantur: ſed qui primarum, & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua non incommode perſequuntur. 3 Similiter arbitror, in hac ſive ratione, ſive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus ſit, ut eorum mentes, qui aut de rep., aut de ipſius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua ſtatuendi poteſtate audiant, ad ſuum arbitrium movere poſſit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quaeſiturum eſſe quid dicat, quam 4 Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum 5 pellem, aut hydram fingeret,

1 Exili, atque inornata oratione. 2 MSS. *putentur*. 3 *Hic eſt ἀνταπόδοσις, ſeu redditio ſimilitudinis a pictore. Animadverte autem verbum*, arbitror, *eſſe poſitum pro verbo*, ſtatuo, *quod eſt ſupra, quia longius aberat ab hoc loco: Idque factum eſſe, ut ſubveniatur memoriae vel lectoris, vel auditoris*. Lambinus.

4 *Polycletus Sicyonius Ageladis diſcipulus* fecit, teſte Plinio Lib. XXXIV. cap. 8., *Herculem, qui eſt apud Circum Maximum in aede Pompeii magni*. 5 Leonis in ſilva Nemea occiſi pellem, aut hydram ſerpentem ſeptem capitum, quibus cum monſtris a ſe devictis fingi ſolet Hercules.

geret, etiamſi haec nunquam ſeparatim facere didiciſſet. Tum Catulus: Praeclare mihi videris, Antoni, poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, qui orator eſſet futurus, quid etiam ſi non didiciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumeret. 1 deduxiſti enim totum hominem in duo ſolum genera cauſarum, 2 cetera innumerabilia exercitationi, & ſimilitudini reliquiſti. Sed video, ne in iſtis duobus generibus 3 hydra tibi ſit & pellis: Hercules autem, & alia opera maiora, ne in illis rebus, 4 quas praetermittis, relinquantur. Non enim mihi minus 5 operis videtur de univerſis generibus rerum, quam de ſingulorum cauſis, ac multo etiam maius 6 de natura deorum, quam de hominum litibus dicere. Non eſt ita, inquit Antonius. dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam (id quod eſt maius) expertus. Omnium 7 ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarum, & politioris humanitatis experti. in cauſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam, an de humanis operibus longe ma-

1 Totam oratoris artem revocaſti, reduxiſti in duo tantum genera, iudiciale nimirum, & deliberativum.

2 Quae a te ſuperius ſunt expoſita, teſtimonia, hiſtorias, obiurgationem, cohortationem, conſolationem &c. quorum nulla ſunt propria praecepta, exercitatione oratorem aſſequi poſſe dixiſti, & ſimilitudine, id eſt, collatione horum, quae non ſunt in arte, cum his, quae in arte continentur. 3 Id eſt, minora, minuſque neceſſaria conſectatus ſis, expoſueris.

4 Quod dixeris praeceptis propriis non egere. 5 Difficultatis, ac laboris.

6 Quod orationis, ſeu quaeſtionis genus difficillimum, ad duo illa a te poſita, iudiciale nimirum, & deliberativum, referri nullo modo poteſt. 7 Praeter cauſas, vel iudiciales, vel deliberativas, ſive ſuaſorias.

maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis 1 exitu, & victoria iudicatur, ubi adeſt 2 armatus adverſarius, qui ſit & feriendus & repellendus: ubi ſaepe is, qui 3 rei dominus futurus eſt, 4 alienus, atque iratus, aut etiam amicus adverſario, & inimicus tibi eſt, cum aut docendus is eſt, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad cauſam oratione moderandus: in quo ſaepe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum eſt; qui tanquam machinatione aliqua, tum ad ſeveritatem, tum ad remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad laetitiam eſt contorquendus. Omnium ſententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus eſt utendum. accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena ſpiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus ſi quis 5 illam artem comprehenderit, ut, tanquam 6 Phidias, Minervae ſignum efficere poſſit; non ſane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit. Tum Catulus: Quo 7 iſta maiora, ac mirabiliora feciſti, eo me maior exſpectatio tenet, quibuſnam rationibus, quibuſve praeceptis ea tanta vis comparetur: non quo mea quidem iam interſit (neque enim aetas id mea de-

K 2 ſide-

1 Ab exitu, & victoria, non ab eloquentia, a rationum vi, & pondere, & praeſtantia. 2 Orator adverſarius, eloquentia, argumentis, tanquam validiſſimis armis inſtructus. 3 Cauſae moderator, ſive iudex. 4 Animo alienus, atque iratus. 5 Si quis in arte ſua id facere poſſit, quod maximum, & praecipuum eſt. 6 Nobilis ſtatuarius, qui *ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Minervae, cum inſcribere non liceret*. Cic. Tuſc. Lib I. Et Val. Max. Lib. VIII. cap. 14. *Clypeo Minervae effigiem ſuam incluſit: qua convulſa tota operis colligatio ſolveretur*. 7 Duo cauſarum genera.

ſiderat, & aliud quoddam 1 genus dicendi nos ſecuti ſumus, qui nunquam ſententias de manibus judicum vi quadam orationis extorſimus, ac potius placatis eorum animis, tantum, quantum ipſi patiebantur, accepimus) ſed tamen iſta tua, nullum ad uſum meum, tantum cognoſcendi ſtudio adductus requiro. Nec mihi opus eſt Graeco aliquo doctore, qui mihi pervulgata praecepta decantet, cum ipſe nunquam forum, nunquam ullum iudicium adſpexerit: ut Peripateticus ille dicitur 2 Phormio; cum Hannibal Carthagine 3 expulſus 4 Epheſum ad Antiochum veniſſet exſul, proque eo, quod eius nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut eum, quem dixi, ſi vellet, audiret; cumque ſe non nolle dixiſſet; locutus eſſe dicitur homo copioſus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer eſſent delectati, quaerebant ab Hannibale, quidnam ipſe

1 Sedatum nimirum, atque quietum, non illis affectibus concitatum. 2 *Peripateticus Phormio hoc Annibalis elogio potior eſt factus, vir alioqui famae tenuis apud hiſtoricos.* Strebaeus. 3 *Non me praeterit autores eſſe, qui dicant, Annibalem veritum ne petenti Scipioni dederetur, ſtatim re male geſta in Aſiam profugiſſe. Sed utrum ſubito hoc factum fuerit, an aliquanto poſt proelium illud ad Zamam commiſſum, parum referre arbitramur, cum ſatis conſtet, eum deſperatis rebus in Aſiam profectum, exilioque mulctatum ad Antiochum perveniſſe. Fama quoque haud dubia eſt, tam hoſpitaliter, tamque honorifice acceptum eſſe a rege, ut ſtatim publicis pariter ac privatis conſiliis adhiberetur. Erat enim Annibalis nomen magna apud omnes gloria.* Plutarchus in Annib.

4 Ioniae urbem in Aſia minori, *ad Antiochum* Syriae regem, ut cum in Romanos incitaret.

ipſe de illo philoſopho iudicaret. Hic 1 Poenus, non optime Graece, ſed tamen libere reſpondiſſe fertur, Multos ſe deliros ſenes ſaepe vidiſſe: ſed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidiſſe neminem. Neque mehercule iniuria: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui 2 tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore, certaſſet, Graecum hominem, qui nunquam hoſtem, nunquam caſtra vidiſſet, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigiſſet, praecepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi praecipiunt, videntur. quod enim ipſi experti non ſunt, id docent ceteros. ſed hoc minus fortaſſe errant, quod non te, 3 ut Hannibalem, ſed pueros, aut adoleſcentulos docere conantur. Erras, Catule, inquit Antonius. nam egomet in multos iam Phormiones incidi. Quis enim eſt iſtorum Graecorum, qui quemquam noſtrûm quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita moleſti ſunt, facile omnes perpetior, & perfero. 4 Nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat, 5 aut efficiunt, ut me non didiciſſe minus poeniteat. Dimitto autem eos non tam contumelioſe, quam philoſophum illum Hannibal, 6 & eo fortaſſe plus habeo etiam negotii: ſed tamen eſt eorum doctrina, quantum

 ego

1 Carthaginienſis Annibal. 2 *Poenus XVI. annorum in terra Italia res geſtas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occiſos, & ſua cuique decora, ubi ad inſignem alicuius pugnae memoria militem venerat, referebat*. Livius Lib. XXXX. 3 *Vt ille Hannibalem*. Pearce. 4 Nam, ſi doctiores ſunt, aut aliquid &c. 4 Aut, ſi indocti, & loquaces ſunt. 5 Et ideo fortaſſe plus habeo negotii & moleſtiae ab illis, quod humaniter agam cum ipſis, nec tam contumelioſe a me dimittam, quam philoſophum illum Hannibal.

ego iudicare poſſum, perridicula. Dividunt enim 1 totam rem in duas partes, 2 in cauſae controverſiam, & in quaeſtionis. Cauſam appellant, rem poſitam in diſceptatione rerum & controverſia: Quaeſtionem autem, rem poſitam in infinita dubitatione. De cauſa praecepta dant: de altera parte dicendi mirum ſilentium eſt. Denique quinque faciunt 3 quaſi membra eloquentiae, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, poſt memoriae mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem ſane non reconditam. Quis enim hoc non ſua ſponte viderit, neminem poſſe apte dicere, niſi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminiſſet? Atque haec ego non reprehendo: ſed ante oculos poſita eſſe dico, ut eas item quatuor, quinque, ſexve partes vel etiam ſeptem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas eſt ab his omnis oratio diſtributa. Iubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: Deinde rem narrare, ita ut veriſimilis narratio ſit, ut aperta, ut brevis: Poſt autem dividere cauſam, aut proponere: noſtra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii concluſionem orationis, & quaſi perorationem collocant: alii iubent, antequam peroretur, ornandi, aut agendi cauſa, digredi: deinde concludere, ac perorare. Ne haec quidem reprehendo. ſunt enim concinne diſtributa: ſed tamen, 4 id quod neceſſe fuit hominibus expertibus veritatis, non perite. Quae enim prae-

1 Vniverſam rhetoricae materiam. 2 In controverſiam cauſae, ſive hypotheſis, & quaeſtionis, ſive theſis. 3 Id eſt, partes rhetoricae. 4 Quod facere debuerunt Graeci illi praeceptores, qui in veris cauſis nunquam verſati ſunt.

cepta principiorum, & narrationum eſſe voluerunt, ea 1 in totis orationibus ſunt conſervanda. Nam ego mihi benevolum iudicem facilius facere poſſum in curſu orationis, quam cum omnia ſunt inaudita: docilem autem, non cum polliceor me demonſtraturum, ſed tum, cum doceo, & explano: attentum vero crebro tota actione excitandis mentibus iudicum, non prima denuntiatione, efficere poſſumus. Iam vero narrationem quod iubent veriſimilem eſſe, & apertam, & brevem recte nos admonent. quod haec narrationis magis putant eſſe propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis eſt error, quod exiſtimant, 2 artificium eſſe hoc quoddam non diſſimile ceterorum, 3 cuiuſmodi de ipſo iure civili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat: ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium eſt, ſi genus ullum praetermittatur: deinde ſingulorum generum 4 partes, in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare, mendoſum eſt: tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare. Sed hoc ſi in iure civili, ſi etiam in parvis, aut mediocribus rebus doctiores aſſequi poſſunt, non idem ſentio 5 tanta hac in re, tamque immenſa poſſe fieri. Sin autem 6 qui arbitrantur; deducendi ſunt ad eos, qui haec docent. 7 omnia iam explicata & perpolita aſſequentur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obſcuri.

1 Non in exordiis modo, & narrationibus, ſed in omnibus etiam partibus orationis.
2 Artem rhetoricam, ſive oratoriam. 3 Ius civile in artem redigi poſſe dixerat Craſſus.
4 Species. 5 In rhetorica, quae late patet, ſubiectamque habet immenſam materiam.
6 Aliqui arbitrantur artem hanc eſſe non diſſimilem ceterarum. 7 Ironia.

Sed videant, quid velint, 1 ad ludendumne, an ad pugnandum arma ſint ſumturi. Aliud enim pugna, & acies: aliud 2 ludus, campuſque noſter deſiderat. Attamen ars ipſa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodeſt 3 aliquid: ſed animus acer, & praeſens, & acutus idem atque verſutus invictos viros efficit, 4 non difficilius arte coniuncta. 5 Quare ego tibi oratorem ſic iam inſtituam, ſi potuero, ut quid efficere poſſit, ante perſpiciam. Sit enim mihi 6 tinctus literis; audierit aliquid, legerit, iſta ipſa praecepta acceperit: tentabo quid 7 deceat, quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid lingua efficere poſſit. Si intelligam poſſe ad 8 ſummos pervenire: non ſolum hortabor, ut elaboret, ſed etiam, ſi vir quoque mihi bonus videbitur, obſecrabo. tantum ego in excellente oratore, & eodem viro bono, pono eſſe ornamenti univerſae civitati. Sin videbitur, cum omnia 9 ſumma fecerit, tamen ad mediocres oratores eſſe venturus: permittam ipſi, quid velit; moleſtus magno-

1 Arma ſumunt & laniſtae, & milites, illi ad ludendum, iſti ad pugnandum. Qui ſumunt praecepta rhetorum, videant, an ſumpturi ſint ad ludendum in ſchola, an ad pugnandum, id eſt agendum, atque orandas cauſas in foro. 2 Laniſtarum ſchola, & campus Martius, in quo iuvenes ſe ſe armis exercent. 3 Non tamen illos perficit: quemadmodum praecepta, quae traduntur in arte, proſunt aliquid, non ſummum oratorem efficiunt: Sed animus &c. 4 Facilius, ſi artis praecepta acceperit. 5 Hactenus oſtendit Antonius ſolis praeceptis neminem eloquentem futurum; nunc quid praeterea requiratur demonſtrat. 6 Studia eruditionis, & litterarum quadantenus attigerit. 7 Quo geſtu, ac motu acturus ſit, pulchro ne, an foedo. *Decens in geſtu eſt, & motu corporis*. Cornelius Fronto 8 Oratores. 9 Quantum potuerit laboraverit, ut ea, quae naturae, & quae artis ſunt, aſſequatur.

gnopere non ero. Sin plane 1 abhorrebit, & erit abſurdus: ut ſe contineat, aut ad aliud ſtudium transferat; admonebo. Nam neque is, qui optime poteſt, deferendus ullo modo eſt a cohortatione noſtra, neque is, qui aliquid poteſt, deterrendus: quod 2 alterum divinitatis mihi cuiuſdam videtur: alterum, vel non facere quod non optime poſſis, vel facere quod non peſſime facias, humanitatis: tertium vero illud, clamare contra quam deceat, & quam poſſit, hominis eſt, ut tu, Catule, de quodam declamatore dixiſti, ſtultitiae ſuae quamplurimos teſtes 3 domeſtico praeconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus, adiuvanduſque ſit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quae nos uſus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo ſine duce ipſi pervenimus, quoniam meliora docere non poſſumus. Atque, ut a familiari noſtro exordiar, hunc ego, Catule, Sulpicium primum in cauſa parvula adoleſcentulum audivi, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quaerimus: oratione autem celeri, & concitata, (quod erat ingenii:) & verbis effervеſcentibus, & paulo nimium redundantibus, (quod erat aetatis:) non ſum aſpernatus. Volo enim ſe efferat in adoleſcente foecunditas. nam facilius, ſicut in vitibus, 4 revocantur ea, quae ſeſe nimium profuderunt, quam, ſi nihil valet 5 materies, nova ſarmenta cultura excitantur. ita volo eſſe in adoleſcente, unde aliquid amputem. 6 Non enim poteſt in eo eſſe ſuccus diu- tur-

1 Ab omni eleganti, decentique dicendi ratione; & erit ineptus. 2 Id eſt, optime, & ſumma cum dignitate perorare. 3 Non alieno, ſed domeſtico praeconio, id eſt, ſua ipſa declamatione. 4 Reſecantur. 5 Vitis ipſa. 6 *Succus non poteſt eſſe diuturnus*; id eſt, diu eloquentia & copia eſſe non poteſt, *in eo quod nimis celeriter eſt ma-*

turnus, quod nimis celeriter eſt maturitatem aſſecutum. Vidi ſtatim indolem, neque dimiſi tempus, & eum ſum cohortatus, ut forum ſibi 1 ludum putaret eſſe ad diſcendum: magiſtrum autem, quem vellet, eligeret: me quidem ſi audiret, L. Craſſum. quod iſte arripuit, & ita ſeſe facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiae ſcilicet cauſa, me quoque ſibi magiſtrum futurum. Vix annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortationis meae, cum iſte 2 accuſavit C. Norbanum, defendente me. non eſt credibile, quid intereſſe mihi ſit viſum inter eum, qui tum erat, & qui anno ante fuerat. omnino in illud genus eum Craſſi magnificum, atque praeclarum natura ipſa ducebat. 3 ſed ea non ſatis proficere potuiſſet, niſi 4 eodem, ſtudio, atque imitatione 5 incidiſſet, atque ita dicere conſueſſet, ut tota mente Craſſum, atque omni animo intueretur. Ergo hoc ſit primum in praeceptis meis, ut demonſtremus, quem imitetur, atque ita, ut, quae maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentiſſime perſequatur. tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores ſaepe cognovi, qui aut ea, quae fa-

maturitatem aſſecutum, hoc eſt, in adoleſcente, qui ſtatim maturus eſt, nec oratione, tanquam ſucco, redundat, atque luxuriat.

1 Scholam. 2 *Etiam P. Sulpicii eloquentiam accuſatio illuſtravit, cum ſeditioſum & inutilem civem, C Norbanum, in iudicium vocavit*. C. Norbanus tribunus plebis turbulentas, & ſeditioſas actiones habuit in Q Servilium Caepionem; quod eius culpa Romanorum exercitus a Cimbris & Teutonis fuerit deletus. Norbanum, quod turbulentius egiſſet de S Caepione, maieſtatis accuſavit Sulpicius, defendit Antonius. 3 Ea natura. 4 In idem magnificum Craſſi, atque praeclarum genus dicendi. 5 *Intendiſſet*. Lambinus.

Digitized by Google

facilia ſunt, aut etiam illa, quae 1 inſignia, ac pene vitioſa, conſectantur imitando. Nihil eſt facilius, quam amictum imitari alicuius, aut ſtatum, aut motum. Si vero etiam vitioſe aliquid eſt, id ſumere, & in eo vitioſum eſſe, non magnum eſt, ut ille, qui nunc etiam, amiſſa voce, 2 furit in rep. Fuſius, 3 nervos in dicendo C. Fimbriae, quos tamen habuit ille, non aſſequitur: oris 4 pravitatem, & verborum 5 latitudinem imitatur. Sed tamen ille nec deligere ſcivit, cuius potiſſimum ſimilis eſſet, & in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet neceſſe eſt in diligendo: deinde quem probavit, in eo, quae maxime excellent, ea diligentiſſime perſequatur. Quid enim cauſae cenſetis eſſe, cur aetates extulerint ſingulae ſingula prope genera dicendi? quod non tam facile in noſtris oratoribus poſſumus iudicare; quia ſcripta, ex quibus iudicium fieri poſſet, non multa ſane reliquerunt, quam in Graecis: ex quorum ſcriptis, cuiuſque aetatis quae dicendi ratio, voluntaſque fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſſimi fere ſunt, quorum quidem ſcripta 6 conſtent, 7 Pericles, atque Alcibiades, & eadem aetate Thucydides, ſubtiles, acuti, breves, ſententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium ge-

1 *Inſignis tam ad laudem, quam ad vituperationem inflecti poteſt*. Feſt. Pomp. 2 Seditioſas orationes habet. 3 Vim, & robur orationis C. Fimbriae, quem ſibi maxime imitandum propoſuit. 4 Deformitatem. 5 Ruſticam, & nimis vaſtam pronunciationem. 6 *Extent*. Lambinus. 7 De Pericle, Thucydide, quemadmodum & de compluribus, quos hic nominat, diximus ſupra. De Alcibiadis eloquentia plura in Plutarcho; inter quae, oratorum eloquentiſſimum in oratione contra Midiam, & diſertiſſimum inter omnes Alcibiadem fuiſſe aſſerit.

genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos 1 Critias, 2 Theramenes, Lyſias. 3 Multa Lyſiae ſcripta ſunt, 4 nulla Critiae, de Theramene 5 audivimus. Omnes etiam tum retinebant illum 6 Pericli 7 ſuccum, ſed erant paulo uberiore 8 filo. Ecce tibi exortus eſt 9 Iſocrates, magiſter 10 iſtorum omnium, cuius e ludo, tanquam ex 11 equo Troiano, 12 meri principes exierunt: ſed eorum partim in 13 pompa, partim in 14 acie illuſtres eſſe voluerunt. Itaque & il-

1 Fuit hic unus ex xxx tyrannis Athenienſium, & Theramenem morte damnavit, ut fuſe tradit Xenophon Ἑλληνικῶν Lib. II. 2 Alter Athenienſis orator, alter Ceius ſophiſta. Scripſit hic *Declamationum Libros III. De ſimilitudine oratoris. De imaginibus, ſive parabolis. De figuris.* Suidas. 3 Syracuſanus, orator, Tiſiae, & Niciae diſcipulus. Multa ſcripſit. Eius orationes, quarum mentio fit apud veteres auctores, recenſuit Meurſius in Bibliotheca Attica. Lyſiae in dicendo puritatem maxime imitatus Iſocrates.
4 Alii, *nonnulla*. 5 Nam eius ſcripta non vidimus.
6 Pro *Periclis*. Sic in Bruto, *ex Thucydidi ſcriptis*, pro, *Thucydidis*: & ad Atticum, *conſilia Theophani perſequamur*, pro, *Theophanis*. 7 Sententiarum gravitatem, & copiam.
8 Stilo, genere dicendi.
9 *Extitit igitur Iſocrates, cuius domus cunctae Graeciae quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem, meo iudicio, eſt poeta conſecutus, is & ipſe ſcripſit multa praeclare, & docuit alios.* In Bruto. 10 Poſteriorum.
11 Vide Virgilium Aeneid: ſecundo. 12 Soli ſummi oratores, nulli mediocres. *Merum, eſt ſolum*: Nonius Marcellus. Editiones fere omnes habent, *innumeri principes*.
13 Non in oratione forenſi, ſed vel philoſophica, vel ſophiſtica, ſive in hiſtoria.
14 In forenſi actione.

illi, Theopompi, Ephori, 1 Philiſti, 2 Naucratae, multique alii naturis differunt: voluntate autem 3 ſimiles ſunt, & inter ſeſe magiſtri, & ii, qui ſe ad cauſas contulerunt, ut 4 Demoſthenes, 5 Hyperides, 6 Lycurgus, 7 Aeſchines, 8 Dinarchus, aliique complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem veritatis imitandae genere verſati, quorum quandiu manſit imitatio, tandiu genus illud dicendi, ſtudiumque vixit. Poſteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt & evanuit: alia quaedam dicendi molliora, ac remiſſiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe 9 Demoſtheni: tum 10 Phalereus ille Demetrius omnium iſtorum, mea ſententia, politiſſimus, aliique eorum ſimiles extiterunt. Quae ſi volemus uſque ad hoc tempus perſequi; intelligemus, ut hodie 11 Alabandenſem illum Meneclem, & eius fra-

1 Philiſtus Mileſius orator, alter ab illo hiſtorico Syracuſio, quo de nos ſupra. 2 *Omitto Iſocratem, diſcipuloſque eius, Ephorum, & Naucratem: quamquam orationis faciendae, & ornandae auctores locupletiſſimi, ſummique ipſi oratores eſſe debeant.* Cic. in Orat. 51. 3 Alii, ſimiles ſunt inter ſeſe, & magiſtri. 4 Orator Athenienſis celeberrimus, cuius habes vitam in Plutarcho. 5 Orator Athenienſis, unus ex illis decem, qui Graecorum oratorum principes cenſentur. *Orationes eius omnes ſunt ſex & quinquaginta.* Suidas. 6 Non hic eſt Lycurgus legiſlator, ſed Athenienſis orator Lycophronis filius. 7 Orator Demoſthenis aemulus, Athenienſis. 8 Athenienſis orator, qui ſuorum temporum hiſtoriam oratorio genere potius, quam hiſtorico perſcripſit. 9 Pro, *Demoſthenis*, quod in reliquis editionibus. 10 A Phalero Atticae portu Phalereus dictus. Plura ſcripſit, fuitque Athenis orator popularis. 11 Ex Alabanda urbe Cariae. *Tertium eſt genus, in quo fuerunt fratres illi, Aſiaticorum rhetorum principes, Hierocles & Menecles, minime mea ſententia contemnendi.* Cic. Orat. 69.

fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota 1 imitetur Aſia; ſic ſemper fuiſſe aliquem, cuius ſe ſimiles plerique eſſe vellent. Hanc igitur ſimilitudinem qui imitatione aſſequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maxime perſequatur. Quod ſi hic noſter Sulpicius faceret, multo eius oratio eſſet 2 preſſior: in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt 3 luxuries quaedam, quae 4 ſtilo depaſcenda eſt. Hic Sulpicius: Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum eſt: ſed ne te quidem, Antoni, multum ſcriptitaſſe arbitror. Tum ille; Quaſi vero, inquit, non ea praecipiam aliis, quae mihi ipſi deſunt. ſed 5 tamen ne tabulas quidem conficere exiſtimor: verum & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cumque eſt, quid faciam, iudicari poteſt. Atque eſſe tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & ſuapte natura, quod velint, ſine cuiuſquam ſimilitudine conſequantur: quod & in vobis animadverti recte poteſt, Caeſar, & Cotta, quorum alter 6 inuſitatum quidem noſtris oratoribus leporem quendam, & ſalem: alter acutiſſimum, & ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus

1 *Imitatur*, Pearce. 2 Limatior, compoſitior. 3 Abundantior copia. 4 Frequenter ſcribendo corrigenda, & caſtiganda. 5 Sulpicii obiectionem diluit Antonius hoc exemplo: Quemadmodum, licet exiſtimer non conficere commentarios domeſticos, ſive libros, in quos ſumptus, vel expenſa & accepta referuntur, tamen ex oeconomia, & ex optima rei familiaris meae adminiſtratione iudicari poteſt quid faciam, id eſt, me revera ſumptuum rationes conficere; ſic, quamvis nullam orationem ſcribere videar, ex eo tamen quod dico, dum cauſas ago, quantulum id cumque ſit, me ſtilum exercere, & frequenter ſcriptitare iudicari poteſt. 6 Caeſar.

tus. Neque vero veſter aequalis, 1 Curio, patre, mea ſententia, vel eloquentiſſimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari: qui tamen verborum gravitate, & elegantia, & copia, ſuam quandam expreſſit quaſi formam, figuramque dicendi, quod ego maxime potui iudicare in ea cauſa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Coſſis dixit. in qua nihil illi defuit, quod non modo copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet. Verum, ut aliquando ad cauſas deducamus illum, quem conſtituimus, & eas quidem, in quibus pluſculum negotii eſt, iudiciorum, atque litium (2 riſerit aliquis fortaſſe hoc praeceptum: eſt enim non tam acutum quam neceſſarium, magiſque monitoris non fatui, quam eruditi magiſtri) hoc ei primum praecipiemus, quaſcumque cauſas erit acturus, ut eas diligenter, penituſque cognoſcat. Hoc in ludo non praecipitur, faciles enim cauſae ad pueros deferuntur, 3 Lex peregrinum vetat in murum adſcendere; adſcendit: hoſtes repulit: accuſatur. Nihil eſt 4 negotii huiuſmodi cauſam cognoſcere. Recte igitur nihil de cauſa 5 diſcenda 6 praecipiunt; haec eſt enim in ludo cauſa-

1 *Suſpicor Curionis, etſi pupillus relictus eſt, patrio fuiſſe inſtituto, puro ſermone aſſuefactam domum.* Et paullo poſt. *Itaque in Curione hoc veriſſime iudicari poteſt, nulla re una magis oratorem commendari, quam verborum ſplendore & copia. nam cum tardus in cogitando, tum in inſtruendo diſſipatus fuit.* Cic. in Bruto. Patrem huius Curionis illuſtrem ſuae aetatis oratorem fuiſſe teſtatur etiam in libro de Claris Oratoribus.

2 Deriſerit aliquis fortaſſe hoc praeceptum, quod mox traditurus ſum, de bene, diligenterque cognoſcendis cauſis, antequam agantur. 3 Thema, ſeu cauſa, quae plerunque a ludi magiſtris ad pueros, exercitationis gratia, defertur. 4 Difficultatis, & laboris. 5 Cognoſcenda. 6 Illi rhetores praeceptores.

ſarum fere formula. At vero in foro, 1 tabulae, 2 teſtimonia, 3 pacta, conventa, 4 ſtipulationes, cognationes, affinitates, decreta, reſponſa, vita denique eorum, qui in cauſa verſantur, tota cognoſcenda eſt: quarum rerum negligentia pleraſque cauſas, & maxime privatas, (ſunt enim multo ſaepe obſcuriores) videmus amitti. Ita nonnulli, dum operam ſuam 5 multam exiſtimari volunt, ut toto foro volitare, & a cauſa ad cauſam ire videantur, cauſas dicunt incognitas. In quo eſt illa quidem magna 6 offenſio, vel negligentiae, 7 ſuſceptis rebus: vel perfidiae, 8 receptis: ſed etiam illa 9 maior opinione, quod nemo poteſt de ea re, quam non novit, non turpiſſime dicere. ita dum inertiae vituperationem, quae maior eſt, 10 contemnunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipſi fugiunt, 11 tarditatis. Equidem ſoleo dare operam, ut de ſua 12 quiſque re me ipſe doceat, &, ut ne quis

1 Tabulae, ut alias adnotavimus, ſunt omnia litterarum inſtrumenta. 2 *Teſtimonium omne eſt, quod ab aliqua externa re ſumitur ad faciendam fidem* Iſid. Lib. 11. cap. 30 3 Pactum ita dictum, quaſi ex pace factum, ut docet Iſidorus, eſt inter partes ex pace conveniens ſcriptura, legibus ac moribus comprobata, quae non niſi alteram obligat; in quo differunt *conventa*, quae obligant utramque partem ad id, quod inter eas convenit. 4 Vide quae ad has voces diximus ſupra. 5 Veneta editio anni 1554. corrigente Paulo Manutio Aldi filio habet, *multi*. 6 Culpa. 7 Vltro ſuſceptis cauſis. 8 Data clientibus fide receptis. Recipere eſt Nonio *promittere, polliceri*. 9 Culpa illa maior, quam oratores iſti opinentur. 10 Non fugiunt. 11 Neque enim cum de re incognita dicant, docte, expedite, volubiliterque dicere poſſunt, in quo iſti maximam oratoris laudem collocant. 12 Antequam ego clientis alicuius cauſam recipiam.

quis alius adſit, quo liberius loquatur, & agere adverſarii cauſam, ut ille agat ſuam, &, quicquid de ſua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille diſceſſit, tres perſonas unus ſuſtineo ſumma animi aequitate, meam, adverſarii, iudicis. Qui locus eſt talis, ut plus habeat adiumenti, quam incommodi, hunc iudico eſſe dicendum: ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abiudico, atque eijcio. Ita aſſequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, & alio dicam: quae duo plerique, ingenio freti, ſimul faciunt. ſed certe iidem illi melius aliquando dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus, cauſamque cognovi, ſtatim occurrit animo, quae ſit cauſa 1 ambigui. Nihil eſt enim, quod inter homines ambigatur: ſive ex crimine cauſa conſtet, ut facinoris: ſive ex controverſia, ut hereditatis: ſive ex deliberatione, ut belli: ſive ex perſona, ut laudis: ſive ex diſputatione, ut de ratione vivendi; in quo non aut quid factum ſit, aut fiat, futurumve ſit, quaeratur, aut quale ſit, aut quid vocetur. Ac noſtrae fere cauſae, quae quidem ſunt criminum, plerumque inficiatione defenduntur. Nam & de 2 pecuniis repetundis, quae maximae ſunt, neganda fere ſunt omnia: & de 3 ambitu raro illud datur, ut poſſis

L li-

1 *Ambigendi*, Lambinus.
2 Cauſae de pecuniis repetundis erant in eos plerumque magiſtratus, qui cum poteſtate in provincias miſſi, indebitas a ſociis pecunias capiebant. 3 Ambitus eſt cupiditas honoris, qui per corruptelam, ſeu largitione munerum invaditur. *Ambitus iudicium in eum eſt, qui largiorem honorem capit & ambit, amiſſurus dignitatem, quam munere invadit. Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem aerario faciunt, pecuniamque publicam intervertunt. Nam a pecunia peculatus eſt dictus.* Iſid. Lib. v. cap. 26.

liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione ſeiungere. de ſicariis, de veneficiis, de peculatu, inficiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus primum cauſarum in iudiciis, ex 1 controverſia facti. In deliberationibus plerumque 2 ex futuri, raro etiam ex inſtantis, aut facti. 3 Saepe autem res non ſit, necne, ſed qualis ſit, quaeritur: ut 4 cum L. Opimii cauſam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat: ſed id iure pro ſalute patriae factum eſſe dicebat, ut eidem Carboni tribuno pleb. 5 alia tum mente rempub. capeſſenti, P. Africanus de 6 Ti. Graccho interroganti reſponderat, iure caeſum videri. Iure autem omnia defenduntur, quae ſunt eius generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe fuerit, aut imprudentia, aut caſu facta eſſe videantur. Iam quid vocetur, quaeritur, cum, quo verbo quid appellandum ſit, contenditur: ut mihi ipſi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani 7 cauſa ſumma contentio. pleraque enim de iis, quae ab iſto obiiciebantur, cum confiterer, ta-

1 In quibus nimirum quaeritur de facto: utrum res, quae obiicitur, facta ſit, nec ne. 2 Ex controverſia futuri, cum quaeritur de re futura; raro etiam de praeſenti, nunquam de praeterita. 3 Saepe autem quaeritur non utrum res ſit, necne, ſed qualis ſit. 4 Caius Gracchus tribunus plebis ut perniciofas fratris ſui Tiberii leges agrarias, frumentarias, atque iudiciarias aſſereret, ſeditionem excitavit, atque a L. Opimio conſule trucidatus eſt. Opimium accuſavit Q. Decius tribunus plebis, defendit C. Carbo conſul, qui nihil de C. Gracchi nece negabat &c. Vide Florum Lib. III. cap. 14. & 15. 5 Carbo cum tribunus plebis erat, populo; cum vero conſul, ſenatui favebat; adeoque alia mente rempublicam tribunus plebis, alia conſul capeſſebat. 6 Qui ob leges ſupradictas occiſus fuerat. 7 De qua ſupra diximus.

tamen ab illo 1 maieſtatem imminutam negabam; ex quo verbo 2 lege Apuleja tota illa cauſa pendebat. Atque in hoc genere cauſarum nonnulli praecipiunt, ut verbum illud, quod cauſam facit, lucide breviterque 3 definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri ſolet. alia eſt enim, cum 4 inter doctos homines de iis ipſis rebus, quae verſantur in artibus, diſputatur, verborum definitio: ut, cum quaeritur, quid ſit ars, quid ſit lex, quid ſit civitas. In quibus hoc praecipit ratio atque doctrina, ut vis eius rei, quam definias, ſic exprimatur, ut neque abſit quidquam, neque ſuperſit. Quod quidem in illa cauſa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus ſum. Nam, quantum uterque noſtrûm potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid eſſet *maieſtatem minuere*. Etenim definitio primum reprehenſo verbo uno, aut addito, aut demto, ſaepe extorquetur e manibus: deinde genere ipſo 5 doctrinam redolet, exercitationemque pene puerilem: tum in ſenſum, & in mentem iudicis intrare non poteſt. ante enim praeterlabitur, quam percepta eſt. Sed in eo genere, in quo quale ſit quid, ambigitur, exſiſtit etiam ex ſcripti interpretatione ſaepe contentio, in quo nulla poteſt eſſe, niſi ex

 am-

1 Maieſtatem populi Romani laeſam. *Proximum ſacrilegio crimen eſt, quod maieſtatis dicitur. Maieſtatis autem crimen illud eſt, quod adverſus populum Romanum, vel adverſus ſecuritatem eius committitur*. Vlpianus Digeſt. Lib. XLVIII. Tit. 4 Et Iſidorus: *maieſtatis reatu tenentur ii, qui regiam maieſtatem deſeruerunt, vel violaverunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hoſtibus conſenſerunt*. Lib. V. cap. 26.

2 L. Apuleius tribunus plebis legem tulit, ut ſi quis publicam maieſtatem minuiſſet, id ei capitale eſſet.

3 Orator. Alii, *breviter uterque definiat*. Nonnulli, *breviterque definiatur*.

4 Vt inter philoſophos, atque dialecticos.

5 Scholam ſapit.

ambiguo, controverſia. Nam illud ipſum, cum ſcriptum a 1 ſententia diſcrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cum ea verba, quae deſunt, ſuggeſta ſunt: quibus additis defenditur, ſententiam ſcripti perſpicuam fuiſſe, & ex contrariis ſcriptis ſi quid ambigitur, non novum genus naſcitur, 2 ſed ſuperioris generis cauſa duplicatur. 3 itaque aut nunquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, 4 ut referendis praeteritis verbis, id ſcriptum, quodcunque defendimus, ſuppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis cauſis, quae propter ſcriptum ambiguntur, relinquatur, ſi eſt ſcriptum aliquid ambigue. Ambiguorum autem complura genera ſunt, quae mihi videntur ii melius noſſe, qui dialectici appellantur: hi autem noſtri ignorare, qui non minus noſſe debeant: tum illud eſt frequentiſſimum in omni conſuetudine vel ſermonis, vel ſcripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum aut verba ſunt praetermiſſa. Iterum autem peccant, cum genus hoc cauſarum, quod in ſcripti interpretatione verſatur, ab illis cauſis, in quibus, qualis quaeque res ſit, diſceptatur, ſeiungunt. nuſquam enim tam quaeritur, quale ſit genus ipſum rei, quam in ſcripto, quod totum a facti controverſia ſeparatum eſt. Ita tria ſunt omnino genera, quae in diſceptationem & controverſiam cadere poſſunt; 5 Quid fiat, factum, futurumve ſit: aut Quale ſit, aut quomodo nominetur. nam & illud quidem

1 Ab eius, qui ſcripſit, mente, & voluntate. 2 Sed cauſa ſuperioris ambigui, id eſt, quae naſcitur ex ſcripto ambiguo, duplicatur; ſunt enim duo ſcripta, quae contraria videntur, duaeque ſententiae interpretandae 3 Alii, *idque* aut nunquam ex iure definiri poterit 4 Vt inſerendis verbis omiſſis. 5 Genus primum dicitur coniecturale, in quo quaeritur, quid fiat, quid factum ſit, quidve ſit futurum. Secundum genus iuridiciale, in quo quale ſit. Tertium definitivum, in quo eſt quaeſtio, quomodo res nominetur.

dem, quod quidam Graeci adiungunt, rećtene factum ſit, totum in eo eſt, quod Quale ſit, quaerimus. Sed iam ad inſtitutum revertar meum. Cum igitur, accepto cauſae genere, & cognito, rem tractare coepi, nihil prius conſtituo, quam, 1 quid, ſit illud, quo mihi referenda ſit omnis illa oratio, quae ſit propria quaeſtionis, & iudicii: deinde illa duo diligentiſſime conſidero, quorum alterum 2 commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus; alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa: ut probemus vera eſſe ea, quae defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt: ut animos eorum, ad quemcunque cauſa poſtulabit motum, vocemus. Ad probandum autem 3 duplex eſt oratori ſubiecta materies: Vna rerum earum, quae non excogitantur ab oratore, 4 ſed in re poſitae, ratione tractantur: ut tabulae, teſtimonia, pacta, conventa, quaeſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res iudicatae, decreta, reſponſa & reliqua, ſi qua ſunt, quae non reperiuntur ab oratore, ſed ad oratorem a cauſa, atque 5 a reis deferuntur. 6 Altera eſt, quae tota in diſputatione,

1 Quid ſit illud primum, maximeque neceſſarium in cauſa, ſive, quod ſit verum cauſae genus. 2 Debet enim orator ſibi eos, qui audiunt, conciliare, ſeque modeſte aut a fide, aut ab officio, aut a diligentia, aut a charitate in patriam, aut ab optima voluntate commendare.

3 Duo ſunt probationum genera. 4 Sed in ipſa cauſa, de qua agitur, ſitae, & poſitae ſunt, ſeſeque offerunt per ſe ipſae, & ratione tractantur, ſive ab oratore verbis ſolum illuſtrantur. Haec argumenta in arte dicuntur ἄτεχνα, id eſt, *non artificialia*. 5 MS. habet, *a re*. 6 Alterum genus probationum, quod non eſt in cauſa ipſa poſitum, ſed ab oratore excogitatum, quae argumenta dicuntur ἔντεχνα, *artificialia*.

ne, & argumentatione oratoris collocata eſt. Ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, cum cauſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum 1 copiam ſuggerunt. quod etiamſi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, ſimulac poſita ſit cauſa, habeant quo ſe referant, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii eſt 2 rivulos conſectari, fontes rerum non videre: & iam aetatis eſt uſuſque noſtri, 3 a capite, quod velimus, arceſſere, & unde omnia manant, videre. Et primum genus illud earum rerum, quae ad oratorem deferuntur, 4 meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum ſimilium rerum eſſe debebit. nam pro tabulis & contra tabulas; pro teſtibus & contra teſtes; pro quaeſtionibus & contra quaeſtiones; & item de ceteris rebus eiuſdem generis, vel ſeparatim dicere ſolemus 5 de genere univerſo, vel definite 6 de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis: quos quidem locos (vobis hoc Cotta, & Sulpici, dico) multa commentatione, atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. Longum eſt enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare, aut

1 Locos, quos topicos appellant. 2 Translate: locorum, ſcilicet, quaſvis partes cognoſcere, rerum autem univerſa genera non videre.

3 *A capite arceſſere*, a ſummis principiis repetere.

4 Longa praemeditatione, ac praeparatione comparatum in omne tempus futurum eſſe debebit, ut meditatis ſententiis orator in cauſis ſimilibus, quae frequenter occurrunt, utatur. 5 Ut de tabulis, de teſtibus, de huiuſmodi quaeſtionibus in genere.

6 Hoc eſt, cum res confertur in ſingula quaedam tempora, in certos definitoſque homines, & cauſas quaeſtioneſque finitas.

aut infirmare teſtes, tabulas, quaeſtiones oportet? Haec ſunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximae: artem quidem, & praecepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi 1 luminibus ornentur. Itemque illa, quae ſunt alterius generis, quae tota ab oratore pariuntur, 2 excogitationem non habent difficilem, 3 explicationem magis illuſtrem perpolitamque deſiderant. Itaque cum haec duo nobis quaerenda ſint in cauſis, primum, quid: deinde, quomodo dicamus: 4 alterum, quod totum arte 5 tinctum videtur, tametſi artem requirit, tamen prudentiae eſt pene mediocris, quid dicendum ſit, videre: 6 alterum eſt, in quo oratoris vis illa divina, virtuſque cernitur, ea, quae dicenda ſunt, ornate, copioſe, varieque dicere. Quare 7 illam partem ſuperiorem, quoniam ſemel ita vobis 8 placuit, 9 non recuſabo, quo minus perpoliam, atque conficiam: quantum conſequar, vos iudicabitis: 10 quibus ex locis ad eas tres res, quae ad fidem faciendam ſolae valent, ducatur oratio, ut & concilientur animi, & doceantur, & moveantur. Haec ſunt enim tria nume-

1 Ornamentis, figuris.
2 Facile eſt ea excogitando invenire. 3 Elocutionem.
4 Quid dicamus, id eſt, quomodo res dicendas inveniamus, inventaſque diſponamus. 5 Difficile, & magno quodam artificio plenum videtur, quaſi totam oratoris artem, prudentiamque deſideret. 6 Quomodo dicamus. 7 Quae eſt de inventione. 8 Vt ego, nimirum, de his rebus diſputarem. 9 Pollicetur hic Antonius ſe perpoliturum, ac confecturum quae de inventione, & diſtributione leviter attigerat. Quae vero ad elocutionem pertinent Craſſo explicanda relinquit.
10 Ordo, & ſenſus eſt: Non recuſabo quominus perpoliam, atque conficiam dicendo ex quibus locis ducatur oratio, ſeu inveniantur tres eae res, quae ſolae valent ad faciendam fidem, ut &c.

ro: ea vero quemadmodum 1 illuſtrentur, 2 praeſto eſt qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maxime auxit, qui ſolus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem) neminem eſſe oratorem paulo illuſtriorem arbitror, neque Graecum, neque Latinum, quem aetas noſtra tulerit, quem non & ſaepe & diligenter audierim. Itaque, ſi quid eſt in me, quod iam ſperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operae mihi ad audiendum datis, ex eo eſt, quod nihil quiſquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus inſederit. Atque ego is, qui ſum, 3 quantuſcumque ſum ad iudicandum, omnibus auditis oratoribus, ſine ulla dubitatione ſic ſtatuo, & iudico, neminem omnium tot, & tanta, quanta ſunt in Craſſo, habuiſſe ornamenta dicendi. Quamobrem ſi vos quoque hoc idem exiſtimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut inſtitui, 4 crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Craſſo & veſtiendum, & ornandum. Tum Craſſus: Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut inſtituiſti. Neque enim eſt boni, neque liberalis parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & veſtire, & ornare; praeſertim cum te locupletem eſſe negare non poſſis. Quod enim ornamentum, quae vis, qui animus, quae dignitas 5 illi orato-

ri

1 Elocutione, ſive oratione. 2 Id eſt, praeſens eſt Craſſus. 3 Quantum valere poſſum in iudicando. 4 Allegoria, cuius ſententia eſt: Ego de inventione, & diſpoſitione dicam ea, quae oratori ſunt, ut homini illa, quibus creatur, alitur, ac confirmatur; dicet poſtea Craſſus de elocutione, quae eſt oratori, ut homini veſtitus, atque ornamenta. 5 Antonium ſignificat.

Digitized by Google

ri defuit, 1 qui in cauſa peroranda non dubitavit excitare reum conſularem, & eius 2 diloricare tunicam, & iudicibus cicatrices adverſas ſenis imperatoris oſtendere? qui idem, hoc accuſante Sulpicio, cum hominem 3 ſeditioſum, furioſumque defenderet, non dubitavit ſeditiones ipſas ornare, ac demonſtrare graviſſimis verbis, multos ſaepe impetus populi non iniuſtos eſſe; quos 4 praeſtare nemo poſſit? multas etiam 5 e republica ſeditiones ſaepe eſſe factas, ut 6 cum reges eſſent exacti, ut cum tribunicia poteſtas eſſet conſtituta? illam Norbani ſeditionem, ex 7 luctu civium, & ex Caepionis odio, qui exercitum amiſerat, neque reprimi potuiſſe, & iure

1 *Cum M. Aquilius de pecuniis repetundis cauſſam diceret, ipſe rogare iudices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore eius diſcidit, ut honeſtas cicatrices oſtenderet, quibus conſpectis indubitanter abſolutus eſt. Cicero eius rei ſolus auctor.* Florus in Epitome Lib. x. Decad. 7. Et Cicero in Ver. Act. 7. *Venit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquilii, quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuiſſe exiſtimata ſit, qui ut erat in dicendo non ſolum ſapiens, ſed etiam fortis, cauſa prope perorata corripuit M. Aquilium, conſtituitque in conſpectu omnium, tunicamque eius ab pectore abſcidit, ut cicatrices populus Romanus iudiceſque aſpicerent, adverſo corpore exceptas. Simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos, qui erant iudicaturi, vehementer ut vererentur, ne quem virum fortuna ex hoſtium telis eripuiſſet, cum ſibi ipſe non pepercisſet, hic non ad populi Romani laudem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſervatus.* 2 Diſſolvere, diſcindere. 3 Norbanum. 4 Cavere, impedire, eorum exitum in ſe recipere. 5 In utilitatem reipublicae. 6 Vide Livium Dec. 1. Lib. 1. & Florum Lib. 1. cap. 9. 7 Qui ſuos in bello Cimbrico extinctos lugebant.

iure eſſe conflatam? Potuit 1 hic locus tam anceps; tam inauditus, tam lubricus; tam novus, ſine quadam incredibili vi, ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. 2 Manlii, quid de Q. Regis commiſeratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus hoc non maxime enituit, quod tibi omnes dant; acumen quoddam ſingulare, ſed 3 haec ipſa, quae nunc ad me delegare vis, ea ſemper in te eximia & praeſtantia fuerunt. Tum Catulus; Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari ſoleo, quod, cum inter vos in dicendo diſſimillimi ſitis, ita tamen uterque veſtrum dicat, ut ei nihil neque a natura denegatum, neque a doctrina non delatum eſſe videatur. Quare, Craſſe, neque tu tua ſuavitate nos privabis, ut, ſi quid ab Antonio aut praetermiſſum, aut relictum ſit, non explices: neque te, Antoni, ſi quid non dixeris, exiſtimabimus non potuiſſe potius quam a Craſſo dici maluiſſe. Hic Craſſus: 4 Quin tu, inquit, Antoni, omittis iſta, quae propoſuiſti, quae nemo horum deſiderat: quibus ex locis ea, quae dicenda ſint in cauſis, reperiantur. quae quanquam abs te novo quodam modo, praeclareque dicuntur, ſunt tamen & re faciliora, & praeceptis pervagata: illa deprome nobis, 5 unde afferas quae ſaepiſſime tractas, ſemperque divinitus. Depromam equidem, inquit Antonius, & quo facilius id a te exigam, quod

1 Quo ſeditiones, quae plerumque perniciosae eſſe ſolent, ab Antonio laudabantur. 2 Defendit Antonius Cn. Manlium, qui collega fuit Caepionis, & una cum ipſo exercitum amiſerat: defendit, & Q. Regem. Nomen eſt hic proprium *Rex*. In hiſce cauſis iudices in reorum commiſerationem movit Antonius. 3 Orationis ornamenta. 4 Cur non omittis &c. 5 Ex quibus locis, ſive ex qua tua exercitatione, vel commentatione.

1 quod peto, nihil tibi a me poſtulanti recuſabo. Meae totius orationis, & iſtius ipſius in dicendo facultatis, quam modo Craſſus in coelum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adiudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio, ac defenſio poſita eſt, videtur omnem huius generis quaſi doctrinam continere, de ea primum loquemur, & pauca dicemus. Pauca enim ſunt, quae uſu iam tractata, & animo quaſi habere notata videamur. Ac tibi ſapienter monenti, L. Craſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus: aperiamus autem 2 ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam, & orationem diſputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi literae ſunt cogitatione conquirendae: nec quoties cauſa dicenda eſt, toties ad eius cauſae 3 ſepoſita argumenta revolvi nos oportet: ſed habere certos locos, qui, ut litterae ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſam explicandam, ſtatim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel uſu, quem aetas denique affert; vel auditione, & cogitatione, quae ſtudio & diligentia praecurrit aetatem. Nam ſi tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expedi-

1 Vt de elocutione dicas. 3 Abſtruſa, & recondita.
2 Primos locorum fontes.

peditum, ſi erit idem in conſuetudine civitatis, in exemplis, in inſtitutis, in moribus ac voluntatibus civium ſuorum 1 hoſpes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. 2 ſubacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed novato, & 3 iterato, quo meliores foetus poſſit & grandiores edere. 4 Subactio autem eſt uſus, auditio, lectio, literae. Ac primum naturam cauſae videat, quae nunquam latet, 5 Factumne ſit, quaeratur, an, quale ſit, an, quod nomen habeat: quo perſpecto, ſtatim occurrit naturali quadam prudentia, non his 6 ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cauſam, id eſt, quo ſublato controverſia ſtare non poſſit: deinde, 7 quid veniat in iudicium, quod iſti ſic iubent quaerere: Interfecit Opimius Gracchum. 8 quid facit cauſam? quod reipublicae cauſa, cum ex ſenatuſconſulto ad arma vocaſſet: hoc tolle, cauſa non erit. At 9 id ipſum negat 10 contra leges licuiſſe 11 Decius. Veniet igitur in iudicium, licueritne ex ſenatuſconſulto, ſervandae reipub. cauſa. Perſpicua haec ſunt quidem, & in vulgari prudentia ſita, ſed illa quaerenda, quae ab accuſatore & defenſore argumenta, ad id, quod in iudi-

1 Novus, peregrinus, ignarus. 2 Domito, & exculto. 3 Secundo, tertioque arato. 4 Ingenii ſubactio. 5 Videat, an quaeratur, factumne ſit, an, quale ſit &c. 6 Rationibus, diviſionibus. 7 Quid faciat cauſam, & quae demum ſit tota & princeps cauſa, rhetores iſti ſic, quaſi per quandam ſubductionem & computum, quaerere iubent, quod tamen naturali quadam prudentia per ſe occurrit. 8 Id, quod facit cauſam eſt, quod Opimius id fecit reipublicae cauſa, cum ex ſenatuſconſulto populum ad arma vocaſſet. 9 Id eſt, Gracchum interficere. 10 Quae vetant quemque, antequam reus ab iudice pronuncietur, interficere. 11 L. Opimii accuſator.

iudicium venit, ſpectantia, debeant afferri. Atque hîc illud videndum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus, non quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut videatis, quam ſit genus hoc eorum, qui ſibi eruditi videntur, hebes, atque impolitum. Conſtituunt enim in partiendis orationum modis duo genera cauſarum. unum appellant, in quo ſine perſonis, atque temporibus de univerſo genere quaeratur; alterum, quod perſonis certis, & temporibus definiatur: ignari omnes controverſias 1 ad univerſi generis vim & naturam referri. Nam in ea ipſa cauſa, de qua ante dixi, 2 nihil pertinet ad oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii. 3 De ipſo enim univerſo genere infinita quaeſtio eſt, num poena videatur eſſe afficiendus, qui civem ex ſenatuſconſulto patriae conſervandae cauſa interemerit; cum id per leges non liceret. Nulla denique eſt cauſa, in qua id, quod in iudicium venit, ex reorum perſonis, non generum ipſorum univerſa diſputatione quaeratur. Quin etiam in iis ipſis, ubi 4 de facto ambigitur, 5 ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum, & defenſionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam univerſam: 6 quod ſumptuoſus, de luxuria: quod alieni appetens, de avaritia: quod ſeditioſus, de turbulentis & malis civibus:

1 Ad theſim. 2 Neque enim in Opimii, vel Decii perſona, ſed in facto argumenta oratori ſunt invenienda. 3 Quae enim cauſa ab hiſce magiſtris diceretur hypotheſis, ut certis perſonis & temporibus definita, ad theſim facile reducitur, ſeu quaeſtio eſt infinita de univerſo genere, cum ita quaeritur, num poena &c. 4 Quod genus cauſae maxime finitum videtur. 5 Vt eſſet cauſa haec, an P. Decius ceperit &c. 6 Quod Decius fuerit ſumtuoſus, de luxuria, ſive profuſione dicendum eſt.

vibus: quod a multis arguitur, de genere teſtium; contraque, quae pro reo dicentur, omnia neceſſario a tempore, atque homine [1] ad communes rerum, & generum ſummas revolventur. Atque haec forſan homini, non omnia, quae ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quae veniant in iudicium tum, cum de facto quaeratur: [2] ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum, aut locorum infinita. Quae vero, cum de facto non ambigitur, quaeruntur, qualia ſint; [3] ea ſi ex reis numeres, & innumerabilia ſunt, & obſcura: [4] ſi ex rebus, valde & modica, & illuſtria. Nam ſi [5] Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, quotieſcunque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa nova naſcetur. Sin illa controverſia cauſam facit, videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, ſi is non ſit receptus, poſtliminium eſſe: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis Mancini nomen pertinet. Ac, ſi quid [6] affert praeterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quaeſtionem eſt, & ea tamen ipſa oratio ad univerſi generis diſputationem referatur neceſſe eſt. Haec ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguam, quanquam reprehendendi ſunt, qui in genere definiendo iſtas cauſas deſcribunt in perſonis, & in temporibus poſitas eſſe. Nam etſi incurrunt tempora, & perſonae, ta-

1 Ad ſumma rerum genera reducentur. 2 Dicit Antonius, crimina, quae in quaeſtionem facti veniunt, multitudine infinita eſſe, defenſiones autem, & locos, ex quibus ad omnia probationes deſumantur, eſſe perpaucos.

3 Si totidem facias genera cauſarum, quot ſunt rei, ſive litigatores. 4 Si ex cauſis eiuſdem generis. 5 Vide ſupra Lib. 1. De Oratore. 6 Probationis in cauſa.

Digitized by Google

tamen intelligendum eſt, non ex iis, ſed ex genere quaeſtionis pendere cauſas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet. tantum ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos conſecutos, quod in tanto otio, etiam ſine hac forenſi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum diſcernerent, eaque paulo ſubtilius explicarent. Verum hoc, (ut dixi,) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noſter, & Sulpici. Quomodo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt multitudo cauſarum. eſt enim infinita. Si in perſonis ponitur: quot homines, tot cauſae. ſin ad generum univerſas quaeſtiones referuntur: ita modicae, & paucae ſunt, ut omnes eas, diligentes, & memores, & ſobrii oratores percurſas animo, & prope 1 decantatas habere debeant: 2 niſi forte exiſtimatis, a Manio Curio cauſam didiciſſe L. Craſſum; & ea re multa attuliſſe, quamobrem poſthumo non nato Curium tamen heredem Coponii eſſe oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad cauſae vim, ac naturam nomen Coponii, ac Curii, pertinuit: in genere erat univerſo 3 rei, negotiique, non in tempore, ac nominibus omnis quaeſtio; 4 cum ſcriptum ita ſit, SI MIHI FILIVS GENITVS, ISQVE PRIVS MORITUR, 5 & cetera, TVM VT MIHI ILLE SIT HERES: Si natus filius non ſit, videaturne is, qui filio mortuo inſtitutus heres ſit,

1 MS. Et prope dicam decantatas. *Id quod nemo Ciceronis germinum eſſe diffitebitur, qui vel Nizolium inſpexerit*. Gronovius. 2 Aliud affert exemplum, ut oſtendat, non a perſonis, ſed ab univerſo genere cauſas pendere. De cauſa Manii Curii ſupra diximus Lib. 1. De Orat. 3 Cauſae, controverſiae. 4 In teſtamento. 5 Haec nota iam audientibus praetermittit: QVAM AD ANNOS SVAE TVTELAE PERVENIAT.

ſit, heres eſſe. 1 Perpetui iuris, & univerſi generis quaeſtio non hominum nomina, ſed rationem dicendi, & argumentorum fontes deſiderat. 2 In quo etiam iſti nos iuriſconſulti impediunt, a diſcendoque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de iure viro aut mulieri reſponderint credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, 3 conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quod homines eſſent innumerabiles, 4 debilitati a iure cognoſcendo, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abiiceremus. Sed haec Craſſus aliquando nobis expediet, & exponet deſcripta generatim. eſt enim, ne forte neſcias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ſe ius civile, quod nunc diffuſum & diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id eſt difficile Craſſo, qui & quod diſci potuit de iure, didicit: & quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; ut, quae ſint in iure, vel apte deſcribere, vel ornate illuſtrare poſſit. Ergo iſta, inquit Antonius, tum a Craſſo diſcemus, cum ſe 5 de turba, & a ſubſelliis in otium (ut cogitat) 6 ſoliumque contulerit.

1 Iuris generalis, vel eius, quod non ſit ad unius, alteriuſve commodum, ſed propoſitum manet in perpetuum, ſeu ad longum tempus. 2 Peccant rhetores in eo, quod totidem cauſas faciunt, quot ſunt reorum nomina; nec minus peccant iuriſconſulti, qui ſuis in libris non genera univerſa, ſed ſcriptis conſultantium nominibus, quid cuique reſponderint, ſcribunt. 3 MS. Oxonii habet, *non in re conſulta, rationis, aut dubitationis*. 4 Nos deterriti. 5 De turba forenſi, & iudicum ſubſelliis. 6 Sella, in qua iuriſconſulti ius reſpondent, ſolium per ſynecdochen dicta. Cic. 1. de Leg. c. 3. *Ego vero aetatis potius vacationi confidebam, cum praeſertim non recuſarem, quominus more*

lerit. Iam id quidem ſaepe, inquit Catulus, ex eo audivi, cum diceret, 1 ſibi certum eſſe, a iudiciis cauſiſque diſcedere: ſed, ut ipſi ſoleo dicere, non licebit. neque enim ipſe auxilium ſuum ſaepe a viris bonis fruſtra implorari patietur, neque id aequo animo feret civitas: quae ſi voce L. Craſſi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, ſi haec vere a Catulo dicta ſunt, tibi mecum in eodem eſt 2 piſtrino, Craſſe, vivendum: & iſtam 3 oſcitantem, & dormitantem ſapientiam, 4 Scaevolarum, & ceterorum beatorum otio concedamus. Arriſit hic Craſſus leniter, &, 5 Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorſus es. me tamen iſta oſcitans ſapientia, ſimulatque ad eam confugero, 6 in libertatem vindicabit. Huius quidem loci, quem modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum varietate, ſed in generum cauſis, atque naturis omnia ſita eſſe, quae in dubium vocarentur: genera autem eſſe definita non ſolum numero, ſed etiam paucitate: ut eam materiem orationis, quae cuiuſque eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, iuſtructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico, & ſententiis. 7 Eae vi ſua verba parient,

more patrio ſedens in ſolio conſulentibus reſponderem, ſenectutiſque non inertis grato atque honeſto fungerer munere. Alii, *ſolitudinemque*.

1 Se ſtatuiſſe. 2 In foro, ubi laboribus teruntur oratores. Forum dixit piſtrinum, metaphora ducta a loco, in quo ſervi ſummo labore molam verſabant. 3 Id eſt, quietam, ſecuram, & tranquillam. In otio, & ſecura tranquillitate, non in tumultu, & in forenſi labore, ut oratores, ſcientiam exercent ſuam iuriſperiti. 4 In quorum familia iuriſprudentia veluti hereditaria videbatur. 5 Duc ad finem, perfice. 6 Alludit ad labores, pene ſerviles Fori. 7 Poſtquam e com-

Digitized by Google

rient, quae ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, ſi eiuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur. Ac, ſi verum quaeritis, quod mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam, & opinionem meam) 1 hoc inſtrumentum cauſarum, & generum univerſorum in forum deferre debemus, neque, ut quaeque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quae quidem omnibus, qui ea mediocriter modo conſiderarint, ſtudio adhibito & uſu pertractata eſſe poſſunt, ſed tamen animus referendus eſt ad ea capita, & ad illos, quos ſaepe iam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum eſt ſive artis, ſive animadverſionis, ſive conſuetudinis, noſſe 2 regiones, intra quas 3 venere, & perveſtiges, quod quaeras. Vbi eum 4 locum omnem cogitatione 5 ſepſeris, ſi modo uſum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, atque incidet. Et ſic, cum ad inveniendum in dicendo tria ſint; acumen, deinde ratio, quam licet (ſi volumus) appellemus artem, tertium diligentia; non poſſum equidem non ingenio primas concedere; ſed tamen ipſum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat. Diligentia, inquam, cum omnibus in rebus, tum in cauſis defendendis plurimum valet. haec praecipue colenda eſt nobis; haec ſemper adhibenda; haec nihil eſt, quod non aſſequatur. Cauſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, diligentia eſt; ut adverſarium at-

e communibus locis ductae erunt res, & ſententiae, intelligemus, ex iis quaſi ſua ſponte, ac vi naſci verba. Alii, *ea vi ſua*.

1 Hunc apparatum, & copiam. 2 Locos, ſive ſedes argumentorum. Translatio ducta a venatione. 3 Venationem exerceas; hoc eſt, argumenta quaeras. 4 Vbi argumentum latet. 5 Vt ferarum latebras venator.

attente audiamus, atque ut eius non ſolum ſententias, ſed etiam verba omnia [1] excipiamus, [2] vultus denique perſpiciamus omnes, qui ſenſus animi plerumque indicant, diligentia eſt. Id tamen diſſimulanter facere, ne ſibi [3] ille aliquid proficere videatur, prudentia eſt. Deinde ut in iis locis, quos proponam paulo poſt, pervolvatur animus, ut ſe penitus inſinuet in cauſam, ut ſit cura & cogitatione intentus, diligentia eſt: ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: haec magna ſunt. Inter ingenium quidem, & diligentiam perpaululum loci [4] reliquum eſt arti. ars demonſtrat tantum, ubi quaeras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas invenire: reliqua ſunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore. complectar uno verbo, quo ſaepe iam uſi ſumus, diligentia: qua una virtute omnes virtutes reliquae continentur. Nam orationis quidem copia videmus ut abundent philoſophi, qui ut opinor (ſed tu haec, Catule, [5] melius) nulla dant praecepta dicendi, nec idcirco minus, quaecunque res propoſita eſt, ſuſcipiunt, de qua copioſe & abundanter loquantur. Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philoſophi nulla tradant praecepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed [6] Ariſtoteles is, quem maxime ego admiror, propoſuit quoſdam lo-

1 Non auribus modo, ſed etiam animo. 2 Motus, geſtus adverſarii. 3 Adverſarius. 4 *Relictum eſt*. Lambinus 5 Melius haec noſti, quam ego. 6 *Cum omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes; unam inveniendi, alteram iudicandi, utriuſque princeps, ut mihi quidem videtur, Ariſtoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt. Iudicandi enim vias diligenter perſecuti ſunt, ea ſcientia, quam dialecticen appellant; Inveniendi vero artem, quae topice dicitur, quaeque ad uſum potior erat, & ordine naturae certe prior, totam reliquerunt.* Cic. in Top. cap. 2.

coſ, ex quibus omnis argumenti 1 via, non modo ad philoſophorum diſputationem, ſed etiam ad hanc, qua in cauſis utimur, inveniretur: a quo quidem homine iamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua, ſive tu ſimilitudine illius divini ingenii in eadem incurris veſtigia, ſive etiam illa ipſa legiſti, atque didiciſti: quod quidem magis veriſimile videtur. Plus enim te operae Graecis dediſſe rebus video, quam putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule. ſemper ego exiſtimavi, iucundiorem, & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quam minimam artificii alicuius, deinde nullam Graecarum rerum ſignificationem daret. atque ego idem exiſtimavi, pecudis eſſe, non hominis, cum 2 tantas res Graeci ſuſciperent, profiterentur, agerent, ſeſeque & videndi res obſcuriſſimas, & bene vivendi, & copioſe dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere aurem, &, ſi palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, ſubauſcultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere. itaque feci, Catule, & iſtorum omnium ſummatim cauſas & genera ipſa guſtavi. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tanquam ad aliquem 3 libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: quam haec civitas aſpernata nunquam eſt. 4 Nam & referta

1 Alii, *argumentatio*.
2 Artes, ſcientiaſque tractandas ſuſciperent. 3 Tanquam navem ad aliquem ſcopulum. *Mirifice hic variant editiones priores, quarum aliae* Libitinae, *aliae, Lambinum ſecutae,* Sirenum *exhibent. Vulgata lectio poteſt ferri, ſed tamen videtur mihi non eſſe ſana. Si legeretur in aliquo MS.* latentem, *non dubitarem iſtam lectionem amplecti*. Verburgius. 4 *Quis enim eſt, qui putet, cum floreret in Italia Graecia potentiſſimis & maximis urbibus, ea, quae magna dicta eſt, in hiſque primum ipſius Pytha-*

ferta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat 1 in hac gente 2 magna illa Graecia: ex quo etiam quidam 3 Numam Pompilium, regem noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quam ipſe Pythagoras: quo etiam maior 4 vir habendus eſt, cum illam ſapientiam conſtituendae civitatis duobus prope ſeculis ante cognovit, quam eam Graeci natam eſſe ſenſerunt. et certe non tulit ullos haec civitas aut gloriá clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores 5 P. Africano, C. Laelio, L. Furio, qui ſecum eruditiſſimos homines ex Graecia palam ſemper habuerunt. Atque ego ex iſtis ſaepe audivi, cum dicerent, pergratum Athenienſes & ſibi feciſſe, & multis principibus civitatis, quod, 6 cum ad

Pythagorae, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas voces aures clauſas fuiſſe? Quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum a poſterioribus exiſtimatum. Nam cum Pythagorae diſciplinam & inſtituta cognoſcerent, regiſque eius aequitatem & ſapientiam a maioribus ſuis accepiſſent, aetates autem & tempora ignorarent, propter vetuſtatem, eum, qui ſapientia excelleret, Pythagorae auditorem fuiſſe crediderunt. Cic. Tuſcul. Lib. IV. cap. I.

1 Cum & Graeci, & Pythagorei erant illi, qui tum magnam Graeciam incolebant.

2 Magna Graecia olim dicta regio Italiae meridionalis inter Brutios & Salentinos, nunc in Regno Neapolitano.

3 Secundus hic fuit Romanorum rex. 4 Numa Pompilius. 5 De P. Cornelio Scipione, *quem ob memorabilem victoriam de Annibale, & de Poenis Africanum appellant*, & de C. Laelio vide Plutarchum in Scipione.

6 *Ea tempeſtate, qua Cato iam grandis natu erat Carneades Academicus*, Critolaus Peripateticus, *& Diogenes Stoicus philoſophus legati Athenis Romam venere, ut Athenienſium civitatem quingentis talentis, quibus Cecropiorum poſtu-*

ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius aetatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem. Itaque eos, dum Romae eſſent, & 1 a ſe, & ab aliis frequenter auditos: quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror, cur philoſophiae, ſicut 2 Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac ſic decrevi *philoſophari* potius, ut 3 Neoptolemus apud Ennium, *paucis: Nam omnino haud placet*. Sed tamen haec eſt mea ſententia, quam videbar expoſuiſſe: ego iſta ſtudia non improbo, moderata modo ſint: opinionem iſtorum ſtudiorum, & ſuſpicionem artificii apud eos, qui res iudicent, oratori adverſariam eſſe arbitror. imminuit enim & oratoris auctoritatem & orationis fidem. Sed, ut eo revocetur, unde huc 4 declinavit oratio, ex tribus iſtis clariſſimis philoſophis, quos Romam veniſſe dixiſti, videſne Diogenem fuiſſe, qui diceret, artem ſe tradere bene diſſerendi, & vera, ac falſa diiudicandi, quam verbo Graeco 5 διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, ſi modo eſt haec ars, nullum eſt praeceptum, quo modo

poſtulatione a Sicyoniis indicta cauſa mulctata fuerat, liberarent. Mox adoleſcentes huiuſcemodi legatos viſendi, & ſalutandi gratia frequentes convenerunt, quos cum diſputantibus interfuiſſent, laudibus & admiratione extollebant. Plut. in Catone Maiore. De hac legatione & Gellius Lib. VII cap. 14

1 Africano nimirum, Laelio, & Furio. 2 Zethus perſona eſt in tragoedia Pacuvii: *Vti apud Pacuvium Zethus cum Amphione; quorum controverſia cum de muſica inducta ſit, diſputatio in ſapientiae rationem & virtutis utilitatem conſumitur* Ad Heren. Lib. II. Zethus artes, quas commendare debebat, vituperavit. 3 Ennii poetae verſum tranſcripſit Gellius „ *philoſophandum eſt paucis. nam omnino haud placet*. 4 Digreſſa eſt. 5 Dialecticam, artem diſputandi.

do verum inveniatur, ſed tantum eſt, quo modo iudicetur. Nam & omne, quod eloquimur, 1 ſic, ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe, & ſi 2 ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut iudicent, verumne ſit, an falſum: & ſi 3 coniuncte ſit elatum, & adiuncta ſint alia, iudicent, rectene adiuncta ſint, & verane ſumma ſit uniuſcuiuſque rationis: & 4 ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus, & multa quaerendo, reperiunt non modo ea, quae iam non poſſint ipſi diſſolvere, ſed etiam 5 quibus ante exorſa, & potius detexta prope retexantur. Hic nos igitur Stoicus iſte nihil adiuvat, quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quod & multa reperit, quae neget ullo modo poſſe diſſolvi, & genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum, ac profluens, ſed exile, aridum, conciſum ac minutum. quod ſi quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fateatur. Haec enim noſtra oratio multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quae non aurificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur. Quare iſtam artem totam dimittamus, quae in ex-

 cogi-

1 Alii melius, *ſit, ut id*.
2 Si ſimplex ſit propoſitio, *ſubiectum cum ſuo praedicato*, dicerent dialectici. Iudicat ex. gr. dialectica verane ſit, an falſa haec propoſitio ſimplex *virtus eſt honeſta*. 3 Si propoſitioni ſimplici aliae etiam propoſitiones adiunctae ſint: ut in ſyllogiſmo: *Virtus eſt honeſta, temperantia eſt virtus, ergo temperantia eſt honeſta*: iudicant dialectici rectene propoſitiones illae adiunctae ſint, & verane ſit *ſumma*, ſeu illatio, concluſio *uniuſcuiuſque rationis*, ſive ſyllogiſmi.
4 Poſt datum de propoſitionibus ſimplicibus & coniunctis iudicium, ſuis ſe argutiis, ſubtilitatibus compungunt, ac feriunt. 5 Quibus a textura reſolvantur, ſive reſolvantur iam ante exorſa, ſive texi coepta, & pene iam probata.

cogitandis argumentis muta nimium eſt, in iudicandis nimium loquax. Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene veniſſe commemoras, puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe. Erat enim 1 ab iſto Ariſtotele, a cuius inventis tibi ego videor non longe aberrare. atque inter hunc Ariſtotelem, cuius & illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes 2 omnium ſuperiorum, 3 & illos, in quibus ipſe ſua quaedam de eadem arte dixit, 4 & hos germanos huius artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim, naturamque viderat, haec quoque adſpexit, quae ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant. illi autem, qui 5 hoc ſolum colendum ducebant, 6 habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, ſed uſu in hoc uno genere, ſtudioque maiore. Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, & varietas perquam eſſet optanda nobis: qui nullam unquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc maius eſt quiddam, quam ab iis, qui haec tradunt, & docent, poſtulandum ſit. Ego autem, ſi quem nunc plane rudem inſtitui ad dicendum velim, 7 his potius tradam aſſiduis uno opere eandem 8 incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuiſſimas particulas, atque omnia mi-

1 Peripateticus, ex Ariſtotelis diſciplina. 2 Rhetorum. 3 Et illos legi libros. 4 Inter hunc Ariſtotelem, & hos veros huius artis magiſtros. 5 Rhetoricam. 6 Toti fuerunt, unice laborarunt in hac una bene dicendi arte tractanda. 7 His rhetoribus. 8 Significat, eadem ſaepius inculcantibus, qui omnia vel minima praecepta interpretatione mollita, ac illuſtrata rudibus diſcipulis in aures aſſidue inſerunt.

minima 1 manſa, ut nutrices infantibus pueris, in os inſerant. Sin ſit is, qui & doctrina mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo iam imbutus uſu, & ſatis acri ingenio eſſe videatur; 2 illuc eum rapiam, ubi non 3 ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde 4 univerſum flumen erumpat: qui illi ſedes, & tanquam domicilia omnium argumentorum commonſtret, & ea breviter illuſtret, verbiſque definiat. Quid enim eſt, in quo haereat, qui viderit, omne, quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut 5 ex ſua ſumi vi, atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, cum aut res, quae ſit tota, quaeratur, aut pars eius, aut vocabulum, quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat. Extrinſecus autem, cum ea, quae ſunt foris, neque inhaerent in rei natura, colliguntur. Si res tota quaeritur, definitione 6 univerſa vis explicanda eſt, ſic: Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Rom. tradidit, non qui eum, qui id feciſſet, populi Rom. poteſtati tradidit. Sin pars; partitione, hoc modo: Aut ſenatui parendum de ſalute reip. fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum; aliud conſilium, ſuperbum; ſuum, arrogans. utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Sin ex vocabulo, ut 7 Carbo: Si conſul eſt, qui conſulit patriae, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci. nam & 8 coniuncta quaeremus; & genera, & partes generibus ſubiectas, & ſimilitudines,

1 Dentibus contuſa, & comminuta. 2 Illuc eum celeriter adducam. 3 Intelligit minora rhetoricae praecepta. 4 Hoc eſt, univerſa argumentorum, rerumque praecipuarum copia. 5 Ex locis intrinſecis; *aut foris*, id eſt, ex locis extrinſecis. 6 Tota rei natura. 7 Vt Carbo dixit in Opimii defenſione. 8 A rhetoribus *coniugata* dicuntur.

dines, & diſſimilitudines, & contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quaſi praecurrentia, & repugnantia, & cauſas rerum veſtigabimus, & ea, quae ex cauſis orta ſunt; & maiora, paria, minora quaeremus. Ex coniunctis ſic argumenta ducuntur: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem: Si magiſtratus in populi Rom. poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cuius tribunatus voluntati paruit civitatis? 1 Ex parte autem ea, quae eſt ſubiecta generi: Si omnes, qui reipublicae conſulunt, cari nobis eſſe debent, certe in primis imperatores, quorum conſiliis, virtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperii dignitatem. Ex ſimilitudine autem: Si ferae partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine: ſi barbarorum eſt 2 in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere & ſimilitudinis, & diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, & fictae narrationes ſaepe ponendae. Iam ex contrario: Si Gracchus 3 nefarie, praeclare Opimius. Ex conſequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo praeter te ibi viſus eſt, & 4 cauſa nemini, & tu ſemper audax; quid eſt, quod de facinore dubitare poſſimus? Ex conſentaneis, & praecurrentibus, & repugnantibus, ut olim 5 Craſſus adoleſcens: Non 6 ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco te iſti bonum civem putabunt. ſimulaſſe te,

& a-

1 Ex ſpecie. 2 Futura negligere, & praeſentia ſolum curare. 3 Se geſſit in rempublicam. 4 Cauſa nemini fuit illum occidendi. 5 Pighius in ſuo MS. legebat, *hit Craſſus.* 6 Subaudi, bonum civem.

& aliud quid quaeſiſſe perſpicuum eſt, quod 1 Ti. Gracchi mortem ſaepe in concionibus deploraſti, quod Pub. Africani necis ſocius fuiſti, 2 quod eam legem in tribunatu tuliſti, quod ſemper a bonis 3 diſſentiſti. Ex cauſis autem rerum ſic: Avaritiam ſi tollere vultis, mater eius eſt tollenda, luxuries. 4 Ex iis autem, quae ſunt orta de cauſis: Si aerarii copiis & ab belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus 5 ſerviamus. Maiora autem, & minora, & paria comparabimus, ſic. Ex maiore: Si bona exiſtimatio divitiis praeſtat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic:

6 hic parvae conſuetudinis
Cauſa huius mortem fert tam 7 familiariter;
Quid ſi ipſe 8 amaſſet? 9 quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic: Eſt eiuſdem & eripere contra rempub. & largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quae non ſua vi, ſed extranea 10 ſublevantur, ut haec: Hoc verum eſt; dixit enim Qu. Lutatius. Hoc falſum eſt; habita enim quaeſtio eſt. Hoc ſequi

1 Viri Seditioſi. 2 *Carbo tribunus plebis rogationem tulit, ut eundem tribunum plebis, quoties quidem vellet, creari liceret. Rogationem eius P. Africanus graviſſima oratione diſſuaſit. Seditiones a triumviris Fulvio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro dividundo creatis, excitatae, quibus cum P. Scipio Africanus adverſaretur, fortiſque ac validus pridie domum ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inventus eſt* Florus ex Livio 3 Alii, *diſſediſti*. 4 Id eſt, ex effectis. 5 Aerarii enim copia effectus eſt vectigalium, ſeu tributorum conſervatorum; diligenterque perceptorum. 6 Verſus ex Andria Terentii Act. 1 Scen. 1. Simo haec dicit de filio ſuo Pamphilo, qui Chryſidis mortem deflebat. 7 Quaſi eſſet Chryſidi familiaris. 8 Chryſidem. 9 Cum moriar ego. 10 Fulciuntur.

qui neceſſe eſt; recito enim tabulas. de quo genere toto paulo ante dixi. Haec, ut breviſſime dici potuerunt, ita a me dicta ſunt. Vt enim ſi aurum 1 cui, quod eſſet 2 multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna, & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret: 3 ſic has ego argumentorum novi notas, quae illa mihi quaerenti demonſtrant, ubi ſint; reliqua cura & cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique cauſarum generi maxime conveniat, non eſt artis exquiſitae praeſcribere, ſed eſt mediocris ingenii iudicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, ſed ut doctiſſimis hominibus uſus noſtri quaſi quaedam monita tradamus. His igitur locis in mente, & cogitatione defixis, 4 & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere poſſit, non modo in forenſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo genere dicendi. Si vero aſſequetur, ut talis videatur, qualem ſe videri velit, & animos eorum ita afficiet, apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere poſſit; nihil profecto praeterea ad dicendum requiret. Iam illud videmus, nequaquam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inventum 5 tractare poſſis. Tractatio autem varia eſſe debet, ne aut cognoſcat artem qui audiat, aut 6 defatigetur ſimilitudinis ſatietate.

Pro-

1 Alicui. 2 Multis in locis. 3 Locum hunc ex MSS. diſcrepantia ita reſtituendum putat Gruterus: *Sic has argumentorum notas quaerenti demonſtravi ubi ſint:* reliqua &c. 4 Et in omni propoſita quaeſtione animo pervolutatis. 5 Res inventas aptis verbis, & ſententiis exponere. 6 Res in dicendo exponere eodem ſemper ordine, eodemque modo, moleſtam affert ſatietatem his, qui audiunt.

1 Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita ſit, oſtendere: & ex iiſdem illis locis interdum concludere: relinquere alias, alioque tranſire: ſaepe non proponere, 2 ac ratione ipſa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: 3 ſi cui quid ſimile dicas, prius ut ſimile confirmes: deinde quod agitur, adiungas: 4 puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit, ut re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe videantur. Haec ut & properans, & apud doctos, & ſemidoctus ipſe percurro, ut aliquando ad illa maiora veniamus. Nihil eſt enim in dicendo, Catule, maius, quam ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipſe ſic moveatur, ut impetu quodam animi, & perturbatione magis, quam iudicio aut conſilio, regatur. Plura enim multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut laetitia, aut ſpe, aut timore, 5 aut errore, aut aliqua permotione mentis, quam veritate, aut praeſcripto, 6 aut iuris norma aliqua, aut iudicii formula, aut legibus. Quare, niſi quid vobis aliud 7 placet, ad illa pergamus. Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deeſſe videtur iis rebus, Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi ante explicandum, quam illuc proficiſcare, quo te dicis inten-

1 Propoſitionem ſtatuere oportet, eiuſque rationem afferre, interdum concludere, & aliquando concluſionem relinquere. 2 Facere, ut ex ratione afferenda, propoſitio quae eſſe debuerit, innoteſcat. 3 Si afferas ſimilitudinem, oportet ut quandoque confirmes, ac explices prius id, quod eſt ſimile, ſeu quod extrinſecus deſumitur, ut cum eo, de quo agitur, conferatur; deinde adiungas id, quod eſt in cauſa, vel quod agitur. 4 *Puncta argumentorum dicuntur, fines & exitus illorum, qui veluti puncto terminantur*. Strebaeus. 5 Falſa opinione. 6 Norma iuris eſt, ſententia iudiciaria conſenſu communi recepta. 7 *Placeat*. Pearce.

intendere. Quidnam, inquit? Qui ordo tibi placet, inquit Catulus, & quae diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles. Vide quam ſim in iſto genere, inquit, Catule, deus. non mehercule mihi, niſi admonito, veniſſet in mentem; ut poſſis exiſtimare, me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere videor, uſu ſolere in dicendo, vel caſu potius incurrere. 1 Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, ſic, tanquam ignotum hominem, praeteribam, tantum poteſt in dicendo, ut ad vincendum nulla plus poſſit. Sed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis, & diſponendarum rerum requiſiſſe. Nam ſi ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet iam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere. Sed 2 cum tria ſint a me propoſita, 3 de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quaerendum. Valet igitur multum ad vincendum, 4 probari mores, inſtituta, & facta, & vitam eorum, qui agent cauſas, & eorum, pro quibus: & item improbari adverſariorum, animoſque eorum, apud quos agitur, conciliari quam ma-

1 Ordo, & diſpoſitio argumentorum. 2 Tres inventionis partes. *Tres ſunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, altera concitandorum.* Supra cap. 29. 3 De docendis hominibus. 4 Ab iudicibus commendari. *Nam ſic* ἤθη *mores ſunt, cum hos imitamur, & ex his ducimus orationem. Denique hoc omne bonum, & comem virum poſcit. Quas virtutes cum etiam in litigatore debeat orator, ſi fieri poteſt, approbare, utique ipſe aut habeat, aut habere credatur. Sic proderit plurimum cauſſis, quibus ex ſua bonitate faciet fidem. Nam qui, dum dicit, malus videtur, utique male dicit. non enim videtur iuſta dicere, alioqui* ἦθος *videretur*. Quinctil. Lib. VI. cap. 2.

maxime ad benevolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi 1 dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione vitae; quae facilius ornari poſſunt, ſi modo ſunt, quam fingi, ſi nulla ſunt. Sed haec adiuvant in oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris ſignificatio, verborum comitas; ſi quid perſequare acrius, ut invitus, & coactus facere videare, facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi, ſigna proferri perutile eſt; eaque omnia, quae proborum, demiſſorum, non acrium, non pertinacium, non litigioſorum, non acerborum ſunt, valde benevolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus haec non ſunt. Itaque eadem ſunt in adverſarios ex contrario conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis cauſis excellet, in quibus minus poteſt inflammari animus iudicis 2 acri & vehementi quadam incitatione. Non enim ſemper 3 fortis oratio quaeritur, ſed ſaepe placida, ſummiſſa, lenis, quae maxime commendat reos. Reos autem appello non eos modo, qui 4 arguuntur, ſed omnes, quorum de re diſceptatur, ſic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione, iuſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes iniuriarum, mirum quiddam valet: & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda, tantam habet vim, ſi eſt ſuaviter, & 5 cum ſenſu tractatum, ut ſaepe plus, 6 quam cauſa, valeat. Tantum autem efficitur ſenſu quodam, ac ratione dicendi, ut 7 quaſi mores oratoris effingat oratio.

Gene-

1 Hi affectus leniores dicuntur. 2 Graviori, & vehementiori concitatione affectuum. 3 Quae tragicos affectus moveat. 4 Aliquo crimine. 5 Tali artificio, ut auditorum animi ſenſu quodam afficiantur. 6 Quam cauſae probatio. 7 *Mores dicentis ex oratione pelluceant, & quodammodo agnoſcantur.* Quinctil. Lib. VI. cap. 2.

Genere enim quodam ſententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni, 1 facilitatemque ſignificanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri eſſe videantur. 2 Huic autem eſt illa diſpar adiuncta ratio orationis, quae alio quodam genere mentes iudicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut ſalvum velint, aut metuant, aut 3 ſpernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut laetentur, aut moereant, aut miſereantur, aut punire velint, aut ad eos motus abducantur, ſi qui finitimi ſunt, & propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſua ſponte ipſi afferant ad cauſam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius eſt enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id aut non erit, aut erit obſcurius, ſicut medico diligenti, priuſquam conetur aegro adhibere medicinam, non ſolum morbus eius, cui mederi volet, ſed etiam 4 conſuetudo valentis, 5 & natura corporis

1 Quae oratoris lenitatem, humanitatemque ſignificet. Alii, *facilitateque ſignificandi*. Paulus Manutius edidit, *facultateque ſignificandi*. 2 Actenus dixit de affectibus lenioribus, nunc de vehementioribus, quare *diſpar* haec dicitur ratio orationis; differunt enim hi affectus ab illis. *Affectus igitur hos, πάθος Graeci dicunt, concitatos, illos,* quos vocant ἦθος, *mites atque compoſitos eſſe dixerunt; in altero vehementer commotos, in altero lenes; denique hos imperare, illos perſuadere; hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam praevalere*. Quinctil. Lib VI cap. 2. Et infra. *Diverſum eſt huic quod πάθος dicitur, quodque nos affectum proprie vocamus: &, ut proxime utriuſque differentiam ſignem, illud*, id eſt, τὸ ἦθος *comoediae, hoc,* τὸ πάθος, *tragoediae ſimile* 3 Alii, *ſperent*. 4 Vivendi conſuetudo, quam aeger, quo tempore bene valebat, ſecutus eſt. 5 Temperamentum,

poris cognoſcenda eſt: ſic equidem cum aggredior 1 ancipitem cauſam, & gravem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque verſor, ut odorer quam ſagaciſſime poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid expectent, quid velint, quo deduci oratione facillime poſſe videantur. Si ſe dant, &, ut ante dixi, ſua ſponte, quo impellimus, inclinant, atque propendent: accipio quod datur, 2 & ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, vela do. Sin eſt 3 integer, quietuſque iudex, plus eſt operis. ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adiuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quae recte 4 a bono poeta dicta eſt 5 *flexanima, atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam adverſantem, & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere poſſit. Haec ſunt illa, quae me ludens Craſſus modo flagitabat, quae a me divinitus tractari ſolere diceret, & in cauſa M. Aquilii, Caiique Norbani, nonnulliſque aliis, quaſi praeclare acta, laudaret: quae mehercule ego, Craſſe, cum a te tractantur in cauſis, horrere ſoleo. tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, geſtu, digito denique iſto tuo ſignificari ſolet. tantum eſt flumen graviſſimorum, optimorumque verborum, tam integrae ſententiae, tam verae, tam novae, tam 6 ſine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non ſolum tu incendere iudicem, ſed ipſe ardere videaris. 7 Neque fieri poteſt, ut do-

1 In qua iudicum mentes, ſive affectus ſunt ancipites. 2 Tranſlate. In eam partem, in quam propendent, urgeo magis, magiſque impello. 3 Indifferens, neque ulla perturbatione commotus. 4 Ab Ennio. 5 Quod animos flectat. 6 Tranſlate, pro inanibus, & levibus ornamentis. 7 *Vt ridentibus arrident, ita flentibus adſunt „ Humani vultus. Si me vis flere, dolendum eſt „ Primum ipſi tibi: tua*

doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum, miſericordiamque deducatur; niſi omnes ii motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipſo oratore impreſſi eſſe, atque inuſti videbuntur. Quod ſi fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, & ſi in eiuſmodi genere orationis nihil eſſet, niſi falſum, atque imitatione ſimulatum, maior ars aliqua forſitan eſſet requirenda. nunc ego, quid tibi, Craſſe, quid ceteris accidat, neſcio: de me autem cauſa nulla eſt, cur apud homines prudentiſſimos, atque amiciſſimos mentiar. Non mehercule unquam apud iudices aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui; quin ipſe in commovendis iudicibus, iis ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis, iudex, ſi tu ipſe id 1 lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi teipſum flagrantem odio ante viderit: neque ad miſericordiam adducetur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis. 2 Vt enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quae, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla

tua tunc me infortunia laedent „ Telephe, vel Peleu. Horatius Art. Poet Haec copioſe Quinctilianus proſequitur Inſt Orat. Lib. VI. cap 2

1 Sine ſenſu, nimis quiete. 2 *A tali animo proficiſcatur oratio, qualem facere iudicem volet. An ille dolebit, qui audiet me, hoc cum dicam, non dolentem? Iraſcetur, ſi nihil ipſe, qui in iram concitat, idque exigit, ſimile patietur? Siccis agenti oculis lacrymas dabit? fieri non poteſt. Nec incendit niſi ignis, nec madeſcimus, niſi humore; nec res ulla dat alteri colorem, quem ipſa non habet. Primum eſt igitur, ut apud nos valeant ea, quae valere apud iudicem volumus, afficiamurque, antequam afficere conemur.* Quinctil. ibidem.

nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris. Ac, ne forte hoc magnum, ac mirabile eſſe videatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, praeſertim in rebus alienis, magna vis eſt earum ſententiarum, atque eorum locorum, quos agas tractesſque dicendo, nihil ut opus ſit ſimulatione & fallaciis. ipſa enim natura orationis eius, quae ſuſcipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipſum magis etiam, quam quenquam eorum, qui audiunt, permovet. Et ne hoc in cauſis, in iudiciis, in amicorum periculis, in concurſu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur non ſolum ingenii noſtri exiſtimatio (nam id eſſet levius; quanquam, cum profeſſus ſis, te id 1 poſſe facere, quod pauci, 2 ne id quidem negligendum eſt 3) ſed alia ſunt maiora multo, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam cum alieniſſimos defendimus, tamen eos alienos ſi ipſi viri boni volumus haberi exiſtimare non poſſumus. Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe videatur, quid poteſt eſſe tam fictum, quam verſus, quam 4 ſcena, quam fabulae? tamen in hoc genere ſaepe ipſe vidi, cum 5 ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur, 6 ſpondalia illa dicentis,

1 Dicendo. 2 Id eſt, ingenii noſtri exiſtimatio. 3 Quae aguntur cum cauſas ſuſcepimus; agitur enim fides &c. 4 Fabulae, ſive Comoediae, & Tragoediae, quae aguntur in ſcena. 5 Plerumque enim hiſtriones fabulas agebant perſonati. 6 Cum hi verſus ſint trochaici, non ſpondaici, non levis eſt ſuſpicio, locum hunc eſſe vitiatum; quare Auratus mutabat in *Sophoclea illa*, quod verſus ſint ex Sophoclis Teucro a Pacuvio Latine redditi. Turnebus, *Spondialia*, quae carmina in ſacris ad tibias canebantur.

Spon-

1 *Segregare* 2 *abs te auſus, aut ſine illo* 3 *Salamina ingredi?*

Neque paternum adſpectum es 4 *veritus?*

Nunquam 5 illum adſpectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Vt idem inflexa ad miſerabilem ſonum voce.

6 *Quem aetate exacta indigem*
Liberum laceraſti, orbaſti, exſtinxſti: neque fratris 7 *necis,*
Neque gnati eius parvi, qui tibi in tutelam eſt traditus?

flens ac lugens dicere videbatur. Quae ſi ille hiſtrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere ſine dolore non poterat, quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo, ac remiſſo fuiſſe? Fieri nullo modo potuit. Saepe enim audivi, Poetam bonum nemi-

Spondaeus dicitur, qui tractim ſonat. Nam Spondaeus tractus quidam dicitur, id eſt, ſonus, qui fundebatur circa aures ſacrificantium. Vnde, hi & qui tibiis canebant, in ſacris Gentilium Spondiales *nominabantur*. Iſid. Lib. I cap. 16. Salmaſius, *Spondaulia*. *Nam σπονδαῦλαι tibicines, qui huiuſmodi tibias inflabant: σπόνδαυλος enim tibia haec dicebatur: inde σπονδαύλιον μέλος.*

1 Telamon filium ſuum Teucrum alloquitur e bello Troiano Salamina redeuntem abſque Aiace fratre, quem ei pater maxime commendaverat. Mortem enim ſibi Aiax conſciverat dolore, ſeu potius furore incenſus, quod Achillis arma, quae ardentiſſime optaverat, Vlyſſi potius, quam ſibi fuiſſent adiudicata.

2 Auſus eſt, o Teucer, fratrem tuum Aiacem abs te ſegregare? 3 Inſula eſt in ſinu Saronico inter Peloponneſum, & Atticam, cum urbe cognomine. Ibi regnabat Telamon. 4 Qui fratris necem non ultus es? 5 Lambinus, *illud*, quaſi, illud verbum. 6 Quem patrem tuum Telamonem, aetate confecta, inopem liberorum, moerore laceraſti, orbaſti filio cariſſimo, ac pene dolore extinxiſti. 7 Subintellige, miſertus es.

neminem (id quod a Democrito, & 1 Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione animorum exſiſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris. Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non heroum veteres caſus, fictoſque luctus vellem imitari, atque adumbrare dicendo; neque actor eſſem 2 alienae perſonae, ſed auctor meae, cum mihi M. Aquilius in civitate retinendus eſſet, quae in illa cauſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe. Quem enim ego Conſulem fuiſſe, imperatorem ornatum a ſenatu, ovantem in Capitolium aſcendiſſe meminiſſem, hunc cum afflictum, debilitatum, moerentem, in ſummum diſcrimen adductum viderem, non prius ſum conatus miſericordiam aliis commovere, quam miſericordia ſum ipſe captus. Senſi quidem tum magnopere moveri iudices, cum excitavi moeſtum ac 3 ſordidatnm ſenem, & cum iſta feci, quae tu, Craſſe, laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem. Cum 4 C. Marius moerorem orationis meae praeſens ac ſedens multum lacrymis ſuis adiuvaret; cumque ego illum crebro appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem: non fuit haec ſine meis lacrymis, non ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum, & hominum, & civium, & ſociorum imploratio. quibus omnibus verbis, quae

 a me

1 Hoſpes Athenienſis haec in Dialogo 3. De Leg. *Divinum enim poetarum genus eſt: diis agitur, & ſacros concinit hymnos. Vnde vera paſſim cum Muſis atque Gratiis tangere ſolent.* 2 Vt hiſtriones, qui non ſuam, ſed alienam perſonam agunt, cum fabulas repraeſentant. 3 Sordida veſte, quae reorum erat, indutum. 4 Qui una cum Manio Aquilio conſul fuerat anno ab V. C. 652.

a me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modo non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpici, 1 bonus ego videlicet, atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere poſſitis. quamquàm te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando 2 ſodali, & quaeſtore meo, tantum incendium non oratione ſolum, ſed multo etiam magis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id reſtinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in cauſa 3 ſuperiora: 4 vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, 5 in Caepionis gravi, miſerabilique caſu, in iudicium vocabas: deinde principem & ſenatus, & civitatis, M. Aemilium lapide percuſſum eſſe conſtabat: vi pulſum ex templo L. Cottam, & T. Didium, 6 cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare. Accedebat, ut haec tu adoleſcens pro rep. queri ſumma cum dignitate exiſtimarere: ego homo 7 cenſorius vix ſatis honeſte viderer ſeditioſum civem, & in hominis conſularis calamitate crudelem, poſſe defendere. Erant optimi cives iudices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quaedam venia daretur excuſationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi quaeſtor fuiſſet. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo. ſi placuerit, vos meam defenſionem, in aliquo artis loco reponetis.

omnium

1 Ironice. 2 Norbano, quem Antonius in Cilicia proconſul quaeſtorem habuit. De Norbani ſeditione vide quae diximus ſupra. 3 Quae tibi magis accuſanti, quam mihi defendenti favebant. 4 Vim a Norbano Caepionis defenſoribus illatam, fugam inde ſecutam, lapides iactos 5 In belli Cimbrici calamitate. 6 Cum Norbani legem vellent impedire. 7 Qui cenſor fueram, videbarque ſeditioſos cives debere potius damnare, quam defendere.

Omnium ſeditionum genera, vitia, pericula collegi, eamque orationem ex omni reip. noſtrae temporum varietate repetivi, concluſique ita, ut dicerem, etſi omnes moleſtae ſemper ſeditiones fuiſſent, iuſtas tamen fuiſſe nonnullas & prope neceſſarias. Tum illa, quae modo Craſſus commemorabat, egi; Neque reges ex hac civitate exigi, neque tribunos pl. creari, neque plebiſcitis toties conſularem poteſtatem minui, neque 1 provocationem, patronam illam civitatis, ac vindicem libertatis, populo Rom. dari ſine nobilium diſſenſione potuiſſe: ac, ſi illae ſeditiones ſaluti huic civitati fuiſſent, non continuo, ſi quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano in nefario crimine, atque in 2 fraude capitali eſſe ponendum. Quod ſi unquam populo Rom. conceſſum eſſet, ut jure concitatus videretur, id quod docebam ſaepe eſſe conceſſum, nullam illa cauſa iuſtiorem fuiſſe. Tum omnem orationem traduxi, & converti in increpandam Caepionis 3 fugam, in deplorandum interitum exercitus. ſic & eorum dolorem, qui lugebant 4 ſuos, oratione 5 refricabam, & animos equitum Romanorum, apud quos tum iudices cauſa agebatur, ad Q. Caepionis odium, 6 a quo erant ipſi propter iudicia abalienati, renovabam, atque revocabam. Quod ubi ſenſi me in poſſeſſione iudicii, ac defenſionis meae conſtitiſſe, quod & populi benevolentiam mihi con-

1 Appellationem a magiſtratibus ad populum, quae noſtrae civitati quodammodo patrocinata eſt, & populum Romanum ex tyrannide magiſtratuum in libertatem vindicavit. 2 Scelere, crimine. 3 E caſtris. 4 Suos, vel conjunctos, vel amicos in Cimbrico bello occiſos. 5 Renovabam. 6 A quo Caepione abalienati erant equites Romani, quod Caepio tentaverat iudicia, quae apud ipſos erant, cum ſenatoribus communicare; quod Sylla poſtea perfecit.

Digitized by Google

ciliaram, cuius ius etiam cum ſeditionis coniunctione defenderam, & iudicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu, ac deſiderio propinquorum, vel odio proprio in Caepionem ad cauſam noſtram converteram: tunc admiſcere huic generi orationis vehementi, atque atroci genus illud alterum, de quo ante diſputavi, lenitatis & manſuetudinis coepi; me pro meo [1] ſodali, qui mihi in liberum loco more maiorum eſſe deberet, & pro mea omni fama prope, fortuniſque decernere, nihil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quam ſi is, qui ſaepe alieniſſimis a me, ſed meis tamen civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo auxilium ferre non potuiſſem. Petebam a iudicibus, ut illud aetati meae, ut honoribus, ut rebus geſtis, ſi iuſto, ſi pio dolore me eſſe affectum viderent, concederent: praeſertim ſi in aliis cauſis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil unquam pro meipſo deprecatum. Sic in illa omni defenſione atque cauſa, quod eſſe in arte poſitum videbatur, ut de [2] lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere maieſtatem, explicarem, perquam breviter perſtrinxi, atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quae minime praeceptis artium ſunt perpolitae, omnis eſt a me illa cauſa tractata, ut & acerrimus in Caepionis invidia renovanda, & in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis man-

1 Norbano quaeſtore meo. *Sic enim a maioribus noſtris accepimus, praetorem quaeſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullam neque iuſtiorem, neque graviorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quam coniunctionem ſortis, quam provinciae, quam officii, quam publicam muneris ſocietatem.* Cic. Divinat. in Q. Caecil.

2 De Lege Apuleia nos ſupra;

manſuetiſſimus viderer. Ita magis 1 affectis animis iudicum, quam doctis; tua, Sulpici, eſt a nobis tum accuſatio victa. Hic Sulpicius, Vere hercule, inquit, Antoni, iſta commemoras. nam ego nihil unquam vidi, quod tam e manibus elaberetur, quam mihi tum eſt elapſa illa cauſa. Cum enim, (quemadmodum dixiſti) tibi ego non iudicium, ſed incendium tradidiſſem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quae dubitatio? quanta haeſitatio, 2 tractuſque verborum? 3 Vt illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti; te pro homine perneceſſario, quaeſtore tuo, dicere: quam tibi primum muniſti ad te audiendum viam? Ecce autem, cum te nihil aliud profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoſcendum propter 4 neceſſitudinem arbitrarentur, 5 ſerpere occulte coepiſti, nihil dum aliis ſuſpicantibus, me vero iam pertimeſcente, ut illam non Norbani ſeditionem, ſed illam populi Romani iracundiam, neque eam iniuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. deinde qui locus abs te praetermiſſus eſt in Caepionem? ut tu illa omnia odio, invidia, miſericordia miſcuiſti? Neque haec ſolum in defenſione, ſed etiam in Scauro, ceteriſque meis teſtibus, quorum teſtimonia non refellendo, 6 ſed ad eundem impetum po-

pu-

1 Magis movendo, quam docendo. 2 Lenta pronunciatio, quae haerentem, atque ſuſpenſum animum tuum demonſtrabat. 3 Quam bene uſus es illo, in quo auditores, atque iudices ignoſcebant tibi, homini cenſorio, ſeditioſum civem, & in hominis conſularis calamitate crudelem, defendenti, te &c. 4 Neceſsitudo fortis, ſive amicitia inter eos erat, qui eundem ſimul magiſtratum, vel dignitatem fuerant conſecuti. 5 Metaphorice. Progredi, 6 Sed vehementius inculcando, eum impetum populi iuſto dolore commotum Norbani culpae non eſſe vertendum.

puli confugiendo, refutaſti. Quae cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla praecepta deſiderabam. iſtam enim ipſam demonſtrationem defenſionum tuarum abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto. Atqui, ſi ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quae nos ſequi in dicendo, quaeque maxime ſpectare ſolemus. docuit enim iam nos longa vita uſuſque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus. Equidem primum conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſa. nam neque parvis in rebus adhibendae ſunt hae dicendi 1 faces, neque 2 ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus, ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi aut 3 tragoedias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quae non poſſint commoveri. Nam quoniam haec fere maxime ſunt in iudicum animis, aut, quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, miſericordia, ſpes, laetitia, timor, moleſtia; ſentimus amorem conciliari, ſi id videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere: ſi aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni, atque utiles ſint, laborare. namque haec res amorem magis conciliat, illa virtutis defenſio caritatem: pluſque proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futurae, quam praeteriti beneficii commemoratio. Enitendum eſt, ut oſtendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. Invidetur enim commodis

1 Concitationes, quae animos veluti accedunt, atque inflammant. 2 Qui eo ſunt animo, itaque obdurato. 3 Vehementiores affectuum concitationes.

dis hominum ipſorum; 1 ſtudiis autem eorum ceteris commodandi favetur. Videndumque hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem, atque gloriam, cui maxime invideri ſolet, nimis efferre videamur. Atque iiſdem his ex locis & odium in alios ſtruere diſcemus, & a nobis, ac noſtris demovere. Eademque haec genera tractanda ſunt in iracundia vel excitanda, vel ſedanda. nam ſi, quod ipſis, qui audiunt, pernicioſum, aut inutile ſit, id factum augeas, odium creatur. 2 Sin, quod aut in bonos viros, aut in eos, in quos quiſque minime debuerit, aut in rempub., tum excitatur ſi non tam acerbum odium, tamen aut invidiae, aut odii non diſſimilis offenſio. Item timor incutitur aut ex 3 ipſorum periculis, aut ex communibus. 4 interior eſt ille proprius: ſed hic quoque communis ad eandem ſimilitudinem eſt perducendus. Par, atque una ratio eſt ſpei, laetitiae, moleſtiae. ſed haud ſciam, an acerrimus longe ſit omnium motus invidiae. nec minus virium opus ſit in ea comprimenda, quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, 5 cum ſe relictos ſentiunt, 6 illos autem dolent evolaſſe. ſed etiam ſuperioribus invidetur ſaepe vehementer, & eo magis, ſi intolerantius ſe iactant, 7 & aequabilitatem communis iuris, praeſtantia digni-

1 Favetur autem ſtudiis, ſive curae, & ſollicitudini, quas homines habent commodandi, ſeu inſerviendi, beneque ceteris faciendi. 2 Sin dicendo augeas, quod factum ſit in bonos viros &c. 3 Qui audiunt. 4 Primus ille timor, qui ex propriis periculis incutitur, eſt gravior; ſed alter timor, qui eſt ex communibus, perducendus, ſive artificioſe exaggerandus eſt ad eandem ſimilitudinem, hoc eſt, ut tam premat, quam proprius. 5 Ab inferioribus. 6 Pares autem dolent altius evolaſſe, in maiorem vel fortunam, vel famam veniſſe. 7 Excellentia dignitatis, & divitiarum tran-

gnitatis, aut fortunae ſuae tranſeunt: quae ſi 1 inflammanda ſunt, maxime dicendum eſt, non eſſe virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. tum ſi erunt honeſtiora, atque graviora, tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumque 2 faſtidium. 3 Ad ſedandum autem, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata, ſeſeque, ſi quam gloriam peperiſſe videatur 4, tamen etſi ea non ſit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abijcere, atque deponere: omninoque perficiendum eſt, (quoniam plerique ſunt invidi, maximeque eſt hoc commune vitium, 5 & perpetuum: invidetur autem praeſtanti florentique fortunae) ut haec opinio minuatur & illa excellens opinione fortuna cum laboribus & miſeriis permiſta eſſe videatur. Iam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quae de altero deplorentur, 6 ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat; aut intuens alium, crebro ad ſeipſum revertatur. Ita cum ſinguli caſus humanarum miſeriarum graviter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter, tum afflicta & proſtrata virtus maxime luctuoſa eſt; & ut illa altera pars orationis, quae probitatis commendatione boni viri debet ſpeciem tueri, 7 lenis, (ut ſaepe iam dixi) atque ſummiſſa, 8 ſic haec, quae ſuſcipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta, ac ve-

tranſeunt aequabilitatem iuris communis, ut in eo communi iure, quo pares omnes eſſe ſolent, ipſi ſuperiores cenſeantur, longeque plura ipſis deberi, ac licere, quam, ceteris, videatur.

1 Invidia. 2 Aliorum contemptus. 3 Ad ſedandam invidiam. 4 Alii, *tametſi*, quod eſt idem. 5 Alii, *pervagatum*. 6 Alterius calamitates cum ſuis conferat, ad ſuas revocet. 7 Debet eſſe. 8 Altera pars orationis.

vehemens eſſe debet. Sed eſt quaedam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens eſſe volumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eoſdem excitamus, influat oportet aliquid, 1 & ex hac vi nonnunquam animi aliquid inflammandum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quam illa, in qua aſperitas contentionis, oratoris ipſius humanitate conditur; remiſſio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quaeritur, 2 & hoc, quod ad vitam, & mores accomodatur, 3 & principia tarda ſunt, & exitus tamen ſpiſſi & producti eſſe debent. 4 Nam neque aſſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis, (abeſt enim totum a cauſa) & homines prius ipſum illud, quod proprium ſui iudicii eſt, audire deſiderant, nec cum 5 in eam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt. Non enim, ſicut argumentum, ſimulatque poſitum eſt, 6 arripitur, 7 alterumque, & tertium poſcitur: ita miſericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, ſimulatque intuleris, poſſis commovere. Argumentum enim

1 Quemadmodum lenioribus affectibus vis actior, ac vehementior eſt permiſcenda, ac temperanda, ſic contra lenitas illa eſt vehementioribus affectibus identidem inflammanda. Atque ita oratio ex duobus veluti extremis fit temperata. 2 Et in hoc leniori genere, quod eſt ad vitae, morumque commendationem accommodatum. 3 Principia concitationum tarda, remiſſa, ac lenia ſunt, exitus autem, & fines debent eſſe frequentes, & producti. 4 Quodam quaſi ſaltu oratio conferenda non eſt ad genus illud grave, atque acre vehementiorum concitationum. 5 Movendorum affectuum. 6 Intelligitur. 7 Sique primum argumentum non ſatis fuit, alterum, tertiumque poſcitur.

Digitized by Google

enim ratio ipſa confirmat, quae ſimulatque 1 emiſſa eſt, 2 adhaereſcit. Illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, ſed magis perturbationem requirit, quam conſequi, niſi multa, & varia, & copioſa oratione, & ſimili contentione actionis, nemo poteſt. Quare qui aut breviter, aut ſummiſſe dicunt, docere iudicem poſſunt, commovere non poſſunt, in quo ſunt omnia. 3 Iam illud perſpicuum eſt, omnium rerum 4 in contrarias partes facultatem ex iiſdem ſuppeditari locis. 5 Sed argumento reſiſtendum eſt, aut iis, quae comprobandi eius cauſa ſumuntur, 6 reprehendendis: aut demonſtrando, id, quod concludere illi velint, 7 non effici ex propoſitis, nec eſſe conſequens: aut, ſi ita non refellas, afferendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut gravius, aut aeque grave. Illa autem, quae aut conciliationis cauſa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus 8 inferenda ſunt, ut odio benevolentia, miſericordia invidia tollatur. Suavis autem eſt, & vehementer ſaepe utilis iocus, & facetiae: quae, etiamſi alia omnia tradi arte poſſunt, naturae ſunt propria certe, neque ullam artem deſiderant; 9 in quibus tu longe aliis, mea ſententia, Caeſar, excellis: quo magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſ-

ſe

1 Pronunciata. 2 Animis iudicum. 3 Docet nunc Antonius alteram inter argumentum & affectum differentiam, quod illud non ſemper, quemadmodum affectus, contrariis refellitur. 4 Id eſt, & ad probandum, & ad refutandum. 5 Sed adverſarii argumentum refellendum eſt. 6 Negandis. 7 Concluſionem non effici ex praemiſſis, dicerent dialectici. 8 Auferenda. 9 *Feſtivitate igitur & facetiis, inquam, C. Iulius, L. F. & ſuperioribus, & aequalibus ſuis omnibus praeſtitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, ſed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo ſuavitate conditior.* Cic. in Bruto cap. 48.

ſe artem [1] ſalis, aut, ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimum docebis. Ego vero, inquit Caeſar, omni de re facetius puto poſſe ab homine non inurbano, quam de ipſis facetiis, diſputari. Itaque cum quoſdam Graecos inſcriptos libros eſſe vidiſſem de ridiculis, nonnullam in ſpem veneram, poſſe me aliquid ex iſtis diſcere. inveni autem ridicula, & ſalſa multa Graecorum. nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & praeter ceteros, Attici excellunt: ſed qui eius rei rationem quandam conati ſunt, artemque tradere, ſic inſulſi extiterunt, ut nihil aliud eorum, niſi ipſa inſulſitas rideatur. Quare mihi nullo videtur modo [2] doctrina iſta res poſſe tradi. Etenim cum duo genera ſint facetiarum, alterum aequabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breve; illa a veteribus ſuperior, [3] cavillatio, haec altera, [4] dicacitas nominata eſt. Leve nomen habet utraque res: quippe leve enim eſt totum hoc, riſum movere. Verumtamen (ut dicis Antoni) [5] multum in cauſis perſaepe lepore, & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuae feſtivitatis ars non deſideretur (natura enim fingit homines & creat imitatores & narratores facetos, & vultu

adiu-

1 Iocorum, & facetiarum. *Ergo hercule vita humanior ſine ſale nequit degere: adeoque neceſſarium elementum eſt, ut tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita ſales appellantur: omniſque vitae lepos, & ſumma hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo conſtat*. Plin. Lib. XXXI. cap 7. 2 Per praecepta, ut artes traduntur. 3 *Cavillatio eſt iocoſa calumniatio. Cavillum, Cavillatio, id eſt irriſio*. Feſt. Pomp. 4 *Dicacitas ſine dubio a dicendo, quod eſt omni generi commune, ducta eſt: proprie tamen ſignificat ſermonem cum riſu aliquos inceſſentem*. Fabius Lib. VI. cap. 3. 5 .... *Ridiculum acri „ Fortius ac melius magnas plerumque ſecat res*. Horat. Lib. I. Sat. 10. 14.

adiuvante, & voce, & ipſo genere ſermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum, emiſſum haerere debeat, quam cogitari potuiſſe videatur? Quid enim hic 1 meus frater ab arte adiuvari potuit, cum a 2 Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem ſe videre* reſpondit? Quid in omni oratione Craſſus vel 3 apud centumviros contra Scaevolam, vel contra accuſatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Craſſo eſt, omnium ſententia, concedendum. Non enim fere quiſquam reperietur, praeter hunc, in utroque genere leporis excellens, & illo, qui in perpetuitate ſermonis, & hoc qui in celeritate, atque dicto eſt. Nam haec perpetua contra Scaevolam Curiana defenſio tota redundavit hilaritate quadam & ioco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adverſarii dignitati, in quo ipſo ſervabat ſuam, quod eſt hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem, & temporum, & ea, quae occurrant, cum ſalſiſſime dici poſſint, tenere. Itaque nonnulli 4 ridiculi homines hoc ipſum non inſulſe interpretantur. Dicere enim aiunt Ennium; *Flammam a ſapiente facilius ore in ardente 5 opprimi, quam bona dicta teneat:* haec ſcilicet *bona dicta*, quae ſalſa ſint. nam

1 Catulus. 2 Alludebat Philippus ad Catuli nomen, cum eum interrogabat, *quid latraret?* At Catulus Philippi mores percuſſit, cum reſpondit, *Furem ſe videre*. Solent enim canes noctu fures allatrare. *Depeculatorem Philippum fuiſſe Catulus notavit, & aerarii furem*. Turnebus. 3 In Curiana defenſione, de qua pluries ſupra. 4 Faceti, ridiculorum periti. 5 Cohiberi, & contineri. Ennius autem *bona dicta* bonas ſententias intellexerat, quas ſapiens tenere ſe, quin dicat, non poteſt; at homines faceti aliter interpretabantur, & dicta faceta, & ſalſa intelligebant.

nam ea *dicta* appellantur proprio iam nomine. Sed ut in Scaevolam continuit ea Craſſus, atque illo 1 altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, cauſam illam, diſputationemque 2 luſit: ſic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia iudicabat, 3 utroque genere pugnavit. 4 Quam multa de balneis, quas nuper 5 ille vendiderat, quam multa de amiſſo patrimonio dixit? atque illa brevia, cum ille diceret, 6 *ſe ſine cauſa ſudare: Minime mirum*, 7 inquit. *modo enim exiſti de balneis*. Innumerabilia huiuſcemodi fuerunt, ſed non minus illa iucunda perpetua. Cum enim Brutus duos lectores 8 excitaſſet, & alteri 9 de colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam dediſſet, alteri 10 de lege Servilia, & cum contraria

O inter

1 Id eſt, cavillatione.
2 *Eluſit*. Lambinus. 3 Et cavillatione, & dicacitate.
4 Brutus in oratione contra Cn. Plancum, quem Craſſus defendebat, ex duabus Craſſi orationibus demonſtrare conatus eſt eius levitatem, & inconſtantiam, quod in altera ſenatum laudaret, in altera eidem ſenatui detraheret. Itaque Craſſus in reſpondendo ex tribus libellis, quos de iure civili M. Brutus accuſatoris pater reliquerat, & ex quibus tres patrem filio poſſeſſiones, quas filius vendiderat, reliquiſſe conſtabat, eum non levem & inconſtantem eſſe, ſed, quod turpius eſt, decoctorem, reique familiaris diſſipatorem facetiſſime demonſtravit. Id pluribus narrat Cicero in Oratione pro A. Cluentio; & Quinctil. Lib. VI. cap. 3. 5 Quas Brutus vendiderat, & ſi non ex patris ſui libellis, tamen ex tabulis, & cenſu habuiſſe conſtabat. 6 In Plancii cauſa impugnanda. 7 Craſſus. 8 In medium vocaſſet. 9 In qua oratione, quantum potuit Craſſus de auctoritate ſenatus detraxit. 10 Vbi ſummis ornat ſenatum laudibus; quod de transferendis iudiciis ab equeſtri ordine ad ſenatum, quam legem Servilius Caepio promulgaverat, in ea oratione agebat.

inter ſeſe de repub. capita contuliſſet; 1 noſter hic faceriſſime tres patris Bruti de iure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo, 2 FORTE EVENIT, VT IN 3 PRIVERNATI ESSEMVS. *Brute, teſtificatur pater ſe tibi Privernatem fundum reliquiſſe.* Deinde ex libro ſecundo, 4 IN ALBANO ERAMVS EGO ET MARCVS FILIVS. *Sapiens videlicet homo cum primis noſtrae civitatis, norat hunc 5 gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem ſcribendi fecit, (tot enim, ut audivi Scaevolam dicere, ſunt veri Bruti libri) IN TIBVRTI FORTE ASSEDIMVS EGO ET MARCVS FILIVS. *Vbi ſunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis conſignatos reliquit? 6 Quod niſi puberem te*, inquit, *iam haberet, quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiam in balneis lotum cum filio, ſcriptum reliquiſſet.* Quis eſt igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum eſſe Brutum, 7 quam illis tragoediis, quas egit idem, cum caſu in

1 L. Craſſus. 2 Verba ſunt ex libro primo. 3 In fundo Privernati, prope Privernum, quod oppidum Volſcorum in Latio. 4 In agro, vel fundo Albano, quemadmodum & infra, in agro, vel fundo ad Tibur. 5 Translate. Helluo, vorator, patrimonii decoctor. 6 *Brutum autem hominem ſapientem, quod filii nequitiam videret, quae praedia ei relinqueret teſtificari dicebat* Craſſus *voluiſſe. Quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere ſe in balneis cum id aetatis filio fuiſſe, non praeteriiſſet.* Cic. pro Cluent. Idem Cic. alio loco. *Noſtro quidem more cum parentibus puberes filii, cum ſoceris generi non lavantur. id tamen poſtea deſitum, quod verecundiae cauſa obtinuerat* 7 Illis triſtioribus affectibus, quos movit idem Craſſus, cum caſu, dum eadem cauſa ageretur, ad rogum funebri cum pompa efferretur anus ex familia Iunii Bruti, & accuſatori Bruto propinqua. Potuit etiam huius Iuniae

in eadem cauſa cum funere efferretur anus Iunia? Prô dii immortales, quae fuit illa, quanta vis? quam inexſpectata? quam repentina? cum, 1 coniectis oculis, geſtu omni 2 imminenti, ſumma gravitate, & celeritate verborum, *Brute, quid ſedes? 3 quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum 4 imagines duci vides? quid maioribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum 5 dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriae, cui virtuti ſtudere? Patrimonio ne augendo? at id non eſt 6 nobilitatis. 7 ſed fac eſſe, nibil ſupereſt; libidines totum diſſipaverunt. An iuri civili? 8 eſt paternum. 9 ſed dicet te, cum aedes venderes, ne in rutis*

O 2

Iuniae funus in forum duci laudationis cauſa, qui honos, poſt Popiliam, etiam feminis eſt tributus, ut ſupra docuit Cicero, licet Plutarchus, & Livius aliter ſentiant. Huiuſmodi enim laudationes in foro ex roſtris, teſte Polybio, haberi ſolitae.

1 In mortuae funus.

2 Gravi, & vehementi. 3 Quid vis anum illam, cum ad inferos pervenerit, nuntiare de te patri tuo? 4 *In pompa funebri ferebantur inſignia honorum, quos defunctus geſſerat, & quidem inverſa, ut etiam hodie fieri ſolet, ſpolia hoſtium, ornamenta triumphalia, dona militaria, & ſimilia. Tum etiam Imagines maiorum, & totius gentis in perticis praeferebant; nec facibus parcebatur*. Nieup. Sect. VI. cap. 6.

5 Eiecit enim Roma regem Tarquinium ſuperbum, primuſque omnium conſul Romae fuit. 6 Nobilem virum non decet, tamquam mercatorem, patrimonio augendo ſtudere. 7 Sed finge eſſe nobilitatis patrimonio augendo ſtudere, nihil tibi de patrimonio ſupereſt. 8 Eſt quidem ius paternum, ſive ſcientia patris tui, non tua.

9 Sed anus haec dicet, te adeo ab iuriſprudentiae ſtudio aborrere, ut in excipiendis rutis & caeſis, quae in aedium mancipatione, ſeu venditione excipi ſolent, ne ſellam quidem paternam, in qua ius ille reſpondebat, tibi retinueris. *Ruta dicuntur diruta*. Nonius. Ruta caeſa *dicuntur*

tis quidem, & caeſis ſolium tibi paternum 1 *recepiſſe. an rei militari? qui nunquam caſtra videris. an eloquentiae? quae nulla eſt in te: &, quicquid eſt vocis ac linguae, omne in iſtum turpiſſimum calumniae quaeſtum contuliſti. Tu lucem aſpicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium eſſe conſpectu? tu illam mortuam, tu imagines ipſas non perhorreſcis? quibus non modo imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti.* Sed haec tragica, atque divina: faceta autem & urbana, innumerabilia ex una 2 concione meminiſtis. nec enim concio maior unquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quam 3 huius contra collegam in cenſura nuper, neque lepore & feſtivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrumque aſſentior, & multum facetias in dicendo prodeſſe ſaepe, & eas arte nullo modo poſſe tradi: & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuiſſe tantum, & non huius rei quoque 4 palmam, ut ceterarum, Craſſo detuliſſe. Tum Antonius, Ego vero ita feciſſem, inquit, niſi interdum in hoc Craſſo paulum inviderem. nam eſſe quamvis facetum, atque ſalſum, non nimis eſt per ſeipſum invidendum: ſed, cum omnium ſis venuſtiſſimus & urbaniſſimus, omnium graviſſimum, & ſeveriſſimum & eſſe, & videri, quod 5 iſti contigit uni, id mihi

tur quae venditor poſſeſſionis, ſui uſus gratia, concidit, ruendoque contraxit. Feſtus Pomp. *Si ruta caeſa excipiantur in venditione, ea placuit eſſe ruta, quae eruta ſunt, ut arena, creta, & ſimilia: caeſa ea eſſe, ut arbores caeſas, & carbones, & his ſimilia*. Vlp. Dig. Lib. L. tit. 16.

1 Recipere, *exceptum facere*. Nonius cap. 4. 2 Oratione ad populum habita. 3 Huius Craſſi contra Cn. Domitium. Vide Valer. Lib. IX. cap. 1. Plinium initio Lib. XVII. & Cic. in Bruto. 4 Primam laudem, primumque honorem. 5 Iſti Craſſo.

hi vix ferendum videbatur. Hic cum arriſiſſet ipſe Craſſus, Attamen, inquit Antonius, cum artem eſſe facetiarum, Iuli, negares, aperuiſti quiddam, quod praecipiendum videretur. Haberi enim dixiſti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid iocus de gravitate decerperet, quod quidem in primis a Craſſo obſervari ſolet. Sed hoc praeceptum praetermittendum eſt facetiarum, cum his nihil opus ſit. nos autem quomodo utamur, cum opus ſit, quaerimus: ut in adverſarium, & maxime ſi eius ſtultitia poterit [1] agitari, in teſtem ſtultum, cupidum, levem, ſi facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora ſunt, quae laceſſiti dicimus, quam quae priores. nam & ingenii celeritas maior eſt, quae apparet in reſpondendo, & humanitatis eſt reſponſio. Videmur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti, ut in iſta ipſa concione nihil fere dictum eſt [2] ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod eſſet ab eo obiectum, lepore magis [3] elevandum, quam contentione frangendum videretur. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur Caeſarem, qui quanquam Craſſo facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare totum nobis genus hoc iocandi, quale ſit, & unde ducatur; praeſertim cum tantam vim & utilitatem ſalis, & urbanitatis eſſe fateamur? Quid ſi, inquit Iulius, aſſentior Antonio, dicenti Nullam eſſe artem ſalis? Hic cum Sulpicius reticuiſſet, [4] Quaſi vero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de qui-

[1] Iocis, & dicacitate perſtringi, atque rideri. [2] Ab hoc Craſſo. [3] Extenuandum [4] Reprehendit Caeſaris & Antonii ſententiam, ridiculorum praecepta tradi non

bus Antonius tamdiu loquitur, ars ulla ſit. obſervatio quaedam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum quae in dicendo valent: quae ſi eloquentes facere poſſit, quis eſſet non eloquens? Quis enim haec 1 vel non facile, vel certe aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego 2 in his praeceptis hanc vim, & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, ſed ut ea, quae natura, quae ſtudio, quae exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut prava intelligamus, cum, 3 quo referenda ſint, didicerimus. Quare, Caeſar, ego quoque a te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto iocandi genere, quid ſentias, ne qua forte dicendi pars, quoniam ita voluiſtis, in hoc tali coetu, atque in tam accurato ſermone praeterita eſſe videatur Ego vero, inquit ille, quoniam 4 collectam a conviva, Craſſe, exigis, non 5 committam, ut, ſi defugerim, tibi cauſam aliquam dem recuſandi. quanquam ſoleo ſaepe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum, ſpectante Roſcio. quis enim ſeſe commovere poteſt, cuius ille vitia non videat? Sic ego nunc Craſſo audiente primum loquar de face-

tiis

non poſſe, quod nulla ſit eorum ars: ſtatuitque eodem modo de ridiculis iudicandum, ac de rebus, quae in dicendo valent, quas Antonius eſſe dixerat obſervationes.

1 *Non vel facile*. Pearce. 2 Rhetoricis. 3 Ad quod praecepti genus. 4 Pecuniam pro coena, quam Graeci συμβολὴν Latini *Symbolam* dixerunt. Eſt igitur *collecta* pecunia, vel quidquid a convivis confertur in coenam, quam dixere *collatitiam*, ſeu *collatitiam*. Iocoſa translatio, qua ſignificat Craſſum a ſe diſputationem hanc, quaſi a conviva collectam, exigere.

5 Non faciam, ut, ſi defugerim, ſicut qui nihil in coenam conferre volunt, tibi cauſam dem recuſandi diſputationem illam de rationibus eloquendi, quam a te poſtea, tanquam collectam, exigam.

tiis, & docebo 1 ſus (ut aiunt) oratorem eum, quem cum Catulus nuper audiſſet, 2 *foenum alii* aiebat, *eſſe oportere*. 3 Tum ille, Iocabatur, inquit, Catulus, praeſertim cum ita dicat ipſe, ut 4 ambroſia alendus eſſe videatur. verum te, Caeſar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed tamen defeſſus iam labore, atque itinere diſputationis, requieſcam in Caeſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno 5 deverſorio. Atqui, inquit Iulius, non nimis liberale hoſpitium meum dices: nam te in viam, ſimul ac perpaululum guſtaris, extrudam, & 6 eiiciam. Ac, ne diutius vos demorer, de omni iſto genere quid ſentiam, perbreviter exponam. De riſu quinque ſunt, quae quaerantur: unum, quid ſit: alterum, unde ſit: tertium, ſitne oratoris velle riſum movere: quartum, 7 quatenus: quintum, quae ſint genera ridiculi. Atque illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exſiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit 8 Democritus. neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet; &, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicerentur. Locus autem, & regio quaſi ridiculi (nam id

1 Docet *ſus Minervam*; proverbium in eos, qui doctiores ſe docent. 2 *Significavit alios videri Craſſo comparatos pecudes eſſe, proinde foeno paſcendos*. Turnebus. 3 Craſſus. 4 Qui cibus eſt deorum. 5 Hoſpitio. Alii, *diverſorio*. 6 Iocoſa allegoria, qua ſignificat brevem ſuam de facetiis diſputationem futuram. 7 Quantum, quo fine, qua moderatione & prudentia movendus ſit riſus. 8 Is, qui teſte Laertio, & de natura multa perſcripſit, & ſemper riſiſſe fertur.

id proxime quaeritur) turpitudine, & deformitate quadam continetur. Haec enim ridentur vel ſola, vel maxime, quae notant, & deſignant turpitudinem aliquam non turpiter. Eſt autem, ut ad illud tertium veniam, eſt plane oratoris movere riſum; vel quod ipſa hilaritas benevolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt: vel quod admirantur omnes acumen uno ſaepe in verbo poſitum, maxime reſpondentis, nonnunquam etiam laceſſentis: vel quod frangit adverſarium, quod impedit, quod [1] elevat, quod deterret, quod refutat; vel quod ipſum oratorem politum eſſe hominem ſignificat, quod eruditum, quod urbanum, maximeque quod triſtitiam, ac ſeveritatem mitigat, & relaxat, odioſaſque res ſaepe, quas argumentis dilui non facile eſt, ioco, riſuque diſſolvit. Quatenus autem ſint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum eſt, id quod in quarto loco quaerendi poſueramus. nam nec inſignis improbitas, & ſcelere iuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. facinoroſos maiore quadam vi, quam ridiculi, vulnerari volunt: miſeros illudi nolunt, niſi ſe forte iactant. Parcendum eſt autem maxime [2] caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur. Haec igitur adhibenda eſt primum in iocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quae neque odio magno, neque miſericordia maximâ digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quae ſunt in vita hominum neque carorum, neque calamitoſorum, neque eorum, qui ob facinus ad ſupplicium rapiendi videntur; eaque belle agitata ridentur. Eſt etiam deformitatis, & corporis vitiorum ſatis bella materies ad iocandum. Sed

1 Adverſarii auctoritatem, ſi qua eſt, diminuit, atque attenuat. 2 Hominibus, qui cari ſunt, & fere ab omnibus diliguntur.

Sed quaerimus idem, quod in ceteris rebus maxime quaerendum eſt, quatenus. In quo non modo illud praecipitur, 1 ne quid inſulſe, ſed etiam ſi quid perridicule poſſis: vitandum eſt oratori utrumque, ne aut 2 ſcurrilis iocus ſit, aut 3 mimicus. Quae cuiuſmodi ſint, facilius iam intelligemus, cum ad ipſa ridiculorum genera venerimus. Duo enim ſunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, ſi quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Craſſe, in 4 Memmium, *comediſſe eum lacertum Largii*, cum eſſet cum eo 5 Tarracinae de amicula rixatus, 6 ſalſa, attamen a te ipſo ficta tota oratio. addidiſti clauſulam, tota Tarracina, tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe literas, tria LLL. duo MM. Cum quaereres, id 7 quid eſſet, ſenem tibi quendam oppidanum dixiſſe, *Lacerat Lacertum Largii Mordax Memmius*. Perſpicitis, hoc genus quam ſit facetum, quam elegans, quam oratorium, ſive habeas vere, quod narrare poſſis, quod tamen eſt mendaciunculis adſpergendum, ſive fingas. Eſt autem haec huius generis virtus, ut ita facta demonſtres, ut mores eius, de quo narres, ut ſermo,

ut

1 Ne quid ſine ſale, & venuſtate dicas. 2 Foedus, & inſulſus. 3 Citra decorum, & dignitatem. 4 *Tum etiam C. & L. Memmii fuerunt, oratores mediocres, accuſatores acres, atque acerbi. itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non ſaepe dixerunt.* Cic. in Bruto cap. 36. Craſſus itaque, ut C. Memmium, hominem acrem atque mordacem, facete perſtringeret, finxit in quadam cauſa eum cum Largio de muliercula quadam, communi amica, rixantem, mordacitate ſua rivali Largio lacertum morſu laceraſſe. 5 In oppido Volſcorum, quod alio nomine Anxur appellatur. 6 Alii, *ſalſa tota, ac tamen a te ipſo ficta narratio*. 7 Quid quinque illae literae ſignificarent.

ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. In re eſt item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione ſumi ſolet, ut idem Craſſus, 1 *Per tuam nobilitatem, per veſtram familiam*. Quid aliud fuit, in quo concio rideret, niſi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas ſtatuas* vero cum dixit, & extento brachio paululum etiam 2 de geſtu addidit, vehementius riſimus. Ex hoc genere eſt illa Roſciana imitatio ſenis, 3 *Tibi ego, Antipho, has ſero*, inquit. *ſenium eſt, cum audio*. Atque ita eſt totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautiſſime tractandum ſit. Mimorum eſt enim 4 ethologorum, ſi nimia eſt imitatio, ſicut obſcoenitas. orator ſurripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quam videat: praeſtet idem ingenuitatem

1 Cum haec verba Craſſus dicebat vultu, ac voce quendam, fortaſſe Domitium collegam, imitabatur, qui nobilitatem, & familiam ſuam, maiorumque ſuorum ſtatuas gloriosius iactitabat. 2 Domitii, vel eius, quem iocoſe Craſſus imitabatur. 3 Dicit Roſcius ſibi videri, cum audit ſenem illum, de quo tum in ſcena ſermo erat, dicentem verba illa: *Tibi* adoleſcenti, *Antipho*, non mihi iam ſeni, *has* arbores *ſero*, non iam ſenem, ſed ſenectutem ipſam audire. Turnebus ita verſum hunc legit, & interpretatur: *tibi ego, Antipho, aſſero, ſenium eſſe cum audio*: hoc eſt, iſta cum tua facta, Antipho, audio, tibi aſſero, taedium & moleſtiam magnam mihi eſſe. Pearce Craſſo tribuit verba illa, *Senium eſt, cum audio*, ut velit, ita perfectam eſſe illam Roſcianam ſenis tuſſientis, & fracta voce ac tremula utentis imitationem, ut non hiſtrionem imitantem ſenem, ſed ſenectutem ipſam videretur audire. Paulus Manutius ita edidit: *Tibi ego Antipho has ſero, inquit. Senium eſt, cum audio*. 4 Eorum qui geſtu, ac vocis ſono mores hominum exprimunt. Graece mimi dicuntur ἠθόλογοι *ethologi*. ἦθος, *mos*: λόγος, *ſermo*.

tem, & ruborem ſuum, verborum turpitudine, & rerum obſcoenitate vitanda. Ergo haec duo genera ſunt eius ridiculi, quod in re poſitum eſt: quae ſunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus deſcribuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales ſunt, intelligantur: aut, imitatione brevi iniecta, in aliquo inſigni ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum eſt id, quod verbi, aut ſententiae quodam acumine movetur: ſed ut in illo ſuperiore genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda eſt mimorum ethologorum ſimilitudo; ſic in hoc, ſcurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. 1 Quî igitur diſtinguemus a Craſſo, a Catulo, a ceteris familiarem veſtrum, Granium, aut Vargulam, amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: ſunt enim dicaces: 2 Granio quidem nemo dicacior. 3 Hoc, opinor, primum, ne, quotieſcunque potuerit dictum dici, neceſſe habeamus dicere. 4 Puſillus teſtis proceſſit. *Licet*, inquit, *rogare*,

1 Qua ratione igitur diſtinguemus, ſeu quodnam diſcrimen ſtatuemus inter dicacitatem Craſſi, Catuli, ceterorumque hominum humaniſſimorum, & dicacitatem Granii, aut Vargulae, hominum ineptiſſimorum? Dicaces enim ſunt illi, atque iſti. 2 Vide Cic. in Bruto cap. 46. 3 Primum diſcrimen eſt inter ſcurrilem, & liberalem dicacitatem, quod illa, quotieſcunque poteſt dictum aliquod ſalſum dici, leviter effundit, iſta vero continet, habetque loci, temporis, perſonarumque rationem. *Hoc, opinor, primum*, ad ſcurrilem dicacitatem vitandam; eſt, *ne* &c. 4 Exemplum eſt ſcurrilis dicacitatis Philippi, qui cauſam agens, cum teſtis quidam ſtatura puſillus ab adverſario productus, ut coram iudicibus interrogaretur, in medium proceſſiſſet, licet, inquit, teſtem hunc interrogare?

gare, Philippus? Tum 1 quaeſitor properans, *Modo breviter*. Hîc ille, *Non accuſabis; perpuſillum rogabo*. Ridicule. Sed ſedebat iudex L. Aurifex, brevior etiam, quam ipſe teſtis. omnis eſt riſus in iudicem converſus. viſum eſt totum ſcurrile iudicium. Ergo haec, quae cadere poſſunt in quos nolis, quamvis ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia. Vt iſte, qui ſe vult dicacem, & mehercule eſt Appius, ſed nonnunquam in hoc vitium ſcurrile delabitur. *Coenabo*, inquit, *apud te*, huic 2 luſco, familiari meo, C. Sextio. 3 *uni enim locum eſſe video*. Eſt hoc ſcurrile, & quod ſine cauſa laceſſivit: & tamen id dixit, quod in omnes luſcos conveniret. Ea, quia meditata putantur eſſe, minus ridentur. Illud egregium 4 Sextii, & ex tempore, 5 *Manus lava*, inquit, *& coena*. Temporis igitur ratio, & ipſius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum diſtinguet oratorem a ſcurra: &, quod nos cum cauſa dicimus, non ut ridiculi videamur, ſed ut proficiamus aliquid, 6 illi totum diem, & ſine cauſa. Quid enim eſt Vargula 7 aſſecutus, cum eum 8 candidatus A. Sempronius cum Marco ſuo fratre 9 complexus eſſet; 10 *Puer, abige muſcas*. Riſum quaeſivit, qui eſt, mea

1 Iudex quaeſtionis, qui properabat, dummodo, inquit, breviter te expedias. Tunc Philippus: non accuſabis me, quod ſim prolixus, *perpuſillum rogabo*. locus eſt in ambiguitate vocis *perpuſillum*, qua & ſtatura breviſſimum, & valde parum ſe interrogaturum ſignificavit. 2 Qui uno oculo captus erat. 3 Alluſit ad locum oculo vacuum. 4 Qui ab Appio fuerat laceſſitus. 5 Quo dicto Appium depeculatorem, & furem denotavit. 6 Scurrae. 7 Quid profecit, praeter famam ſcurrilitatis? 8 Qui magiſtratum petebant candidati dicti, quod toga candida uterentur. 9 Officii gratia, ſuffragium ab eo petens. 10 Quo dicto Vargula petitores illos leves, & moleſtos ſignificavit.

mea ſententia, vel tenuiſſimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia, & gravitate moderabimur: quarum utinam artem aliquam haberemus! ſed domina natura eſt. Nunc exponamus genera ipſa ſummatim, quae riſum maxime moveant. Haec igitur ſit prima partitio, quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime autem homines delectari, ſi quando riſus coniuncte re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoſcunque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iiſdem locis fere etiam graves ſententias poſſe duci. tantum intereſt, quod gravitas honeſtis in rebus ſevere, iocus in turpiculis & quaſi deformibus ponitur: velut in iiſdem verbis & laudare frugi ſervum poſſumus, &, ſi eſt nequam, iocari. Ridiculum eſt illud 1 Neronianum vetus in furace ſervo, 2 *Solum eſſe, cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum:* quod idem in bono ſervo 3 dici ſolet; ſed hoc iiſdem etiam verbis. Ex iiſdem autem locis 4 omnia naſcuntur. Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rempub. accepto, & ob eam cauſam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotieſcunque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem:* praeclarum & grave eſt. Quod Calvino Glaucia claudicanti, 5 *Vbi eſt vetus illud? num claudicas? at hic clodicat:* hoc ridiculum

1 Vetus illud dictum Neronis, *illius*, inquit Turnebus, *ut reor*, *Neronis*, *qui res adverſus Annibalem geſſit*. 2 Eum ſervum ſolum eſſe, cui domi nihil annulo ſit obſignatum, nihil ſera occluſum. 3 Alii, *dici ſolet*, *& hoc*. 4 Seria nimirum, & faceta. 5 Vbi eſt, inquit Glaucia, vetus illud *adagium*, *num claudicas?* quod in homines minime rectos, & vitioſos dici ſolebat. *At hic* Calvinus *clodicat*, id eſt, claudicat non tam pede, quam animo.

culum eſt; & 1 utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, eſt ductum. *Quid hoc 2 Naevio ignavius?* ſevere Scipio. At in male olentem, 3 *Video me a te circumveniri*, ſubridicule Philippus. At utrumque genus continet verbi ad literam immutati ſimilitudo. Ex ambiguo dicta, vel argutiſſima putantur; ſed non ſemper in ioco, ſaepe etiam in gravitate verſantur. Africano illi maiori, 4 coronam ſibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea ſaepius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *ſi non convenit*. 5 *caput enim magnum eſt:* laudabile & honeſtum. At ex eodem genere eſt: 6 *Calvus ſatis eſt; quod dicit*

1 Et illud matris dictum in Spurio Carvilio, & hoc Glauciae in Calvino. 2 Iocoſe dictum ex paranomaſia. 3 Iocum hunc ita expreſſit Gruterus ex ſeptem Codd. Pall., & ex editione prima. Sed cum nulla ſit ioco paranomaſia, ex qua ridiculum exoriri vult Caeſar, nonnulli ita reſtituerunt: *Video me a te non conveniri, ſed circumveniri*. Vt ſenſus ſit: ita Philippum male olentem illum hominem moleſte ferre, ut ab eo non conveniri, ſed opprimi diceret. 4 E floribus. *Coronas ſutiles Saliorum ſacris invenimus, & ſolennes coenis*. Plin. Lib. XXI. cap. 3. 5 Ambiguum eſt: ſignificare enim poteſt & capitis, quae pars eſt corporis, & animi magnitudinem. 6 Hic Calvum eſſe nomen proprium non cenſet Turnebus, ſed appellativum, & pro homine fallace accipit. *ſi quis tamen*, inquit Turnebus, *calvum nomen proprium, quod verum non puto, cenſeat, eandem ſervare poterit ambiguitatem. Satis eſt, quod parum loquatur, & parum ſit eloquens, ne nos fallat verbis, homo praeſertim ineptus & moleſtus*. Camerarius, adſtipulante vetuſtiſſimae editionis libro, ita legendum exiſtimat: *At ex eodem genere eſt Calvus: ſatis eſt, quod didicit parum. Ne multa? Nullum genus &c.* Strebaeus tandem haec habet: *Ex ambiguo eſt illud Calvi* (*opinor Cor. Licinium Calvum*

eit parum. 1 Ne multa: nullum genus eſt ioci, quo non ex eodem ſevera & gravia ſumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, non eſſe omnia ridicula 2 faceta. Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quam 3 Sannio eſt? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipſo. ſalſum hunc poſſum dicere, atque ita, non ut eiuſmodi oratorem eſſe velim, ſed ut mimum. Quare primum genus hoc, quod riſum vel maxime movet, 4 non eſt noſtrum, 5 moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicio-

vum ſignificari) ſatis eſt quod dicit. *Calvus cum audiret oratorem malum, ſterilem & ieiunum, aut hominem ineptum, & verborum paucorum, iocatus eſt his verbis*. Satis eſt quod dicit. *Ambiguum eſt*. Satis eſt, *aut enim ſatis quod dicit, ad demonſtrandas hominis ineptias, quem melius ſit tacere, quam plura loqui*: *aut* ſatis eſt quod dicit, *pro eo quod eſt, ſat copioſum eſt quod dicit. Hoc ridiculum ita confuſum eſt a quibuſdam per imperitiam, ut Calvus non tanquam ſalis auctor, ſed is de quo id dictum ſit, eſſe videatur. Id effecit ſententiae obſcuritas: Verba Ciceronis ſic accipe: Ex eodem genere quod eſt ambiguum, Calvus hoc ridiculum duxit*, Satis eſt quod dixit. *Parum ne multa ſunt exempla ad probandum ex iiſdem locis ioca & ſevera ac gravia ſumi? Multa ſane. Nullum genus &c.*

1 Ne multa proferam huius generis exempla, ſeu ne multa dicam. 2 Venuſta, decora, liberalia; ſunt enim & ridicula ſcurrilia. 3 Scurra, fatuus, ineptus, qui quovis modo riſum movere nititur. *Sanniones dicuntur a Sanniis, qui ſunt in dictis fatui, & in motibus, & in ſcenis, quos μωρὺς, vocant Graeci*. Nonius Marcellus cap. 1. Turnebus *a Sannis*, non *a Sanniis* legendum putat in Nonio, quemadmodum & *in moribus*, non *in motibus*. Ab Euſtathio enim deducit eos ita dictos. a Sannis populis Aſiae, quos poſtea Graeci *Tzanos* vocarunt, qui moribus erant barbaris, & incultis, ac proinde inſulſis, & inſcitis. 4 Non eſt oratoris. 5 Suſtinere perſonam faſtidioſi hominis, ſeu difficilis,

ciosum, gloriosum, stultum. 1 naturae ridentur ipsae, quas personas agitare solemus, non sustinere. 2 Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis tantum licet 3 furtim, si quando, & cursim. 4 Alterum minime est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, 5 obscoenitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio 6 loco, facetiae reliquae sunt, quae aut in re, ut ante divisi, positae videntur esse, aut in verbo. Nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem. Ambigua sunt in primis 7 acuta, atque in verbo posita, non in re: sed non saepe magnum risum movent, 8 magis ut belle, & literate dicta laudantur: ut in illum Titium, qui cum studiose pila luderet, & idem 9 signa sacra noctu frangere putaretur, 10 gregalesque eum in 11 campum non venisse requirerent, excusavit Vespa Terentius, quod eum 12 *brachium fregisse* diceret. Ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

1 *Quid?*

1 Non enim sales huiusmodi orationis, sed naturae ipsae ridentur eorum, quorum personas facetis potius dictis perstringere debet orator, non sustinere. 2 Secundum genus est imitatione, non deformitate naturae admodum ridiculum. 3 Id est, modice & occulte, si quando licet, & breviter. 4 Continua enim oratione, & palam alios imitari minime oratorem decet. Pearce legit, *aliter enim*, quod planam facit sententiam. 5 Vel verborum, vel gestuum. 6 Lambinus, *ioco*. 7 Ingenii acumen ostendunt. 8 Potius ut eleganter, & erudite dicta laudantur. 9 Deorum simulacra. 10 Socii, collusores. 11 In campum Martium, ubi iuventus Romana cum aliis ludis, tum pila se exercebat. Alii longe melius: *gregalesque, cum in campum non venisset, requirerent*. 12 Potest accipi & sibi ipsi, & simulacro.

1 *Quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.*

Vt tuus amicus, Craſſe, Granius, 2 *non eſſe ſextantis.*

Et, ſi quaeritis, is, qui appellatur dicax, 3 hoc gene-

P

1 Cum Lucilii ſatyrae non exſtent, nemo facile iocum hunc interpretabitur. Plura in hunc iocum Turnebus, & Ianus Parrhaſius excogitarunt ingenioſa potius, quam vera. Ceterum, ſi *confixum facere* pro *configere*, ut, *miſſum facere* pro *mittere*, accipimus, ſuſpicari quis poſſet hoc Africani ambiguum, & ad maledicta Decii viri acerrimi, & ad telorum vulnera eſſe referendum, quaſi dicere alius quiſpiam voluerit: Quid? Num vis, o Deci, Nuculam hominem configere? Quo quidem ſenſu uſus eſt ambiguo; nam confixum facimus mucrone, aut alia re, & ſignificamus verbis aliquem exagitare. 2 *In ambiguo iocatus eſt Granius ille ſcurra Craſſi amicus, de quo ſupra facta eſt mentio. Quidam laudibus ferebatur ut magni pretii vir, aut certe Granio praecone vel homo vel res venierat in auctione. Hoc enim eſt officium praeconum, res proclamare venales. Cum magnum pretium videretur, dixit Granius,* Non eſt ſextantis. *Hoc verbum ſi coniuncte pronunciatur; ſignificat tertiam partem aſſis, id eſt, uncias duas, quod in re pecuniaria minimum eſt; Si ſeparate, ſignat ſex tantae magnitudinis & bonitatis, quantae illud eſt, de quo agitur. Vendas igitur ſervum pretio ſummo:* non eſt ſex tantis, *id eſt, non aequiparatur ſex aliis eiuſdem pretii atque momenti*. Strebaeus. *Iocus eſt ex ambiguo. dicitur enim* non eſſe ſextantis, *quod pluris eſt, id eſt, quod eſt magni pretii: &* non eſſe ſextantis *etiam dicitur, quod minoris eſt, id eſt, quod nullius prope pretii. Nam non putem diduci & diſtrahi verbum debere, ut ſex tantis dicatur, quo fere modo interpretantur. Sic illuſit hominem nihili Granius, cum eum laudare videretur. pretium enim in hominibus dicebant orta conſuetudine ab emptione ſervorum*. Turnebus. 3 In ambiguis.

genere maxime excellit: ſed riſus movent alia majores. Ambiguum per ſeipſum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingenioſi enim videtur, vim verbi 1 in aliud, atque ceteri accipiant, poſſe ducere: ſed admirationem magis, quam riſum movet, 2 niſi ſi quando incidit in aliud genus ridiculi. Quae genera percurram equidem: ſed ſcitis eſſe notiſſimum ridiculi 3 genus, cum aliud exſpectamus, aliud dicitur. hîc nobiſmetipſis noſter error riſum movet. quod ſi admixtum eſt etiam ambiguum, fit ſalſius; 4 ut apud Naevium videtur eſſe miſericors ille, qui iudicatum duci videt, percunctatus ita,

5 *Quanti addictus? mille nummum.*

Si addidiſſet tantummodo, *Ducas licet*; eſſet illud genus ridiculi praeter exſpectationem; ſed quia addidit,

Nihil addo, ducas licet:

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, ſalſiſſimus. Hoc tum eſt venu-

1 In aliam ſignificationem. 2 Niſi ſi quando eſt *ambiguum mixtum*. 3 Quod eſt, inexpectatum a Graecis ἀπροσδόκητον dictum. 4 Naevius poeta comicus refert quendam aere alieno oppreſſum, in ius a creditore vocatum fuiſſe; cumque ſolvendo non eſſet, lege XII. Tabularum creditori fuiſſe addictum, ſeu damnatum ad ſerviendum foeneratori, donec omne illi debitum perſolviſſet. Cum duceretur in nexorum ſervitutem, quendam, tamquam miſericordia motum, quod eum *judicatum*, hoc eſt damnatum duci videret, ita ductores interrogaſſe? 5 Hoc eſt, quanta debetur pecunia creditori, cui hic miſer traditur? Cui ductores addictum eſſe responderunt pretio *mille* ſeſtertium *nummum*. Tunc rogator *nihil addo*, inquit, quod eſt ambiguum, vel nihil addo verborum, vel nihil addo ad ſummam quam debet; *ducas licet*, potes nimirum ducere illum creditori; quod inexpectatum; videbatur enim voluiſſe aut promiſſa, aut ſoluta ſumma judicatum illum liberare.

nuſtiſſimum, cum in altercatione arripitur ab adverſario verbum, & ex eo, 1 ut a Catulo in Philippum, in eum ipſum aliquid, qui laceſſivit, infligitur. Sed cum plura ſint ambigui genera, 2 de quibus eſt doctrina quaedam ſubtilior, attendere & aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quae ſint frigidiora, vitemus, (etenim cavendum eſt, ne 3 arceſſitum dictum putetur) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus eſt, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera poſitum, Graeci vocant 4 παρονομασίαν 5, ut *Nobiliorem, mobiliorem* Cato: aut, ut 6 idem cum cuidam dixiſſet, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit* 7 *de? Immo vero*, inquit, *Quid opus fuit te?* aut eiuſdem reſponſio illa, 8 *Si tu & adverſus, & averſus impudicus es*. Etiam 9 interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, 10 Nummium diviſorem,

P 2 ut

1 Vide quae ſupra dicta ſunt. 2 *Sunt qui arbitrantur ad hanc cauſam tractandam vehementer pertinere cognitionem amphibologiarum, eam, quae a dialecticis profertur*. Ad Herennium. 3 A remotis petitum. 4 παρονομασίαν Paronomaſiam, nominum ſimilitudinem. 5 *Honorem tamen poetis non fuiſſe declarat oratio Catonis, in qua obiecit, ut probrum, M. Fulvio Nobiliori; quod is in provinciam poetas duxiſſet. duxerat autem conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus, Ennium*. Cic. Tuſc. 1. Cum itaque Cato Fulvium *Nobiliorem*, *mobiliorem* dixit, ducto a paranomaſia ioco, eius levitatem notavit. 6 Idem Cato. 7 Quaſi *eamus ambulatum* dicere Latine magis debuiſſet. 8 *Obiicit obſcoenitatem oris, cum adverſum dicit, & muliebria cum averſum*. Turnebus. 9 Quae Graecis ἐτυμολογία, Latinis eſt *etymologia*. 10 *Nummius diviſor*, id eſt, qui acceptos a candidatis nummos tribubus diſtribuebat, quod ſaepe vetitum fuit. Cicero ad Atticum Lib. 1. epiſt. 18. C. Herennium *potes noſſe: tribulis enim tuus eſt*; &

Se-

ut Neoptolemum ad Troiam, ſic illum in campo Martio nomen inveniſſe. Atque haec omnia verbo continentur. Saepe etiam verſus facete interponitur, vel ut eſt, vel paululum immutatus, aut aliqua pars verſus, 1 ut Statius Scauro ſtomachanti; 2 ex quo ſunt nonnulli, qui tuam legem de civitate natam, Craſſe, dicant:

3 St, tacete, quid hoc clamoris? 4 quibus nec mater, nec pater,
Tanta confidentia eſtis? auferte iſtam enim ſuperbiam.

Nam in 5 Caelio ſane etiam ad cauſam utile fuit tuum

Sextus, pater eius, nummos vobis dividere ſolebat. Dixit itaque Caeſar *Nummium diviſorem* nomen ſuum in campo Martio, ubi nummos diſtribuebat, inveniſſe, quaſi *Nummius* a *nummis* fuiſſet appellatus, quemadmodum Pyrrhus in Graecorum caſtris ad Troiam Neoptolemi nomen obtinuit, quod admodum iuvenis ad bellum veniſſet. Eſt enim Νεοπτόλεμος dictus a *νέος novus*, & *πολέμῳ bello*.

1 Statius M Aemilio Scauro ſtomachanti, ſive excandeſcenti, & in quadam cauſa ardentius clamanti verſibus illis ex quodam poeta comico prolatis, paupertatem patris obiecit, qui licet patritius, carbonariam tamen exercuerat. 2 Ex quo Aemilio Scauro, vel perſuadente, vel occaſionem praebente nonnulli ſunt, qui dicant natam legem a latoribus Licinio Craſſo, & Mucio Scaevola *Liciniam & Muciam* dictam de civibus regundis, qua iubebatur ut omnes exquilini & externi redigerentur in ius ſuae civitatis. 3 *St*, nota eſt ſilentii, ſeu imperantis ſilentium, frequenter a Plauto, & Terentio uſurpata. 4 Quae verba Statius in alium ſenſum a poetae mente detorquebat, ut nimirum Scauro parentes miſerrimos fuiſſe obiiceret.

5 In Caelio teſte refutando. Antonius cenſor cauſam dixit de ambitu a M. Duronio accuſatus. Caelius teſtis pecuniam, qua corrupta eſſent ab Antonio ſuffragia, a ſe profectam dicebat. Cum autem Caelio filius eſſet voluptatibus deditus, Antonius, abeunte iam Caelio, verſum illum

pro-

tuum illud, Antoni, cum ille a ſe pecuniam profectam diceret teſtis, & haberet filium delicatiorem: abeunte iam illo,

Sentin' ſenem eſſe tactum triginta minis?

In hoc genus conjiciuntur proverbia: ut illud Scipionis, cum 1 Aſellus omnes provincias 2 ſtipendia merentem ſe peragraſſe gloriaretur, 3 *Agas aſellum*, & cetera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non poſſunt retinere eandem venuſtatem, non in re, ſed in verbis poſita ducantur. Eſt etiam in verbo poſitum non inſulſum genus, ex eo, cum ad verbum, non ad ſententiam rem accipere videare: ex quo uno genere totus eſt Tutor, mimus vetus, 4 oppido ridiculus. Sed abeo a mimis; tantum genus huius ridiculi 5 inſigni aliqua, & nota re notari volo. Eſt autem ex hoc genere illud, quod tu, Craſſe, nuper ei, qui te 6 rogaſſet, 7 non tibi mo-

le-

produxit, quo Caelii pecuniam potius filii voluptatibus, quam corrumpendis ſuffragiis inſerviſſe, ſatis acute & opportune ſignificavit. *Sentiſne ſenem tactum*, ſive circumventum, deceptum *fuiſſe* a filio *triginta minis?*

1 Claudius cognomento Aſellus. 2 Sub imperatorum ſtipendiis militantem. 3 Ducas aſinum. Integra huius proverbii ſententia minime ad nos pervenit. Turnebus ita perficit: *Agas aſellum, ſi bovem agere non queas*. Quo proverbio, inquit Turnebus, *monemur, ut ſi bubulci eſſe non poſſimus, nec queamus vel plauſtrum, vel aratrum ducere, aſinarii ſimus ſaltem. Significavit ab imperatoribus eum inopia meliorum ductum fuiſſe, nec tam ductum militem ab imperatore, quam aſinum ab agaſone actum eſſe*. Strebaeus ducta a prima Horatii ſatyra coniectura ita ſuppleri poſſe ſuſpicatur: *Agas aſellum, curſum non docebitur*. Vt ſenſus ſit, *cum ſis aſellus tardior, tot provincias populi Romani bello peragrare non potuiſti*. 4 Valde. 5 Illuſtri aliquo & inſigni veſtigio eloquentiae liberalis. 6 Interrogaſſet. 7 Non inficiando, ſed interrogando dixit illud

leſtus eſſet futurus, ſi ad te bene ante lucem veniſſet: *Tu vero*, inquiſti, *moleſtus non eris: Iubebis igitur te*, inquit, 1 *ſuſcitari?* & tu, *Certe negaras te moleſtum futurum*. 2 Ex eodem hoc vetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum M. Scipionem cum ex centuria ſua renuntiaret Acidinum Cos. praecoque dixiſſet, *Dic de L. Manlio*: *Virum bonum* 3 inquit *egregiumque civem eſſe arbitror*. 4 Ridicule etiam illud L. Porcius Naſica cenſori Cato-

lud *non* percontator, ut ſenſus eſſet: Non ſum tibi, Craſſe, moleſtus futurus, ſi ad te multo ante lucem venero? Quod Craſſus poſtea non quaſi interrogando, ſed quaſi inficiando dictum accepit, verba, non ſententiam ſecutus, cum dixit, *certe negaras te moleſtum futurum*; non enim ille dicendo *non tibi moleſtus ſum futurus* negaverat, ſed interrogaverat.

1 Vel a ſervis & familiaribus tuis, vel a me. 2 Ex eodem hoc ridiculi genere eſt vetus illud M. Scipionis Maluginenſis reſponſum, qui cum in comitiis centuriatis, in quibus conſules creabantur, tanquam ſuae centuriae praefectus renuntiaret ei, qui comitia habebat, quem ſua centuria conſulem eligeret, non *L. Manlium Acidinum*, ſed tantum *Acidinum* dixit. Praeco, qui, cuius eſſet id nominis forte ignorabat, Maluginenſem rogavit, ut diceret, quid de *L. Manlio* centuria ſua cenſuiſſet. Cui tum Maluginenſis tanquam non de renunciatione, ſed de Manlii moribus interroganti reſpondit, eum ſibi *virum bonum*, *egregiumque civem* videri. Cum tamen dicere debuiſſet L. Manlium eum eſſe Acidinum, quem centuria ſua conſulem renunciabat. Quod reſponſum eo feſtivius fuit, quia verba illa vulgo de candidatis uſurpari ſolebant. Seneca: *Et ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus*. 3 *Inconſequens eſt oratio, aut legendum eſt*, inquiſſe, *quod refugiendum non eſt, praeſertim cum* inquiſti *paulo ante dixerit*. Turnebus. 4 Cato Cenſor L. Porcium Naſicam in cenſu interrogavit, *an uxorem haberet?* Verba illa *ex tui animi ſententia*.

toni, cum ille, *Ex tui animi ſententia tu uxorem habes? Non hercule*, inquit, *ex mei animi ſententia*. Haec aut frigida ſunt, aut tum falſa, cum aliud eſt expectatum. natura enim nos (ut ante dixi) noſter delectat error: ex quo, cum quaſi decepti ſumus exſpectatione, ridemus. In verbis etiam illa ſunt, quae aut 1 ex immutata oratione ducuntur, aut 2 ex unius verbi translatione, aut 3 ex inverſione verborum. Ex immutatione, ut olim Ruſca 4 cum legem ferret annalem, 5 diſſuaſor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, ſi contra te dixero, mihi male dicturus es, ut ceteris feciſti? 6 Ut ſementem feceris, ita metes*, inquit. Ex translatione autem, ut cum Scipio ille maior Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, 7 *turmales* dixit *diſplicere*. 8 Invertuntur au-

tia hoc loco valent, *dic bona fide, intra bona fide*. Cenſori Naſica reſpondit: uxorem habeo, *non hercule ex animi mei ſententia*, id eſt, ex voto meo, qualem volo. Eadem verba in alium ſenſum detorta. Vide Lipſium Var. lect. Lib. 1. cap. 1.

1 Ex allegoria. 2 Ex metaphora. 3 Ex Ironia.

4 Annalem legem a L. Iulio tribuno plebis, non a M. Pinario Ruſca, latam fuiſſe ſcribit Livius. *Eo anno rogatio primum lata eſt ab L. Iulio trib. plebis, quot annos nati quemque magiſtratum peterent caperentque: inde cognomen familiae inditum, ut Annales appellarentur*. Feſto *Annaria. Annaria lex dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magiſtratus capiendi*. 5 Legis diſſuaſor. 6 Hoc eſt, ſi mihi maledices, ego & tibi. 7 Metaphora a turmalibus equitibus ad ſtatuas equeſtres: turmae enim ſunt equitum. Hoc dicto Scipio ſtatuam ſibi in turba cum ſtatuis ceterorum imperatorum diſplicere ſignificavit.

8 Inverti dicuntur verba, cum inverſo ſenſu accipiuntur, atque dicuntur; neque recta, ſed inverſa illorum ſignificatio accipitur, ut in hoc ioco Craſſus deformem Lamiam, *pulcellum*, ſeu *pulchellum*, indiſertum, diſertum dixit.

autem verba, ut Craſſus apud M. Perpennam iudicem, pro Aculeone cum diceret, 1 aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Helvius Lamia, deformis, ut noſtis, qui cum 2 interpellaret odioſe: *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Craſſus. Cum eſſet arriſum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipſe fingere: ingenium potui*. Dum hic, *Audiamus*, inquit, *diſertum*. multo etiam arriſum eſt vehementius. Sunt etiam illa venuſta, ut in gravibus ſententiis, ſic in facetiis. Dixi enim dudum, materiam aliam eſſe ioci, aliam ſeveritatis: gravium autem, & iocorum unam 3 eſſe rationem. Ornant igitur imprimis orationem verba 4 relata contrarie: quod idem genus ſaepe eſt etiam facetum, 5 ut Ser. ille Galba, cum iudices L. Scribonio tribuno plebis 6 ferret familiares ſuos, & dixiſſet Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? Cum tu*, inquit, *de cubiculo alieno*. A quo genere ne illud quidem plurimum diſtat, quod 7 Glau-

1 Dicebat contra Aculeonem pro Gratidiano. 2 Dicentem Craſſum odioſe interrumperet. 3 Eoſdem eſſe locos, ut dixerat ſupra. 4 Id eſt, contraria. 5 Galba a Scribonio Libone accuſatus cum ſe defenderet, tandem adverſario Liboni, tanquam ſuae cauſae fidens, iudices obtulit, qui tamen ſibi erant familiariſſimi, quibuſcum Galba ſolitus erat epulari. Vt Libo eos ſibi iudices offerri vidit, *Quando tandem, Galba*, inquit, *de triclinio tuo exibis?* id eſt, de coenaculo. cui Galba, *cum tu*, inquit, *de cubiculo alieno*, quo dicto Liboni gulam obiicienti, adulteria & libidines Galba obiecit. Verba relata contrarie ſunt, *de triclinio tuo*: *de cubiculo alieno*. 6 Scribonio offerret, quos, ſi videretur, eligeret. 7 Metellus Numidicus unus extitit, qui ire in exilium maluit, quam iurare in verba Apuleii Saturnini Graccanas leges aſſerentis. Amici, antequam Rhodum proficiſceretur, cum frequentes conveniebant in Colle Palatino, ubi Metellorum erat domus, & vim, ut

Glaucia Metello, *Villam in Tiburte habes*, *cortem in palatio*. Ac verborum quidem genera quae eſſent faceta, dixiſſe me puto: rerum plura ſunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur, in quibus eſt narratio: res ſane difficilis. Exprimenda enim ſunt, & ponenda ante oculos ea, quae videantur & veriſimilia, quod eſt proprium narrationis, & quae ſint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cuius exemplum, ut breviſſimum, ſit ſane illud, quod ante poſui, Craſſi de Memmio. Et ad hoc genus adſcribamus etiam narrationes [1] apologorum. Trahitur etiam aliquid ex hiſtoria, ut, cum Sex. Titius [2] ſe Caſſandram eſſe diceret, *Multos*, inquit Antonius, *poſſum tuos* [3] *Aiaces Oileos nominare*. Eſt etiam ex ſimilitudine; [4] quae aut collationem habet, aut tanquam imaginem. Collationem: ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, cum innumerabilem Magio praefecto pecuniam dixiſſet [5] datam, idque [6] Scaurus

ut optimum civem defenderent, inferre parati erant. Glaucia Metello infeſtus, & Saturnino amicus, dixit Metello. *Villam in Tiburte habes, cortem in Palatio: cortem* dixit, cohortem autem hominum intellexit. A *corte* enim dicta eſt *cohors*. Verba autem contrarie relata, ſive antitheta ſunt, quod cum cors villae ſit, non domus, eam in Palatio habere dixit, quam habere debuiſſet in villa. Vide Lipſium Lib. II. Var. Lect.

1 Fabularum. 2 Quod nimirum, aeque ac Caſſandra, futura praediceret, nec fides dictis ſuis haberetur. *Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris ,, Ora dei iuſſu, non unquam credita Teucris*. Virg. 2. Aeneid. 3 Aiax Oilei filius, capta Troia, Caſſandram in templo Minervae conſtupravit.

4 Quae aut res diverſas, in aliquo tamen ſimiles, inter ſe confert; aut non confert modo, ſed etiam ſubiicit animis noſtris quandam rerum tanquam imaginem. 5 A Piſone. 6 Scaurus Piſonis patronus paupertate Magii id teſtimonium refelleret. Non enim tam pauper eſſe potuiſſet Magius, ſi innumerabilem a Piſone pecuniam accepiſſet.

rus tenuitate Magii redargueret: 1 *Erras*, inquit, *Scaure. 2 ego enim Magium non conſervaſſe dico, ſed, tanquam nudus nuces legeret, in ventrem abſtuliſſe.* Vt illud 3 M. Cicero ſenex, huius viri optimi, noſtri 4 familiaris, pater, 5 *Noſtros homines ſimiles eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optime Graece ſciret, ita eſſe nequiſſimum.* Valde autem ridentur etiam imagines, quae fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum ſimimilitudine turpioris: 6 ut meum illud in Helmium Manciam, *Iam oſtendam cuiuſmodi ſis*; cum ille, *Oſtende, quaeſo*: demonſtravi digito 7 pictum Gallum in

1 Gallus. 2 *Ego enim magium non conſervaſſe* pecuniam *dico, ſed*, ut ſolent qui nudi colligunt nuces, cum eas occultare non poſſint ut auferant, eas in ventrem demittunt, ita Magium dico pecuniam omnem compotando abſumſiſſe, *in ventrem abſtuliſſe.* 3 Avus fuit hic noſtri Ciceronis oratoris. 4 Patrem Ciceronis oratoris fuiſſe Caeſari, Cottae, Craſſo, atque Antonio familiarem conſtat ex Epiſt. Famil. 15 4. 5 Dicebat Cicero ſenex: Homines Romani ſimiles ſunt ſervis Syris, qui venduntur, quorum qui moribus, & lingua Graecorum melius eſt inſtitutus, nequior fit. 6 *Rarum eſt autem, ut oculis ridicula ſubiicere contingat, ut fecit C. Iulius, qui cum Helmio Manciae ſaepius obſtrepenti ſibi diceret*, iam oſtendam qualis ſis; *iſque plane inſtaret interrogatione, qualem ſe tandem oſtenſurus eſſet, digito demonſtravit imaginem Galli in ſcuto Mariano Cimbrico pictam, cui Mancia tum ſimillimus eſt viſus. Tabernae autem erant circa forum, ac ſcutum illud ſigni gratia poſitum.* Quinctil. Lib. VI. cap. 3. 7 Gallum hominem accipe. Turnebus putat Gallum illum fuiſſe, qui cum Torquato pugnavit, & linguam exſerebat teſte Livio Lib. VII. cap. 10. *Armatum adornatumque adverſus Gallum ſtolide laetum, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis viſum eſt) linguam etiam ab irriſu exerentem, producunt.*

in 1 Mariano ſcuto Cimbrico 2 ſub Novis diſtortum, 3 eiecta lingua, 4 buccis fluentibus. Riſus eſt commotus. nihil tam Manciae ſimile viſum eſt. ut cum 5 Teſtio Penario mentum in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, ſiquid vellet, ſi nucem fregiſſet*. 6 Etiam illa, quae minuendi, aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Craſſe, in concione, ita ſibi ipſum 7 magnum videri Memmium, *ut in forum deſcendens caput ad fornicem Fabii* 8 *demitteret*. Ex quo genere etiam illud eſt, 9 quod Scipio apud Numantiam, cum

1 Marius enim victoriam nuper de Cimbris reportaverat. 2 Sub novis fori porticibus. 3 Extra os exſerta. 4 Laxis, & utrinque diffluentibus. 5 *Teſtius Penarius dicendo mentum non aliter intorquebat, quam qui dentibus frangunt nucem: quod cum Iulius Caeſar animadvertiſſet, excepit adverſarium ridiculo, Dic, inquit, ſi quid velis, poſteaquam nucem fregeris. Eſt haec imago frangentis nucem, ut in ſuperiori exemplo Galli ſimilitudo*. Strebaeus. Paulus Manutius edidit anno 1554. *Seſtio Penario*. Vetus liber ex Turnebo, *Sextio Panario*. Ex coniectura Vrſini, *Tito Pinario*. 6 Hyperbole dicitur, quae rem vel auget, vel minuit incredibiliter. *An non plurima* καθ' ὑπερβολὴν per hyperbolem *dicuntur? quale refert Cicero de Memmio homine praelongo, caput eum ad Fornicem Fabii offendiſſe*. Quinctil. Lib. VI. cap. 3. 7 Licet Quinctilianus *praelongum* intelligat, cenſeam tamen cum Turnebo de animi vitio potius accipiendum, ut C. Memmium infeſtum patribus tam magnum ſibi videri dicat, ut ad fornicem Fabii, qui altiſſimus erat, caput demittat. Sic enim reprehenduntur magni eius ſpiritus, & notatur inſolentia hominis ſeſe efferentis ſupra modum. 8 Inclinaret. 9 Metello Macedonico quatuor fuerunt filii, Q. Metellus Balearicus, L. Metellus Diadematus, M. Metellus, & C. Metellus, quorum primus acutiſſimus habebatur, ſecundus paulo obtuſior, tertius ſecundo minus ingenioſus, quartus

cum ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur, *Si quintum pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram*. Arguta etiam ſignificatio eſt, 1 cum parva re, & ſaepe verbo res obſcura, & latens illuſtratur: 2 ut, cum C. Fabricio, P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, avarus 3 & furax, ſed egregie fortis, & bonus imperator, gratias ageret, quod ſe homo inimicus conſulem feciſſet, bello praeſertim magno, & gravi; *Nihil eſt, quo mihi gratias agas*, inquit, *ſi malui* 5 *compilari, quam venire*. 6 Vt Aſello Africanus objicienti luſtrum il- lud

tus tribus reliquis hebetior. Scipio igitur cum Numantiam Hiſpaniae urbem obſideret C. Metellum graviter ferens, dixiſſe dicitur, *Si quintum* filium *pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram*.

1 Brevi ſententia, & ſaepe uno tantum verbo. 2 *Certe Fabricius Cornelium Rufinum, alioqui & malum civem, & ſibi inimicum, tamen, quia utilem ſciebat ducem, imminente bello palam conſulem ſuffragio ſuo fecit: atque id mirantibus quibuſdam reſpondit*, A cive ſe ſpoliari malle, quam ab hoſte venire. Quinctil. Lib. XII. cap. 1. 3 Accuſatus fuit peculatus a Fabricio. Vide Gellium Lib IV. cap 8. Qui porro Romani duces *in pace? quum Curius fictilia ſua Samnitico praeferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria gravitate damnaret*. Florus Lib. 1. cap. 18. 4 Pyrrhus enim in Italia pro Tarentinis bellum cum Romanis graviſſimum gerebat. Vide Florum Lib. 1. cap. 18. 5 A te homine furaci ſpoliari, quam ab hoſtibus vendi ſub haſta.

6 Africanus & Mummius cenſuram ſimul geſſerunt. Cenſorum erat in malos cives animadvertere, eoſque inter aerarios referre, hoc eſt, in ultimam claſſem, ut nullum aliud in ſua tribu ius haberent, quam ut pro capite ſuo tributi nomine aera penderent. Hac ignominiae nota Aſellum Africanus affecerat, a qua collega Mummius Aſellum exemit; cenſuque peracto eidem Memmio luſtrum ſortito condendum obvenit. Ne- fas

lud infelix, *Noli*, inquit, *mirari. is enim, qui te ex aerariis exemit, luſtrum condidit, & taurum immolavit*. Tanta ſuſpicio eſt, ut 1 religione civitatem obſtrinxiſſe videatur Mummius, quod Aſellum ignominia levarit. 2 Vrbana etiam diſſimulatio eſt, cum alia dicuntur, ac ſentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiae Craſſus: ſed cum toto genere orationis ſevere ludas, cum aliter ſentias, ac loquare: 3 ut noſter Scaevola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, ut ſe

fas autem erat tum condi luſtrum, cum dirum aliquid, ominoſum, aut ſiniſtrum accidiſſet. Aſellus itaque temporis proceſſu Africano illud infelix luſtrum obiecit, quod multae inde fuerint calamitates publicae conſecutae. Africanus, ut contumeliam in ipſum retorqueret, *noli*, inquit, *mirari*, ſi tam infelix fuit luſtrum illud: Mummius *enim*, *qui te ex aerariis exemit*, remque tam diram & ominoſam peregit, *luſtrum* tamen *condidit*, quod nefas erat, *& taurum immolavit*. *Lucilii ex undecimo verſus ſunt: Scipiadae magno improbus obiiciebat Aſellus: „Luſtrum, illo Cenſore, malum, infelixque fuiſſe*. Gellius Lib. IV. cap. 16.

1 Religionem ita violaſſe, ut expiatione civitati opus eſſet. 2 Aliud genus eſt ironiae, de quo ſupra, cum nimirum contraria intelliguntur, ac dicuntur, ut Craſſus Lamiam deformem, *pulchellum* dixit: aliud eſt ironiae genus, cum, urbana quadam diſſimulatione, aliter ſentimus, ac loquimur, & ſeveritatem in toto orationis genere prae nobis ferentes, ludimus. Aliud ironiae genus eſt, cum quis per inverſionem iocatur, aliud cum per diſſimulationem.

3 De Caii Gracchi turbulento tribunatu nos ſupra. De eius morte ita Plutarchus in eius vita. *Caput Gracchi tradunt abſciſſum primo ab alio, deinde ab amico quodam Opimii Septimuleio nomine per vim ablatum. Nam promiſſum erat in principio pugnae, ut qui Caii & Fulvii capita referret, aequum auri pondus*

ſe in 1 Aſiam praefectum duceret, *Quid tibi vis*, inquit, *inſane? tanta malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romae manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe* 2 *venturum*. In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Aemilianum dicit 3 fuiſſe, & eum Graeco verbo appellat 4 *εἴρωνα*: ſed, uti ferunt, qui melius haec norunt, 5 Socratem opinor in hac ironia diſſimulantiaque longe lepore, & humanitate omnibus praeſtitiſſe. genus eſt perelegans, & cum gravitate ſalſum cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis ſermonibus accommodatum. Et hercule omnia haec, quae a me de facetiis diſputantur, non maiora forenſium actionum, quam omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus a me exempli cauſa multa ponuntur, 6 per mihi ſcitum videtur, C. Publicium ſolitum dicere, 7 *P. Mummium cuivis tempori hominem eſſe*. Sic profecto res ſe habet, nul-

ex publico acciperet. Relatum eſt igitur a Septimuleio pilo transfixum, ſtatera deinde impoſitum librarum decem & ſeptem ac dimidiae pondus traxit, Septimuleio improbe machinato, nam detracto cerebro, plumbum infuderat. Qui vero Fulvii caput retulerunt, erant namque ex tenuioribus, nihil omnino reportarunt.

1 Quam Scaevola provinciam obtinuerat. 2 Id cum diſſimulatione dictum. Videtur enim graviter & ſevere homini conſulere, quem ut avarum crudelemque deludit, quia pro capite malorum civium velit aurum ſibi rependi. 3 Frequentem nimirum fuiſſe in hoc genere facetiarum. 4 Diſſimulatorem. 5 *De Graecis autem, dulcem & facetum, feſtivique ſermonis, atque in omni oratione ſimulatorem, quem εἴρωνα Graeci nominaverunt, Socratem accepimus*. De Off. Lib. 1. cap. 30. 6 Perſcitum, perelegans. 7 Apud Catonem eſt, C. Publicium ſolitum dicere P. Mummium quovis tempore urbanum, & lepidum hominem eſſe.

nullum ut ſit vitae tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque verſari. Sed redeo ad cetera. Eſt huic finitimum diſſimulationi, cum honeſto verbo vitioſa res appellatur: ut cum Africanus cenſor 1 tribu movebat eum centurionem, qui in 2 Paulli pugna non affuerat, cum ille ſe cuſtodiae cauſa diceret in caſtris remanſiſſe, quaereretque cur ab eo 3 notaretur; *Non amo*, inquit, *nimium* 4 *diligentes*. Acutum etiam illud eſt, 5 cum ex alterius oratione aliud excipias, atque ille vult, 6 ut Salinatori Maximus, cum, Tarento amiſſo, arcem tamen Livius retinuiſſet, multaque ex ea praelia praeclara feciſſet, cum aliquot poſt annos Maximus id oppidum recepiſſet, rogaretque eum Salinator, ut meminiſſet, opera ſua ſe Tarentum recepiſſe; 7 *Quidni*, inquit, *meminerim? nunquam enim recepiſſem*

1 Inter cenſorias notas ea erat, quum nimirum aliquem civem *tribu movebant*, ſeu removebant, id eſt, ex honeſta in minus honeſtam, ſive ex ruſtica tribu in urbanam transferebant. 2 In Paulli Aemilii pugna vel Cannenſi adverſus Hannibalem, vel Macedonica adverſus Perſen.

3 Poenae, quas infligebant cenſores *notae* dicebantur, quod cum infamiae nota eſſent coniunctae. 4 Ita honeſto diligentiae verbo, ignaviam centurionis notavit.

5 Cum alterius orationem in alium ſenſum invertas, atque ille velit. 6 Livius Salinator cum Tarentum amiſiſſet, arcem tamen per quinquennium ſtrenue tutatus eſt. Cum aliquot poſt annos Q. Fabius Maximus, id oppidum ex hoſte recepiſſet, rogaretque &c.

7 *Tarentum vero qua vigilantia, quo conſilio* Q. Fabius Maximus *recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amiſſo oppido, fugerat in arcem, glorianti atque ita dicenti: mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepiſti: Certe, inquit ridens: nam, niſi tu amiſiſſes, numquam recepiſſem*. Haec Cato in Cic. Lib. de Senect. cap. 4.

Digitized by Google

ſem, niſi tu perdidiſſes. 1 Sunt etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſaepe 2 ridicula, non ſolum mimis 3 perappoſita, ſed etiam quodammodo 4 nobis:

Homo fatuus,
Poſtquam rem habere coepit, eſt 5 mortuus.
. . . . . 6 Quid eſt tibi
Iſta mulier? Vxor. Similis medius fidius

Et,

7 *Quandiu ad aquas fuit, numquam eſt mortuus.* Genus hoc levius, &, ut dixi, mimicum; ſed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non ſtultus quaſi ſtulte cum ſale dicat aliquid: ut tibi, Antoni, Mancia, cum audiſſet te cenſorem a M. Duronio 8 de ambitu poſtulatum, 9 *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*

1 Eſt etiam genus illud, quod ſententiis aliquantulum abſurſis continetur. 2 Quia ſunt ſubabſurda. 3 Maxime accomodata. 4 Oratoribus. 5 Primum ſubabſurdae ſententiae exemplum. Proinde quaſi qui in paupertate vixerit, dives factus mori non debuerit. 6 Quidam deformem mulierem videns, virum quendam illi adſtantem interrogavit: *Quid eſt tibi iſta mulier*? ſororne, an cognata? cum ille reſpondiſſet: *Vxor* mea eſt: tum ille, *ſimilis* tibi eſt *medius fidius*. Subabſurde dictum, quaſi ſemper uxor ſimilis marito ſit. 7 Aquas calidas & medicatas, ut Baianas, & Puteolanas accipit Turnebus, quod has Romani multitudinis potius, quam ſingulari vocabulo appellare conſueverint. Haec eius eſt interpretatio. *Quidam igitur lento contabeſcens morbo, ad aquas recreatus tandem eſſe videbatur, reverſus paulo poſt obiit. Id abſurdum videri vult cavillator, quod ad aquas potius, ubi valetudinis cauſa tandiu deſederat, mori debuerit*. 8 Quod nimirum cum magiſtratum corruptis tribubus adeptus eſſes. 9 Id quaſi ſtulte, cum ſale tamen eſt dictum. Antonio enim licuit etiam antea res ſuas curare; at nunc cum de fama ſua agitur

bit. Valde haec ridentur, & hercule omnia, quae a prudentibus, quaſi per diſſimulationem non intelligendi, ſubabſurde, ſalſeque dicuntur. Ex quo genere eſt etiam, non videri intelligere quod intelligas, ut Pontidius, *Qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur?* 1 *tardum*. 2 Vt ego, qui in delectu, Metello, 3 cum excuſationem oculorum a me non acciperet, & dixiſſet, *Tu igitur nihil* 4 *vides? Ego vero*, inquam, *a porta Exquilina* 5 *video villam tuam*. Vt illud Naſicae, qui cum ad poetam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quaerenti Ennium, ancilla dixiſſet, Domi non eſſe; Naſica ſenſit, illam domini iuſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum a ianua quaereret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe. tum Ennius, *Quid? ego non cognoſco vocem, inquit, tuam?* hic Naſica, *Homo es* Q *im-*

tur, non modo licet; ſed neceſſe eſt. Cumque nullum unquam Antonio negotium maius hoc, atque periculoſius fuerit, lepidiſſime a Mancia per ſtultitiae ſimulationem dictum fuit: aliquando, Antoni, tantis curis, tantaque cauſarum, & reipublicae moleſtia levatus, quieſces in rebus tuis, tuaſque res commode curare poteris.

1 Pontidius hoc reſponſo viſus eſt non intelligere quod tamen intelligebat. Nefarium, omni ſupplicio dignum dicere eum voluiſſet interrogator. *Tardum* dixit adulterum videri, qui non fugiſſet, ne deprehenderetur. 2 Vt ego dixi Metello, qui delectum militum habebat, eorumque nomina ſcribebat, qui ad bellum mitterentur. 3 Petietat enim Caeſar militiae vacationem, quod oculorum morbo laboraret. 4 Quaſi ſola caecitas excuſanda eſſet, nec ſatis eſſet morbus oculorum ad vacationem. 5 Viſus eſt Caeſar dicere ſine dolo ſe longiſſime videre, licet oculis laboraret; interim tamen Metello luxuriam villae ſumptuoſae obiecit, quae a porta Exquilina plurimum diſtabat,

impudens. ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non eſſe, tu mihi non credis ipſi? Eſt bellum illud quoque, 1 ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, quod dixit: ut, cum Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus 2 male audiſſet, feſtivo homini Egilio, qui videretur 3 mollior, nec eſſet, dixiſſet, 4 *Quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu, & lana?* 5 Non pol, inquit, *audeo. nam me ad famoſas vetuit mater accedere*. Salſa ſunt etiam, quae habent ſuſpicionem ridiculi abſconditam: quo in genere eſt illud Siculi, cui, cum familiaris quidam quereretur, quod diceret, uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, 6 *Amabo te*, inquit, *da mihi ex iſta arbore quos ſeram ſurculos*. In eodem genere eſt, quod Catulus dixit quidam oratori malo; qui cum in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogavit 7 hunc, videreturne miſericordiam moviſſe: *Ac magnam quidem*, inquit. *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua* 8 *miſeranda viſa ſit*. Me quidem hercule valde illa movent 9 ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum 10 a moroſo dicuntur: tum enim non ſal, ſed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, perſalſum illud eſt apud 11 Naevium;

Quid

1 Id eſt, cum aliquid facete dictum retorquetur in eum ipſum, qui dixit.
2 Malam, impudicitiae nomine, famam habuiſſet.
3 Effeminatior. 4 *Quid* agis *tu Egilia mea*. Egiliam quaſi feminam, non Egilium dixit, ut mollitiem ſignificaret. 5 Egilius ut puella reſpondet, & mollitiei notam argute in Opimium retorquet. Per Pollucem *non audeo* ad te venire. *nam me ad famoſas* mulieres *vetuit mater accedere*. 6 Quaeſo: blandientis eſt interiectio. 7 Catulum. 8 Miſeratione digna, utpote inepta. 9 Cum aliqua indignatione dicta, & *ſubmoroſa*, id eſt, cum aliquo faſtidio. 10 Ab homine, qui ſit natura faſtidioſus & difficilis. 10 Poetam Comicum.

Quid ploras pater?

1 *Mirum ni cantem. condemnatus ſum.*

Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus patientis, ac 2 lenti: ut, cum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Cave:* rogavit, *numquid* 3 *aliud ferret praeter arcam?* 4 Etiam ſtultitiae ſalſa reprehenſio: ut ille Siculus, cui 5 praetor Scipio patronum cauſae dabat 6 hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: *Quaeſo*, inquit, *praetor, adverſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quae coniectura explanantur longe aliter, atque ſunt; ſed acute, atque concinne: ut, 7 cum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, 8 & in eius tabulis oſtenderet literas, A. F. P. R. 9 idque diceret eſſe, *Actum fide P. Rutilii*; 10 Rutilius autem, *ante factum*, *poſt relatum*; C. Cannius, eques

1 Pater, qui paullo ante fuerat iudicio condemnatus, cum indignatione reſpondet.
2 Tardi ad iraſcendum.
3 Quod ſibi cavendum eſſet.
4 Aliud eſt etiam ridiculi genus. 5 Siciliae praetor.
6 Apud quem Scipio diverſabatur. 7 Cum M. Aemilius Scaurus accuſaret ambitus P. Rutilium Rufum competitorem conſulatus, quem non fuit adeptus. 8 In Rutilii tabulis, ſive domeſticis commentariis, in quibus rationes erant expenſi & accepti. Ex his enim tabulis apparebat ſi quae largitiones factae fuiſſent ad obtinendum conſulatum. Ergo Scaurus caput quoddam invenit, poſt quod literae, ſeu notae erant, quas ad ſuſpicionem criminis interpretabatur. 9 Eaſque literas diceret ſignificare: ſumptam fuiſſe fide P. Rutilii pecuniam, quam nimirum diviſores per tribus diſtribuerent. 10 Rutilius autem contenderet, id notas illas ſignificare, caput illud ſerius in commentariis rationum domeſticarum perſcriptum fuiſſe, ſed ante factum, nec ſtatim, ſed poſtea in tabulas relatum.

eques Romanus, 1 cum Rufo adeſſet, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo?* inquit Scaurus? 2 *Aemilius fecit, plectitur Rutilius*. Ridentur etiam diſcrepantia. *Quid* 3 *huic abeſt, niſi res, & virtus?* Bella etiam eſt familiaris reprehenſio, quaſi errantis: 4 ut cum obiurgavit Albius Granium, quod, cum eius tabulis quiddam Albucio probatum videretur, & valde abſoluto Scaevola gauderet; neque intelligeret, contra ſuas tabulas eſſe iudicatum. Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris, ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo 5 obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut 6 mulſum frigidum biberet, ſimulac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero*: 7 *Melius eſt*, inquit, *quam reum*. Bellum etiam eſt, cum, 8 quid cuique ſit conſentaneum, dicitur: ut, cum Scau-

1 Cum Rufo adeſſet patronus. 2 Id eſt, Aemilius corrupit ſuffragia, poenas autem luit Rutilius. 3 Diſcrepantia enim ſunt: nihil abeſſe, & rem & virtutem abeſſe. 4 Albucius Scaevolam de pecuniis repetundis accuſavit, uſuſque eſt in accuſatione publicis quibuſdam tabulis Granii praeconis, quibus aliquid contra Scaevolam probaſſe videbatur. Iudicum ſententiis Scaevola eſt abſolutus, atque adeo non modo nulla eſt iis Granii tabulis fides adhibita, imo, abſoluto Scaevola, iudices tabulas illas tamquam falſas damnaſſe videbantur. Granius Scaevolae amicus gaudebat Scaevolam fuiſſe abſolutum neque videbat illius abſolutionem cum ſuarum tabularum damnatione eſſe coniunctam. Quare Albius quidam Granium obiurgavit, quod, cum de amici victoria gauderet, ſe interim in falſi ſuſpicionem veniſſe non intelligeret.

5 Raucam vocem feciſſet.

6 Potio eſt ex vino & melle, quae ſi frigida bibatur voci eſt pernicioſa.

7 *Melius eſt, inquit*, vocem perdere, *quam reum*. Quo monuit, ut ab agendis cauſis deſiſteret.

8 Quid cuiuſque moribus accommodatum ſit & conveniens.

Scaurus 1 nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona ſine teſtamento poſſederat, ſederetque advocatus reo 2 Beſtiae, cum funus quoddam 3 duceretur, 4 accuſator C. Memmius, 5 *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, ſi potes eſſe poſſeſſor*. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod eſt praeter exſpectationem, cuius innumerabilia ſunt exempla, vel Appii maioris illius, qui in ſenatu, cum ageretur de agris publicis, 6 & de lege Thoria, & premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore eius 7 depaſci agros publicos dicerent, *Non eſt*, 8 inquit, *Lucilii pecus illud: erratis:* (defendere Lucilium 9 videbatur) *ego liberum puto eſſe. qua lubet, paſcitur*. Placet etiam mihi illud 10 Scipionis illius, qui Tib. Gracchum perculit. cum ei M. Flaccus multis probris obiectis 11 P. Mucium iudicem tuliſſet, *Eiero*, inquit: *iniquus eſt*. cum eſſet 12 admurmuratum,

1 Nonnullam invidiam ſibi concitaverit, infamiaque laboraret. 2 L. Calphurnio Beſtiae. 3 In forum. 4 Beſtiae. 5 Vide, Scaure, mortuus ad rogum rapitur, ſi potes nullo iure hereditario in huius etiam hominis bona irruere. 6 *Sp. Thorius ſatis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitioſa & inutili lege vectigali levavit*. Cic. in Bruto cap. 36. Hac igitur lege, agri publici, qui ante attribuebantur civibus, erantque tunc vectigales, publice poſſideri, vectigali levari, & locari publicanis coepere. 7 Non petito a publicanis paſcendi iure. 8 Appius. 9 Sed praeter exſpectationem addidit: *ego* pecus *liberum*, hoc eſt, quaſi ſui iuris *puto eſſe*, idque ex eo coniicio, quia *qua lubet, paſcitur*. 10 Scipionis Naſicae. 11 P. Mucium Scaevolam cauſae iudicem, ſi vellet, exhibuiſſet, reiicio, inquit, iudicem iniquum. *Eierare* eſt, quaſi iureiurando teſtari ſe recuſare. 12 Omnes enim ſummam de Scaevola aequitatis & probitatis opinionem habebant.

Ah, inquit, *P. C. non ego mihi illum iniquum eiero*, 1 *verum omnibus*. 2 Ab hoc vero Craſſo nihil facetius. cum laeſiſſet teſtis Silus 3 Piſonem, 4 quod ſe in eum audiſſe dixiſſet: *Poteſt fieri*, 5 inquit, *Sile, ut is, unde te audiſſe dicis*, 6 *iratus dixerit*. 7 annuit Silus. 8 *poteſt etiam, ut tu non recte intellexeris*. id quoque toto capite annuit, 9 ut ſe Craſſo daret: *poteſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audiſſe dicis, nunquam audieris*. Hoc ita praeter exſpectationem accidit, ut teſtem omnium riſus 10 obrueret. Huius generis eſt plenus Naevius, & iocus eſt 11 familiaris,

12 *Sapiens ſi algebis, tremes*. & alia permulta. Saepe etiam facete concedas adverſario id ipſum, quod tibi ille detrahit: ut C. Laelius, cum ei quidam 13 malo genere natus diceret, 14 indignum eſſe ſuis maioribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Saepe etiam ſententioſe ridicula dicuntur: ut M.

1 Scaevola enim in conſulatu vi, atque armis agi in Tiberium Gracchum ſeditioſum hominem noluit, ne inteſtini belli auctor conſul videretur. Quo putabatur cauſam publicam deſeruiſſe. Vide Val. Max. Lib. III. cap. 2. n. 17. *Gulielmius annotavit: ambiguitas in verum, id eſt, iuſtum dixum*. Gruterus. 2 *Hoc vero Craſſi nihil &c.* Lambinus.

3 Quem Craſſus defendebat. 4 Quod Silus teſtis non vidiſſe, ſed audiſſe aliquid in Piſonem dixiſſet. 5 Craſſus. 6 Adeoque animo ira perturbato falſum dixerit. 7 Nutu oſtendit Silus ſe Craſſo aſſentiri. 8 Proſequitur Craſſus: Poteſt fieri etiam &c. 9 Vt totus in Craſſi ſententiam deſcenderet, ſive Craſſo ſe benevolum, deditumque oſtenderet. 10 Teſtem dicere aliquid volentem obrueret.

11 Satis vulgatus, & notus.

12 Praeter expectationem eſt illud *tremes*. Aliud enim expectabatur frigoris remedium ſapiente homine dignum.

13 Sceleratis maioribus.

14 De C. Laelio dicebat praeclaris maioribus nato, eum degenerem, & indignum eſſe ſuis maioribus.

Digitized by Google

M. Cincius, quo die 1 legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodiiſſet, & ſatis contumelioſe, 2 *Quid fers, Cinciole?* quaeſiſſet: 3 *Vt emas*, inquit, *Cai, ſi uti velis*. Saepe etiam ſalſe quae fieri non poſſunt, optantur: ut Marcus Lepidus, cum 4 ceteris in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, 5 *Vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare*. Salſum eſt etiam quaerentibus, & quaſi percunctantibus lente reſpondere quod nollent: ut cenſor Lepidus, cum M. Antiſtio 6 Pyrgenſi equum 7 ademiſſet, 8 amicique cum vociferarentur, & quaererent, quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademptum ſibi equum diceret, cum optimus colonus, parciſſimus, modeſtiſſimus, frugaliſſimus eſſet: 9 *Me iſtorum*, inquit, *nihil credere*. Colligun-

 tur

1 Qua lege cautum fuit, ne quis ob cauſam orandam munus, aut donum caperet. Huius legis meminit Tacitus his verbis: *Eius opprimendi gratia repetitum credebatur ſenatus conſultum, poenaque legis Cinciae adverſus eos, qui pretio cauſas oraviſſent*.
2 Contumelia eſt in nominis diminutione, quam voce etiam, & geſtu adiuvit.
3 Sententia eſt: quae fero ita fero, non ut dono accipias, ſed ut emas, ſi uti velis. Forma dicendi iis uſitata, qui aliquid alteri commodare nolunt: *eme, ſi uti vis*; quam Cincius ad dona & munera patrociniorum, quibus ditatus erat Cento, traduxit, venalem eius operam perſtringens.
4 Ceteris ſociis ſuis, ſive iuvenibus in campo Martio ſeſe exercentibus, 5 Neque enim fieri poteſt, ut quies ſit labor. Itaque quod fieri non poterat, optabat. 6 E colonia Pyrgenſi, dicta a Pyrgis Etruriae oppido. 7 Nota erat cenſoria, cum equiti equum publicum cenſores adimerent, qua ex equitum numero expungebantur. 8 Et M. Antiſtii amici vociferarentur indignati. 9 Reſpondebit patri, inquit cenſor Lepidus, *me iſtorum*, ſive iſtarum virtutum, & laudum, *nihil credere*.

tur a Graecis alia 1 nonnulla, exſecrationes, admirationes, minationes. Sed haec ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe. nam illa, quae verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita ſunt: quae plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quam rideri ſolent. Haec autem, quae ſunt in re, & in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca. Exſpectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, 2 ipſorum ridicule indicandis, & ſimilitudine turpioris, & diſſimulatione, & ſubabſurda dicendo, & ſtulta reprehendendo, riſus moventur. Itaque imbuendus eſt is, qui iocoſe vult dicere, quaſi natura quadam aptâ ad haec genera, & moribus, ut ad cuiuſque modi genus ridiculi vultus etiam accomodetur: qui quidem quo ſeverior eſt, & triſtior, ut in te, Craſſe, hoc illa, quae dicuntur, ſalſiora videri ſolent. Sed iam tu, Antoni, 3 qui hoc deverſorio ſermonis tui libenter acquieturum te eſſe dixiſti, 4 tanquam in Pomtinum deverteris, neque amoenum, neque ſalubrem locum, cenſeo ut ſatis diu te putes requieſse, 5 & iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus, 6 inquit, & cum doctior per te, tum etiam

1 Ridiculorum genera.
2 Id eſt, noſtris naturis ridicule indicandis; cum nos nimirum aut ſubmoroſos, aut ſtultos ſimulamus. Supra dixit, *naturis aliorum*, nunc autem, *ipſorum*, id eſt, *noſtrum* naturis. 3 Verba fuerant Antonii, quae Caeſar reſpicit: *defeſſus iam labore, atque itinere diſputationis requieſcam in Caeſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno deverſorio*. 4 Sermonem ſuum de facetiis modeſte extenuat Caeſar, in eoque diverſorio male acceptum fuiſſe Antonium dicit, quod in illud, tanquam in Pomptinum, hoc eſt, prope paludes Pomptinas, deverterit. 5 Id eſt, reliquam tuam diſputationem. 6 Antonius.

etiam audacior factus ſum ad iocandum. Non enim vereor, ne quis me in iſto genere leviorem iam putet, quoniam quidem 1 tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed habetis ea, quae voluiſtis ex me 2 audire, de quibus quidem accuratius dicendum, & cogitandum fuit. nam cetera faciliora ſunt, atque ex iis, quae iam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia. Ego enim cum ad cauſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus; cum & argumenta cauſae, & eos locos, quibus animi iudicum conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi: tum conſtituo, quid habeat quaeque cauſa 3 boni, quid mali. Nulla enim fere res poteſt in dicendi diſceptationem, aut controverſiam vocari, quae non habeat utrumque: ſed 4 quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in dicendo haec eſſe ſolet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi haeream: a malo autem vitioque cauſae ita recedam, non ut id me defugere appareat, ſed ut totum bono illo ornando & augendo diſſimulatum obruatur. Et, 5 ſi cauſa eſt in argumentis, firmiſſima quaeque maxime tueor, ſive plura ſunt, ſive aliquod unum. Sin autem in conciliatione, aut in permotione cauſa eſt; ad eam me potiſſimum partem, quae maxime commovere animos hominum poteſt, confero. Summa denique huius generis haec eſt,

ut,

1 Summos noſtrae civitatis viros. 2 Id eſt, de locis argumentorum, & de conciliandis, movendiſque animis 3 Quod cauſae proſit, quid quod obſit, vel quid ſit utile, quid noceat. 4 Quantum boni, & quantum mali habeat, id maxime refert. 5 Si cauſa tota pendet ab argumentis, meliuſque ipſis defenditur, ſive argumentorum praeſidio maxime nititur.

ut, ſi in refellendo adverſario firmior eſſe oratio, quam in confirmandis noſtris rebus, poteſt, 1 omnia in illum conferam tela. ſin noſtra facilius probari, quam illa redargui poſſunt, abducere animos a contraria defenſione, & ad noſtram conor traducere. Duo denique 2 illa, quae facillima videntur, quoniam quae difficiliora ſunt, 3 non poſſum, mihi pro meo iure ſumo: Vnum, ut moleſto aut difficili argumento, aut loco nonnunquam omnino nihil reſpondeam: quod forſitan aliquis iure irriſerit. quis enim eſt, qui id facere non poſſit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo, confiteorque me, ſi quae premat res vehementius, ita 4 cedere ſolere, ut non modo non 5 abiecto, ſed ne 6 reiecto quidem ſcuto fugere videar; ſed adhibere 7 quandam in dicendo ſpeciem atque pompam, & pugnae ſimilem fugam: conſiſtere vero 8 in meo praeſidio ſic, ut non fugiendi hoſtis, ſed capiendi loci cauſa ceſſiſſe videar. Alterum eſt illud, quod ego oratori maxime cavendum, & providendum puto, quodque me ſollicitare ſumme ſolet; non tam ut proſim cauſis, elaborare ſoleo, quam ut nequid obſim: 9 non quin enitendum ſit in utroque: ſed

tamen

1 Omnia in adverſarium argumenta, omneſque eloquentiae vires. 2 Id eſt, ut dicit poſtea: difficilioribus adverſarii argumentis non reſpondere, & cauſae propriae non obeſſe. 3 Sumere.

4 Loco cedere, a pugna recedere: allegoria ducta a re militari. 5 Procul abiecto, more ignavorum militum a pugna fugientium. 6 In tergum reducto. 7 Artificioſum quoddam dicendi genus, ſpecioſum magis quam verum, & ad pompam potius, quam ad pugnam accommodatum. 8 In eo, quod in mea cauſa bonum firmumque eſt, tanquam in meo praeſidio. 9 Non quod oratori enitendum non ſit in utroque, ut cauſae ſuae proſit, ut nihil obſit.

tamen multo eſt turpius oratori nocuiſſe videri cauſae, quam non profuiſſe. Sed quid hoc loco 1 vos inter vos, Catule? an haec, ut ſunt contemnenda, contemnitis? Minime, inquit ille: ſed Caeſar de iſto ipſo quiddam velle dicere videbatur. Me vero lubente, inquit Antonius, dixerit, ſive refellendi cauſa, ſive quaerendi. Tum Iulius, Ego mehercule, inquit, Antoni, ſemper is fui, qui de te oratore ſic praedicarem, unum te in dicendo mihi videri 2 tectiſſimum; propriumque hoc eſſe laudis tuae, nihil a te unquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi ſermo cum hoc ipſo Craſſo, multis audientibus, eſſet de te inſtitutus, Craſſuſque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixiſſe me, cum ceteris tuis laudibus hanc eſſe vel maximam, quod non ſolum quod opus eſſet, diceres, ſed etiam quod non opus eſſet, non diceres. Tum illum mihi reſpondere memini; Cetera in te ſumme eſſe laudanda, illud vero improbi eſſe hominis & perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, & noceret ei, pro quo quiſque diceret. quare non ſibi eum diſertum, qui id non faceret, videri, ſed improbum, qui faceret. Nunc, ſi tibi videtur, Antoni, demonſtres, velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in cauſa mali facere, ut nihil tibi in oratore maius eſſe videatur. Dicam equidem, Caeſar, inquit, quid intelligam. ſed & tu, & vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris 3 divinitate quadam loqui, ſed de exercitationis, & conſuetudinis meae 4 mediocritate

1 Quid ſecreto vos inter vos admurmuratis? 2 *Tectiſſimum*. Pearce. *Cautiſſimum*, vel *prudentiſſimum*. Clericus. 3 Neque enim dicendo huiuſmodi orator ullum unquam vitium committet. 4 Cui magnum aliquid eſt, ſi nihil in cauſa mali faciat.

diocritate. Craſſi quidem reſponſum excellentis cuiuſdam eſt ingenii, ac ſingularis: cui quiddam 1 portenti ſimile eſſe viſum eſt, poſſe aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetque ei, quem defenderet. 2 Facit enim de ſe coniecturam: cuius tanta vis ingenii eſt, ut neminem, niſi conſulto, putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere. ſed ego non de praeſtanti quadam & eximia, ſed prope de vulgari & communi prudentia diſputo. Vt apud Graecos fertur incredibili quadam magnitudine conſilii, atque ingenii Athenienſis ille fuiſſe Themiſtocles: ad quem 3 quidam doctus homo, atque in primis eruditus acceſſiſſe dicitur, eique artem memoriae, quae tum primum 4 proferebatur, pollicitum eſſe ſe traditurum. cum ille quaeſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, dixiſſe illum doctorem, ut omnia meminiſſet; & ei Themiſtoclem reſpondiſſe, gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe oblivisci quae vellet, quam ſi meminiſſe, docuiſſet. Videſne, quae vis in homine acerrimi ingenii, quam potens, & quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut intelligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſemel eſſet infuſum, unquam effluere potuiſſe: cum quidem ei fuerit optabilius oblivisci poſſe potius, quod meminiſſe nollet, quam quod ſemel audiſſet, vidiſſetve, meminiſſe. Sed neque propter hoc Themiſtocli reſponſum, memoriae nobis opera danda non eſt, neque illa mea 5 cautio, & timiditas in cauſis, propter praeſtantem prudentiam Craſſi negligenda.

1 Prodigioſum, ac ferme impoſſibile. 2 Id eſt, aliorum ingenia cum ſuo metitur. 3 Simonides Ceius, *quem primum ferunt artem memoriae protuliſſe*. Cicero infra.

4 In lucem. 5 Qua nimirum provideo ne quid cauſae meae obſim, *& timiditas*, qua vereor ne noceam ei, quem defendo.

genda eſt. Vterque enim iſtorum non mihi attulit 1 aliquam, ſed ſuam ſignificavit facultatem. Etenim permulta ſunt in cauſis, in omni parte orationis circumſpicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Saepe aliquis teſtis aut non laedit, aut minus laedit, niſi laceſſatur: orat reus, urgent advocati, 2 ut invehamur, ut male dicamus, denique ut interrogemus. 3 non moveor, non obtempero, non ſatisfacio, neque tamen ullam aſſequor laudem. Homines enim imperiti facilius quod ſtulte dixeris reprehendere, quam quod ſapienter tacueris laudare poſſunt. Hic quantum ſit mali, ſi iratum, ſi non ſtultum, ſi non levem teſtem laeſeris? 4 habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, 5 & vim in ingenio, 6 & pondus in vita; nec, ſi 7 hoc Craſſus non committit, ideo non multi, & ſaepe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil ſolet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, aut rogatu, ſermo ille ſequitur, 8 *Occidit ille, adverſariumne? immo vero* aiunt, 9 *ſe, & eum, quem defendit*. Hoc Craſſus non putat niſi perfidia accidere poſſe, ego autem ſaepiſſime video in cauſis aliquid mali facere homines minime malos. Quid illud, quod ſupra dixi, ſolere me cedere, & ut planius dicam, fugere

1 *Aliquam facultatem*, id eſt, praeſtantius aliquod ingenium, meliorem quandam naturam, virtutemque dicendi. 2 In teſtem. 3 Precibus rei non moveor, ut in teſtem invehar, quem video, ſi laceſſatur, mihi obeſſe plurimum poſſe. 4 Si teſtis fuerit iratus. 5 Si fuerit non ſtultus. 6 Si teſtis non levis fuerit habet quandam auctoritatem, & fidem in vita, quae ab omnibus commendatur. 7 Id eſt, ut imprudenter laedat teſtes. 8 Ille orator occidit ne, laeſit ne graviter ſuum adverſarium? 9 Occidit, ſuiſque dictis ſe graviter laeſit, & eum &c.

gere ea, quae valde cauſam meam premerent? cum id non faciunt alii, 1 verſanturque in hoſtium caſtris, 2 ac ſua praeſidia demittunt, mediocriterne cauſis nocent, cum aut adverſariorum adiumenta confirmant, aut ea, quae ſanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum perſonarum, quas defendunt, rationem non habent? ſi quae ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando & efferendo, invidioſiora faciunt; quantum in eo tandem mali? Quid? ſi in homines caros, iudicibuſque iucundos ſine ulla 3 praemunitione orationis acerbius, & contumelioſius invehare, nonne abs te iudices abalienes? Quid, ſi, quae 4 vitia, aut incommoda ſunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in adverſariis exprobrando non intelligas te in iudices invehi, mediocre peccatum eſt? Quid, ſi, cum pro altero dicas, 5 litem tuam facias, aut laeſus efferare iracundia, cauſam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, 6 non quo libenter male audiam, ſed quia ego cauſam non libenter relinquo, nimium patiens & 7 lentus exiſtimor: ut, cum te ipſum, Sulpici, 8 obiurgabam, quod 9 miniſtratorem peteres, non adverſarium. Ex

1 Exponunt argumenta adverſariorum. 2 Id boni, & firmi, quod habent in propria cauſa. 3 Praeparatione, ſive oratione quadam, qua viam tibi ad occupandos iudicum animos praemunias. 4 Vitia dicuntur animi, & corporis deformitates natura, vel habitu contractae. Incommoda ſunt detrimenta, quae aut caſu, aut alicuius facto eveniunt. 5 Vel quod ab adverſario laeſus fueris, vel quod te excuſare, vel de te dicere velis, vel quavis alia ratione, rem tuam agas, litem tuam facias. 6 Non quia libenter audiam adverſarium mihi maledicentem. 7 In perferendis adverſariorum conviciis. 8 Amice. 9 Me Norbani patronum maledictis peteres, non Norbanum tuum adverſarium, cuius accuſationem ſuſceperas.

1 Ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſi quis mihi maledicat, petulans, aut plane inſanus eſſe videatur. In ipſis autem argumentis, ſi quid poſueris aut aperte falſum, aut ei, quod dixeris, dicturuſve ſis, contrarium, aut 2 genere ipſo remotum ab uſu iudiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper, (dicam enim ſaepius,) ſi poſſim, ut boni aliquid efficiam dicendo: ſin id minus, ut certe nequid mali. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem, collocationemque rerum ac 3 locorum. Cuius ratio eſt duplex: altera, quam affert natura cauſarum: altera, quae oratorum iudicio, & prudentia comparatur. Nam ut aliquid 4 ante rem dicamus, deinde, ut rem exponamus, poſt ut eam probemus noſtris 5 praeſidiis confirmandis, contrariis refutandis, deinde ut concludamus, atque ita peroremus, hoc dicendi genus natura ipſa praeſcribit. Vt vero ſtatuamus, ea, quae probandi, docendi, perſuadendi cauſa dicenda ſunt, quemadmodum componamus; id eſt vel maxime proprium oratoris prudentiae. Multa enim occurrunt argumenta: multa, quae in dicendo profutura videantur. ſed eorum partim ita levia ſunt, ut contemnenda ſint: partim, etiam ſi quid habent adiumenti, ſunt nonnumquam eiuſmodi, ut inſit in iis aliquid vitii; neque tanti ſit illud, quod prodeſſe videatur, ut cum aliquo malo coniungatur. Quae autem ſunt utilia, atque firma, ſi ea tamen, (ut ſaepe fit) valde multa ſunt: ea, quae ex iis aut leviſſima ſunt, aut aliis gravioribus conſimilia, ſecerni arbitror oportere, atque

ex

1 Qua moderatione, qua patientia. 2 Suapte natura. 3 Partium. 4 Ante ipſam cauſam, ſive controverſiam, de qua agendum eſt. 5 Argumentis, rationibuſque.

1 ex ratione removeri. Equidem cum colligo argumenta cauſarum, non tam ea numerare ſoleo, quam expendere. Et quoniam, (quod ſaepe iam dixi) tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo, una ex tribus his rebus res 2 prae nobis eſt ferenda, ut nihil aliud, niſi docere velle videamur: reliquae duae, ſicuti ſanguis in corporibus, ſic illae in perpetuis orationibus fuſae eſſe debebunt. Nam & principia, & ceterae partes orationis, de quibus paulo poſt pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanare poſſint. 3 Sed his partibus orationis, quae etſi nihil docent argumentando, perſuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimum, quanquam maxime proprius eſt locus & in exordiendo & in perorando; degredi tamen ab eo, quod propoſueris, 4 atque agas, permovendorum animorum cauſa, ſaepe utile eſt. Itaque vel narratione expoſita ſaepe datur ad commovendos animos degrediendi locus, vel argumentis noſtris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, 5 ſi habet eam cauſa dignitatem, atque copiam, recte id fieri poteſt: eaeque cauſae ſunt ad agendum, & ad ornan-

1 Alii, *ex oratione*. 2 In animo, atque in conſpectu ſemper eſt habenda. 3 His partibus, id eſt, conciliationi, & permotioni, quae etſi nihil docent argumentando, vincendis tamen, & commovendis animis proficiunt plurimum, his partibus, inquam orationis, quanquam maxime proprius eſt locus, & in ordiendo, & in perorando; ſaepe tamen utile eſt digreſſiones facere, atque in his locum tribuere permotionibus. 4 Atque ab eo, quod agas. *Quodque agas*. Lambinus. 5 Si cauſa tantae eſt dignitatis, & copiae, ut det locum huiuſmodi digreſſionibus.

nandum graviſſimae atque pleniſſimae, quae plurimos exitus dant ad eiuſmodi degreſſionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, 1 aut impellantur, aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui quae minime firma ſunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, ſi quando (id quod mihi nunquam placuit) plures adhibent patronos, 2 ut in quoque eorum minimum putant eſſe, ita eum primum volunt dicere. 3 Res enim hoc poſtulat, ut eorum exſpectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur: cui ſi initio ſatisfactum non ſit, multo plus ſit in reliqua cauſa laborandum. Male enim ſe res habet, quae non ſtatim, ut dici coepta eſt, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore optimus quiſque, ſic & in oratione firmiſſimum quodque ſit primum: 4 dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quae excellant, ſerventur etiam ad perorandum: ſi qua erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem coniiciantur. Hiſce omnibus rebus conſideratis, tum denique id, quod primum eſt dicendum, poſtremum ſoleo cogitare, quo utar exordio. nam ſi quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, niſi aut 5 exile, aut 6 nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi ſemper cum 7 accurata, & 8 acuta, & inſtructa ſen-

1 Aut ad aliquem vehementiorem affectum impellantur, aut ad alterum leniorem affectum revocentur.
2 Quem ex illis patronis putant minus idoneum eſſe.
3 Cauſa. 4 Dum tamen & in oratore, & in argumentis illud obſervetur. 5 Nullius momenti. 6 Sine pondere, & dignitate. 7 Diligenter elaborata. 8 Ingenioſe, & ſubtiliter inventa.

Digitized by Google

tentiis, 1 apta verbis, tum vero cauſarum propria eſſe debent. 2 Prima eſt enim quaſi cognitio, & commendatio orationis in principio, quae continuo eum, qui audit, permulcere, atque allicere debet. In quo admirari ſoleo non equidem 3 iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt: ſed hominem in primis diſertum, atque 4 eruditum, Philippum, qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut, quod primum verbum habiturus ſit, neſciat; & ait idem, 5 Cum brachium concaleſecerit, tum ſe ſolere pugnare; 6 neque attendit, 7 eos ipſos, unde hoc ſimile ducat, illas primas haſtas ita iactare leniter, ut & venuſtati vel maxime ſerviant, & reliquis viribus ſuis 8 conſulant. Neque eſt dubium, quin exordium dicendi vehemens, & pugnax non ſaepe eſſe debeat; ſed ſi in ipſo illo gladiatorio 9 vitae certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quae non ad vulnus, ſed ad 10 ſpeciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione exſpectandum, in qua non vis potius, ſed delectatio poſtulatur? Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe 11 univerſum profundat, & quod totum repente evolet. ſic omnia,

1 Ornate compoſita. 2 Ab exordio, quae ſit futura oratio, quaſi cognoſcitur; ſique exordium laudatur, tota ferme oratio incipit laudari. 3 E trivio oratores infantes, & indiſertos. 4 Quo minus illi condonandum eſt, ſi quid in dicendo peccat. 5 Similitudo ducta a gladiatoribus, qui in principio pugnae frigeſcunt; mox pugnando concalefacti acrius pugnant. 6 Similitudinem in Philippum retorquet Antonius. 7 Eos ipſos gladiatores, a quibus hanc ſimilitudinem ducat. 8 Atque ita oratorem quaedam in principio dicere debere, quae auditorem demulceant atque delectent, & quae reliquam orationem commendent. 9 Cum gladiatores de vita decertant. 10 Ad pompam, & ad ſpectantium voluptatem. 11 Totum ſimul.

nia, quae ſiunt, quaeque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipſa 1 praetexuit. Haec autem in dicendo non extrinſecus alicúnde quaerenda, ſed ex ipſis viſceribus cauſae ſumenda ſunt. idcirco tota cauſa pertentata, atque perſpecta, locis omnibus inventis, atque inſtructis, conſiderandum eſt, quo principio ſit utendum. ſic & facile reperietur. 2 Sumentur enim ex iis rebus, quae erunt uberrimae vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi ſaepe oportere. Ita & 3 momenti aliquid afferent, cum erunt pene ex intima defenſione 4 depromtae, & apparebit 5 eas non modo non eſſe communes, nec in alias cauſas poſſe transferri, ſed penitus ex ea cauſa, quae tum agatur, 6 effloruiſſe. Omne autem principium aut rei totius, quae agetur, 7 ſignificationem habere debebit, aut aditum ad cauſam, & 8 munitionem, aut quoddam ornamentum, & dignitatem. Sed oportet, ut aedibus ac templis veſtibula & aditus, ſic cauſis principia 9 proportione rerum praeponere. Itaque in parvis atque 10 infrequentibus cauſis 11 ab ipſa re eſt exordiri ſaepe commodius. Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adverſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur,

R 2 ſen-

1 Exorſa eſt, ac veluti texens inchoavit. 2 Principia. 3 Aliquam vim, & utilitatem ad cauſae confirmationem. 4 Res illae, unde ſumuntur exordia. Alii, *deprompta*. 5 Alii, *ea non modo non eſſe communia*. 6 Aliae editiones, *defluxiſſe*. 7 Brevem ſummam, ac veluti compendium, cauſae indicium. 8 Praeparationem. 9 Eadem proportione, qua parvis templis parvi aditus, magnis vero maiores aditus, & maiora veſtibula praeponi ſolent, cauſis etiam parvis parva, magnis vero maiora exordia ſunt praeponenda. 9 Inſolitis. Alii, *in frequentibus*. 10 Ab ipſamet cauſa.

ſententias duci licebit. Ex reo, (reos appello, quorum 1 res eſt) 2 quae ſignificent virum bonum, quae liberalem, quae calamitoſum, quae miſericordia dignum, quae valeant contra falſam criminationem. Ex adverſario, iiſdem ex locis fere contraria. Ex re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi praeter opinionem, ſi 3 immerito, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi nova, ſi quae reſtitui, ſanarique non poſſit. Ex iis autem, apud quos agetur, ut benevolos, beneque exiſtimantes efficiamus: quod 4 agendo efficitur melius, quam rogando. Eſt id quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam: ſed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. Nam & attentum monent Graeci ut principio faciamus iudicem, & docilem; quae ſunt utilia: ſed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quod & attenti tum maxime ſunt, cum omnia exſpectant, & dociles magis initiis eſſe poſſunt. 5 Illuſtriora enim ſunt, quae in principiis, quam quae in mediis cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Maxima autem copia principiorum ad iudicem aut 6 alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum 7 conficiendos inerunt in cauſa; quos tamen totos in principio explicari non oportebit, ſed tantum impelli primo iudicem leviter, 8 ut iam inclinato reliqua incumbat oratio. Connexum autem ita

1 Cauſa eſt, vel agitur. 2 Subaudi, ſententiae ducantur. 3 Accidit. 4 Melius conſequimur, ut iudices benevoli, beneque exiſtimantes ſint, agendo noſtra dicendi optima ratione, ut tales ſint, quam rogando.

5 Maiorem ſpeciem ſolent habere. 6 *Alliciendum* mitioribus affectibus, aut *incitandum* gravioribus perturbationibus. 7 Excitandos.
8 Vt noſtra reliqua oratio illi inſideat iam inclinato, atque in nos propenſo.

ita ſit principium conſequenti orationi, 1 ut non tanquam citharoedi prooemium affictum aliquod, ſed cohaerens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati 2 ediderunt, ſic ad reliqua tranſeunt, ut 3 audientiam ſibi fieri velle videantur. Atque eiuſmodi illa 4 proluſio debet eſſe, ut non Samnitum, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipſis ſententiis, quibus proluſerunt, vel 5 pugnare poſſint. Narrare vero rem quod breviter 6 iubent, ſi brevitas appellanda eſt, cum verbum nullum redundet, brevis eſt L. Craſſi 7 oratio. Si tum eſt brevitas, cum tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt, 8 aliquando id opus eſt: ſed ſaepe 9 obeſt vel maxime in narrando, non ſolum quod 10 obſcuritatem affert, ſed etiam quod eam virtutem, quae narrationis eſt maxima, ut iucunda, & ad perſuadendum accommodata ſit, tollit. 11 ut illa,

R 3 *Nam*

1 Vt non videatur tanquam aliquod affictum, additum, caſu accommodatum prooemium citharoedi alicuius. Solebant citharoedi certamen inituri in ludis publicis ad ſpectatores conciliandos prooemium in theatro praecinere, minime conſonum carmini, quod poſtea modulabantur. 2 Pronunciarunt. 3 Attentionem, & audiendi patientiam. Monet Gruterus in nonnullis Codicibus exſtare, *nolle*. 4 Hoc eſt, quaſi quidam ante proelium ludus. 5 Monet igitur Antonius ne antequam in cauſam ingrediamur, inutiles a nobis ſententiae proiiciantur, ſed eae, quibus in ipſa pugna, vel cauſa uti poſſimus. 6 Graeci, quorum praeceptum improbat Antonius. 7 In tota enim eius oratione, ne verbum quidem unum redundans reperies. 8 Aliquando brevitate uti opus eſt. 9 Brevitas. 10 *Brevis eſſe laboro, Obſcurus fio.* Horat. de Art. Poet. 11 Vt illa Terentii narratio in Andria Act. 1. Scen. 1. quam longa eſt?

1 *Nam is poſtquam exceſſit ex* 2 *ephebis*,

quam longa eſt narratio? 3 mores adoleſcentis ipſius, & 4 ſervilis percunctatio, mors Chryſidis, vultus, & forma, & lamentatio 5 ſororis: reliqua pervarie iucundeque narrantur. Quod ſi hanc brevitatem 6 quaeſiſſet,

7 *Effertur*, 8 *imus*, *ad ſepulcrum venimus*:
In ignem poſita eſt.....

his fere decem verſiculis 9 totum conficere potuiſſet: quanquam hoc ipſum, *Effertur*, *imus*, 10 conciſum eſt, ita, ut non brevitati ſervitum ſit, ſed magis venuſtati. Quod ſi nihil fuiſſet, niſi, *In ignem poſita eſt;* tamen res tota cognoſci facile potuiſſet. Sed & feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis, & 11 interpuncta ſermonibus: & eſt probabilius, quod geſtum eſſe dicas, cum, quemadmodum actum ſit, exponas: & multo 12 apertius ad intelligendum eſt, ſi ſic conſiſtitur aliquando, ac non iſta brevitate percurritur. 13 Apertam enim narrationem tam eſſe oportet, quam 14 ceteras: ſed 15 hoc magis in hac elaborandum eſt, quod & difficilius eſt non eſſe obſcurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in 16 purgando, aut in perorando: & maiore periculo haec pars orationis obſcura eſt, quam ceterae: vel quia ſiquo alio in loco eſt dictum quid obſcurius, tan-

1 Simo filii ſui Pamphili vitam narrat liberto Soſiae. 2 *Ephebi a Phoebo dicti, nec dum viri, ſed adoleſcentuli laeves*. Iſid. Lib XII cap 2. 3 Narrantur Pamphili mores 4 Inducitur ſervi Soſiae percunctatio 5 Glycerii, quae Chryſidis putabatur ſoror. 6 Terentius. 7 Chryſidis cadaver ad rogum. 8 Funus proſequimur. 9 Narrationem totam abſolvere, expedire 10 Breviter dictum 11 Diſtincta. 12 Clarius. 13 Dilucidam. 14 Orationis partes. 15 Ideo, ſive eo magis. 16 Refutando.

1 tantum id perit, quod ita dictum eſt: narratio obſcura totam 2 obcaecat orationem: vel quod alias poſſis, ſemel ſi obſcurius dixeris, dicere alio loco planius: narrationis unus eſt in cauſa locus. Erit autem perſpicua narratio, ſi verbis uſitatis, ſi ordine temporum conſervato, ſi non interrupte narrabitur. Sed quando utendum ſit, aut non ſit narratione, 3 id eſt conſilii. neque enim ſi nota res eſt, 4 nec dubium quid geſtum ſit, narrari oportet, nec ſi adverſarius narravit; 5 niſi ſi refellemus: ac, ſi quando erit narrandum, 6 ne illa, quae ſuſpicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter perſequamur, & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Craſſus, ſi quando fiat, perfidia, non ſtultitia fieri putat, ut cauſae noceamus, accidat. nam ad ſummam totius cauſae pertinet, caute, an contra, demonſtrata res ſit; quod omnis orationis reliquae fons eſt narratio. Sequitur, ut 7 cauſa ponatur, in quo videndum eſt, quid in controverſiam veniat. Tum 8 ſuggerenda ſunt firmamenta cauſae 9 coniuncte, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis. 10 namque una in cauſis

1 Id tantum ab iudicibus non intelligitur, quod obſcure dictum eſt. 2 Obumbrat, tenebris involvit. 3 Id videre, & cognoſcere prudentiae oratoris eſt. 4 Aliae editiones, *nec dubium ſit*. Nonnullae, *nec ſi dubium ſit*.
5 Niſi ſi narrationem adverſarii refellemus, quod non eo, quo volumus, modo rem narraverit. 6 *Videndum* ne illa. Addit Lambinus. 7 Propoſitio. 8 Subminiſtranda ſunt argumenta. 9 Vna cum refutatione, & confirmatione, ſive *coniuncte*, tum quae ſunt pro infirmandis contrariis, tum quae ſunt pro tuis confirmandis. 10 Id eſt, namque in cauſis una eademque arte tractantur, iiſdemque locis inveniuntur argumenta, tum ad confirmationem, tum ad refutationem, quarum utraque una ratione conſtat, utraque enim probat, utraque agit argumentis.

ſis ratio quaedam eſt eius orationis, quae ad probandam argumentationem valet. Ea autem & confirmationem, & reprehenſionem quaerit: ſed quia neque reprehendi quae contra dicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes, neque haec confirmari, niſi illa reprehendas, idcirco haec & natura, & utilitate, & tractatione coniuncta ſunt. Omnia autem concludenda plerumque 1 rebus augendis; vel inflammando iudice, vel mitigando: omniaque cum ſuperioribus orationis locis, tum maxime 2 extremo ad mentes iudicum quam maxime permovendas, & ad utilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt. 3 Neque ſane iam cauſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea praecepta, quae de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut laudationibus. ſunt enim pleraque communia, ſed tamen ſuadere aliquid, aut diſſuadere, graviſſimae mihi videtur eſſe perſonae. Nam & ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus; & honeſti, & diſerti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione perſuadere poſſit. Atque haec 4 in ſenatu 5 minore apparatu agenda ſunt. Sapiens enim eſt 6 conſilium; multiſque aliis dicendi relinquendus locus; vitanda etiam ingenii, oſtentationiſque ſuſpicio. 7 Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemque deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt 8 optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem putat,

1 Amplificatione, cui proprius aſſignatur locus in peroratione. 2 In peroratione. 3 Hactenus Antonius de praeceptis cauſarum forenſium, atque iudicialium; nunc ad genus ſuaſorium, ſeu deliberativum, & laudativum, ſeu demonſtrativum deſcendit.

4 Ad quem haberi ſolent orationes ſuaſoriae. 5 Paucioribus nimirum, & ſimplicioribus verbis. 6 Senatorum. 7 Populi congregatio. 8 In dandis populo conſiliis vel eius dignitas, vel utilitas eſt proponenda. Praefert hic Antonius dignitatem utilitati;

putat, non quid maxime velit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, videt. Nemo eſt enim, praeſertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maxime 1 dignitatem: ſed vincit utilitas plerumque, cum ſubeſt ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem poſſe retineri. Controverſia autem inter hominum ſententias, aut in illo eſt, utrum ſit utilius: aut etiam cum id convenit, certatur, Vtrum honeſtati potius, an utilitati conſulendum ſit. 2 Quae quia pugnare ſaepe inter ſe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, pecuniae, vectigalium, praeſidii, militum, utilitates ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. 3 Qui ad dignitatem impellit, maiorum exempla, quae erunt vel cum periculo glorioſa, colliget, poſteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe coniunctam. Sed quid fieri poſſit, aut non poſſit, quidque etiam ſit neceſſe, aut non ſit, 4 in utraque re maxime eſt quaerendum. 5 Inciditur enim omnis iam deliberatio, ſi intelligi-

tur

ti; quamvis in Partitionibus Cicero dixerit, cap. 24. *Eſt igitur in deliberando finis utilitas, ad quem omnia ita referuntur in conſilio dando, ſententiaque dicenda, ut illa prima ſint ſuaſori, aut diſſuaſori videnda, quid aut poſſit fieri, aut non poſſit, & quid aut neceſſe ſit, aut non neceſſe.*

1 Cum intelligat civitatem hanc potius clarorum hominum dignitate, quam divitiis, ceteriſque ornamentis claruiſſe; cumque videat primos locos, & honores iis deferri ſolere, qui plus virtutis, & magnificentiae in maximis rebus habuerunt. 2 Honeſtas, & utilitas. 3 Qui dignitatem atque honeſtatem ſuadebit. 4 Tam in ſuadenda dignitate, quam utilitate. 5 Truncatur, tollitur, nulla & fruſtranea fit.

tur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas affertur: 1 & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad conſilium autem de republica dandum, 2 caput eſt, noſſe rempublicam; ad dicendum vero 3 probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſaepe mutandum. &, quanquam una fere vis eſt eloquentiae, tamen quia ſumma dignitas eſt populi, graviſſima cauſa reip. 4 maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam, & illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus, nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; ſaepe etiam a temeritate, iracundia, ſpe, iniuria, invidia, crudelitate revocandos. Fit autem, ut, quia maxima quaſi oratori ſcena videatur concio, natura ipſa ad ornatius dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quandam talem, ut quemadmodum tibicen ſine tibiis canere, ſic orator ſine multitudine audiente, eloquens eſſe non poſſit. 5 Et cum ſint populares multi variique lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quae aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſpere, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordide, ſi quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur, 6 aut hominum offen-

1 Et qui aut aliquid non poſſe fieri, aut neceſſario faciendum demonſtravit, licet id alii non viderint, is certe plurimum vidiſſe, ac intellexiſſe merito dicitur. 2 Summum, primum, & praecipuum eſt, noſſe ſtatum univerſae reipublicae. 3 Credibiliter. 4 Qui vulgari oratione temperari, regique non poſſunt. 5 Id eſt, cum ſaepe, & varie accidat oratorem labi, & errare in populo tractando. 6 Aut excitatur, ſi agatur de iis hominibus, qui populum offenderunt, vel qui communi invidia laborant.

offenſione, vel invidia, quae aut iuſta eſt, aut ex 1 criminatione atque fama, aut res ſi 2 diſplicet, 3 aut ſi eſt in aliquo motu ſuae cupiditatis, aut metus multitudo: hiſque quatuor cauſis totidem medicinae opponuntur: tum obiurgatio, ſi eſt 4 auctoritas: tum admonitio, quaſi lenior obiurgatio: tum promiſſio, ſi audierint, 5 probaturos: tum deprecatio, quod eſt infimum, ſed nonnunquam utile. Nullo autem loco plus facetiae proſunt, & 6 celeritas, & breve aliquod dictum, nec ſine dignitate, & cum lepore. Nihil enim tam facile, quam multitudo, a triſtitia, & ſaepe ab acerbitate, 7 commode, ac breviter, & acute, & hilare dicto deducitur. Expoſui fere, ut potui, vobis in 8 utroque genere cauſarum quae ſequi ſolerem, quae fugere, quae ſpectare, quaque omnino in cauſis ratione verſari. Nec illud tertium laudationum genus eſt difficile, quod ego initio quaſi a praeceptis noſtris ſecreveram, ſed & quia 9 multa ſunt orationum genera, & graviora, & maioris copiae, de quibus nemo fere praeciperet, & quod nos laudationibus non ita multum uti ſoleremus, totum hunc ſegregabam locum. ipſi enim Graeci magis legendi, & delectationis, aut hominis alicuius 10 ornandi, quam utilitatis huius forenſis cauſa, laudationes ſcriptitaverunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaus, Epaminon-

1 Falſa accuſatione. 2 Si populo res & cauſa, de qua agis, diſplicet. 3 Aut ſi multitudo aliquid vehementer cupit, quod tu diſſuadere, aut metuit, quod tu proponere debeas. 4 Si in oratore tanta eſt, ut obiurgatione populum continere poſſit. 5 Sua conſilia illos probaturos. 6 Dicacitas 7 Opportune. 8 Iudiciali, & ſuaſorio. 9 Sunt etiam multa alia orationum genera, ut legationum, cohortationum, teſtimoniorum, conſolationum &c. 10 Celebrandi, laudandi.

nondas, Philippus, Alexander aliique laudantur. Noſtrae laudationes, quibus in foro utimur, 1 aut teſtimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quae ad orationis laudem 2 minime accommodata eſt. Sed tamen, quoniam eſt utendum aliquando, nonnunquam etiam ſcribendum, 3 velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripſit C. Laelius, vel ut noſmetipſi, ornandi cauſa, Graecorum more, ſi quos velimus, laudare poſſimus; ſit a nobis quoque tractatus is locus. Peſpicuum eſt igitur, alia eſſe in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiae, ceteraque quae fortuna det, aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe veram laudem; quae deberi virtuti uni putatur: ſed tamen quod ipſa virtus in earum rerum uſu, ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus haec ſunt naturae & fortunae bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe praetuliſſe aliis propter abundantiam fortunae; ut opes, & copiae non ſuperbiae videantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe. Virtus

1 Teſtimonii brevitatem nudam atque inornatam dicit illam teſtium laudem, quae digreſſione brevi, ſine ornatu & apparatu laudatorio ponitur in cauſis. Item quae vel hominem, vel provinciam, aut civitatem, aut aliud ſimile commendat. Ad res eiuſmodi frequenter orator velut a via recta depulſus egreditur. Haec fere Strebaeus. 2 Vel quia eiuſmodi laudationes funebres adoleſcentioribus mandari ſolitae, vel quia in luctu & maerore pulchriora orationis ornamenta non adhibentur.

3 Velut C. Laelius, qui orationem funebrem ſcripſit Quinto Tuberoni, qua Scipionem Africanum avunculum ſuum in concione laudaret.

tus autem, quae eſt per ſe ipſa laudabilis, & ſine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures 1 partes, 2 quarum alia eſt ad laudationem aptior. Sunt enim aliae virtutes, 3 quae videntur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia poſitae: aliae, quae in ingenii aliqua 4 facultate, aut animi magnitudine ac 5 robore. Nam clementia, iuſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda eſt auditu in laudationibus. Omnes enim hae virtutes non tam ipſis, qui eas in ſe habent, quam generi hominum fructuoſae putantur. ſapientia, & magnitudo animi, qua omnes res 6 humanae geruntur, tenues, & pro nihilo putantur: & in excogitando vis quaedam ingenii, & ipſa eloquentia, admirationis habet non minus, iucunditatis minus. 7 Ipſos enim magis videtur, quos laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare, ac tueri: ſed tamen in laudando iungenda ſunt etiam haec genera virtutum, 8 feriunt enim aures hominum,

1 Species. 2 Ex virtutibus aliae ſunt ad laudationem aptiores, quae hominum generi fructuoſae putantur, ut clementia, iuſtitia, benignitas, fides, liberalitas &c. Aliae praeclarae ſunt quidem, ſed vulgo minus laudatae, quia ſunt quaſi privatae. 3 Id eſt, quibus homo videtur ſe hominum moribus accommodare, per quas fit comis, & beneficus. 4 Vt prudentia, ſapientia, ſolertia &c. 5 Vt fortitudo, patientia, continentia animi, magnitudo. 6 Alii, *ſine qua omnes res humanae, tenues &c.* 7 Philoſophia enim, & eloquentia videntur ornare magis, atque tueri illos, quos ut philoſophos & eloquentes laudamus, quam illos, apud quos, ut cives indoctos, laudamus. 8 Excitant aures ad audiendum, atque admirandum. Victorius ſi hanc receptam lectionem ſine teſtimonio veterum Codicum condemnare liceret, libenter hic repoſuiſſet, *ferunt enim aures*, id eſt, patiuntur.

num, cum illa, quae iucunda, & grata, tum etiam illa, quae mirabilia ſunt in virtute, laudari. Et quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quaedam officia, ac munera, & ſua cuique 1 virtutis laus propria debetur, erit explicandum in laude iuſtitiae, quid cum fide, quid cum aequabilitate, quid cum eiuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in ceteris res geſtae ad cuiuſque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratiſſima autem laus eorum factorum habetur, quae ſuſcepta videntur a viris fortibus ſine emolumento ac praemio: quae vero etiam cum labore & periculo ipſorum, haec habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatiſſime poſſunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus eſſe videtur praeſtantis viri, quae eſt fructuoſa aliis, ipſi autem laborioſa, aut periculoſa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri ſolet, tuliſſe caſus ſapienter adverſos, non fractum eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis praemia, res geſtae iudiciis hominum comprobatae: in quibus etiam felicitatem ipſam 2 deorum immortalium iudicio tribui, laudationis eſt. Sumendae autem res erunt aut magnitudine praeſtabiles, aut novitate primae, aut genere ipſo ſingulares. Neque enim parvae, neque uſitatae, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignae videri ſolent. Eſt etiam cum ceteris praeſtantibus viris comparatio in laudatione praeclara. De quo genere libitum eſt mihi paulo plura, quam oſtenderam, dicere, non tam pro-

1 *Virtuti*, Lambinus.

2 Caſus nullam habet laudem. Itaque dicendum felicitatem non temere accidiſſe, ſed ipſam deorum immortalium iudicio datam fuiſſe.

propter uſum forenſem, qui eſt a me in omni hoc ſermone tractatus, quam ut hoc videretis, Si laudationes eſſent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam. Iam vituperandi praecepta contrariis ex vitiis ſumenda eſſe perſpicuum eſt. ſimul eſt illud ante oculos, nec bonum virum proprie, & copioſe laudari, ſine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, ſine vitiorum cognitione, ſatis 1 inſignite, atque aſpere poſſe. Atque his locis & laudandi, & vituperandi ſaepe nobis eſt utendum in omni genere cauſarum. Habetis, de inveniendis rebus, diſponendiſque quid ſentiam. adiungam etiam de memoria, ut labore Craſſum levem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus haec 2 exornentur. Perge vero, inquit Craſſus. libenter enim te cognitum iam 3 artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis 4 diſſimulationis tuae, nudatumque perſpicio: & quod mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, eſtque mihi gratum. Iam iſtuc quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate. Si enim vere agere volueris, 5 omnia tibi relinquo. 6 ſin diſſimulare, tu quem-

1 *Inſigniter*, Lambinus.
2 Id eſt, ornamenta elocutionis, & pronunciationis.
3 Non exercitatione tantum, quemadmodum ſaepe dixiſti, ſed etiam arte valuiſſe.
4 Qua huius te artis omnino ignarum praedicaveras.
5 Cum diſſimulatione dictum; quaſi nihil Antonius recte dixerit, atque ideo omnia melius dicenda Craſſo relinquat.
6 Et quae dixi ego falſo laudare, tu quemadmodum his auditoribus, qui omnia a nobis audire volunt explicatius, quam a Graecis, ſatisfacias videris.

quemadmodum his ſatisfacias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto 1 Themiſtocles fuit, ut oblivionis artem, quam memoriae, malim: gratiamque habeo 2 Simonidi illi Ceio, quem primum ferunt artem memoriae protuliſſe. 3 Dicunt enim, cum cenaret 4 Crannone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, 5 ceciniſſetque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa poetarum more in Caſtorem ſcripta & Pollucem fuiſſent, 6 nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe, ſe dimidium eius ei, quod pactus eſſet, pro illo carmine, daturum: reliquum a ſuis 7 Tyndaridis, quos aequae laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt eſſe ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret: iuvenes ſtare

1 Vide quae ſupra de Themiſt. 2 *Simonides, Leoprepis filius, Iulietes, (Iulis autem eſt urbs in inſula Ceo) Lyricus. Steſichoro poſterior: qui cognominatus eſt Melicertes, propter ſuavitatem. Hic artem memoriae invenit: itemque literas longas & duplices, & tertium ſonum Lyrae. Vixit Olympiade* LV. *quamvis alii eum ad Olympiadem* LXII. *referant. Vitam extendit uſque ad Olymp.* LXXVIII. *annumque aetatis* LXXXIX. *attigit.* Suid. in v. Σιμωνίδης. 3 Hoc factum narrant Quinctilianus Inſt. Orat. Lib. XI. cap 2. Val. Max. Lib. I. cap. 8. Suidas in voce Σιμωνίδης.

4 Crannon, ſive Cranon oppidum eſt Theſſaliae, a Cranone Pelaſgi filio dictum.

5 Olympicorum, Pythiorum, Nemeorum, ceterorumque certaminum victores a poetis Lyricis mercede conductis laudari ſoliti. 6 *Abnegata ei pecuniae pars eſt, quod more poetis frequentiſſimo digreſſus, in laudes Caſtoris & Pollucis exierat: quapropter partem ab iis petere, quorum facta celebraſſet, iubebatur.* Quinctil. Lib. XI. cap. 2.

7 Caſtore, & Polluce Tyndari filiis.

ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere evocarent: ſurrexiſſe illum ipſum, prodiſſe, vidiſſe neminem. hoc interim ſpatio 1 conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidiſſe: ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interiiſſe. quos cum humare vellent ſui, neque poſſent obtritos internoſcere ullo modo: Simonides dicitur ex eo quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. 2 Hac tum re admonitus inveniſſe fertur, ordinem eſſe maxime, qui memoriae lumen afferret. Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, 3 locos eſſe capiendos, & ea, quae memoria tenere vellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda: ſic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conſervaret: res autem ipſas rerum effigies notaret, atque ut locis 4 pro cera, ſimulacris pro literis uteremur. Qui ſit autem oratori memoriae fructus, quanta

S uti-

1 Triclinium vocant Quinctilianus, & Valer. Maximus. Quinctiliani verba ſunt Lib. XI. cap. 2. *Nam vix eo limen egreſſo triclinium illud ſupra convivas corruit, atque ita contudit, ut non ora modo oppreſſorum, ſed membra etiam omnia requirentes ad ſepulturam propinqui, nulla nota poſſent diſcernere. Tum Simonides dicitur memor ordinis, quo quiſque diſcubuerat, corpora ſuis reddidiſſe.* 2 Eadem fere Quinctil. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, iuvari memoriam ſignatis animo ſedibus, idque experimento conſtare. 3 Loci dicuntur veluti ſpatia quaedam, in quibus locantur imagines, id eſt, figurae, & effigies rerum, quarum volumus memores eſſe. 4 In cera enim, ſive ceratis tabulis olim litteras imprimebant. Scripturae conſimilem dicit memoriam Cicero in Partitionibus cap. 7. *Nam ut illa*, litteratura, ſive ſcriptura, *conſtat ex notis litterarum, & ex eo, in quo imprimuntur illae notae: ſic confectio memoriae, tanquam cera, locis utitur, & in his imagines, ut litteras collocat.*

utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere 1 quae didiceris in accipienda cauſa, quae ipſe cogitaris? omnes fixas eſſe in animo ſententias? omnem 2 deſcriptum verborum apparatum? 3 ita audire vel eum, unde 4 dicas, vel eum, cui reſpondendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, ſed in animo videantur inſcribere? Itaque ſoli, qui memoria vigent, ſciunt, quid, & quatenus, & quomodo dicturi ſunt, quid reſponderint, quid ſuperſit: iidemque multa ex aliis cauſis aliquando a ſe acta, multa ab aliis audita meminerunt. 5 Quare confiteor equidem, 6 huius boni naturam eſſe 7 principem, ſicut earum rerum, de quibus ante locutus ſum, omnium: 8 ſed haec ars tota dicendi, 9 ſive artis imago quaedam eſt & ſimilitudo, habet hanc vim, non ut 10 totum aliquid, cuius in ingeniis noſtris pars nulla ſit, pariat & procreet, verum ut ea, quae ſunt orta iam in nobis, & procreata, 11 educet atque confirmet. Veruntamen neque tam acri memoria fere quiſquam eſt, 12 ut non diſpoſitis, notatiſque rebus, ordinem verborum, aut ſententiarum comple-

1 Quae audieris ab eo, qui cauſam ſuam ad te detulit defendendam. 2 Ordine digeſtum. 3 Ita audire eum, a quo in iudicio accipis quae dicere debeas, vel litigatorem, vel monitorem, qui cauſam a tergo ſuggerat, vel litteras recitantem. 4 *Diſcas*. Pearce. 5 Obiicit ſibi, memoriam non multum artis indigere, cum nativa memoria omnia praeſtare poſſit. 6 Id eſt, memoriae. 7 Primas, & praecipuas, potioreſque partes habere. 8 Reſpondet obiectioni, arte adiuvanda eſſe ea, quae natura procreavit. 9 Quae proprie non eſt ars, ſed artis imago quaedam &c. 10 Non ut totam inventionem, vel collocationem, vel pronunciationem, vel memoriam, quarum nulla pars a natura nobis data ſit, pariat & procreet. 11 Alat, atque augeat. 12 Qui, ſi non diſpoſuerit res locis, & imaginibus notarit.

plectatur: neque vero tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine, & exercitatione adiuvetur. Vidit enim hoc prudenter ſive Simonides, ſive alius quis invênit, ea maxime animis 1 effingi noſtris, quae eſſent a ſenſu tradita atque impreſſa: 2 acerrimum autem ex omnibus noſtris ſenſibus eſſe ſenſum videndi: quare facillime animo teneri poſſe ea, quae perciperentur auribus, aut cogitatione, ſi etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res 3 caecas, & ab adſpectus iudicio remotas, 4 conformatio quaedam, & imago, & figura ita notaret, ut ea quae cogitando complecti non poſſemus, intuendo quaſi teneremus. His autem formis, atque corporibus, ſicut omnibus, quae ſub adſpectum veniunt, ſedes opus eſt. etenim corpus intelligi ſine loco non poteſt. quare ne in re nota & pervulgata 5 multus & inſolens ſim, 6 locis eſt utendum multis, illuſtribus, explicatis, 7 modicis intervallis. 8 Imaginibus autem agentibus, 9 acribus, 10 inſignitis, quae occurrere, celeriterque percutere animum poſſint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua conſuetudo gignitur, 11 & ſimi-

S 2

1 Imprimi, atque apparere. 2 Acutiſſimum. 3 Quae ſub oculos non cadunt. 4 Forma quaedam ſenſibilis. 5 Longus, & importunus. 6 *Oportet ſi volumus multa meminiſſe, multos nobis locos comparare, ut multis in locis multas imagines collocare poſſimus.* Auct. ad Heren. 7 Mediocribus ſpatiis. Spatia enim nimium diſtantia vagas reddunt imagines. 8 Vtendum eſt autem imaginibus rerum, quae agant, moveantur, non ſint quietae, & immotae. 9 Quae vehementer animum impellant. 10 Quae aliquam habeant inſignem notam. 11 Notatio ſimilium verborum memoriam excitat, vel ea ſit converſa, & immutata caſibus, ut nomina, quae idem principium retinent, mutant extremum, ut *Aurum Aurelius*, *Mars Martialis* &c. vel ea notatio ex parte, & ſpe-

ſimilium verborum converſa & immutata caſibus; aut traducta ex parte ad genus notatio, & unius verbi imagine totius ſententiae informatio, 1 pictoris cuiuſdam ſummi ratione et modo, formarum varietate locos diſtinguentis. Sed verborum memoria, quae minus eſt nobis neceſſaria, maiore imaginum varietate diſtinguitur. multa enim ſunt verba, quae, quaſi articuli, connectunt membra orationis, 2 quae formari ſimilitudine nulla poſſunt. 3 eorum fingendae nobis ſunt imagines, quibus ſemper utamur. 4 Rerum memoria propria eſt oratoris. eam ſingulis 5 perſonis bene poſitis notare poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque verum eſt, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum 6 pondere, & obſcurari etiam id, quod per ſe natura tenere potuiſſet. Vidi enim ego ſummos homines, & divina prope memoria, Athenis Charmidem; in Aſia, quem vivere hodie aiunt, 7 Scepſium Metrodorum, quorum uterque tanquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quae meminiſſe vellet, perſcribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria eſt, 8 ſi eſt nulla natura.

ſpecie ad genus traducta ſit, ut cum Sinon Graecos omnes doloſos in animum inducit. 1 Pictor ſummus imagines varias pingit, & ne confundantur inter ſe, multis, ac diverſis ſeparat intervallis. 2 *Quaedam nullis ſimulacris ſignificari poſſunt, ut certae coniunctiones. Habeamus enim ſane, ut qui notis ſcribunt, certas imagines omnium, & loca ſcilicet infinita.* Quinctil. Lib. XI. cap. 2. 3 Eorum verborum, ſive articulorum arbitrariae quaedam, & conſtantes imagines nobis fingendae ſunt, quibus ſemper utamur. 4 Sententiarum memoria, non autem verborum. 5 Imaginibus, & ſingulis perſonis bene diſpoſitis. 6 Copia, & multitudine. 7 Scepſis urbs eſt in Myſia, vel in Troade. 8 Fruſtra enim quavis exercitatione memoriam educere nititur, cui nulla eſt naturalis memoria.

Digitized by Google

turalis: ſed certe, ſi latet, 1 evocanda eſt. Habetis ſermonem bene longum hominis utinam non impudentis, 2 illud quidem certe, non nimis verecundi: qui quidem 3 cum te, Catule, tum etiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim. Nam 4 iſtorum aetas minus me fortaſſe movere debuit. ſed mihi ignoſcetis profecto, ſi modo, quae cauſa me ad hanc inſolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis. Nos vero, inquit Catulus, (etenim pro me hoc, & pro meo 5 fratre reſpondeo) non modo tibi ignoſcimus, ſed te 6 diligimus, magnamque tibi habemus gratiam: & cum humanitatem, & facilitatem agnoſcimus tuam, tum admiramur iſtam ſcientiam & copiam. Equidem etiam hoc me aſſecutum puto, quod magno ſum levatus errore, & illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis ſemper admirari ſolebam, unde eſſet illa tanta tua in cauſis divinitas. nec enim te 7 iſta attigiſſe arbitrabar, quae diligentiſſime cognoſſe, & undique collegiſſe, uſuque doctum partim correxiſſe video, partim comprobaſſe. Neque eo minus eloquentiam tuam, & multo magis virtutem & diligentiam admiror, & ſimul gaudeo, iudicium animi mei comprobari, quod ſemper ſtatui, neminem ſapientiae laudem, & eloquentiae, ſine ſummo ſtudio, & labore, & doctrina, conſequi poſſe. Sed tamen quidnam eſt id, quod dixiſti, fore, ut tibi ignoſceremus, ſi cognoſſemus, quae te cauſa in ſermonem impuliſſet? Quae eſt enim alia cauſa, niſi quod nobis, & horum adoleſcen-

 tium

1 Excitanda, commovenda. 2 Illud quidem certum eſt, ſermonem fuiſſe hominis non nimis verecundi. 3 Non te, Catule, tantum, verum etiam L. Craſſo audiente. 4 Sulpicii, Cottae, & Caeſaris. 5 Caeſare 6 Vt humanum, & facilem. 7 Tanta, & tam varia, & tam eximia de arte dicendi praecepta didiciſſe.

tium ſtudio, qui te attentiſſime audierunt, morem gerere voluiſti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo volui, quem ego 1 paulo ſciebam vel pudentius, vel invitius, (nolo enim dicere de tam ſuavi homine faſtidioſius) ad hoc genus ſermonis accedere. Quid enim poterit 2 dicere? conſularem ſe eſſe hominem, & cenſorium? 3 eadem noſtra cauſa eſt. An aetatem afferet? quadriennio minor eſt. 4 An ſe neſcire? quae ego ſero, quae curſim 5 arripui, quae 6 ſubſicivis operis (ut aiunt) iſte a puero, ſummo ſtudio, ſummis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit. etenim me dicentem qui audierit, nemo unquam tam ſui deſpiciens fuit, quin ſperaret aut melius, aut eodem modo ſe poſſe dicere: Craſſo dicente, nemo tam arrogans, qui ſimiliter ſe unquam dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra hi tales viri venerint, te aliquando, Craſſe, audiamus. Tum ille, Vt ita iſta eſſe concedam, inquit, Antoni, quae ſunt longe ſecus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici poſſit, reliquiſti? Dicam enim vere, amiciſſimi homines, quod ſentio. ſaepe ego doctos homines, quid dico ſaepe? immo nonnunquam: ſaepe enim 7 qui potui, qui puer in forum

1 Vel paulo pudentius, vel paulo invitius, nolo enim dicere faſtidioſius, neque enim tam ſuavis, humanique hominis eſſet faſtidire

2 Vt ſe a dicendo excuſet?

3 Ego aeque conſul, & cenſor fui; nec minus me impulit ad dicendum.

4 *An ſe haec neſcire.* Lambinus.

5 Didici.

6 Vetus haec, & propria ſcriptura eſt. Male alii, *ſubciſivis*, aut *ſucciſivis* Frontinus: *ſubſicivum eſt, quod a ſubſecante linea nomen accepit.* Operae ſubſicivae dicuntur, quae obiter, & quaſi furtim a negotiis gravioribus, & neceſſariis ſubtrahuntur.

7 Quomodo.

forum venerim, neque inde unquam diutius, 1 quam quaeſtor abfuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, & Athenis cum eſſem, doctiſſimos viros, & in Aſia iſtum ipſum Scepſium Metrodorum, cum de his ipſis rebus diſputaret. neque vero mihi quiſquam copioſius unquam viſus eſt, neque ſubtilius in hoc genere dicendi, quam iſte hodie, eſſe verſatus. quod ſi eſſet aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio praetermiſſum: non eſſem tam inurbanus, ac pene inhumanus, 2 uti eo gravarer, quod vos cupere ſentirem. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe 3 inſtrumentum oratoris exponeret, tibi eius 4 diſtinctionem, atque ornatum relinqueret? Hic 5 ille, Primum, quis Antonio permiſit, inquit, ut & partes faceret, &, utram vellet prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi coniuncte eſt viſus de utraque re dicere. 6 Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque 7 eam laudem, ex qua eloquentia 8 nomen ipſum invenit. Verba igitur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumſit. Tum Caeſar, Si, quod difficilius eſt, id tibi reliquit; eſt nobis, inquit, cauſa, cur te audire cupiamus. ſin, quod facilius, tibi cauſa non eſt, cur recuſes. Et Catulus, Quid, quod dixi-

1 Quam cum quaeſtor in Macedonia fui. 2 Vt graviter ferrem vobis morem gerere in eo. 3 Id eſt, inventionem, diſpoſitionem, & memoriam, de quibus diſſeruit Antonius. 4 Id eſt, elocutionem & pronunciationem. Translationes deſumptae ab inſtrumento, ſive domorum ſuppellectili, quae poſtquam expoſita fuerit diſtingui deinde, & ad domus ornatum in ſuis locis eſt collocanda. 5 Craſſus. 6 Antonius. 7 Elocutionem, ex qua eloquentia dicta eſt. 8 *Nomen ſuum*. Lambinus.

ſti, inquit, Craſſe, ſi hîc hodie apud te maneremus, te morem nobis eſſe geſturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem, tibi, inquit, Craſſe, 1 concedere: ſed vide, ne quid Catulus attulerit 2 religionis: 3 opus hoc cenſorium eſt: 4 id autem committere, vide quam ſit homini turpe cenſorio. Agite vero, 5 ille inquit, ut vultis. ſed nunc quidem, quoniam id temporis eſt, ſurgendum cenſeo, & requieſcendum: poſt meridiem, ſi ita vobis eſt commodum, loquemur aliquid, niſi forte in craſtinum differre mavultis. Omnes ſe vel ſtatim, vel, ſi ipſe poſt meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

1 Hoc eſt, recuſandi locum dare. 2 Prohibentis violare fidem. 3 Cenſorum munus eſt infamia eos notare, qui fidem frangunt. 4 Vide quam turpe ſit homini cenſorio fidem frangere, ſeu idipſum committere, quod reprehenderit in aliis. 5 Craſſus.

M. T. CICERONIS
DE ORATORE.

LIBER TERTIVS.

INſtituenti mihi, Quinte frater, eum ſermonem referre, & mandare huic tertio libro, quem poſt Antonii diſputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſane recordatio veterem animi curam, moleſtiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Craſſi, morte exſtincta ſubita eſt, 1 vix diebus decem poſt eum diem, qui hoc & ſuperiore libro continetur. 2 Vt enim Romam 3 rediit extremo 4 ſcenicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quae ferebatur habita eſſe in concione 5 a Philippo, quem dixiſſe conſtabat, 6 videndum ſibi aliud eſſe

1 Vix exactis, ſive completis diebus decem poſt eum diem, quo habitae ſunt huius, & ſuperioris libri de arte dicendi diſputationes.
2 De interitu L. Craſſi narratio. 3 E Tuſculano ſuo. 4 Ludi ſcenici ludorum Romanorum tempore in theatris celebrabantur, quorum genera fuerunt *Comoedia*, *Tragoedia*, *Satyra*, *&* *Mimus*. 5 Conſul Philippus orationem adverſus ſenatum habuerat in concione, cum de transferendis ab equeſtri ordine in ordinem ſenatorium iudiciis ageret Livius Druſus. 6 Providendum ſibi, ut alii ſenatores ad tractanda conſilia legerentur.

Digitized by Google

eſſe conſilium, 1 illo ſenatu ſe remp. gerere non poſſe: mane 2 idibus Septembris, 3 & ille, & ſenatus frequens 4 vocatu Druſi, in curiam venit. Ibi cum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, 5 retulit ad ſenatum de illo ipſo, quod conſul in eum ordinem tam graviter in concione eſſet invectus. 6 Hîc, ut ſaepe inter homines ſapientiſſimos conſtare vidi, quanquam hoc Craſſo, cum aliquid accuratius dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, ut nunquam dixiſſe melius putaretur, tamen omnium conſenſu ſic eſſe tum 7 iudicatum, 8 ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum. Deploravit enim 9 caſum, atque orbitatem ſenatûs: cuius ordinis a conſule, qui quaſi parens bonus, aut tutor fidelis eſſe deberet, tanquam ab aliquo nefario praedone diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero eſſe mirandum, ſi, cum ſuis conſiliis remp. 10 profligaſſet, conſilium ſenatus a repub. 11 repudiaret. Hîc cum homini & vehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtendum, Philippo, quaſi quaſdam verborum faces

1 Illo ſenatu tam ambitioſo, ac turbulento, & ſeditioſo. 2 Die decimo tertio. 3 Et Craſſus. 4 Senatus haberi non poterat, niſi a magiſtratu vocatus eſſet. Eum Philippus conſul iratus vocare noluit: convocavit Livius Druſus tribunus plebis. 5 Senatorum ſententiam rogavit de illa ipſa re, quod conſul Philippus &c. 6 Hoc loco, ut concordem eſſe hominum doctiſſimorum ſententiam vidi, ſive, ut ſaepe dicere homines doctiſſimos intellexi. 7 De oratione nimirum, quam tum Craſſus ad ſenatum habuit contra Philippum. 8 Oratores. 9 Ruinam ſenatus, eiuſque orbitatem, quod ſenatus, parentis loco, acerbiſſimum inimicum conſulem Philippum haberet. 10 Evertiſſet, & perdidiſſet. 11 Reiiceret, ablegaret.

ces admoviſſet, non tulit ille, 1 & graviter exarſit, 2 pignoribuſque ablatis Craſſum inſtituit 3 coercere. Quo quidem ipſo in loco multa a Craſſo divinitus dicta 4 efferebantur, 5 cum ſibi illum conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet. 6 *An tu, quum omnem 7 auctoritatem univerſi ordinis 8 pro pignore putaris, eamque in conſpectu populi Rom. 9 conciderís; 10 meis pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi 11 illa ſunt caedenda, ſi Craſſum vis coercere: haec tibi eſt excidenda lingua: qua 12 vel evulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit.* Permulta tum vehementiſſima contentione animi, ingenii, virium, ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamque eam, 13 quam ſenatus

1 In Craſſum. 2 Captis Craſſi bonis, & in publica cuſtodia retentis. 3 Craſſum reprimere. 4 *Eſſe ferebantur*. Lambinus. 5 *L. Philippus conſul adverſus eundem ordinem* ſenatorium *libertatem exercere non dubitavit. Nam ſegnitiem pro roſtris exprobrans, alio ſibi ſenatu opus eſſe dixit: tantumque a poenitentia dicti abfuit, ut etiam L. Craſſo ſummae dignitatis & eloquentiae viro, id in Curia graviter ferenti, manum iniici iuberet. Ille, reiecto lictore, non es, inquit, mihi Philippe conſul, quia nec ego quidem tibi ſenator ſum*. Val. Max. Lib. VI cap. 2. n. 2. 6 Verba Craſſi in Philippum. 7 Dignitatem, & amplitudinem univerſi ordinis ſenatorii. 8 Pignoris loco habueris, ſeu quaſi pignus, ſive rem aerario addictam, ſeu pecuniam tibi, tuaeque auctoritati ſubiectam, & pro tua libidine diſſipandam exiſtimaveris. 9 Laceraveris, diſſipaveris. 10 Quae mihi auferri iuſſiſti. Alii, *me his*. 11 Non tibi pignora illa, pecuniae, & bona ſunt amputanda. 12 Etiam. 13 Quam Craſſi ſententiam ſenatus frequens arripuit, atque decrevit verbis, quae Craſſo eſſent honori ſummo, ſummae laudi, atque ornamento. *Verba ornatiſſima*, quae maxime ornant hominem, *graviſſima*, quae pondus amplitudinis magnum afferunt.

tus frequens ſecutus eſt, ornatiſſimis & graviſſimis verbis, 1 Vt populo R. ſatisfieret, nunquam ſenatus neque conſilium reip. neque fidem defuiſſe, 2 ab eo dictam: 3 & eundem 4 (id quod in auctoritatibus perſcriptis exſtat) ſcribendo adfuiſſe. Illa tanquam 5 cycnea fuit divini hominis vox, & oratio, quam 6 quaſi exſpectantes poſt eius interitum veniebamus in curiam, ut veſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremum inſtitiſſet, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo cum 7 cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo 8 lateris dolore conſumtus eſt. O fallacem hominum 9 ſpem, 10 fragilemque fortunam & inanes noſtras 11 contentiones! quae in medio ſpatio ſaepe franguntur, & corruunt, & ante in ipſo curſu obruuntur, quam 12 portum conſpicere potuerunt. Nam quandiu Craſſi fuit ambitio-

1 Sententia haec Craſſi eſt: Senatum, quem Philippus tam indigne accuſabat, ſuam ſemper fidem reipublicae praeſtitiſſe, atque optima conſilia ſubminiſtraſſe. 2 Ab eo dictam eſſe conſtabat. 3 Et eundem Craſſum, cum ſententia haec ſua, qua ſenatum ornabat, tanquam aliquod actum, decretumque publicum, perſcriberetur, ſcribendo praeſentem adfuiſſe conſtabat. 4 Praeſentem fuiſſe Craſſum cum haec eius dicta perſcriberentur, extat adhuc notatum in *auctoritatibus*, ſeu decretis *perſcriptis*. 5 Cycnus paullo ante mortem ſuaviſſime cantare dicitur a poetis. 6 Deſiderio nimirum, & amore tanti viri illius vocem quaſi exſpectantes. 7 Tremore captus fuiſſet. 8 Id eſt, pleuritide. 9 Speraverat enim Craſſus poſt exactos reipublicae honores, quietam ſibi, & cum dignitate tranquillam ſenectutem futuram.

10 Craſſi enim fortuna medio veluti curſu fracta eſt.

11 Labores, conatus. 12 Id eſt, quietum, tranquillumque finem.

bitionis 1 labore, vita 2 diſtricta, tamdiu 3 privatis magis officiis, & ingenii laude floruit, 4 quam fructu amplitudinis, aut reip. dignitate. Qui autem ei annus primus 5 ab honorum perfunctione aditum, omnium conceſſu, ad ſummam auctoritatem dabat, is eius omnem ſpem, atque 6 omnia vitae conſilia, morte pervertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum patriae, grave bonis omnibus: ſed ii tamen remp. caſus ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L. Craſſo a diis immortalibus vita, ſed 7 donata mors eſſe videatur. Non vidit flagrantem 8 bello Italiam, 9 non ardentem invidia ſenatum, non ſceleris 10 nefarii principes civitatis reos, non lu-

1 Cura, quae impenditur in ambiendis, petendiſque magiſtratibus 2 Valde ſtricta, atque impedita 3 Tamdiu floruit magis ſuis privatis virtutibus, & officiis, quae, ut privatus, non ut magiſtratum gerens, in cives exercebat.
4 Quam honore, ac dignitate illa, quae magiſtratus, & res geſtas ſequitur. 5 Poſt exacta conſulatus, cenſurae, ceterorumque honorum, & magiſtratuum munera.
6 Non enim aſſequi Craſſus potuit ſummam illam auctoritatem, quam ſperabat, & ad quam omnia vitae ſuae conſilia dirigebat 7 Quaſi Craſſus morte, tanquam deorum aliquo munere, donatus fuerit, ne futuras reipublicae calamitates videret. 8 Livio Druſo interfecto, Italiae populi promiſſam a Druſo civitatem armis repoſcere a populo Romano coeperunt. Inde bellum ingens illud, quod Sociale, & Italicum dictum eſt. Id bellum amplius ccc. millia iuventutis Italicae abſtulit. Paterculus. Lib. 2.
9 Lata per Q. Valerium lege, qua iudicia exerceri iubebantur in Italos, qui a potentioribus ſolicitati ſtatum civitatis perturbabant, tanta ſenatum invidia ſecuta eſt, ut ex eo multi, qui ſocios Italicos donis, pollicitationibuſque corrupiſſent, ex urbe fugerent. Vide Appianum Lib. 1. de Bel. Civil. lib.
10 Quod regnum, & dominationem affectaſſe accuſarentur.

luctum 1 filiae, non exſilium 2 generi, 3 non acerbiſſimam C. Marii fugam, non illam 4 poſt reditum eius caedem omnium crudeliſſimam; non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipſe florentiſſima multum omnibus gloria praeſtitiſſet. Sed quoniam 5 attigi cogitatione vim, varietatemque fortunae, 6 non vagabitur oratio mea longius, atque eis fere ipſis definietur viris, qui hoc ſermone, quem referre coepimus, continentur. Quis enim non iure beatam L. Craſſi mortem illam, quae eſt a multis ſaepe defleta, dixerit,

1 Licinia L. Craſſi filia uxor Scipionis fuit, qui adverſariorum invidia in exilium pulſus fuit. 2 Scipionis. 3 *Initium, & cauſa belli civilis, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllae provinciam* Aſiam *Sulpicia lege ſolicitat. Sed impatiens iniuriae ſtatim Sylla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Eſquilinia, Collinaque porta geminum agmen Urbi infudit. Unde quum ſubito Sulpicius, & Albinovanus obieciſſent catervas; ſudeſque & ſaxa undique a moenibus, ac tela iacerentur, ipſe quoque iaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quae Poenos quoque, Gallos etiam Senones evaſerat, quaſi captivam victor inſedit; Tum ex ſenatus conſulto adverſariis hoſtibus iudicatis, in praeſentem tribunum, alioſque diverſae factionis, iure ſaevitum eſt. Marium ſervilis fuga exemit, immo fortuna alteri bello reſervavit.* Florus Lib. III. cap. 21. Vide & Appianum. 4 De reditu Marii ab Africa, factaque tum Romae caede omnium crudeliſſima vide & Florum, & Paterculum, & Appianum, & Plutarchum in *Mario* 5 Breviter in memoriam revocavi. 6 Non deſumam longius exempla hominum, qui fortunae vim, varietatemque miſerrimis illis reipublicae temporibus pertulerunt, ſed oratio mea non extendetur ultra viros illos, qui in hoc dialogo continentur, id eſt Catulum, Antonium, Caeſarem, Sulpicium, & Cottam.

xerit, cum horum ipſorum ſit, 1 qui tum cum illo poſtremum fere collocuti ſunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, 2 Q. Catulum, virum omni laude praeſtantem, cum ſibi non incolumem fortunam, 3 ſed exſilium & fugam deprecaretur, eſſe coactum, ut vita ſe ipſe privaret. Iam Marci Antonii in his ipſis roſtris, in quibus ille rempublicam conſtantiſſime conſul 4 defenderat, 5 quaeque cenſor imperatoriis manubiis ornarat, 6 poſitum caput illud fuit, a quo erant multorum

1 In Tuſculano, ubi hi cum Craſſo ab illis de ratione dicendi habiti ſunt ſermones.

2 De Q. Catuli morte ita Valerius Max. Lib. IX. cap. 12. *Maioris aliquanto ſpiritus dux Q. Catulus, Cimbrici triumphi C. Mario particeps a ſenatu datus, ſed exitus violentioris: Nanque ab hoc eodem Mario poſtea propter civiles diſſenſiones mori iuſſus; recenti calce illito, multoque igni percalfacto cubiculo ſe incluſum peremit: Cuius tam dira neceſſitas maximus Marianae gloriae rubor extitit.* Et Plutarchus in C. Mario. *Catulus Lutatius, qui Marii collega fuerat, & de Cimbris cum eo triumphum egerat, poſtquam Marium pro ſe rogantibus reſpondiſſe comperit, mori oportere, incluſus domi, accenſis carbonibus ſe ſuffocavit.* 3 Vt in exilium ire, & fugere liceret. 4 Cum nimirum conciones ad populum de Republica pro roſtris habuerat. 5 Quae roſtra Antonius cenſor ornari iuſſerat ea pecunia, quam quaeſtores ex vendita hoſtium praeda collegerant. *Manubias a praeda hoc diſtare veteres exiſtimarunt, ut ſit* Praeda *corpora ipſa rerum, quae capiuntur:* Manubiae *vero pecuniae ex praeda vendita redactae.* Nonius cap. 5. 6 De M. Antonii caede Livius cap. 80. Appianus de Bellis Civil. Lib. I. Florus Lib III. cap. 21. Plutarchus in Mario, & Valerius Max Lib. IX. cap. 2. n. 2. *Idem*, C. Marius, *caput M. Antonii abſciſſum laetis manibus inter epulas per ſummam animi ac verborum inſolentiam aliquandiu tenuit: clariſſimique & civis & oratoris ſanguine contaminari menſae ſacra paſſus.*

torum civium capita ſervata. 1 Neque vero longe ab eo C. Iulii caput, 2 hoſpitis Etruſci ſcelere proditum, cum L. Iulii fratris capite iacuit, 3 ut ille, qui haec non vidit, & vixiſſe cum repub. pariter, & cum illa ſimul exſtinctus eſſe videatur. Neque enim propinquum ſuum, maximi animi virum, 4 Publium Craſſum, ſuapte interfectum manu, neque 5 collegae ſui, pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtae reſperſum eſſe vidit: 6 cui moerori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet. Non vidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe 7 dicarant, horribiles, miſeroſque caſus. Ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, 8 paucis diebus poſt mortem

1 *Caius quidem, & Lucius Iulius, & Attilius Eranus fratres, P. Lentulus, & Caius Nemiſtorius, Marcus praeterea Bebius, in via deprehenſi trucidantur*. Appianus Lib. I. 2 In Etruſci cuiuſdam hoſpitis domum confugerat, a quo per ſummum ſcelus detectus, & obtruncatus fuit. *Tunc Cenſorinus capite eius*, Octavii Conſulis, *abſciſſo ad Cinnam detulit: quod in foro ante roſtra affixum pependit. Primum ipſius conſulis, deinde aliorum interfectorum capita appenſa ſunt*. Appianus Lib. I. 3 L. Craſſus. 4 *Craſſi pater, & filius in mutuo alter alterius aſpectu trucidantur*. Florus Lib. III. cap. 21. 5 *Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Quinctus Mucius Scaevola pontifex*, L. Craſſi in conſulatu collega, *Veſtales amplexus aras, tantum non eodem igne ſepelitur*. Florus ibidem. 6 Cui Craſſo maerori fuiſſet etiam mors nefaria C. Carbonis, quem inimiciſſimum habuit: Tam bona enim mente Craſſus in rempublicam erat, ut nihil indignum civibus etiam inimicis accidere vellet. De C. Carbonis morte vide Plutarchum in Pompeio. 7 Coniuxerant. 8 Cum Senatores ante bellum civile arderent invidia, & Q. Valerii lege accuſarentur, *Cotta in iudi-*

tem Craſſi depulſus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus eſt e civitate. Sulpicius autem, qui in eadem invidiae flamma fuiſſet, 1 quibuſcum privatus coniunctiſſime vixerat, hos in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem ad ſummam gloriam eloquentiae floreſcenti, 2 ferro erepta vita eſt, & poena temeritatis non ſine magno reipublicae malo conſtituta. Ego vero 3 te, Craſſe, cum 4 vitae flore, tum mortis 5 opportunitate, divino conſilio & ortum & exſtinctum eſſe arbitror. nam tibi aut pro virtute animi, 6 conſtantiaque tua civilis ferri ſubeunda fuit crudelitas, aut, ſiqua te fortuna ab atrocitate mortis 7 vindicaſſet, eadem eſſe te funerum 8 patriae ſpectatorem coegiſſet: neque ſolum tibi improborum dominatus, ſed etiam propter admiſtam civium caedem, bonorum victoria moerori fuiſſet. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum caſus, de quibus ante dixi, & ea, quae noſmetipſi ob amorem in rempublicam incredibilem & ſingularem pertulimus, ac ſenſimus, cogitanti ſententia ſaepe tua vera ac ſapiens videri ſolet, qui propter tot, tantos, tamque praecipites caſus clariſſimorum hominum, atque optimorum viro-

T rum,

iudicium venit. Cum autem elate admodum pro iis, quae in republica geſſiſſet loqueretur, & Equites reprehenderet, priuſquam decreto urbe eiiceretur, egreſſus eſt. Appianus Lib. I.

1 Eos ſenatores, qui Mario favebant, quibus cum privatus coniunctiſſime vixerat, cum tribunus plebis factus eſt, latis popularibus legibus, omni dignitate ſpoliare inſtituit.

2 Metu Syllae ex urbe fugiens, in itinere proditus a ſervo interfectus eſt. 3 Apoſtrophe. 4 Vitae flore ortum, quia natus es, ut tua vita maxime floreret. 5 Opportune enim ante nefariam tantorum civium ſtragem extinctus es. 6 Qua adverſus improbos fortiter, conſtanterque egiſſes. 7 Liberaſſet. 8 Civium tuorum.

rum, me ſemper ab omni contentione, ac dimicatione revocaſti. 1 Sed quoniam haec iam neque in integro nobis eſſe poſſunt, & ſummi labores noſtri, magna compenſati gloria, mitigantur, pergamus ad ea 2 ſolatia, quae non modo ſedatis moleſtiis iucunda, ſed etiam haerentibus, ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemque L. Craſſi reliquum, ac pene poſtremum memoriae prodamus: atque ei, etſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen 3 ſtudio meritam gratiam, debitamque referamus. Neque enim quiſquam noſtrum, cum libros Platonis mirabiliter ſcriptos legit, in quibus omnibus fere 4 Socrates exprimitur, 5 non, quanquam illa ſcripta ſunt divinitus, tamen maius quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur. Quod item nos poſtulamus, non a te quidem, qui nobis ſumma omnia tribuis, ſed a ceteris, qui haec in manus ſument, 6 ut maius quiddam de L. Craſſo, quam quantum a nobis exprimetur, ſuſpicentur. Nos enim, qui ipſi ſermoni non interfuiſſemus, & quibus Caius Cotta tantummodo 7 locos, ac ſententias huius diſputationis 8 tradidiſſet, 9 quo in genere orationis utrumque oratorem cognovera-

1 Sed quoniam conſiliis tuis non ſemper parui, & quae facta ſunt, iam infecta eſſe non poſſunt. *Non poſſunt eſſe nobis in integro*, id eſt, non poſſunt eſſe iam in noſtra poteſtate, ut ea facere, vel omittere poſſimus. 2 Literarum. 3 Amore in eum. 4 Socratis virtus, & ſapientia. 5 *Neque non ſuſpicatur*, id eſt, quanquam Dialogi Platonis illi divinitus ſcripti ſint, tamen nemo noſtrum eſt, qui non ſuſpicetur maius quiddam de illo Socrate, de quo ſcripti ſunt. 6 Maiorem de L. Craſſi eloquentia opinionem habeant. 7 Argumenta diſputationum. 8 Narrando expoſuiſſet, narraſſet. 9 In referendis Antonii, & Craſſi ſermonibus adumbrare conati ſumus genus illud orationis, quod utrorumque oratorum proprium fuiſſe cognoveramus vel ex eorum ſcriptis, vel ex conſtanti doctiorum fama.

veramus, idipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. Quod ſi quis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium ieiuniorem, aut Craſſum fuiſſe pleniorem putet, quam quomodo a nobis uterque inductus eſt: is erit ex iis, qui aut illos non audierit, aut iudicare non poſſit. Nam fuit uterque (ut expoſui antea) cum ſtudio, atque ingenio & doctrina praeſtans omnibus. tum in ſuo genere perfectus, ut neque in Antonio deeſſet hic
nis, neque in Craſſo redundaret. Vt
ieridiem diſceſſerunt, paululumque
1 primis hoc a ſe Cotta animadver-
at, omne illud tempus meridianum
rrima, atque attentiſſima cogitatio-
ſeque, qui vultum eius, cum ei di-
obtutumque oculorum in cogitando
itque in maximis cauſis ſaepe vidiſ-
dita opera, quieſcentibus aliis, in
m veniſſet, in qua Craſſus lectulo
et, cumque eum in cogitatione de-
ſſet, ſtatim receſſiſſe, atque in eo
oras fere eſſe conſumtas. Deinde,
clinato iam in poſtmeridianum tem-
ent ad Craſſum, Quid eſt, Craſſe,
muſne ſeſſum? etſi admonitum ve-
flagitatum. Tum Craſſus, An me
n eſſe exiſtimatis, ut vobis 3 hoc
is putem diutius poſſe debere? Qui-
inquit ille, locus? an in media
enim is maxime & opacus & fri-
gidus.

T 2

Alii, *cum*
tibus aliis
miſſet.
u ſeſſioni
cbedra au-
quentia ſe-
dium appellata. Turnebus.

3 Intelligit promiſſam diſputationem. 4 Quinam igitur locus, inquit Caeſar, eſt deligendus?

Biblia
N. Test. Lat. a
Mag. Cl. 40 A.1
Ric. AA.11.4039

gidus. Sane, inquit Craſſus. etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Cum placuiſſet idem ceteris, in ſilvam venitur, & ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur. Tum Craſſus, Cum auctoritas, atque amicitia veſtra, tum Antonii 1 facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſa libertatem recuſandi. quanquam in partienda diſputatione noſtra, cum ſibi 2 de iis, quae dici ab oratore oporteret, ſumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, 3 quemadmodum illa ornari oporteret; ea diviſit, quae ſeiunta eſſe non poſſunt. Nam cum omnis ex re, atque verbis conſtet oratio; neque verba 4 ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris, neque res 5 lumen, ſi verba ſemoveris. Ac mihi quidem 6 veteres illi maius quiddam 7 animo complexi, multo plus etiam vidiſſe videntur, quam quantum noſtrorum ingeniorum 8 acies intueri poteſt: qui 9 omnia haec, 10 quae ſupra & ſubter unum eſſe, & una vi, atque una conſenſione naturae conſtricta eſſe 11 dixerunt. 12 Nullum eſt enim genus rerum, quod aut

1 Qua adoleſcentibus morem geſſit, quo omnem, ut ait, Craſſo praecluderet excuſationem. 2 Id eſt, de materia, quam tractat orator ſibi differendum ſumeret. 3 Id eſt, quibus verbis, & qua actione. 4 Fundamentum. 5 Verbis enim res, & ſententiae, quae latent in animo obſcurae, colluſtrantur. 6 Philoſophi. 7 Animo comprehendiſſe, intellexiſſe. 8 Percipiendi, atque intelligendi vis, acumen. 9 Quae ſunt in rerum natura innumerabilia, & maxime varia. 10 Id eſt, caelum, atque elementa. 11 Nonnulli ex veteribus philoſophis omnia, quae in mundo ſunt, in unum corpus concurrere, illud mente informari, atque ex his unum confici mundum dixerunt. 12 Ratio, quam afferebant philoſophi illi, ut omnia unum eſſe demonſtrarent.

Digitized by Google

aut avulſum a ceteris 1 per ſeipſum conſtare, aut quo cetera ſi careant, vim ſuam, atque 2 aeternitatem conſervare poſſint. Sed haec maior eſſe ratio videtur, quam ut hominum poſſit 3 ſenſu aut cogitatione comprehendi. eſt etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certe non inaudita vox, 4 omnem doctrinam harum ingenuarum, & humanarum artium uno quodam ſocietatis vinculo contineri. ubi enim perſpecta 5 vis eſt rationis eius, qua cauſae rerum, atque exitus cognoſcuntur, mirus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum, concentuſque reperitur. Sed ſi hoc quoque videtur eſſe altius, quam ut id nos 6 humi ſtrati ſuſpicere poſſimus, 7 illud certe tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe & tenere debemus. Vna eſt enim, quod & ego 8 heſterna die dixi, & aliquot locis 9 antemeridiano ſermone ſignificavit Antonius, eloquentia, 10 quaſcunque in oras diſputationis, regioneſve delata eſt. Nam ſive de

1 Sic caelum ſine elementis, elementa ſine caelo, omnia ſtirpium, metallorum, atque animantium genera ſine terra ſtare non poſſe dicebant. 2 Rerum ſpecies aeternas dixerunt eſſe Ariſtoteles, aliique. 3 Opinione, ſive intelligentia. 4 Plato in Epinomide, vel in Philoſopho, poſtquam artes omnes, quae ſapientiam praeſtant recenſuit, haec habet, ex interpretatione Marſilii Ficini. *Vnum enim horum omnium intelligenti vinculum apparebit*. 5 Id eſt, vis philoſophiae, qua cauſae rerum, atque effectus cognoſcuntur. 6 Humili ingenio nati. 7 Si altiorem philoſophiam, quae unum omnia eſſe ſtatuit, non intelligimus, eloquentiam tamen, quam profitemur, plane intelligere, & noſſe debemus. 8 In libro primo. 9 In libro ſecundo. 10 Hoc eſt, in quaſcunque quaeſtiones, in quaevis genera, in quoſcunque affectus, vel partes incidat eloquentia, una tamen ſemper eſt.

coeli natura loquitur, ſive de terrae, ſive 1 de divina vi, ſive de humana, ſive 2 ex inferiore loco, ſive 3 ex aequo, ſive ex 4 ſuperiore, ſive ut impellat homines, ſive ut doceat, ſive ut deterreat, ſive ut concitet, ſive ut reflectat, ſive ut incendat, ſive ut leniat, ſive ad paucos, ſive ad multos, ſive inter alienos, ſive cum ſuis, ſive ſecum, 5 rivis eſt diducta oratio, non fontibus: &, quocunque ingreditur, eodem eſt 6 inſtructu, ornatuque comitata. Sed quoniam oppreſſi iam ſumus opinionibus non modo 7 vulgi, verum etiam hominum leviter eruditorum, qui, quae complecti tota nequeunt, haec facilius divulſa, & quaſi diſcerpta contrectant; & qui tanquam ab animo corpus, ſic a ſententiis verba ſeiungunt, 8 quorum ſine interitu fieri neutrum poteſt, non ſuſcipiam oratione mea plus quam mihi imponitur. tantum ſignificabo brevi, neque verborum ornatum inveniri poſſe 9 non partitis expreſſiſque ſententiis, neque eſſe ullam ſententiam illuſtrem ſine luce verborum. Sed prius quam illa conor attingere, quibus orationem ornari, atque illuminari putem, proponam breviter, quid ſentiam 10 de univerſo genere dicendi. 11 Natura nul-

1 De Dei natura, & virtute. 2 Sive orator loquitur ex inferiore loco, ut ex ſubſelliis ad praetores ſedentes pro tribunali. 3 Ex loco pari, ut ad patres conſcriptos. 4 Vt ex roſtris ad populum. 5 Vnus enim eſt fons, eloquentia, quae in multos veluti rivos diduci poteſt. 6 Inſtructu ſententiarum, ornatuque verborum. 7 Eloquentia, quae una eſt, a vulgo ita dividitur, ut alius ſit diſertus rebus, alius in verbis eloquens. 8 Quemadmodum enim corpus ab animo, ſine hominis interitu, ita verba a ſententiis ſine eloquentiae exitio, ſeiungi non poſſunt. 9 Non diſtributis, diſpoſitiſque prius ſententiis, atque *expreſſis*, ſeu ex animo editis. *Non repertis*, Lambinus. 10 De forma dicendi, de ſtylo. 11 Nulla res naturalis.

nulla eſt (ut mihi videtur) quae non habeat in ſuo genere res complures diſſimiles inter ſe, quae tamen conſimili laude 1 dignentur. Nam & auribus multa percipimus, quae, etſi nos vocibus delectant, tamen ita ſunt varia ſaepe, ut id, quod 2 proximum audias, iucundiſſimum eſſe videatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles voluptates, quae nos ita capiunt, ut 3 unum ſenſum 4 diſſimili genere delectent, & reliquos ſenſus voluptates oblectent 5 diſpares, 6 ut ſit difficile iudicium excellentis maxime ſuavitatis. At hoc idem, quod eſt in naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Vna 7 fingendi eſt ars, in qua praeſtantes fuerunt 8 Myro, Polycletus, Lyſippus; qui omnes inter ſe diſſimiles fuerunt; ſed ita tamen, 9 ut neminem ſui velis eſſe diſſimilem. Vna eſt ars,

T 4 ratio-

1 Paſſive, pro dignae ſint. 2 Vltimum. 3 Vnicum viſionis ſenſum. 4 Multa enim ſunt, & genere diverſa, quae oculorum ſenſum delectare poſſunt. 5 Ex diverſi generis ordoribus, & ex variis ſaporibus diſpares, diſperſaeque percipiuntur voluptates. 6 Vt ſi quis ex. gr. diverſas fructuum ſpecies tibi guſtandas dederit, neſcias quis ſit ex illis ſuavior, ſive haeſites in iudicio, nec facile pronuncies, qui natura ipſa maxime fructus excellat.

7 Signa, & ſimulacra. 8 *Similis in ſtatuis differentia. Nam duriora, & Tuſcanicis proxima Calon atque Egeſias, iam minus rigida Calamis, molliora adhuc ſupradictis Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto ſupra ceteros, cui quanquam a pleriſque tribuitur palma, tamen, ne nihil detrahatur, deeſſe pondus putant. Nam ut humanae formae decorem addiderit ſupra verum, ita non expleviſſe Deorum auctoritatem videtur. Quin aetatem quoque graviorem dicitur refugiſſe, nihil auſus ultra leves genas.* Et paullo poſt. *Ad veritatem Lyſippum, & Praxitelem acceſſiſſe optime affirmant.* Quinctil. Lib. XII. cap. 10. 9 Vt neminem dicas a ſuo fingendi ſimulacra genere in aliud genus,

ratioque picturae, diſſimillimique tamen inter ſe 1 Zeuxis, Aglaophon, Apelles: neque eorum quiſquam eſt, cui quidquam in arte ſua deeſſe videatur. Et, ſi hoc in his quaſi mutis artibus eſt mirandum, & tamen verum: quanto admirabilius in oratione, atque in lingua? quae cum in iiſdem ſententiis verbiſque verſetur, ſummas habet diſſimilitudines; non ſic, 2 ut alii vituperandi ſint, ſed ut ii, quos conſtet eſſe laudandos, in diſpari tamen genere laudentur. Atque id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum oratoribus, quam ſint inter ſeſe 3 Ennius, Pacuvius,

genus, vel minimum deflexiſſe. Hi artifices ſtatuarii ſemper ſui ſimiles, ſed inter ſe diſſimiles fuerunt.

1 *Nonageſima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephiſſodorus, Phrylus, Evenor pater Paraſii, & praeceptor maximi pictoris, de quo ſuis annis dicemus: omnes iam illuſtres, non tamen, in quibus haerere expoſitio debeat, feſtinans ad lumina artis, in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſima tertia* Olympiade. *Eius eſt ſacerdos adorans, & Aiax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: neque ante eum tabula ullius oſtenditur, quae teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuſis Heracleotes intravit, Olympiadis nonageſimae quintae anno quarto, audentemque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit.* Plin. Nat. Hiſt. Lib. xxxv. cap. 9. Et eiuſdem Libri cap. 10. *Apelles, eouſque Olympiade* cxii. *in pictura provectus, ut plura ſolus prope, quam ceteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis, quae doctrinam eam continent.* 2 *Vt alii laudandi, alii vituperandi ſint*. Lambinus. 3 *Tragoediae ſcriptores, Accius atque Pacuvius, clariſſimi gravitate ſententiarum, verborum pondere, & auctoritate perſonarum*. Quinctil. Lib. x. cap 1. Quibus Ennius accenſendus eſt vir grandiloquus, & antiqua dignitate reverendus.

vius, Acciuſque diſſimiles: quam apud Graecos 1 Æſchylus, Sophocles, Euripides, quanquam omnibus par pene laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur. Adſpicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quaerimus, quid interſit inter oratorum ſtudia atque naturas. Suavitatem 2 Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit. quis eorum non egregius? tamen quis cuiuſquam niſi ſui ſimilis? Gravitatem 3 Africanus lenitatem Laelius, aſperitatem Galba, 4 profluens quiddam habuit Carbo, & canorum. quis horum non princeps temporibus illis fuit? & ſuo tamen quiſque in genere princeps. Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti praeſentibus exemplis, atque vivis? Quid iucundius auribus noſtris unquam accidit huius oratione Catuli? quae eſt pura ſic, ut Latine loqui pene ſolus videatur: ſic autem gravis, ut in ſingulari dignitate omnis tamen adſit humanitas ac lepos. Quid multa? iſtum audiens equidem ſic iudicare ſoleo, quidquid aut addideris, aut mutaveris, aut 5 detraxeris, vitioſius & deterius futurum. Quid noſter hic Cae-

1 *Tragoedias primus in lucem Aeſchylus protulit, ſublimis & gravis, & grandiloquus ſaepe uſque ad vitium, ſed rudis in pleriſque & incompoſitus: propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre poſterioribus poetis Athenienſes permiſere, ſuntque eo modo multi coronati. Sed longe clarius illuſtraverunt hoc opus Sophocles atque Euripides: quorum in diſpari dicendi via uter ſit poeta melior, inter plurimos quaeritur. Idque ego ſane, quoniam ad praeſentem materiam nihil pertinet, iniudicatum relinquo.* Quinctil. Lib. x. cap 1.

2 Oratores Graeci, de quibus eadem pene Quinctil. Lib. x. cap. 1. 3 Vide Cic. in Bruto. 4 Copioſum, ac volubile. 5 Ex Catuli oratione.

Caeſar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope ſingulare? Quis unquam res, praeter hunc, tragicas pene comice, triſtes remiſſe, ſeveras hilare, forenſes ſcenica prope venuſtate tractavit: atque ita, ut neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur? Ecce praeſentes duo prope aequales Sulpicius & Cotta. quid tam inter ſe diſſimile? quid tam in ſuo genere praeſtans? limatus 1 alter & ſubtilis rem explicans propriis aptiſque verbis. haeret in cauſa ſemper: &, quid iudici probandum ſit, cum acutiſſime vidit, omiſſis ceteris argumentis, in eo mentem, orationemque defigit. Sulpicius autem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima & maxima voce, ſumma contentione corporis, & dignitate motus, verborum quoque ea gravitate & copia eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſſimus a natura eſſe videatur. Ad noſmetipſos iam revertor: 2 (quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum ſermonibus quaſi in aliquod contentionis iudicium vocaremur) quid tam diſſimile, quam ego in dicendo, & Antonius? cum ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe praeſtantius; ego autem, quanquam 3 memet mei poenitet, cum hoc maxime tamen in comparatione coniungar. Videtiſne, genus hoc quod ſit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, 4 praemunitum, & ex omni parte cauſae ſeptum, acre, acutum, 5 enucleatum,

1 Cotta. 2 *Quoniam excellebant Craſſus & Antonius, multi confabulantes movebant quaeſtionem, uter eorum eſſet natura & arte praeſtantior, & quaſi contentionis, id eſt, certaminis deteriore loco iudicio certabant*. Strebaeus. 3 Mihi ipſi diſpliceo. 4 Adeo caute inſtructum, ut cauſae ſuae non officiat, adverſarium undique petat. 5 Apertum, clarum.

atum, in unaquaque re commorans, honeſte cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſumma orationis varietate, nulla noſtrarum aurium ſatietate. Nos autem, quicunque in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in numero vobis videmur) certe tamen ab huius multum genere diſtamus; quod quale ſit, non eſt meum dicere, propterea quod minime ſibi quiſque notus eſt, & difficillime de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſimilitudo intelligi poteſt, & 1 ex motus mei mediocritate, & ex eo, quod, 2 quibus veſtigiis primum inſtiti, in iis fere ſoleo perorare; & quod aliquanto me maior in verbis, & in ſententiis eligendis, quam eum labor, & cura torquet, verentem, ne, ſi paulo 3 obſoletior fuerit oratio, non digna exſpectatione, & ſilentio fuiſſe videatur. Quod ſi in nobis, qui adſumus, tantae diſſimilitudines, tam certae res cuiuſque propriae, & in ea varietate fere 4 melius a deteriore, facultate magis, quam genere diſtinguitur, atque omne laudatur, quod in ſuo genere perfectum eſt: quid cenſetis, ſi omnes, qui ubique ſunt, aut fuerunt oratores, amplecti voluerimus? 5 numne fore, ut, quot oratores, totidem pene reperiantur genera dicendi? Ex qua mea diſputatione forſitan 6 occurrat illud, ſi pene innu-

1 Habes locupletiſſimum de Craſſo iudicium in Bruto Ciceronis. Pauca hic Craſſus de ſe, arrogantiae fugiens ſuſpicionem. 2 Eamdem gravitatem, qua utor in principio, ad finem uſque orationis ſoleo perducere. 3 Inuſitatior, vetuſtior, ſordidior. 4 In tanta varietate, pleramque quod melius eſt a deteriore diſtinguitur non ex dicendi genere, quod in bonis oratoribus perfectum eſſe poteſt, ſed ex ratione, qua diverſi oratores, plus minuſve, quiſque pro ſua facultate, orationem ornant, atque commendant. 5 Numquid cenſetis fore. *Nonne*, Pearce. 6 Obiiciatur.

innumerabiles ſint quaſi 1 formae, figuraeque dicendi, 2 ſpecie diſpares, genere laudabiles; 3 non poſſe ea, quae inter ſe diſcrepant, iiſdem praeceptis, atque in una inſtitutione formari. Quod non eſt ita: diligentiſſimeque hoc eſt eis, qui inſtituunt aliquos, atque erudiunt, videndum, quo ſua quemque natura maxime ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quaſi ludo ſummorum in ſuo cuiuſque genere artificum & magiſtrorum exiſſe diſcipulos diſſimiles inter ſe, attamen laudandos, cum ad cuiuſque naturam inſtitutio doctoris accommodaretur. Cuius eſt vel maxime inſigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Iſocrates, doctor ſingularis, ſe calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti ſolere. 4 alterum enim exſultantem verborum 5 audacia reprimebat, alterum 6 cunctantem, & quaſi verecundantem incitabat. Neque eos ſimiles effecit inter ſe, ſed tantum 7 alteri affinxit, de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur. Haec eo mihi praedicenda fuerunt, ut, ſi non omnia, quae proponerentur a me, ad omnium veſtrum ſtudium, & ad genus id, quod quiſque veſtrum in dicendo probaret, 8 adhaereſcerent, id a me genus exprimi ſentiretis; quod maxime mihi ipſi probaretur. 9 Ergo haec

1 *Forma*, *&* *figura dicendi* id Latine dicitur, quod vulgo *ſtylus*. Graecis modo ἰδέα λογυ, modo πλάσμα, ſive χαρακτὴρ, ſive demum ἑρμηνεία. 2 Externa facie, ſive effigie, ſive ſtylo diſpares, *genere* vero, ſive univerſa ſubſtantia, ſive in ſe ſpectatae laudabiles. 3 Species ita diſcrepantes inter ſe non poſſe formari iiſdem praeceptis, atque una eademque inſtitutione. 4 Theopompum. 5 Copia, & luxuria. 6 Ephorum tardum. 7 Aliquid alteri per artem adiunxit. 8 Aptarentur, convenirent. 9 Haec igitur, & pronuncianda ſunt ab oratore, quae de

haec & agenda ſunt ab oratore, quae explicavit Antonius, & dicenda quodammodo. Quinam igitur dicendi eſt modus melior, (nam de actione poſt videro) quam ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agetur, apte, congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quae duo prima dixi, rationem non arbitror exſpectari a me, puri, dilucidique ſermonis. neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui neſciat: nec ſperare, qui Latine non poſſit, hunc ornate eſſe dicturum: neque vero, qui non dicat, quod intelligamus, hunc poſſe, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur haec, quae 1 cogitationem habent facilem, uſum neceſſarium. nam 2 alterum traditur literis, doctrinaque puerili; 3 alterum adhibetur ob eam cauſam, ut intelligatur, quid quiſque dicat: quod videmus ita eſſe neceſſarium, 4 ut tamen eo minus nihil eſſe poſſit. Sed omnis loquendi 5 elegantia, quanquam expolitur 6 ſcientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus, & poetis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quae dicebant, omnes prope praeclare locuti: quorum 7 ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, niſi Latine. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus iam conſuetudo no-

de docendo, conciliando, movendo, & de omni inventione explicavit Antonius, *& dicenda quodammodo*, hoc eſt quodam dicendi genere exprimenda. Duas ſibi Craſſus conſtituit diſputationis partes, ut de pronunciatione, hoc eſt de actione dicat, & de elocutione. De hac primum, deinde de actione.

1 *Cognitionem*. Pearce.
2 Praecepta de pura, atque emendata Latinitate ad puerorum inſtitutionem pertinent.
3 Vt dilucide loquamur.
4 Vt tamen in oratore ſit minimum, neque ulla laude dignum. 5 Id eſt, omnis ſermo purus, & Latinus.
6 Arte Grammatica. 7 Alii, *ſermoni*.

noſtra non utitur, niſi quando ornandi cauſa, parce, quod oſtendam: ſed uſitatis ita poterit uti, lectiſſimis ut utatur is, qui in veteribus erit ſcriptis ſtudioſe, & multum volutatus. Atque, Vt Latine loquamur, non ſolum videndum eſt, ut & verba efferamus ea, quae nemo iure reprehendat: 1 & ea ſic & caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſervemus, 2 ut nequid perturbatum, ac diſcrepans, aut 3 praepoſterum ſit: ſed etiam lingua, & ſpiritus, & vocis ſonus eſt ipſe moderandus. Nolo exprimi literas 4 putidius, nolo 5 obſcurari negligentius: nolo verba exiliter 6 exanimata exire, nolo inflata, & quaſi 7 anhelata gravius. nam de voce nondum ea dico, 8 quae ſunt actionis; ſed hoc, quod mihi cum 9 ſermone quaſi coniunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quae nemo eſt, quin effugere cupiat; mollis vox, ut muliebris, aut quaſi extra modum abſona, atque abſurda. eſt autem vitium, quod nonnulli de induſtria conſectantur. Ruſtica vox & agreſtis quoſdam delectat, quo magis antiquitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere videatur, ut

tuus,

1 Neque fiat ſoloeciſmus aut caſibus, aut temporibus, aut genere, aut numero.

2 Vt in verbis nihil ſit a grammaticae legibus alienum, ut ſi ex gr. nomen, quod vocant, ſubſtantivum, ab adiectivo, ſive epitheto diſſideat vel genere, vel numero, vel caſu, ſeu verbum proprie dictum a nomine &c.

3 Male collocatum, ordine inverſo. 4 Agreſtius, foedius, inſuavius. 5 Nonnullas in dictionibus literas relinqui, obſcurari negligentius, ut qui non *omnes* dicunt, ſed *onnes*, non *ipſum*, ſed *iſſum*, atque ut qui non *terram*, ſed *teram*, non *addo*, ſed *ado*. 6 Abſque ſpiritu.

7 Nimia ſpiritus effuſione.

8 Quae ad actionem pertinent, ſive pronunciationem.

9 Cum ſermone, & ratione pure loquendi.

tuus, Catule, ſodalis, 1 L. Cotta, gaudere mihi videtur 2 gravitate linguae, ſonoque vocis agreſti, & illud quod loquitur, priſcum viſum iri putat, ſi plane fuerit ruſticanum. Me autem tuus ſonus, & ſuavitas iſta delectat; 3 omitto verborum, quanquam eſt caput: 4 verum id affert ratio, docent 5 literae, confirmat conſuetudo & legendi, & loquendi. ſed hanc dico 6 ſuavitatem, quae exit ex ore: quae quidem, ut apud Graecos, 7 Atticorum, ſic in Latino ſermone, huius eſt urbis maxime propria. Athenis iam diu doctrina ipſorum Athenienſium interiit, domicilium tantum in illa urbe remanet ſtudiorum, quibus 8 vacant cives, peregrini 9 fruuntur, capti quodammodo nomine 10 urbis & auctoritate: tamen erudit iſſimos homines Aſiaticos quivis Athenienſis indoctus, non verbis, ſed ſono vocis, nec tam bene, quam ſuaviter loquendo, facile ſuperabit. 11 Noſtri minus ſtudent 12 literis, quam 13 Latini. tamen ex iſtis, quos noſtis, 14 urbanis, in quibus minimum eſt literarum,

1 Alius & hic a C. Cotta, quem in his libris loquentem facit Cicero. L *etiam Cotta praetorius in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude proceſſerat, ſed de induſtria, cum verbis, tum etiam ipſo ſono quaſi ſubruſtico proſequebatur, atque imitabatur antiquitatem.* Cic. in Bruto cap. 36.
2 Tarditate. 3 Sonum, & ſuavitatem verborum omitto, quanquam totius elegantiae caput eſt. 4 Ars grammatica. 5 Omnes bonae artes, quibus eſt electio ornatuſque verborum. 6 Soni, & vocis. 7 Eorum qui ſunt ex Attica regione, cuius caput Athenae; ſive etiam Athenienſium. 8 Id eſt, carent. 9 Studia tractant, exercent, profitentur. 10 Quondam florentiſſimae. 11 Romani. 12 Praeſertim linguae Latinae elementis, ſive grammaticae. 13 Qui ſunt e Latio. 14 In urbe Roma natis.

rum, nemo eſt, quin literatiſſimum 1 togatorum omnium, Q. Valerium 2 Soranum, lenitate vocis, atque ipſo oris preſſu & ſono facile vincat. Quare cum ſit quaedam certa vox Romani generis urbiſque propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animadverti poſſit, nihil ſonare, aut olere peregrinum, hanc ſequamur: neque ſolum ruſticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam 3 inſolentiam fugere diſcamus. Equidem cum audio ſocrum meam 4 Laeliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conſervant, quod multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper, quae prima didicerunt) ſed eam ſic audio, ut 5 Plautum mihi, aut Naevium videar audire. ſono ipſo vocis ita recto & ſimplici eſt, ut nihil oſtentationis aut imitationis afferre videatur: ex quo ſic locutum eſſe 6 eius patrem iudico, ſic maiores; non aſpere, 7 ut ille, quem dixi, non 8 vaſte, non ruſtice, non 9 hiulce, ſed preſſe, & aequabiliter, & leniter. Quare Cotta noſter, cuius

1 Eorum, qui ius habent togae, ſive nati ſint cives Romani, ſive facti. Toga enim veſtis fuit Romanorum propria. 2 E Sora Latii urbe. *Atque etiam apud Socios & Latinos, oratores habiti ſunt Q. Vettius Vettianus e Marſis, quem ipſe cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis; Q. & D. Valerii Sorani, vicini & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti & Graecis litteris, & Latinis*. Cic. in Bruto cap. 46. 3 Novitatem. 4 Huius Laeliae filiam, a patre Mucio Scaevola, Muciam dictam, uxorem habuit Craſſus. *Auditus eſt nobis Laeliae C. F. ſaepe ſermo. ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: & filias eius Mucias ambas, quarum ſermo mihi fuit notus*. Cic. in Bruto cap. 58. 5 Plautus & Naevius veteres comici poetae. 6 Laeliae patrem Caium Laelium. 7 L. Cotta. 8 Putide, & immaniter. 9 Turpi hiatu.

ius tu 1 illa lata, Sulpici, nonnunquam imitaris, 2 ut iota literam tollas, & E pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videris imitari. Hîc cum arriſiſſet ipſe Sulpicius, Sic agam vobiſcum, inquit Craſſus, ut, quoniam me loqui voluiſtis, aliquid de veſtris vitiis audiatis. Vtinam quidem! inquit 3 ille: id enim ipſum volumus, idque ſi feceris, multa (ut arbitror) hic hodie vitia 4 ponemus. At enim non ſine meo periculo, Craſſus inquit, poſſum, Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius 5 mihi te ſimillimum dixit ſibi videri. 6 Tum ille, Tum quod monuit idem, ut ea, quae in quoque maxima eſſent imitaremur: ex quo vereor, ne nihil ſim tui, niſi 7 ſupploſionem pedis imitatus, & pauca quaedam verba, & aliquem, ſi forte, motum. Ergo iſta, inquit Craſſus, quae habes a me, non reprehendo, ne meipſum irrideam. 8 ſunt autem mea multo & plura, & maiora, quam dicis. quae autem ſunt aut tua plane, aut imitatione ex aliquo expreſſa, de iis te, ſi qui me forte locus admonuerit, commonebo. Praetereamus igitur praecepta Latine loquendi, quae pueriliſ doctrina tradit, & 9 ſubtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici libri confirmant, & lectio veterum orato-

V rum,

1 Verba illa lata, ſeu immani oris hiatu pronunciata. 2 Vt in pronuncianda littera I ſic illam obſcures, ut prorſus tollere videaris, & contra litteram E pleniſſimam dicas, atque dilates. 3 Sulpicius. 4 Deponemus, relinquemus. 5 Vide Lib. II. De Orat. 6 Tum Sulpicius, ne ſe Craſſo ſimilem fateretur, inquit: Tum quod idem Antonius monuit, ut ea &c. 7 Quae minima ſunt ſe forte imitatum eſſe Sulpicius demonſtrat. 8 Quae in me reprehendi poſſunt. 9 Artium, litterarumque ſubtiliorum cognitio.

rum, & poetarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut disputemus, quibus rebus aſſequi poſſimus, ut ea, quae dicamus, intelligantur. 1 Latine ſcilicet dicendo, verbis uſitatis, ac proprie demonſtrantibus ea, quae ſignificari ac declarari volemus, ſine ambiguo verbo, aut ſermone, 2 non nimis longa continuatione verborum, 3 non valde productis iis, quae ſimilitudinis cauſa ex aliis rebus transferuntur, non 4 diſcerptis ſententiis, non 5 praepoſteris temporibus, non confuſis perſonis, non perturbato ordine. Quid multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſaepe videatur, cum difficilius intelligatur, quid patronus velit dicere, quam ſi ipſe ille, qui patronum adhibet, de re ſua diceret. Iſti enim, qui ad nos cauſas deferunt, ita nos plerumque ipſi docent, ut non deſideres planius dici. Eaſdem 6 res autem ſimulac Fufius, aut veſter aequalis Pomponius, agere coepit, 7 non aeque, quid dicant, niſi admodum attendi, intelligo; ita confuſa eſt oratio, ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil ut ſecundum: tantaquae inſolentia, ac turba verborum, ut oratio, quae lumen adhibere rebus debet, ea obſcuritatem & tenebras afferat, 8 atque ut quodammodo ipſi ſibi in dicendo obſtrepere videantur. Verum, ſi placet, 9 quoniam haec ſatis ſpero, vobis quidem certe maioribus, moleſta

1 Dilucida, & perſpicua ſcilicet fiet oratio Latine dicendo &c. 2 Non nimis longa periodo. 3 Non valde productis, ſeu longis allegoriis. 4 Diſſipatis, maleque cohaerentibus. 5 Temporum ordo lumen affert orationi.

6 A litigatoribus clare, perſpicueque delatas 7 Non tam facile, quam ſi docuiſſent litigatores. 8 Atque ut non alios delectare ac docere, ſed ipſi ſibi &c. 9 Satis ſpero vobis quidem, o iuvenes, certe maioribus natu Antonio, & Catulo ingrata, & inſuavia videri.

ſta & putida videri, ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus. Atqui vides, inquit Antonius, 1 cum alias res agamus, quam te inviti audiamus, qui adduci poſſumus (de me enim coniicio) relictis ut rebus omnibus te ſectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de ieiunis plena, de pervulgatis nova quaedam eſt oratio tua. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eae fuerunt duae, quas modo percucurri, vel potius pene praeterii, Latine loquendi, planeque dicendi: 2 reliquae ſunt magnae, implicatae, variae, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiae continetur. Nemo enim unquam eſt oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus. 3 ſi eſt aliter, irrident, neque eum oratorem tantummodo, ſed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, ut, qui adeſſent, intelligerent quid diceret, ſed contemſit eum, qui minus id facere potuiſſet. In quo igitur homines 4 exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? qui diſtincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate & rebus, & verbis dicunt, & in ipſa oratione quaſi quendam numerum verſumque conficiunt: id eſt, quod dico, ornate. 5 Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt, ii ſunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum & congruens 6 nominem. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc ſe vidiſſe Antonius, & iis hoc nomen dixit eloquen-

V 2 tiae

1 Ironice dictum: Otium enim tunc erat, libenterque Craſſum audiebant. Alii, *quam alias res agamus, quam te inviti audiamus*. 2 Ornate apteque dicendi. 3 Si eſt barbare locutus. 4 Obſtupeſcunt. 5 Habes quid ſit dicere ornate, nunc explicat quid ſit dicere apte & congrue. *Qui hoc idem*, Lambinus. 6 Alii, *nomine*.

tiae ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos, me 1 auctore, deridete, atque contemnite, qui ſe horum, 2 qui nunc ita appellantur, rhetorum praeceptis omnem oratorum vim complexos eſſe arbitrantur, neque adhuc quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. 3 Verum enim oratori, quae ſunt in hominum vita, quandoquidem in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubiecta materies, omnia quaeſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent. Eſt enim eloquentia una quaedam de ſummis virtutibus; quanquam ſunt omnes virtutes aequales & pares, ſed tamen eſt 4 ſpecies alia magis aliâ formoſa & illuſtris: ſicut 5 haec vis, quae ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis, & conſilia, ſic verbis explicat, ut eos, qui audiunt, quocunque incubuerit, poſſit impellere; 6 quae quo maior eſt vis, hoc eſt magis probitate iungenda, ſummaque prudentia; 7 quarum virtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quaedam arma dederimus. Hanc, inquam, cogitandi, pronuntiandique rationem, vimque dicendi, veteres Graeci ſapientiam nominabant. 8 Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones, atque ab hac ſimilitudine 9 Coruncanii noſtri, Fabricii, Catones, Scipiones fue-

1 Suaſore. 2 Craſſi temporibus Graeci quidam Romae eloquentiae praecepta publice tradere inſtituerunt, qui tunc vocabulo Latinis novo, Graecis uſitato ῥήτορες *Rhetores* ſunt appellati. 3 Enim vero. 4 Virtutis. 5 Eloquentiae. 6 Quanto maior eſt eloquentiae vis, tanto magis cum probitate, ſummaque prudentia iungenda eſt. 7 Id eſt, probitatis & prudentiae. 8 Ob hanc vim eloquentiae ſapientes dicti ſunt Graeci illi legumlatores Lycurgus Spartanorum, Pictacus Mitylenaeorum, Solon Athenienſium. 9 Veteres hi ſunt Romani oratores. *Poſſumus*

C. Fa-

fuerunt, non tam fortaſſe docti, ſed 1 impetu mentis ſimili, & voluntate. Eadem autem alii prudentia, ſed conſilio ad vitae ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quae vita propter tranquillitatem, & propter ipſius ſcientiae ſuavitatem, qua nihil eſt hominibus iucundius, 2 plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, 3 ut ei ſtudio ſe excellentiſſimis ingeniis homines dediderunt, ex ea ſumma facultate vacui ac liberi temporis, multo plura, quam erat 4 neceſſe, doctiſſimi homines, otio nimio, & ingeniis uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe, ac quaerenda, & inveſtiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina 5 eadem videtur & recte faciendi, & benedicendi magiſtra; neque diſiuncti doctores, ſed iidem erant vivendi praeceptores, atque dicendi: 6 ut ille apud Homerum Phoenix,

 qui

C. *Fabricium* diſertum ſuſpicari, *quia ſit ad Pyrrhum de captivis recuperandis miſſus orator: Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuiſſe videatur*. Cic. in Bruto cap. 14. In eo libro plura de Catone, & Scipione.

1 Simili in ſapientiam ardore, ſtudio, & voluntate, qua & ipſi rempublicam noſtram ſapienter adminiſtrare, & eloquentiae vi adiurare conati ſunt. 2 Plures ſe philoſophiae ſtudiis dederunt, quam utile eſſet rebus publicis; nam quae philoſophi reipublicae gubernacula, quietis cauſa, reliquerunt, indocti homines occuparunt. 3 Sapientiae, ſive philoſophiae ſtudio. 4 Hominum vitae. 5 Vna eademque videtur fuiſſe magiſtra & recte vivendi, & bene dicendi. 6 Iliadis Lib. IX. verſu 438. haec ſenex Phoenix Achilli.

„ σοὶ δέ μ' ἔπεμπε γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς
Ἤματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε
Νήπιον, ἔπω εἰδόθ' ὁμοιΐου πολέμοιο,

Οὐδ'

qui ſe a Peleo patre Achilli iuveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Sed ut homines labore aſſiduo, & quotidiano aſſueti, cum 1 tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum: ſic illi a negotiis publicis, tanquam ab opere, 2 aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua 3 feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipſi ſtudium, ludumque, pepererunt, atque in iis artibus, quae repertae ſunt, ut puerorum mentes 4 ad humanitatem fingerentur, atque virtutem, omne tempus, atque aetates ſuas conſumſerunt. Sed quod erant quidam, iique multi, qui aut in rep. propter 5 ancipitem, quae non poteſt eſſe ſeiuncta, 6 faciendi, dicendique ſapientiam, florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus ipſi in rep. verſarentur, ſed huius tamen eiuſdem ſapientiae doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates: inven-

Οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι.
Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.
„ tecum vero me miſit ſenex eques Peleus
Die illo, quando te ex Phthia Agamemnoni miſit
Puerum, nondum peritum omnibus aeque gravis belli,
Neque concionum, ubi viri praeclari fiunt:
Propterea me miſit, ut docerem iſta omnia,
Verborumque orator eſſem, actorque rerum.

1 Procellae, turbinis, ſeu incommodi temporis. 2 Difficultatibus, & temporum perturbationibus a republica reiecti. 3 Otioſi facti. 4 Inſtitutione bonarum artium formarentur. 5 Duplicem. 6 Adminiſtrandae reipublicae, & eloquentiae.

venti ſunt, qui cum ipſi doctrina, & ingeniis abundarent a re autem civili, & a negotiis, [1] animi quodam iudicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem [2] exagitarent, atque contemnerent; quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque iudicio Graeciae, cum prudentia, & acumine, & venuſtate, & ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps. [3] Is, qui haec, quae nos nunc quaerimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, philoſophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterque ſentiendi, & ornate dicendi ſcientiam, re cohaerentes, diſputationibus ſuis ſeparavit: cuius ingenium, varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, cum ipſe literam Socrates nullam reliquiſſet. Hinc [4] diſcidium illud exſtitit [5] quaſi linguae atque cordis, abſurdum ſane & inutile, & reprehendum, ut [6] alii nos ſapere, alii dicere docerent. [7] Nam, cum eſſent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis, & diverſis, & in omnem partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat, profemi-

1 Propria quadam opinione. 2 Vide Platonis dialogum, qui inſcribitur *Gorgias*. 3 Socrates, cum ſapientes illi, qui eloquentiam, de qua diſputamus, tractarent agerent, docerent, uno eodemque nomine appellarentur, hoc eſt, philoſophi &c. 4 Diſſolutio, ſeparatio. Plautus in Pſeudolo. *Harum voluptatum mihi omnium, atque itidem tibi, diſtractio, diſcidium, vaſtities venit*. Aliae editiones, *diſſidium*. 5 Id eſt, eloquentiae, quae linguae tribuitur, & ſapientiae, quam cordi veteres tribuebant. 6 Alii nos magiſtri ſapientiam, alii eloquentiam docerent. 7 Nam cum plures e Socratis diſciplina, & ſchola prodirent, & fere orti eſſent.

natae ſunt quaſi 1 familiae diſſentientes inter ſe, & multum diſiunctae & diſpares, cum tamen omnes ſe philoſophi Socraticos & dici vellent, & eſſe arbitrarentur. Ac primo ab ipſo 2 Platone Ariſtoteles, & 3 Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiae nomen obtinuit: deinde ab 4 Antiſthene, qui patientiam, & 5 duritiam in Socratico ſermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde 6 Stoici: tum ab 7 Ariſtippo, quem illae magis voluptariae 8 diſputationes delectarant, Cyrenaica philoſophia manavit, 9 quam ille, & eius poſteri ſimpliciter defenderant: 10 ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum 11 verecundius id agunt, 12 nec dignitati ſatisfaciunt, quam

1 Sectae philoſophorum. 2 Socratis auditore. 3 Chalcedonius, qui 25. annis Academiae praefuit. 4 Antiſthenes Athenienſis Philoſophus acutiſſimus, ut ſcribit Laertius. 6. ſeg. 14. 5 Vitae aſperitatem. 6 Philoſophi, qui antea Cynici, a *Stoa*, loco, in quo Zeno Cittius docebat, Stoici poſtea dicti ſunt. 7 Ab Ariſtippo Cyrenaico. 8 Socratis, quae ſunt in libris Platonis. *Alii voluptatem finem eſſe voluerunt: quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici.* Cic. Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 42. Cic. de Fin. Bon. & Mal. Lib. II. cap. 12. *Omneſque ſimplices ſententias eorum, in quibus nulla ineſt virtutis adiunctio, omnino a philoſophia ſemovendas putabo: primum Ariſtippi, Cyrenaicorumque omnium, quos non eſt veritum, in ea voluptate, quae maxima dulcedine ſenſum moveret, ſummum bonum ponere, contemnentes iſtam vacuitatem doloris.* 9 Quam philoſophiam, quae in voluptate finem collocat, aperte, & ſimpliciter eius diſcipuli defenderant. 10 Id eſt Epicurei. 11 Dixerunt enim non laudare ſe voluptates corporis, quae eſſent cum vitio coniunctae, nec tam agere de corporis, quam de animi voluptatibus. 12 Nec ſapientiae dignitati ſatisfaciunt, qui ſummum bonum in re caduca, mortali, ſordida collocaſſent.

quam non aſpernantur, nec voluptatem 1 tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, fere qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant, 2 Eretricorum, 3 Herilliorum, 4 Megaricorum, 5 Pyrrhoneorum: 6 ſed ea horum vi, & diſputationibus ſunt iamdiu fracta, & extincta. 7 Ex illis autem, quae remanent, ea 8 philoſophia, quae ſuſcepit patrocinium voluptatis, etſi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quaerimus, & quem auctorem publici conſilii, & regendae civitatis ducem, & ſententiae, atque eloquentiae principem, in ſenatu, in popu-

1 Satis firma defenſione muniunt, qui non auſi pugnare pro voluptate corporis, ad animi voluptates ſe recepiſſent. Strebaeus. 2 Lambinus, *Eretriacorum. A Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente poſitum, & mentis acie, qua verum cerneretur.* Cic. Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 42. 3 Herilii ab Herillo Carthaginienſi philoſopho dicti, *qui in cognitione & ſcientia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet, vides quantum ab eo diſſenſerit.* Cic. ibid. 4 *Euclides, Socratis diſcipulus, Megareus: a quo iidem illi Megarici dicti: qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum, & ſimile, & idem ſemper. hi quoque multa a Platone.* Cic. ibid. 5 Pyrrhonei a Pyrrhone Philoſopho Elienſi dicti. *Quos Pyrrhonios philoſophos vocamus, ii Graeco cognomento σκεπτικοὶ* Sceptici *appellantur. Id ferme ſignificat quaſi quaeſitores, & conſideratores. Nihil enim decernunt, nihil conſtituunt: ſed in quaerendo ſemper conſiderandoque ſunt, quidnam ſit omnium rerum, de quo decerni conſtituique poſſit.* Aul. Gel. Lib. XI. cap. 5. 6 Sed aliorum ſententiae, praeterquam Stoicorum, ab Academicorum, Peripateticorumque diſputationibus fractae ſunt, & extinctae. 7 Ex illis diſciplinis, quae nunc remanent in honore. 8 Epicureorum.

populo, in cauſis publicis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiae fiet iniuria a nobis: non enim repelletur 1 inde, quo aggredi cupiet; ſed in hortulis quieſcet ſuis, 2 ubi vult, ubi etiam recubans molliter & delicate, 3 nos avocat 4 a roſtris, a iudiciis, a curia, fortaſſe ſapienter, 5 hac praeſertim rep. Verum ego non quaero nunc, quae ſit philoſophia veriſſima, ſed quae oratori coniuncta maxime. Quare iſtos ſine ulla contumelia dimittamus. ſunt enim & boni viri, &, quoniam ſibi ita videntur, beati. tantumque eos admoneamus, ut illud, etiamſi eſt veriſſimum, tacitum tamen, tanquam 6 myſterium, teneant, quod negant verſari in rep. eſſe 7 ſapientis. Nam, ſi hoc nobis, atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod maxime cupiunt, 8 otioſi. Stoicos autem, quos minime improbo, 9 dimitto tamen, nec eos iratos vereor, quoniam omnino 10 iraſci neſciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quod ſoli ex omnibus eloquentiam virtutem, ac ſapientiam eſſe dixerunt; ſed 11 utrumque eſt in his, quod

1 Ab eo otio, ab ea voluptate. 2 Id eſt, ubi otiari vult, voluptatum gratia.
3 Id eſt, oratores. 4 Hoc eſt, ab iis orationibus, quae pro roſtris habentur ad populum, *a iudiciis*, id eſt, a cauſis iudicialibus, *a curia*, ſeu a conſiliis, & deliberationibus curiae. 5 Tam perturbata, & tam inquieta republica, a cuius adminiſtratione abeſſe expediret.
6 Arcanum ſacrum. 7 Quoniam moleſtiis in illo vitae genere vacare non poſſit.
8 Si enim ſapiens non ſuſcipiet rempublicam, a peſſimo quoque adminiſtrabitur, eaque perturbata, otioſi ipſi eſſe non poterunt. 9 Eorum enim philoſophia, quemadmodum & Epicureorum non multum iuvat oratorem.
10 Iocoſe dictum. Stoici enim negant in ſapientem cadere animi perturbationes.
11 Oſtendit Craſſus Stoicorum philoſophiam duabus maxime rebus a forenſi, & populari

quod ab hoc, quem inſtruimus, oratore valde abhorreat: vel quod omnes, qui ſapientes non ſint, ſervos, latrones, hoſtes, 1 inſanos eſſe dicunt; neque tamen quemquam eſſe ſapientem. Valde autem eſt abſurdum, 2 ei concionem, aut ſenatum, aut ullum coetum hominum committere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo civis, nemo liber eſſe videatur. 3 Accedit, quod orationis etiam genus habent fortaſſe 4 ſubtile, & certe 5 acutum; ſed, 6 ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, ieiunum, 7 attamen eiuſmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit. 8 Alia enim & bona, & mala videntur Stoicis, & ceteris civibus, vel potius gen-

pulari eloquentia diſcrepare, ſententiis nimirum, & genere orationis; illas abſurdas, novas, ſeveras, ab opinione vulgi abhorrentes eſſe, hoc vero ſubtile, & acutum.

1 Sic Stoici diſputant: Qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare, non eſt liber. inſipiens non moderatur ſuis cupiditatibus, non eſt igitur liber. quod ſi non liber, ſervus ſit neceſſe eſt. Vide Paradoxa Ciceronis. 2 Ei oratori populi frequentiam.

3 Supra dixerat *vel quod*, nunc non repetit particulam *vel*, ſed ſententiam ſic variat, *accedit quod*. 4 Perſpicacius inventum. 5 Quibuſdam velut aculeis, & rationum acuminibus urgens.

6 Etſi in philoſopho non videatur exile eſſe, in oratore certe genus eſt dicendi exile &c. 7 Alii, *& tandem*. 8 Aliam habent de bonis, & malis opinionem Stoici, ac ceteri cives, vel potius gentes omnes. Stoicorum enim opinio eſt nullum corporis damnum, ne ſupplicium quidem, metuendum; miſericordiam, iram etiam iuſtam, omneſque animorum affectus vituperandos; nullum habendum bonum, praeter virtutem; quae quidem ſententiae neque a populo intelliguntur, neque adduci unquam poteſt, ut veras eſſe credat.

gentibus: alia vis 1 honoris, 2 ignominiae, 3 praemii, 4 ſupplicii: vere, an ſecus, nihil ad hoc tempus. ſed ea ſi ſequamur, nullam unquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peripatetici, & Academici, quanquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiae duae. nam 5 Speuſippus Platonis ſororis filius, & 6 Xenocrates, qui Platonem audierat, 7 & qui Xenocratem, 8 Polemo, & 9 Crantor nihil ab 10 Ariſtotele, qui una audierat Platonem, 11 magnopere 12 diſſenſit: copia fortaſſe, & varietate dicendi pares non fuerunt. 13 Arceſilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo percipi poſſit: quem ferunt eximio quodam uſum lepore dicendi aſpernatum eſſe omne animi, ſenſuſque iudicium, primumque inſtituiſſe, (quanquam id fuit Socraticum maxime) non, quid ipſe ſentiret, oſtendere; ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare. Hinc haec recentior Academia emanavit, in qua exſtitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia 14 Carneades: cuius ego etſi multos auditores cogno-

1 Quem Stoici pro nihilo habendum putant. 2 Quam iuſtam ſummum malum eſſe dicunt. 3 Praeter bene facti conſcientiam nullum aliud virtutis praemium admittunt. 4 Nullum corporis ſupplicium exhorreſcunt. 5 Athenienſis, Platoni ſucceſſit in Academia veteri. 6 Chalcedonius, qui Academiae praefuit 25. annis. 7 Audierant. 8 Athenienſis per Zenocratem a perditis moribus ad Philoſophiam & honeſtatem adductus. 9 Solenſis, qui *in Academia vel in primis nobilis fuit*. Cic. Tuſc. 3. 10 Stagirite, Peripateticae ſectae auctore. 11 *Nihil magnopere*, non magnopere, non multum. 12 *Diſſenſerunt*. Lambinus. 13 Pritanaeus Academiae veteris methodum variavit. 14 Cyrenaeus, novae Academiae inſtitutor.

cognovi Athenis, tamen 1 auctores certiſſimos laudare poſſum, & ſocerum meum Scaevolam, qui eum 2 Romae audivit adoleſcens, & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clariſſimum virum, qui illum a ſe adoleſcente Athenis, iam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat. Haec autem, ut ex 3 Apennino, fluminum, ſic ex communi ſapientium iugo, ſunt doctrinarum facta divortia, ut philoſophi, tanquam in ſuperum mare Ionium defluerent, 4 Graecum quoddam & portuoſum: oratores autem in inferum hoc Tuſcum, & 5 Barbarum, ſcopuloſum, atque infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe 6 Vlyſſes erraſſet. Quare ſi hac 7 eloquentia, atque hoc oratore contenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere quod 8 arguare, aut, ſi

1 Teſtes. 2 Cum Athenienſium legatus Romam venit. 3 Vt ex Apennino monte, qui perpetuis iugis Italiam in duas partes dividit, fiunt fluminum diviſiones, ut alia decurrant in mare Hadriaticum, ſive Ionium tutum & portuoſum, alia in averſum mare Tyrrhenum, ſeu Tuſcum ſcopuloſum, atque infeſtum, ita ex eodem veluti philoſophiae monte facta ſunt doctrinarum divortia, & contrariae ſectae diductae, ut philoſophi tutioris, ac tranquillae vitae cupidi mari ſe tutiori Ionio veluti committerent; oratores vero, qui periculoſam, inquietamque vitam legerunt in mare Tuſcum laberentur. 4 Mare Ionium Graeciam alluit, multoſque habet portus, quare *Graecum* & *portuoſum* dicitur. Alii. *Graecum quidem*. 5 Quod barbarae tunc gentes eius inſulas habitarent. 6 In hoc mari Vlyſſem erraſſe narrat Homerus Odyſſ. Lib. x. Vt autem ille vir omnium ſapientiſſimus in illo mari erravit, ſic orator ſapientiſſimus errabit aliquando in undis & fluctibus reipublicae 7 Parva, minus quam mediocri, vulgari. 8 In quo ab adverſario arguaris, ſeu quod tibi obiicitur.

ſi 1 id non poſſis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui inſimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut 2 iniuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut neceſſario, 3 aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur, aut non 4 ita agi, ut debuerit, ac licuerit; &, ſi ſatis eſſe putatis, ea, quae iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quae multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, & uberius 5 explicavit Antonius; ſed, ſi his contenti eſtis, atque iis etiam, quae dici voluiſtis a me: ex ingenti quodam oratorem, immenſoque campo in exiguum ſane gyrum compellitis. Sin veterem illum 6 Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter 7 ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem, ſequi vultis, &, ſi illam praeclaram & eximiam ſpeciem oratoris perfecti & pulcritudinem adamaſtis; aut vobis haec 8 Carneadia, aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt. Namque (ut ante dixi) veteres illi uſque ad Iſocratem, omnem omnium rerum, quae ad mores hominum, quae ad vitam, quae ad virtutem, quae ad rempublicam pertinebant, cognitionem, & ſcientiam cum dicendi ratione iungebant; poſtea diſſociati (ut expoſui) a Socrate, diſerti a doctis, & deinceps a Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, oratores ſapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt,

1 Si negare non poſſis, tum ſciat oſtendere id, quod fecerit is, qui inſimuletur, aut recte factum eſſe &c. 2 Aut alterius iniuria. 3 Aut ſciat oſtendere non eo nomine vocandum. 4 Non ita ab adverſario in cauſa agi, ut debuerit. 5 In libro ſecundo. 6 De Periclis eloquentia Cicero infra hoc Libro. 7 Extant enim Demoſthenis plura, ac praeclara ſcripta. 8 Carneadis, & Ariſtotelis, Academicorum nimirum, & Peripateticorum, qui graviter, & copioſe de rebus omnibus in utramque partem diſſerebant.

runt, niſi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promiſcue haurirent, ſi manere in priſtina 1 communione voluiſſent. 2 Sed, ut pontifices veteres propter ſacrificiorum multitudinem 3 tres viros epulones eſſe voluerunt, 4 cum eſſent ipſi a Numa, ut etiam illud ludorum 5 epulare ſacrificium facerent, inſtituti: ſic Socratici a ſe cauſarum actores & a communi philoſophiae nomine ſeparaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent. Quae cum ita ſint, paululum equidem de me 6 deprecabor, & petam a vobis, ut ea, quae dicam, non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui, cum ſummo 7 ſtudio patris in pueritia doctus eſſem, & in forum ingenii tantum, quantum ipſe ſentio, non tantum quantum ipſe forſitan vobis videar, detuliſſem, non poſſim dicere, me haec, quae nunc complector, 8 perinde, ut dicam diſcenda eſſe, di-

1 Coniunctione, ſocietate. 2 Sententia eſt: quemadmodum Pontifices, id, quod erat officii ſui, reiecerunt ad epulones, ſic Socratici id, quod erat philoſophiae, relegarunt ad oratores. 3 De epulonibus haec Pomponius Laetus: veteres pontifices, ut ait Cicero, propter multitudinem ſacrificiorum tres epulones eſſe voluerunt, ut ludorum epulare ſacrificium facerent. id ſacerdotium antiquum fuiſſe conſtat, ſed de aetate nondum legimus. Numerus auctus fuit, duo additi, & quinque fuere epulones. & poſtea theatralium ludorum atque Circenſium ambitione ſeptem fuiſſe epulones leguntur. 4 Cum eſſent ipſi pontifices a Numa Pompilio inſtituti, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent. 5 *Epulare ſacrificium* eſt, epulum publicum, quod in ſacris exhibetur. Illud indicebant, curabantque epulones. Solebat autem epulum publice exhiberi in dedicatione templi, in ludis, in funere magni viri. 6 Amoliar, avertam. 7 Diligentia, cura. 8 *Perinde ut*, ſic ut.

qui ſe a Peleo patre Achilli iuveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Sed ut homines labore aſſiduo, & quotidiano aſſueti, cum 1 tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum: ſic illi à negotiis publicis, tanquam ab opere, 2 aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua 3 feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipſi ſtudium, ludumque, pepererunt, atque in iis artibus, quae repertae ſunt, ut puerorum mentes 4 ad humanitatem fingerentur, atque virtutem, omne tempus, atque aetates ſuas conſumſerunt. Sed quod erant quidam, iique multi, qui aut in rep. propter 5 ancipitem, quae non poteſt eſſe ſeiuncta, 6 faciendi, dicendique ſapientiam, florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus ipſi in rep. verſarentur, ſed huius tamen eiuſdem ſapientiae doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates: inven-

4

Οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι.
Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.
„ tecum vero me miſit ſenex eques Peleus
Die illo, quando te ex Phthia Agamemnoni miſit
Puerum, nondum peritum omnibus aeque gravis belli,
Neque concionum, ubi viri praeclari fiunt:
Propterea me miſit, ut docerem iſta omnia,
Verborumque orator eſſem, actorque rerum.

1 Procellae, turbinis, ſeu incommodi temporis.
2 Difficultatibus, & temporum perturbationibus a republica reiecti. 3 Otioſi facti. 4 Inſtitutione bonarum artium formarentur.
5 Duplicem. 6 Adminiſtrandae reipublicae, & eloquentiae.

venti ſunt, qui cum ipſi doctrina, & ingeniis abundarent a re autem civili, & a negotiis, 1 animi quodam iudicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem 2 exagitarent, atque contemnerent; quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque iudicio Graeciae, cum prudentia, & acumine, & venuſtate, & ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps. 3 Is, qui haec, quae nos nunc quaerimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, philoſophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterque ſentiendi, & ornate dicendi ſcientiam, re cohaerentes, diſputationibus ſuis ſeparavit: cuius ingenium, varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, cum ipſe literam Socrates nullam reliquiſſet. Hinc 4 diſcidium illud exſtitit 5 quaſi linguae atque cordis, abſurdum ſane & inutile, & reprehendum, ut 6 alii nos ſapere, alii dicere docerent. 7 Nam, cum eſſent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis, & diverſis, & in omnem partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat, proſemi-

1 Propria quadam opinione. 2 Vide Platonis dialogum, qui inſcribitur *Gorgias*. 3 Socrates, cum ſapientes illi, qui eloquentiam, de qua diſputamus, tractarent agerent, docerent, uno eodemque nomine appellarentur, hoc eſt, philoſophi &c. 4 Diſſolutio, ſeparatio. Plautus in Pſeudolo. *Harum voluptatum mihi omnium, atque itidem tibi, diſtractio, diſcidium, vaſtities venit*. Aliae editiones, *diſſidium*. 5 Id eſt, eloquentiae, quae linguae tribuitur, & ſapientiae, quam cordi veteres tribuebant. 6 Alii nos magiſtri ſapientiam, alii eloquentiam docerent. 7 Nam cum plures e Socratis diſciplina, & ſchola prodirent, & fere orti eſſent.

natae ſunt quaſi 1 familiae diſſentientes inter ſe, & multum diſiunctae & diſpares, cum tamen omnes ſe philoſophi Socraticos & dici vellent, & eſſe arbitrarentur. Ac primo ab ipſo 2 Platone Ariſtoteles, & 3 Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiae nomen obtinuit: deinde ab 4 Antiſthene, qui patientiam, & 5 duritiam in Socratico ſermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde 6 Stoici: tum ab 7 Ariſtippo, quem illae magis voluptariae 8 diſputationes delectarant, Cyrenaica philoſophia manavit, 9 quam ille, & eius poſteri ſimpliciter defenderant: 10 ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum 11 verecundius id agunt, 12 nec dignitati ſatisfaciunt, quam

1 Sectae philoſophorum. 2 Socratis auditore. 3 Chalcedonius, qui 25. annis Academiae praefuit. 4 Antiſthenes Athenienſis Philoſophus acutiſſimus, ut ſcribit Laertius. 6 ſeg. 14. 5 Vitae aſperitatem. 6 Philoſophi, qui antea Cynici, a *Stoa*, loco, in quo Zeno Cittius docebat, Stoici poſtea dicti ſunt. 7 Ab Ariſtippo Cyrenaico. 8 Socratis, quae ſunt in libris Platonis. *Alii voluptatem finem eſſe voluerunt: quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici*. Cic. Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 42. Cic. de Fin. Bon. & Mal. Lib. II. cap. 12. *Omneſque ſimplices ſententias eorum, in quibus nulla ineſt virtutis adiunctio, omnino a philoſophia ſemovendas putabo: primum Ariſtippi, Cyrenaicorumque omnium, quos non eſt veritum, in ea voluptate, quae maxima dulcedine ſenſum moveret, ſummum bonum ponere, contemnentes iſtam vacuitatem doloris*. 9 Quam philoſophiam, quae in voluptate finem collocat, aperte, & ſimpliciter eius diſcipuli defenderant. 10 Id eſt Epicurei. 11 Dixerunt enim non laudare ſe voluptates corporis, quae eſſent cum vitio coniunctae, nec tam agere de corporis, quam de animi voluptatibus. 12 Nec ſapientiae dignitati ſatisfaciunt, qui ſummum bonum in re caduca, mortali, ſordida collocaſſent.

quam non aſpernantur, nec voluptatem 1 tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, fere qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant, 2 Eretricorum, 3 Herilliorum, 4 Megaricorum, 5 Pyrrhoneorum: 6 ſed ea horum vi, & diſputationibus ſunt iamdiu fracta, & extincta. 7 Ex illis autem, quae remanent, ea 8 philoſophia, quae ſuſcepit patrocinium voluptatis, etſi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quaerimus, & quem auctorem publici conſilii, & regendae civitatis ducem, & ſententiae, atque eloquentiae principem, in ſenatu, in popu-

1 Satis firma defenſione muniunt, qui non auſi pugnare pro voluptate corporis, ad animi voluptates ſe recepiſſent. Strebaeus. 2 Lambinus, *Eretriacorum*. *A Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente poſitum, & mentis acie, qua verum cerneretur*. Cic. Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 42. 3 Herilii ab Herillo Carthaginienſi philoſopho dicti, *qui in cognitione & ſcientia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet, vides quantum ab eo diſſenſerit*. Cic. ibid. 4 *Euclides, Socratis diſcipulus, Megareus: a quo iidem illi Megarici dicti; qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum, & ſimile, & idem ſemper. Hi quoque multa a Platone*. Cic. ibid. 5 Pyrrhonei a Pyrrhone Philoſopho Elienſi dicti. *Quos Pyrrhonios philoſophos vocamus, ii Graeco cognomento σκεπτικοὶ* Sceptici *appellantur. Id ferme ſignificat quaſi quaeſitores, & conſideratores. Nihil enim decernunt, nihil conſtituunt: ſed in quaerendo ſemper conſiderandoque ſunt, quidnam ſit omnium rerum, de quo decerni conſtituique poſſit*. Aul. Gel. Lib. XI. cap. 5. 6 Sed aliorum ſententiae, praeterquam Stoicorum, ab Academicorum, Peripateticorumque diſputationibus fractae ſunt, & extinctae. 7 Ex illis diſciplinis, quae nunc remanent in honore. 8 Epicureorum.

populo, in cauſis publicis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiae fiet iniuria a nobis: non enim repelletur 1 inde, quo aggredi cupiet: ſed in hortulis quieſcet ſuis, 2 ubi vult, ubi etiam recubans molliter & delicate, 3 nos avocat 4 a roſtris, a iudiciis, a curia, fortaſſe ſapienter, 5 hac praeſertim rep. Verum ego non quaero nunc, quae ſit philoſophia veriſſima, ſed quae oratori coniuncta maxime. Quare iſtos ſine ulla contumelia dimittamus. ſunt enim & boni viri, &, quoniam ſibi ita videntur, beati. tantumque eos admoneamus, ut illud, etiamſi eſt veriſſimum, tacitum tamen, tanquam 6 myſterium, teneant, quod negant verſari in rep. eſſe 7 ſapientis. Nam, ſi hoc nobis, atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod maxime cupiunt, 8 otioſi. Stoicos autem, quos minime improbo, 9 dimitto tamen, nec eos iratos vereor, quoniam omnino 10 iraſci neſciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quod ſoli ex omnibus eloquentiam virtutem, ac ſapientiam eſſe dixerunt; ſed 11 utrumque eſt in his, quod

1 Ab eo otio, ab ea voluptate. 2 Id eſt, ubi otiari vult, voluptatum gratia. 3 Id eſt, oratores. 4 Hoc eſt, ab iis orationibus, quae pro roſtris habentur ad populum, *a iudiciis*, id eſt, a cauſis iudicialibus, *a curia*, ſeu a conſiliis, & deliberationibus curiae. 5 Tam perturbata, & tam inquieta republica, a cuius adminiſtratione abeſſe expediret. 6 Arcanum ſacrum. 7 Quoniam moleſtiis in illo vitae genere vacare non poſſit. 8 Si enim ſapiens non ſuſcipiet rempublicam, a peſſimo quoque adminiſtrabitur, eaque perturbata, otioſi ipſi eſſe non poterunt. 9 Eorum enim philoſophia, quemadmodum & Epicureorum non multum iuvat oratorem. 10 Iocoſe dictum. Stoici enim negant in ſapientem cadere animi perturbationes. 11 Oſtendit Craſſus Stoicorum philoſophiam duabus maxime rebus a forenſi, & populari

quod ab hoc, quem inſtruimus, oratore valde abhorreat: vel quod omnes, qui ſapientes non ſint, ſervos, latrones, hoſtes, 1 inſanos eſſe dicunt; neque tamen quemquam eſſe ſapientem. Valde autem eſt abſurdum, 2 ei concionem, aut ſenatum, aut ullum coetum hominum committere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo civis, nemo liber eſſe videatur. 3 Accedit, quod orationis etiam genus habent fortaſſe 4 ſubtile, & certe 5 acutum; ſed, 6 ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, ieiunum, 7 attamen eiuſmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit. 8 Alia enim & bona, & mala videntur Stoicis, & ceteris civibus, vel potius gen-

pulari eloquentia diſcrepare, ſententiis nimirum, & genere orationis; illas abſurdas, novas, ſeveras, ab opinione vulgi abhorrentes eſſe, hoc vero ſubtile, & acutum.

1 Sic Stoici diſputant: Qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare, non eſt liber. inſipiens non moderatur ſuis cupiditatibus, non eſt igitur liber. quod ſi non liber, ſervus ſit neceſſe eſt. Vide Paradoxa Ciceronis. 2 Ei oratori populi frequentiam.

3 Supra dixerat *vel quod*; nunc non repetit particulam *vel*, ſed ſententiam ſic variat, *accedit quod*. 4 Perſpicacius inventum. 5 Quibuſdam velut aculeis, & rationum acuminibus urgens.

6 Etſi in philoſopho non videatur exile eſſe, in oratore certe genus eſt dicendi exile &c. 7 Alii, *& tandem*. 8 Aliam habent de bonis, & malis opinionem Stoici, ac ceteri cives, vel potius gentes omnes. Stoicorum enim opinio eſt nullum corporis damnum, ne ſupplicium quidem, metuendum; miſericordiam, iram etiam iuſtam, omneſque animorum affectus vituperandos; nullum habendum bonum, praeter virtutem; quae quidem ſententiae neque a populo intelliguntur, neque adduci unquam poteſt, ut veras eſſe credat.

gentibus: alia vis 1 honoris, 2 ignominiae, 3 praemii, 4 ſupplicii: vere, an ſecus, nihil ad hoc tempus. ſed ea ſi ſequamur, nullam unquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peripatetici, & Academici, quanquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiae duae. nam 5 Speuſippus Platonis ſororis filius, & 6 Xenocrates, qui Platonem audierat, 7 & qui Xenocratem, 8 Polemo, & 9 Crantor nihil ab 10 Ariſtotele, qui una audierat Platonem, 11 magnopere 12 diſſenſit: copia fortaſſe, & varietate dicendi pares non fuerunt. 13 Arceſilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo percipi poſſit: quem ferunt eximio quodam uſum lepore dicendi aſpernatum eſſe omne animi, ſenſuſque iudicium, primumque inſtituiſſe, (quanquam id fuit Socraticum maxime) non, quid ipſe ſentiret, oſtendere; ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare. Hinc haec recentior Academia emanavit, in qua exſtitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia 14 Carneades: cuius ego etſi multos auditores cogno-

1 Quem Stoici pro nihilo habendum putant. 2 Quam iuſtam ſummum malum eſſe dicunt. 3 Praeter bene facti conſcientiam nullum aliud virtutis praemium admittunt. 4 Nullum corporis ſupplicium exhorreſcunt. 5 Athenienſis, Platoni ſucceſſit in Academia veteri. 6 Chalcedonius, qui Academiae praefuit 25. annis. 7 Audierant. 8 Athenienſis per Zenocratem a perditis moribus ad Philoſophiam & honeſtatem adductus. 9 Solenſis, qui *in Academia vel in primis nobilis fuit*. Cic. Tuſc. 3. 10 Stagirite, Peripateticae ſectae auctore. 11 *Nihil magnopere*, non magnopere, non multum. 12 *Diſſenſerunt*. Lambinus. 13 Pritanaeus Academiae veteris methodum variavit. 14 Cyrenaeus, novae Academiae inſtitutor.

cognovi Athenis, tamen 1 auctores certiſſimos laudare poſſum, & ſocerum meum Scaevolam, qui eum 2 Romae audivit adoleſcens, & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clariſſimum virum, qui illum a ſe adoleſcente Athenis, iam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat. Haec autem, ut ex 3 Apennino, fluminum, ſic ex communi ſapientium iugo, ſunt doctrinarum facta divortia, ut philoſophi, tanquam in ſuperum mare Ionium defluerent, 4 Graecum quoddam & portuoſum: oratores autem in inferum hoc Tuſcum, & 5 Barbarum, ſcopuloſum, atque infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe 6 Vlyſſes erraſſet. Quare ſi hac 7 eloquentia, atque hoc oratore contenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere quod 8 arguare, aut, ſi

1 Teſtes. 2 Cum Athenienſium legatus Romam venit. 3 Vt ex Apennino monte, qui perpetuis iugis Italiam in duas partes dividit, fiunt fluminum diviſiones, ut alia decurrant in mare Hadriaticum, ſive Ionium tutum & portuoſum, alia in averſum mare Tyrrhenum, ſeu Tuſcum ſcopuloſum, atque infeſtum, ita ex eodem veluti philoſophiae monte facta ſunt doctrinarum divortia, & contrariae ſectae diductae, ut philoſophi tutioris, ac tranquillae vitae cupidi mari ſe tutiori Ionio veluti committerent; oratores vero, qui periculoſam, inquietamque vitam legerunt in mare Tuſcum laberentur. 4 Mare Ionium Graeciam alluit, multoſque habet portus, quare *Graecum* & *portuoſum* dicitur. Alii. *Graecum quidem*. 5 Quod barbarae tunc gentes eius inſulas habitarent. 6 In hoc mari Vlyſſem erraſſe narrat Homerus Odyſſ. Lib. x. Vt autem ille vir omnium ſapientiſſimus in illo mari erravit, ſic orator ſapientiſſimus errabit aliquando in undis & fluctibus reipublicae 7 Parva, minus quam mediocri, vulgari. 8 In quo ab adverſario arguaris, ſeu quod tibi obiicitur.

ſi 1 id non poſſis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui inſimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut 2 iniuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut neceſſario, 3 aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur, aut non 4 ita agi, ut debuerit, ac licuerit; &, ſi ſatis eſſe putatis, ea, quae iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quae multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, & uberius 5 explicavit Antonius; sed, ſi his contenti eſtis, atque iis etiam, quae dici voluiſtis a me: ex ingenti quodam oratorem, immenſoque campo in exiguum ſane gyrum compellitis. Sin veterem illum 6 Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter 7 ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem, ſequi vultis, &, ſi illam praeclaram & eximiam ſpeciem oratoris perfecti & pulcritudinem adamaſtis; aut vobis haec 8 Carneadia, aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt. Namque (ut ante dixi) veteres illi uſque ad Iſocratem, omnem omnium rerum, quae ad mores hominum, quae ad vitam, quae ad virtutem, quae ad rempublicam pertinebant, cognitionem, & ſcientiam cum dicendi ratione iungebant; poſtea diſſociati (ut expoſui) a Socrate, diſerti a doctis, & deinceps a Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, oratores ſapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt,

1 Si negare non poſſis, tum ſciat oſtendere id, quod fecerit is, qui inſimuletur, aut recte factum eſſe &c. 2 Aut alterius iniuria. 3 Aut ſciat oſtendere non eo nomine vocandum. 4 Non ita ab adverſario in cauſa agi, ut debuerit. 5 In libro ſecundo. 6 De Periclis eloquentia Cicero infra hoc Libro. 7 Extant enim Demoſthenis plura, ac praeclara ſcripta. 8 Carneadis, & Ariſtotelis, Academicorum nimirum, & Peripateticorum, qui graviter, & copioſe de rebus omnibus in utramque partem diſſerebant.

runt, niſi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promiſcue haurirent, ſi manere in priſtina 1 communione voluiſſent. 2 Sed, ut pontifices veteres propter ſacrificiorum multitudinem 3 tres viros epulones eſſe voluerunt, 4 cum eſſent ipſi a Numa, ut etiam illud ludorum 5 epulare ſacrificium facerent, inſtituti: ſic Socratici a ſe cauſarum actores & a communi philoſophiae nomine ſeparaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent. Quae cum ita ſint, paululum equidem de me 6 deprecabor, & petam a vobis, ut ea, quae dicam, non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui, cum ſummo 7 ſtudio patris in pueritia doctus eſſem, & in forum ingenii tantum, quantum ipſe ſentio, non tantum quantum ipſe forſitan vobis videar, detuliſſem, non poſſim dicere, me haec, quae nunc complector, 8 perinde, ut dicam diſcenda eſſe, di-

1 Coniunctione, ſocietate. 2 Sententia eſt: quemadmodum Pontifices, id, quod erat officii ſui, reiecerunt ad epulones. ſic Socratici id, quod erat philoſophiae, relegarunt ad oratores. 3 De epulonibus haec Pomponius Laetus: veteres pontifices, ut ait Cicero, propter multitudinem ſacrificiorum tres epulones eſſe voluerunt, ut ludorum epulare ſacrificium facerent. id ſacerdotium antiquum fuiſſe conſtat, ſed de aetate nondum legimus. Numerus auctus fuit, duo additi, & quinque fuere epulones. & poſtea theatralium ludorum atque Circenſium ambitione ſeptem fuiſſe epulones leguntur. 4 Cum eſſent ipſi pontifices a Numa Pompilio inſtituti, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent. 5 *Epulare ſacrificium* eſt, epulum publicum, quod in ſacris exhibetur. Illud indicebant, curabantque epulones. Solebat autem epulum publice exhiberi in dedicatione templi, in ludis, in funere magni viri. 6 Amoliar, avertam. 7 Diligentia, cura. 8 *Perinde ut*, ſic ut.

didiciſſe: quippe qui omnium 1 maturrime ad publicas cauſas acceſſerim, annoſque natus unum & viginti 2 nobiliſſimum hominem, & eloquentiſſimum 3 in iudicium vocarim; 4 cui diſciplina fuerit forum, magiſter, uſus, & leges, & inſtituta populi Romani, moſque maiorum. Paullum ſitiens 5 iſtarum artium, de quibus loquor, guſtavi, quaeſtor in Aſia cum eſſem, 6 aequalem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cuius memoria commemoravit Antonius; & inde decedens, Athenis: ubi ego diutius eſſem moratus, niſi Athenienſibus, quod 7 myſteria non referrent, ad quae biduo ſerius veneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quod complector tantam ſcientiam vimque doctrinae, non modo non pro me, ſed contra me eſt potius, (non enim, quid ego, ſed quid orator poſſit, diſputo:) 8 atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus. Illa vis autem eloquentiae tanta eſt, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omniſque naturae, quae mores hominum, quae animos,

quae

1 Citiſſime. 2 C. Carbonem. 3 Accuſarim. 4 Actio cauſarum forenſium fuit illi diſciplina: uſus, magiſter: quo duce & leges, & inſtituta pop. Rom. moremque maiorum didicit. 5 Dialecticae, ethicae, & phyſicae diſciplinae. 6 Eiuſdem fere aetatis. 7 Myſteria ſunt arcana ſacra. Sic appellata, quod, qui audiunt, os claudunt, & nemini detegunt. Talia erant Athenis attributa Cereri Eleuſinae, nonnulla etiam Bacco, Palladi, Proſerpinae. Cum ex Aſia quaeſtor Craſſus Athenas veniſſet, & Athenienſes biduum ſacra feciſſent, rogavit eos, ut in gratiam ſuam myſteria referrent, hoc eſt, denuo arcana ſacra repeterent, quo integra a principio videret: quod cum impetrare non poſſet, iratus Athenis exceſſit. Strebaeus. 8 Atque eſt contra hos omnes &c.

quae vitam continet, originem, vim, mutationeſque teneat; eadem 1 mores, leges, iura deſcribat, rempublicam regat, omnia, quae ad quamcunque rem pertineant, ornate, copioſeque dicat. In quo genere nos quidem verſamur tantum, quantum poſſumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum uſu valemus: neque tamen iſtis, qui in una philoſophia quaſi 2 tabernaculum vitae ſuae collocarunt, multum ſane in diſputatione concedimus. Quid enim meus familiaris 3 C. Velleius afferre poteſt, quamobrem voluptas ſit ſummum bonum, quod ego non copioſius poſſim vel tutari, ſi velim, vel refellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſquiſque noſtrum verſatus? Quid eſt, quod aut 4 Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum 5 Panaetio vixit, M. Vigellius, de virtute hominum Stoici poſſint dicere, qua in diſputatione ego his debeam, aut veſtrum quiſquam concedere? Non eſt enim philoſophia ſimilis artium 6 reliquarum. nam quid faciet in geometria, qui non dice-

X

1 Aliud, *mores hominum*. Aliud, *mores*, id eſt, inſtituta cuiuſque civitatis. 2 In quo nimirum anguſte, & quaſi in umbra habitent.

3 Philoſophus Epicureus. *Offendi eum ſedentem in exedra, & cum C. Velleio ſenatore diſputantem, ad quem tum Epicurei primas ex noſtris hominibus referebant*. Cic. de Nat. D. Lib. I. cap. 6.

4 Sex. Pompeius; Q. Lucilius Balbus, alterque Balbus, & M. Vigellius Stoici fuerunt, qui ſummum bonum non in voluptate ut Epicurei, ſed in virtute hominum collocabant.

5 Panaetius Rhodius philoſophus Stoicus Scipionis Africani praeceptor. 6 Quae ſine praeceptore haberi non poſſunt, ut geometria, & muſica. Philoſophia enim, quae de moribus eſt, & de natura rerum, viro acuti ingenii, ſine praeceptore nota eſſe poteſt.

dicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem 1 iudicetur. 2 Haec vero, quae ſunt in philoſophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veriſimile eſt, eliciendum, acutis, atque acribus, eaque exercitata oratione poliuntur. Hic, hic noſter vulgaris orator, ſi minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſa exercitatione communi, iſtos quidem 3 noſtros 4 verberabit, neque ſe ab iis contemni ac deſpici ſinet. Sin aliquis exſtiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus in utramque ſententiam poſſit dicere, & in omni cauſa duas contrarias orationes, 5 praeceptis illius cognitis, explicare, aut hoc 6 Arceſilae modo, & Carneadis, contra omne, quod propoſitum ſit, diſſerat; quique ad eam rationem adiungat hunc rhetoricum uſum, moremque, exercitationemque dicendi, is ſit verus, is perfectus, is ſolus orator. Nam neque ſine forenſibus nervis ſatis vehemens, & gravis, nec ſine varietate doctrinae ſatis politus, & ſapiens eſſe orator poteſt. Quare 7 Coracem iſtum veſtrum patiamur nos quidem

1 Si de iis aliquid profe-rat. 2 *Id eſt, in ceteris artibus tantum id ſcimus, quod didicimus; elementa vero, ſi principia philoſophiae natura nobis inſeruit; qui ingeniis acutis & acribus praediti ſunt, facile ea, quae probabilia ſunt in philoſophia, invenient, &, ſi iidem in dicendo exercitati ſunt, ea oratione ornabunt.* Pearce. 3 Romanos philoſophos. 4 Tranſlate pro, vincet. 5 Rationibus Ariſtotelis cognitis. 6 Id eſt, more Academicorum, quorum inſtaurator fuit Arceſilas Pritanaeus. 7 Corax pro quovis rudi rhetoricae magiſtro ponitur. De Corace Vide Lib. I. cap. 20. Quaſi dicat: quare patiamur iſtos Rhetoricae praeceptores diſcipulos ſuos in ſcholis fovere, & effingere, qui poſtea in forum evolent, non oratores, ſed rabulae odioſi, ac moleſti. Ludit Craſſus in nomine, nam *κόραξ corax*, Latine eſt *corvus*, a quo ducit allegoriam.

dem pullos ſuos 1 excludere in nido, qui evolent, clamatores odioſi ac moleſti; 2 Pamphilumque neſcio quem ſinamus in infulis tantam rem, tanquam pueriles delicias aliquas depingere; noſque ipſi hac tam exigua diſputatione heſterni & hodierni diei totum oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, quos nemo oratorum iſtorum unquam attigit, comprehenſa eſſe videatur. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe, mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi vel vim, vel ſuavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non ſolum orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo viderere: nunc intelligo illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quae ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe. ſed tamen, cum omnes gradus aetatis recordor tuae, cumque vitam tuam, ac ſtudia conſidero; neque quo tempore iſta didiceris, video, nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris intelligo deditum; neque tamen poſſum ſtatuere, utrum magis mirer, 3 te illa, quae mihi perſuades, maxima eſſe adiumenta, potuiſſe in tuis tantis occupationibus perdiſcere; an, ſi non potueris, poſſe iſto modo dicere. Hîc Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule, primum perſuadeas velim, me non multo ſecus facere, cum de oratore diſputem, ac facerem, ſi eſſet mihi de hiſtrione dicendum. negarem enim poſſe eum ſatisfacere in geſtu, niſi palaeſtram, niſi ſaltare didiciſſet: neque, ea cum dicerem, me eſſe hiſtrionem

1 Ab ovis fractis in auras proferre. 2 Pamphilus rhetoricae praecepta quibuſdam imaginibus expreſſa in infulis, ſeu faſciis depinxit. Explicat Turnebus commentariis ſuis Orat. contra Rullum. 3 Studia philoſophica.

nem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem. Similiter nunc de oratore, veſtro impulſu, loquor, ſummo ſcilicet. Semper enim, quacumque de arte, aut facultate quaeritur, de abſoluta & perfecta quaeri ſolet. Quare ſi iam me vultis eſſe oratorem, ſi etiam ſat bonum, ſi bonum denique, non repugnabo: (1 quid enim nunc ſim ineptus? ita me exiſtimari ſcio) quod ſi ita eſt, ſummus tamen certe non ſum. neque enim apud homines res eſt ulla difficilior, neque maior, neque quae plura adiumenta doctrinae 2 deſideret. Attamen quoniam de oratore nobis diſputandum eſt, de ſummo oratore dicam neceſſe eſt. Vis enim, & natura rei, niſi perfecta ante 3 oculos ponitur, qualis, & quanta ſit, intelligi non poteſt. Me autem, Catule, fateor, neque hodie in iſtis 4 libris, & cum iſtis hominibus vivere: nec vero, id quod tu recte commeminiſti, ullum unquam habuiſſe ſepoſitum tempus ad diſcendum, ac tantum tribuiſſe doctrinae temporis, quantum mihi puerilis aetas, 5 forenſes feriae conceſſerint. At, ſi quaeris, Catule, de doctrina iſta, quid ego 6 ſentiam, 7 non tantum ingenioſo homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui cauſas, qui rempubl. ſpectet, opus eſſe arbitror temporis, quantum ſibi ii ſumſerunt, quos diſcentes vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad uſum 8 transferunt: aliter ab iis, qui ipſarum artium tractatu delectati, nihil in vita ſunt aliud

1 Senſus eſt: ſcio me exiſtimari bonum oratorem. Ineptus eſſem, ſi quod mihi deferunt omnes, importune reiicerem; quare non recuſabo quod datur, ne ſim ineptus. 2 Quam ſumma eloquentia. 3 Mentis. 4 Philoſophicis. 5 Intermiſſiones iudicialium cauſarum. 6 Quatenus illi incumbendum eſſe putem. 7 Non tantum temporis. 8 Vt oratores.

aliud 1 acturi. Magiſter hic 2 Samnitium ſumma iam ſenectute eſt, & quotidie commentatur. 3 nihil enim curat aliud. 4 at Q. Velocius puer addidicerat. ſed quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut eſt apud Lucilium,

..... quamvis bonus ipſe
Samnis in ludo, ac 5 rudibus; civis ſatis aſper.

ſed plus operae foro tribuebat, amicis, rei familiari. 6 Valerius quotidie cantabat. erat enim 7 ſcenicus. quid faceret aliud? at Numerius Furius, noſter familiaris, 8 cum eſt commodum, cantat. eſt enim paterfamilias, eſt eques Romanus. puer didicit, quod 9 diſcendum fuit. Eadem ratio eſt harum artium 10 maximarum. 11 Dies & noctes virum ſumma virtute & prudentia videbamus, 12 philoſopho cum operam daret, Q. Tuberonem. at

1 Vt philoſophi plerique. 2 Ad quem Samnites, ſeu gladiatores confluebant: *hic*, id eſt, qui nunc in urbe fama clarus eſt. 3 Neque enim ſuas commentationes in uſum transfert. 4 Vide Victorium Lib. VI. cap. 21. & Turnebum Lib. XXV. cap. 10. 5 *Id eſt, virgis, quibus gladiatores donabantur, cum a populo liberabantur, quibuſque interdum dimicabant, diſcendi cauſa.* Lambinus. Vide Iuſtum Lipſium Lib V. Antiq. Lect. cap. 2. 6 Oſtendit quod aliter tractavit muſicam Valerius, qui nihil aliud curabat, aliter Furius, qui paterfamilias, & eques Rom. aliud agebat. 7 Id eſt, modos faciebat in ſcena, cum fabulae recitarentur. 8 Cum ſibi tempus opportunum videtur. 9 De arte muſica equiti Romano. 10 Philoſophicarum. 11 Semper. 12 Panaetio. *Legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de luctu; eſt enim non magnus, verum aureolus, &, ut Tuberoni Panaetius praecipit. ad verbum ediſcendus libellus.* Cic. Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 44. Senſus eſt igitur. Sunt qui in aliqua philoſophiae parte tempus omne ſuum abſumunt, ut Q. Tubero. Alii, cum datur remiſſio negotiorum oblectantur, ut Africanus.

eius avunculum vix intelligeres, 1 id agere, cum ageret tamen, Africanum. Iſta diſcuntur facile, 2 ſi & tantum ſumas, quantum opus ſit, & habeas qui docere fideliter poſſit, & ſcias etiam ipſe diſcere. Sed ſi tota vita nihil velis aliud agere, ipſa tractatio, & quaeſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum deſidioſa delectatione 3 veſtiges. 4 Ita fit, ut agitatione rerum ſit infinita cognitio, facilis uſus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria ſtudiumque permaneat. Libet autem ſemper diſcere, ut, ſi velim ego talis optime ludere, aut pilae ſtudio 5 tenear, etiam fortaſſe ſi aſſequi non 6 poſſim. ut alii, qui praeclare faciunt, vehementius, quam cauſa poſtulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil eſt, quod quiſquam magnitudinem artium ex eo, quod ſenes diſcunt, pertimeſcat. 7 Namque aut ſenes ad eas acceſſerunt; aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis 8 detinentur; aut ſunt 9 tardiſſimi. Res quidem ſe mea ſententia ſic habet, ut, niſi

1 Philoſophiae operam dare. 2 Oſtendit quomodo negotiis occupatus philoſophiam diſcat. 3 Hoc eſt, quanto diligentius quaeres, tanto plura excutienda tibi ſe offerent. 4 Senſus eſt: ſi res agitare velis, & ſemper aliquid excogitare, rerum eſt infinita cognitio, quia nulla res eſt nobis tam abſolute nota, quae non perfectius, abſolutiuſque cognoſci poſſit. Sin uti velis mediocritate ſcientiarum, ut difficilis eſt iſta continua commentatio, ſic uſus eſt facilis, doctrinamque confirmat. Mediocris opera, non illa infinita, tribuitur. memoria non confunditur inventorum multitudine, ſtudium, & amor ſcientiae permanet. 5 Subaudi, cupiam ſemper aut talos, aut pilam tractare. 6 Vt optime ludam. 7 Namque aut illi acceſſerunt ſenes ad eas artes, quas prima aetate diſcere commodius erat. 8 Quaſi nihil aliud in vita ſua acturi 9 Ingenio, nec niſi longo tempore artem unam capere poſſunt.

niſi quod quiſque cito potuerit, nunquam omnino poſſit perdiſcere. Iam, iam, inquit Catulus, intelligo, Craſſe, quid dicas, & hercule aſſentior. ſatis video tibi homini ad perdiſcendum acerrimo, ad ea cognoſcenda, quae dicis, fuiſſe temporis. Pergiſne, inquit Craſſus, me, quae dicam, de me, non de re putare dicere? Sed iam, ſi placet, ad 1 inſtituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit, placet. 2 Tum Craſſus, Quorſum igitur haec ſpectat, inquit, tam longa, & tam alte repetita oratio? 3 hae duae partes, quae mihi ſuperſunt, illuſtrandae orationis, ac totius eloquentiae cumulandae, quarum altera dici poſtulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut ſit quam maxime iucunda, quam maxime in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, & quam plurimis ſit rebus inſtructa. 4 Inſtrumentum autem hoc forenſe, litigioſum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum ſane, atque mendicum eſt. illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non multo eſt maius, quam illud vulgare, ac forenſe. Apparatu nobis opus eſt, & rebus 5 exquiſitis undique, & collectis, 6 arceſſitis, comportatis, 7 ut tibi, Caeſar, faciendum

1 Inſtituit dicere de ornata, aptaque oratione. 2 Hactenus docuit Craſſus, quem modum ſervet orator in diſcendis artibus. 3 Quatuor dixit eſſe virtutes orationis, ut ſit Latina, dilucida, ornata, & apta, ſive congrua. De duabus primis breviter dixit. Duae ſuperſunt, una illuſtrat orationem, altera totam eloquentiam cumulat, id eſt, auctiorem facit iis rebus, & verbis, quae rerum perſonarumque dignitates ferunt. 4 Materia, ſupellex. 5 Diligenter quaeſitis. 6 Petitis. 7 Similitudinem ducit ab apparatu aedilitiorum ludorum, ad quos magnifice exornandos aediles ex omni fere orbe terrarum tabulas pictas, ſimulacra, ſigna, vaſa, aulaea, & alia id genus ornamenta quae-

eſt 1 ad annum; ut ego in aedilitate laboravi, quod quotidianis, & vernaculis rebus ſatisfacere me poſſe huic populo non putabam. 2 Verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum facilis eſt vel 3 ratio, vel, ſine ratione, ipſa exercitatio. 4 Rerum eſt 5 ſilva magna, quam cum 6 Graeci iam non tenerent, ob eamque cauſam iuventus noſtra dediſceret pene diſcendo, etiam Latini, 7 ſi diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt: 8 quos ego cenſor edicto meo ſuſtuleram; non quo (ut neſcio quos dicere aiebant) acui ingenia adoleſcentium nollem, ſed con-

quaerebant, colligebant, atque comportabant. Hoc ut faciat Caeſar deſignatus aedilis, ſuadet ipſe, qui ſic in aedilitate ſua fecerit, quod quotidianis, & vernaculis, hoc eſt, vulgaribus, uſitatiſque ornamentis ſatisfacere ſe poſſe populo rerum tam cupido non putarat.

1 Intra annum. 2 Rationem verborum cum ſilva rerum comparat. Illam facilem, hanc vero magnam eſſe dicit, ut intelligamus rebus magis, quam verbis, ſtudendum eſſe, pluriſque ſententias, quam verba facienda. Deinde egreditur ad indoctos rhetoras tam Graecos, quam Latinos, qui temporibus illis rhetoricas artes Romae profitebantur, ut ſciamus ab eiuſmodi praeceptoribus non eſſe petendam rerum magnarum ſcientiam. 3 Ars. 4 Sententiarum, quae ab artibus, & ſcientiis petuntur. 5 Materia, & copia. 6 Rhetores Graeci, qui Romae docebant, plerumque philoſophiae ignari. 7 Adagium eſt in eos, qui conantur aliquid ultra vires, quaſi, *diis invitis*. 8 *Cn. Domitius Aenobarbus, & L. Licinius Craſſus Cenſores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt: Renuntiatum eſt nobis eſſe homines, qui novum genus diſciplinae inſtituerunt, ad quos iuventus in ludum conveniat: eos ſibi nomen impoſuiſſe Latinos rhetoras: ibi homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri quae liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. Haec nova, quae prae-*

contra, ingenia obtundi nolui, corroborari 1 impudentiam. Nam 2 apud Graecos, qui 3 cuiuſmodi eſſent, videbam tamen eſſe, praeter hanc exercitationem linguae, doctrinam aliquam, & 4 humanitate. dignam ſcientiam hos vero 5 novos magiſtros nihil intelligebam poſſe docere, niſi ut 6 auderent: quod, etiam cum bonis rebus coniunctum, per ſe ipſum eſt magnopere fugiendum. Hoc cum unum traderetur, & cum impudentiae ludus eſſet; putavi eſſe cenſoris, ne longius id 7 ſerperet, providere. Quanquam non haec ita ſtatuo, atque decerno, ut deſperem, Latine ea, de quibus diſputavimus, tradi ac perpoliri. patitur enim & lingua noſtra, & natura rerum veterem illam excellentemque 8 prudentiam Graecorum, ad noſtrum uſum, moremque transferri. ſed hominibus opus eſt eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere noſtri nulli fuerunt. 9 ſin quando exſtiterint; etiam Graecis erunt anteponendi. Ornatur igitur oratio 10 genere primum, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo. nam ut gravis, ut ſuavis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut ſenſus, ut dolores habeat, quantum opus ſit,

praeter conſuetudinem, ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter & iis, qui eos ludos habent, & iis, qui eo venire conſueverunt, viſum eſt faciendum, ut oſtenderemus noſtram ſententiam, nobis non placere. Gellius Lib. xv. cap. 11.

1 Exibant enim ab illis magiſtris diſcipuli inflati falſa opinione doctrinae. 2 Rhetoras praeceptores. 3 Alii, *cuiuſque modi*. Alii, *cuicui modi*. 4 Eruditionem. 5 Latinos. 6 Id eſt, niſi impudentiam, & audaciam. 7 Altius radices ageret, ac latius, vel paulatim extenderetur. 8 Rerum cognitionem. 9 Si vero aliquando. 10 Id eſt, propria debitaque, eloquendi ratione.

ſit, non eſt 1 ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur haec 2 corpore. Vt porro conſperſa ſit quaſi verborum, ſententiarumque floribus, id non debet eſſe fuſum aequabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, ut ſint quaſi 3 in ornatu diſpoſita quaedam 4 inſignia, & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, & quod non ſolum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet. Non enim a me iam expectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne 5 exilis, ne inculta ſit veſtra oratio, ne vulgaris, ne 6 obſoleta. aliud quiddam maius, & ingenia me hortantur veſtra, & 7 aetates. Difficile enim dictu eſt, quaenam cauſa ſit, 8 cur ea, quae maxime ſenſus noſtros impellunt voluptate, & 9 ſpecie prima acerrime commovent, ab iis celerrime faſtidio quodam & ſatietate abalienemur. 10 Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora ſunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? quae tamen, etiamſi primo adſpectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido, obſoletoque teneamur. Quanto molliores ſunt, & delicatiores in cantu flexiones, & falſae voculae, quam certae, & ſeverae? 11 quibus tamen non modo auſteri,

1 Singularium quarumdam orationis partium. 2 In univerſa oratione. 3 In apparatu ludorum. 4 Excellentia ornamenta. 5 Sine ſucco. 6 Inveterata, ſqualliда, quia impolita. 7 Eſtis enim ingenioſiores, & natu grandiores, quam quibus tam levia praecepta dari debeant. 8 Tò Ea abundat. 9 Hoc eſt, ſentiendi principio. 10 Confirmat quod propoſuit ex iis, quae cadunt in quinque ſenſus: celerrime ſatiari nos iis rebus, quae ſenſus noſtros acerrime commovent.

11 Quibus flexionibus, & falſis voculis, ſi ſaepius quis utatur, non modo homines graves & ſeveri, ſed vulgus & multitudo ipſa reclamat.

ri, ſed, ſi ſaepius fiunt, multitudo ipſa reclamat. Licet hoc videre in reliquis ſenſibus; unguentis minus diu nos delectari, ſumma & acerrima ſuavitate 1 conditis, quam his moderatis, & magis laudari quod 2 ceram, quam quod crocum olere videatur. in ipſo tactu 3 eſſe modum & mollitudinis, & laevitatis. Quinetiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maxime voluptarius, quique dulcitudine praeter ceteros ſenſus commovetur, quam cito id, quod valde dulce eſt, aſpernatur, ac reſpuit? quis potione uti, aut cibo dulci diutius poteſt? cum 4 utroque in genere ea, quae 5 leviter ſenſum voluptate moveant, facillime fugiant ſatietatem. Sic omnibus in rebus, voluptatibus 6 maximis faſtidium finitimum eſt, quo hoc minus in oratione miremur: in qua vel ex poetis, vel oratoribus poſſumus iudicare, 7 concinnam, 8 diſtinctam, ornatam, 9 feſtivam, ſine 10 intermiſſione, ſine 11 reprehenſione, ſine 12 varietate, quamvis claris ſit 13 coloribus picta vel poe-

1 Perfuſis, confectis, permixtis. 2 Id eſt, quod temperatum, quam quod acutiſſimum odorem habeat. Vide Brodaeum Lib. IV. cap 5. Miſcellaneorum. *Debent eſſe nativi, non factitii & arceſſiti odores*. Melanct. Plinius legit *terram* quem vide Lib. XVII. cap. 5. 3 Id eſt, licet videre, ſeu poſſumus experiri, neque nimiam corporum mollitudinem, & levitatem, neque nimiam duritiam, & aſperitatem iucundam eſſe, ſed modum in his, ſeu moderationem placere. 4 Cibi, & potus. 5 Modice, ac temperate, ut panis, & vinum &c. 6 Voluptates maximas ſenſuum cito ſequitur faſtidium. 7 Compoſitam, elegantem. 8 Diſpoſitam, ac diſtincte expreſſam 9 Lepidam, atque iucundam. 10 Continuato ſemper eodem ornandi genere. 11 Sine cultu quandoque negligenti, ſeu artificioſa, &, ut ita dicam, diligenti quadam negligentia. 12 Mutatione ſtili, & figurae. 13 Figuris.

poeſis, vel oratio. non poſſe in delectatione eſſe diuturna. 1 Atque eo citius in oratoris, aut in poetae 2 cincinnis, ac fuco offenditur, quod ſenſus in nimia voluptate natura, 3 non mente ſatiantur: in ſcriptis & in dictis non aurium ſolum, ſed animi iudicio etiam magis, 4 infucata vitia noſcuntur. Quare, 5 *bene*, & *praeclare*, quamvis nobis ſaepe dicatur; 6 *belle* & *feſtive*, nimium ſaepe nolo. quanquam illa ipſa exclamatio, 7 *Non poteſt melius*, ſit velim 8 crebra: ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac ſumma laus 9 umbram aliquam, & receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, 10 exſtare, atque eminere videatur. Nunquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt,

> 11 *Nam ſapiens virtuti honorem, praemium, haud praedam petit:*

ſed

1 Senſus eſt. Quae obiiciuntur ſenſibus nimia voluptate plena, ſatiant illos, non animum. Oratio fucata, & ſenſum & animum ſatiat. 2 Metaphoricae, pro cultu nimis affectato. 3 Senſus natura ſatiantur, non animi iudicio. 4 Suffuſa ut fucus, ornamenta vitioſa. 5 Laus eſt a populo dari ſolita oratoribus, quam laudem *quamvis*, ſeu *quantumvis* ſaepe dari oratoribus Craſſus permittit. Aliter explicat Strebaeus, qui illud *quamvis* accipit pro *licet*, *quanquam*. 6 Laudem hanc nimium ſaepe dari a populo non vult Craſſus, nimis enim bella, & feſtiva oratio cito paritura eſt ſatietatem. 7 Aliud acclamationis genus, in quo ſubaudiendum *dici*. 8 Vt ſignificet multos orationis locos eſſe praecellentes. 9 Translatio a pictura. *Vmbram*, id eſt, partem aliquam incultam, humilem, & obſcuram. 10 Splendeſcere, magiſque apparere. 11 Verſus hic, qui praeclaram ſententiam complectitur, videbatur meliori, & graviori, quo potuiſſet geſtu pronunciandus a Roſcio, qui tamen abiiciebat prorſus, hoc eſt, deprimebat, & remiſſe agebat, ut in proximos verſus

ſed abiicit prorſus, ut in proximos,

Ecquid video? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras,

incidat, aſpiciat, admiretur, ſtupeſcat. Quid 1 ille alter:

2 ..... *Quid petam praeſidii?*

quam leniter? quam remiſſe? quam 3 non actuoſe? 4 inſtat enim,

O pater, o patria, o Priami domus!

in quo tanta commoveri 5 actio non poſſet, ſi eſſet conſumta ſuperiore motu, & exhauſta. Neque id actores prius viderunt, quam ipſi poetae, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utriſque 6 ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, 7 diſtinguitur. Ita ſit nobis igitur ornatus, & ſuavis 8 orator, (nec tamen poteſt aliter eſſe,) ut ſuavitatem habeat auſteram, & ſolidam, non dulcem, atque 9 decoctam. nam ipſa ad ornandum praecepta, quae dantur, eiuſmodi ſunt, ut ea, quamvis vitioſiſſimus orator, explicare poſſit. Quare, ut ante dixi,

ſus incideret, elatiore voce, & acriore geſtu efferendos, & aſpiceret dicens: *Ecquid video?* & admiraretur, & ſtupeſceret haec referens: *ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras*. Dicta haec ſunt in Graecos milites, qui in excidio Troiano, cum irrupiſſent in urbem, diripiebant aedes ſacras; nec petebant honorem in vincendis fortiſſimis quibuſque, ſed armati convertebantur ad praedam.

1 Hiſtrio. 2 Verſus ſunt ex Ennii fabula, quos citat idem Cicero in Quaeſt. Tuſcul. Lib. III. cap. 19. 3 Sine multa geſtus, & vocis agitatione pronunciabat; ut cum exclamaret, *O pater &c* vehementius populum commoveret. 4 Proxima eſt haec ardens oratio 5 Pronunciatio. 6 A Poetis, & tibicinibus deprimitur aliquid 7 Ad vitandam ſatietatem. 8 Vt hiſtrio, ut poeta, ut qui facit modos. 9 Nimis mollem.

xi, primum 1 ſilva rerum, ac ſententiarum comparanda eſt; qua de parte dixit Antonius. 2 haec formanda 3 filo ipſo, & genere orationis, illuminanda verbis, varianda ſententiis. Summa autem laus eloquentiae eſt, amplificare rem ornando, quod valet non ſolum ad augendum aliquid, & tollendum altius, dicendo, ſed etiam ad extenuandum, atque 4 abiiciendum. Id 5 deſideratur omnibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum 6 explanamus aliquid, vel cum conciliamus animos, vel cum concitamus, Sed in hoc, quod poſtremum dixi, amplificatio poteſt plurimum, eaque una laus oratoris eſt, & propria 7 maxime. Etiam 8 maior eſt illa exercitatio, quam 9 extremo ſermone 10 inſtruxit Antonius (11 primo reiiciebat) laudandi, & vituperandi. Nihil eſt enim ad exaggerandam, & amplificandam orationem accommodatius, quam 12 utrumque horum cumulatiſſime facere poſſe. 13 Conſequentur etiam illi loci, qui quanquam proprii cauſarum, & inhaerentes in earum

rum

1 Materia, & copia.
2 Haec ſilva in aliquam formam, ſpeciemque dicendi redigenda filo, & genere orationis. 3 Tenore, ductuque continuato orationis. 4 Sunt enim duae ſpecies amplificationis: *incrementum*, quod valet ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo: *extenuatio*, quae rem abiicit, ac veluti gradibus imminuit. 5 Audiſti laudes & partes amplificationis, nunc accipe quibus in locis deſideretur.
6 Ad docendum ut in narratione, & in argumentis.
7 Si nempe ſciat optime, vehementerque affectus concitare. 8 Ad amplificandum.
9 In fine Libri ſecundi.
10 Praeceptis ſuis donavit.
11 In principio ſecundi Libri reiiciebat, quaſi genus illud praeceptis exornare, inſtruere, donare non oporteret. 12 Id eſt, laudare, & vituperare copioſiſſime.
13 Alius eſt ornatus in locis communibus.

rum 1 nervis eſſe debent, tamen, quia de 2 univerſa retractari ſolent, communes a veteribus nominati ſunt: 3 quorum partim habent vitiorum, & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incuſationem, aut querelam, contra quam dici nihil ſolet, 4 nec poteſt; ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam, 5 quibus uti, confirmatis criminibus, oportet. Aliter enim ieiuni ſunt atque 6 inanes. Alii autem habent deprecationem, aut 7 miſerationem: 8 alii vero ancipites diſputationes, in quibus de univerſo 9 genere in utramque partem diſſeri copioſe licet. Quae 10 exercitatio nunc propria 11 duarum philoſophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud 12 antiquos 13 erat eorum, a quibus omnis de rebus forenſibus dicendi ratio & copia 14 petebatur.

De

1 Partibus. 2 De toto aliquo genere. 3 Tres ſunt locorum communium ſpecies. *Alii habent vitiorum &c.*
4 Res enim turpior eſt, quam quae defendi debeat, aut poſſit. 5 Quibus locis communibus uti oportet, cum crimina confirmata, & certa fuerint. 6 Inutiles. Vt ſi quis proditionis crimen in immenſum augeat, nihil hoc reo nocebit, niſi planum factum fuerit illum proditorem fuiſſe.
7 Quorum in perorationibus uſus eſt, valentque adverſus priores, reſtringuunt enim vel precando, ve miſericordiam movendo, quam illi flammam ſuſcitarunt. 8 Alii vero habent. 9 Seu infinita quaeſtione, vel theſi. 10 Infinitarum quaeſtionum poſt divortium ſcientiarum.
11 Peripateticae, & Academicae. Illae enim de omnibus rebus in utramque partem diſputant. 12 Qui floruerunt ante Socratem, & ante artium diſſidia. 13 Exercitatio theſium erat eorum &c.
13 Non erant alii magiſtri intelligendi, alii dicendi. Ab iisdem res, & verba petebantur, & recte. Orator enim perfectus, quemadmodum & philoſophus de virtute, de officio &c. in utramque partem dicendi animos, id eſt naturales impetus, vim & artem habere debet.

De virtute enim, de officio, de aequo & bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, praemio, poena, ſimilibuſque de rebus, in utramque partem dicendi animos, & vim, & artem habere debemus. Sed, quoniam de noſtra 1 poſſeſſione depulſi, in parvo, & eo 2 litigioſo, praediolo relicti ſumus, & aliorum patroni, noſtra tenere, tuerique non potuimus: 3 ab iis, (quod indigniſſimum eſt) qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod opus eſt nobis mutuemur. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex 4 particula parva urbis, ac loci nomen habent, & Peripatetici philoſophi, aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum ſcientiam, a Graecis 5 politici philoſophi appellati, univerſarum rerum publicarum nomine vocabantur; Omnem civilem orationem in horum alterutro genere verſari, aut 6 definita controverſia certis temporibus ac 7 reis, hoc modo, 8 Placeatne a Carthaginien-

1 Allegorice, pro cognitione rerum, & philoſophia. 2 In forenſi controverſia. Litigioſum dicit non propter eas lites, in quibus verſantur oratores, ſed quod philoſophi ab oratoribus detrahere volunt iudicialium quaeſtionum partem vel optimam. Illis enim concedunt finitam quaeſtionem, infinitam vero non tribuunt. 3 Philoſophis. 4 Lyceum enim, quod a deambulatione περίπατον appellarunt, unde dicti Peripatetici, parva pars erat urbis Athenarum. Academia vero pars loci, qui ab Athenis mille diſtabat paſſibus. 5 Veteres, qui condebant leges, inſtituebant reſpublicas, & adminiſtrabant, ut Pittacus, Lycurgus, Solon, & alii permulti ab univerſarum rerumpublicarum nomine πολιτικοί φιλόσοφοι, id eſt, *civiles ſapientes* vocabantur, hi nec philoſophiam ab eloquentia, nec eloquentiam a philoſophia ſeparabant. 6 Hypotheſi. 7 Hominibus lite contendentibus. 8 De quo in ſenatu deliberatum eſt Regulo capto, & ad commutandos captivos a Carthaginienſibus ad ſuos miſſo.

ginienſibus captivos noſtros, redditis ſuis, recuperari: 1 aut infinite de univerſo genere 2 quaerentis, Quid omnino de captivo 3 ſtatuendum, ac ſentiendum ſit. atque horum ſuperius illud genus, cauſam, aut controverſiam appellant, eamque tribus, 4 lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: haec autem altera quaeſtio infinita, & quaſi 5 propoſita, 6 conſultatio nominatur. atque 7 hactenus loquuntur. Etiam hac 8 inſtituendo 9 diviſione utuntur, ſed ita, non ut 10 iure, aut iudicio, ut denique recuperare amiſſam 11 poſſeſſionem, ſed ut ex iure civili, 12 ſurculo

1 *Infinita de univerſo genere quaeſtione*. Lambinus. 2 Id eſt, civilis oratio hominis de finita controverſia, aut infinite de univerſo genere quaerentis. Ita verba ordinanda. 3 Redimenduſne, an hoſti relinquendus, ut ii, quos ceperat Hannibal in clade Cannenſi. 4 Hoc eſt, in genus iudiciale, deliberativum, & demonſtrativum dividunt. 5 Translato nomine a Graeco θέσις, quod propoſitum, vel poſitionem ſignificat.
6 Quod ſaepe in deliberationem cadat. 7 De infinita quaeſtione nihil aliud dicunt, neque vim, neque naturam eius, nec partes, nec genera proponunt. tantummodo nominant,& oratoris eſſe dicunt.
8 Hoc eſt, tradendo praecepta dicendi. Sermo enim eſt de Peripateticis & Academicis, qui more Ariſtotelis & Carneadis aliquando rhetoricabantur. 9 Id eſt, omnem civilem orationem partiuntur in controverſiam, ſeu hypotheſim, & conſultationem, ſeu theſim, & utrumque genus ſibi attribuunt, ſed ita occupant finitam quaeſtionem, non ut iure &c. 10 Translatio ſumpta a litigantibus, quorum alii iure, & iudicio contendebant, & recuperabant amiſſam poſſeſſionem: alii glebam de arvo, vel ſurculum, id eſt ramum de vineto, vel ſilva, vel oliveto auferebant, ut in eo rem totam ex iure civili uſurpare viderentur.
11 Quam in oratione civili tenuerunt ante Socratem veteres philoſophi. 12 Vide Turnebum Lib. Adverſ. XXVII. cap. 14.

defringendo uſurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis, reis definitum, obtinent atque idipſum 1 lacinia. Nunc enim apud 2 Philonem, quem in Academia maxime vigere audio, etiam harum iam cauſarum cognitio, exercitatioque celebratur. 3 Alterum vero tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris eſſe dicunt: ſed neque vim, neque naturam eius, nec partes, nec genera proponunt; ut praeteriri omnino fuerit 4 ſatius, quam 5 attentatum deſeri. nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum iudicio viderentur. 6 Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quaeri & diſceptari poteſt, ſive in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſive in iis cauſis, quae in civitate, & in forenſi diſceptatione 7 verſantur:

1 Id eſt, parte aliqua lacerata, non univerſa poſſeſſione. Lacinia pars eſt extrema veſtimenti, & caeſurae particulatim conciſae decoris gratia. Sumitur & prò particula. Vide Turnebum Lib. XXI. cap. 14. 2 Cicero de ſe in Bruto cap. 89 *Cum princeps Academiae Philo cum Athenienſium optimatibus Mithridatico bello domo profugiſſet, Romamque veniſſet, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio concitatus*. 3 Academici igitur controverſiam obtinent, aliqua parte a toto genere dirupta. Alterum genus infinitum tantummodo nominant, in principio artis rhetoricae, quam tradunt ſuis, vel literarum memoriae mandant. 4 Melius. 5 Coeptum. 6 Exponit paucis, quae a Philoſophis rhetoricam tradentibus omiſſa ſunt de infinitis conſultationibus. Nunc, quae ſit earum vis & natura, explicat. 7 Sententia eſt, ſive ſit quaeſtio finita, ſive infinita, res omnis quatenus in ambiguo eſt, eandem habet naturam. Nam in utramque partem trahitur, & eadem ratione diſceptatur. Iidem enim loci ſunt finitae quaeſtionis, & infinitae. Vide Cic. in Partit. Orat.

tur: 1 neque eſt ulla, quae non aut ad cognoſcendi, aut ad agendi vim, rationemque referatur. Nam aut ipſa cognitio rei, ſcientiaque perquiritur, ut, Virtus ſuamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi conſilium exquiritur, ut Sitne ſapienti capeſſenda reſp. 2 Cognitionis autem tres modi, coniectura, definitio, &, ut ita dicam, conſecutio. Nam, quid in re ſit, coniectura quaeritur; ut illud, Sitne in humano genere ſapientia. Quam autem vim quaeque res habeat, definitio explicat: ut, ſi quaeratur, Quid ſit ſapientia. Conſecutio autem tractatur, cum, quid quamque rem ſequatur, inquiritur: ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri. 3 Redeunt rurſus ad coniecturam, eamque in quatuor genera diſpertiunt. nam aut quid ſit, queritur, hoc modo: 4 Naturane ſit ius inter homines, an opinionibus. aut, quae ſit origo cuiuſque rei: ut, quod ſit initium legum, aut rerumpublicarum. aut cauſa, & 5 ratio: ut, ſi quaeratur, cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant. 6 aut de immutatione: ut, ſi diſputetur, num interire virtus in homine, aut num in vitium poſſit converti. Definitionis autem ſunt

1 Quaeſtiones omnes aut ſunt *contemplativae*, quae ad cognoſcendi vim, rationemque referuntur; aut *activae*, quae ad agendum pertinent. Aut enim tantum ſcire volumus animi perficiundi gratia, aut etiam agere ſciendo. 2 Quaeſtio cognitionis, ſive contemplationis tres habet modos, & ſpecies inquirendi, coniecturam, definitionem, conſecutionem. 3 Philoſophi. 4 Ius enim aliud eſt natura, ut matrimonii; aliud opinione, ut domini in ſervum. Quod natura ſtat, idem manet apud omnes; quod opinione, diverſum eſt, ac mutabile. 5 Coniectura quaeritur, quae ſit cauſa & ratio. 6 Aut quaeritur de &c.

1 diſceptationes, ut, cum quaeritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit: ut, ſi diſſeratur, 2 idne ſit ius, quod maximae parti ſit utile. aut cum quid cuiuſque ſit proprium, exquiritur; ut ornate dicere, propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis 3 praeterea poſſit. aut cum res diſtribuitur in partes, ut, ſi quaeratur, quot ſint genera rerum expetendarum, aut, ſintne tria, corporis, animi, externarumque rerum. aut, cum, quae 4 forma, & quaſi naturalis nota cuiuſque ſit, deſcribitur, ut, ſi quaeratur avari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis autem duo prima quaeſtionum genera ponuntur. nam aut ſimplex eſt diſceptatio, ut, ſi diſſeratur, expetendane ſit gloria, aut ex comparatione, laus, an divitiae magis expetendae ſint, 5 Simplicium autem ſunt tres modi, de expetendis, fugiendiſve rebus, ut, expetendine honores ſint, num fugienda paupertas: de aequo, aut iniquo, aequumne ſit ulciſci iniurias etiam propinquorum: de honeſto, aut turpi, ut hoc, ſitne honeſtum gloriae cauſa mortem obire. Comparationis autem duo ſunt modi, unus, cum, idemne ſit, an aliquid interſit, quaeritur: ut metuere, & vereri: ut, rex, & tyrannus: ut aſſentator, & amicus. alter, cum,

1 Hoc eſt, quaeſtiones definitione explicandae. 2 Diſceptatio eſt, quae debet explicari definitione, hoc modo: ius eſt ars aequi & boni, eiuſmodi ars maximae parti eſt utilis, ius igitur maximae parti utile eſt. Aut dicendum fuiſſet, qui definirent ius hoc modo: ius eſt, quod maximae civium parti utile eſt. 3 Diſceptatio haec definitione ſolvitur hoc modo. Si orator eſt qui dicit ornate & copioſe, ornate dicere proprium eſt igitur oratoris. Si eius eſt, nemini alteri commune eſt. 4 *Forma & ſpecies* hic dicitur, imago quaedam, atque deſignatio rei, quae multis notis, & accidentibus deſcribitur. 5 Simplicium quaeſtionum in conſecutione.

cum, quid praeſtet aliud alii, quaeritur; ut illud, 1 optimine cuiuſque ſapientes, an populari laude ducantur. Atque eae quidem diſceptationes, quae ad cognitionem referuntur, ſic fere a doctiſſimis hominibus 2 deſcribuntur. 3 Quae vero referuntur ad agendum, aut in officii diſceptatione verſantur, quo in genere, quid rectum, faciendumque ſit, quaeritur; cui loco omnis virtutum, & vitiorum eſt ſilva ſubiecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut ſedanda, tollendave tractantur. huic generi ſubiectae ſunt cohortationes, obiurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſque ad omnem animi motum & impulſio, &, ſi ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus, ac modis diſceptationum 4 omnium, nihil ſane ad rem pertinet, ſi qua in re diſcrepavit ab Antonii diviſione noſtra partitio. eadem enim ſunt membra in utriſque diſputationibus, ſed paulo ſecus a me, atque ab illo, partita, ac diſtributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum 5 munus, 6 penſumque revocabo. Nam ex illis locis, quos expoſuit Antonius, omnia ſunt ad quaeque genera quaeſtionum argumenta ſumenda; ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum eſt, quam quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe. 7 Ornatiſſimae ſunt igitur orationes eae, quae la-

1 Laudari a malis vituperari eſt. Optimi cuiuſque laus eſt praeſtantior. Illam igitur praeferant ſapientes. 2 Exponuntur, explicantur. 3 Et quaeſtiones practicae dicuntur. Vide Cic. in Partitionibus. *Reſtat actionis locus &c.*

4 Et praecipue infinitarum quaeſtionum. 5 Vt exponam ornamenta dicendi 6 Translate, pro labore ab Antonio diſtributo 7 Colligit nunc Craſſus, cur tam multa dixerit de theſi in ſermone de ornatu.

tiſſime vagantur, & a 1 privata, ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt, & convertunt, ut ii, qui audiant, natura, & genere, & univerſa re cognita, de ſingulis reis, & criminibus, & litibus ſtatuere poſſint. Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque a minutis, anguſtiſque 2 concertationibus ad omnem vim, varietatemque vos differendi traducendos putavit. Quare non eſt paucorum 3 libellorum hoc munus, ut ii, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt, neque Tuſculani, atque huius ambulationis antemeridianae, aut noſtrae pomeridianae 4 ſeſſionis. 5 Non enim ſolum 6 acuenda nobis, neque procudenda lingua eſt, ſed onerandum, complendumque pectus maximarum rerum, & plurimarum ſuavitate, copia, varietate. Noſtra eſt enim (ſi modo nos oratores ſumus, ſi in civium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibendi 7 auctores & principes ſumus) 8 noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiae, doctrinaeque poſſeſſio, 9 in quam homines, quaſi

1 Ab hypotheſi ad theſim explicandam ſe conferunt, & convertunt. 2 Quae ſunt in certis perſonis, atque temporibus. 3 Qui de arte rhetorica traduntur. *Hoc munus* de univerſo genere differendi. 4 Id eſt, non eſt ſecundi, neque tertii huius Libri: Non enim omnia, quae tenenda ſunt oratori, continent hi libelli, ſed tantum, unde ſumenda ſunt, indicant.
5 Quod ſi tantum lingua eſſet acuenda, forte Latine ſcienti rhetorum praecepta ſatis eſſent, ſed non ſolum &c.
6 Acuitur lingua praeceptis differendi. *Proculditur*, aptatur, & quaſi cudendo formatur arte dicendi. 7 Duces, & ſuaſores 8 Quando nimirum haec ab oratore bene tractari non poſſunt ſine prudentia atque doctrina. 9 In quam poſſeſſionem philoſophi abundantes otio, nobis oratoribus occupatis, involaverunt,

quaſi 1 caducam, atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt, atque etiam aut irridentes oratorem, 2 ut ille in Gorgia Socrates, 3 cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis praecipiunt libellis, eoſque rhetoricos 4 inſcribunt, quaſi non illa ſint propria rhetorum, quae ab iiſdem de iuſtitia, de officio, de civitatibus inſtituendis, & regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturae ratione dicuntur. Quae quoniam iam aliunde non poſſumus, ſumenda ſunt nobis ab iis ipſis, a quibus 5 expilati ſumus, 6 dummodo illa ad hanc civilem ſcientiam, quo pertinent, & quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his diſcendis rebus aetatem, ſed cum fontes viderimus, quos niſi qui celeriter cognorit, nunquam cognoſcet omnino, tum, quotieſcumque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriemus. Nam neque tam eſt 7 acris acies in naturis hominum, & ingeniis, ut res tantas quiſquam, niſi monſtratas, poſſit videre: neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus

verunt, quaſi caducam & vacuam, quae neque erat vacua, neque caduca. *Caduca poſſeſſio* eſt ea, quae poſtquam excidit a vero domino aut morte, aut alio quovis modo, incidit in eum, qui minime ſperabat, ut in principem, vel fiſcum, in agnatos, in ſecundos heredes, in uſurpatorem, in alterum legatarium &c.

1 *Poſſeſſionem caducam & vacuam*, id eſt, rem quaſi vacantem, & poſſeſſore deſtitutam. 2 Vt facit Plato, qui inducit Socratem diſputantem cum Gorgia rhetore, & irridentem artifices orationis, quaſi ars eorum ſit adulatio ſcientiae civilis. 3 Iocantur, & irrident. 4 Quaſi nihil aliud habeant oratores, & non illa ſint etiam propria rhetorum, quae a philoſophis de iuſtitia &c. 5 Direpti, ſpoliati. 6 Non eo modo diſcantur, & tractentur, quo ſolent illi. 7 Tam acutum ingenium in naturis hominum.

acri vir ingenio cernat, ſi modo adſpexerit. In hoc igitur tanto, tamque immenſo 1 campo, cum liceat oratori vagari libere, atque ubicunque conſiſterit, conſiſtere 2 in ſuo, facile 3 ſuppeditat omnis apparatus, ornatuſque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit; &, ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exſiſtit ex rei natura quidam ſplendor in verbis. ſit modo is, qui dicet, aut ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione, doctrinaque puerili, & flagret ſtudio, & a natura adiuvetur, & in univerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus; ornatiſſimos ſcriptores, oratoreſque ad cognoſcendum imitandumque cognorit; 4 nae ille haud ſane, quemadmodum verba 5 ſtruat, & illuminet, a magiſtris iſtis requiret. ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta ſine duce, natura ipſa ſi modo eſt exercitata, labetur. Hic Catulus, Dii immortales, inquit, quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Craſſe, complexus es; quantiſque ex anguſtiis oratorem educere auſus es, & in 6 maiorum ſuorum regno collocare! Namque illos veteres doctores, auctoreſque dicendi nullum genus diſputationis a ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperque eſſe in omni orationis ratione verſatos. Ex quibus 7 Eleus 8 Hippias, cum 9 Olympiam veniſſet, maxima illa quinquennali

1 Artium campo, ubi omnis omnium rerum materia eſt. 2 Veteri enim iure oratoris ſunt ſcientiae omnes. 3 Suppetit, abundat. 4 Profecto. 5 Conſtruat, componatque. 6 In veteri omnium ſcientiarum poſſeſſione. 7 Ex Elide urbe Peloponneſi. 8 Sophiſta, & rhetor, quem Plato inducit loquentem cum Eudico, & Socrate in Dialogo, qui inſcribitur, *Hippias minor*, *vel de mendacio*. 9 Olympia urbs in Elide celebris certaminibus Olympicis, quae quinto quoque anno, tota Graecia confluente, in honorem Iovis celebrabantur.

nali celebritate ludorum, 1 gloriatus eſt, cuncta pene audiente Graecia, nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinae, atque ingenuae continerentur, geometriam, muſicam, 2 literarum cognitionem, & poetarum, atque illa, quae de naturis rerum, quae de hominum moribus, quae de rebuſpublicis dicerentur: ſed annulum, quem haberet 3 pallium, quo amictus, 4 ſoccos, quibus 5 indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. Scilicet nimis hic quidem eſt 6 progreſſus, ſed ex eo ipſo eſt coniectura facilis, quantum ſibi illi ipſi oratores de praeclariſſimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint. Quid de 7 Prodico Chio? quid de 8 Thraſymacho Chalcedonio, de Protagora 9 Abderita loquar? quorum unuſ-

1 *Quemadmodum ego te quandoque iactantem audivi, quod ſapientia multa exoptandaque prae ceteris abundares, & in foro inter menſas diſputando deambulantem, quum diceres te quondam Olympicum adiiſſe certamen, corporis ornatu ſpectandum, & omnia corporis ornamenta propriis manibus confeciſſe. Primo quidem annulum, quem habebas, hinc enim coepiſti, tuum fuiſſe opus, quaſi eſſes ſculpendi peritus. quin etiam ſigillum quoddam, tuum opus, & ſtrigilem. & vaſculum unguentarium ſimiliter opus tuum, calceos quin etiam tuis conſutos manibus, veſtem & interulam abs te contextam &c.* Socrates in Plat. Hippia Minore. 2 Grammaticam. 3 Veſtis propria Graecorum. 4 Soccus vulgare Graecorum calceamentum. 5 Calceatus. 6 Qui etiam invaſerit in ſordidas artes. 7 *Ex inſula Ceo, & urbe Iulide oriundus, Philoſophus Phyſicus & Sophiſta, aequalis Democriti Abderitae & Gorgiae, diſcipulus Protagorae Abderitae Athenis hauſta cicuta mortuus eſt, obiecto crimine, quod iuvenes corrumperet.* Suidas. 8 Phyſicus & rhetor ex urbe Bithyniae Chalcedone. 9 Ex Abdera urbe Thraciae. Fuit hic primum Democriti auditor, & philo-

unuſquiſque plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum, & diſſeruit & ſcripſit. Ipſe ille Leontinus 1 Gorgias, 2 quo patrono (ut Plato voluit) philoſopho ſuccubuit orator, qui aut non eſt victus unquam a Socrate, neque ſermo ille Platonis 3 verus eſt; aut, ſi eſt victus, eloquentior videlicet fuit, & diſertior Socrates, &, ut tu appellas, copioſior, & melior orator. 4 ſed hic in illo ipſo Platonis libro, de omni re, quaecunque in diſceptationem, quaeſtionemque vocaretur, ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur: iſque 5 princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quiſque vellet audire: cui tantus honos habitus eſt a Graecia, ſoli ut ex omnibus 6 Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea statueretur. Atque ii, quos nominavi, multique praeterea ſummi dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu, Craſſe, dicis; oratoriſque nomen apud antiquos in Graecia maiore quadam vel copia, vel glo-

philoſophiae naturali deditus; mox ad artes rhetoricas ſe convertit, primuſque mercede docuit, & Sophiſta dictus eſt.

1 Rhetor, Empedoclis diſcipulus, & Iſocratis magiſter. De eo nos ſupra. 2 Hic in dialogo Platonis, qui ab ipſo *Gorgias* nominatur, rhetoricam tuetur adverſus Socratem, & argumentorum vi tandem vincitur, ita ut illo defenſore ſuccubuiſſe philoſopho videatur orator. Quod ne vituperio cedat oratoribus, excuſat Cicero, aut, inquit, non eſt victus &c. 3 Potuit Plato fingere in dialogis, id quod nunquam verum fuit. 4 In eo Platonis dialogo haec *Chaerepho. Dic mihi, o Gorgia, num vere dicit Callicles te profiteri reſponſurum ad omnia, de quibus quilibet ſciſcitetur?* Gorgias. *Vere ait, o Chaerepho. Nempe modo id ipſum praedicabam, atque adeo nihil novi a me quenquam multis annis percontatum eſſe dico.* 5 Primus. 6 Vrbs eſt Phocidis in Achaia, locus percelebris Apollinis oraculo. Ibi Graeci ſtatuas ſummorum virorum erigebant.

gloria floruiſſe. Quo quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Graecis vituperationis eſſe tribuendum ſtatuam: cum tu, in alia lingua, ac moribus natus, occupatiſſima in civitate, vel privatorum negotiis pene omnibus vel orbis terrae procuratione, ac ſummi imperii gubernatione diſtrictus, tantam vim rerum, cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum eius, qui conſilio, & oratione in civitate valeat, ſcientia, atque exercitatione ſociaris: 1 illi nati in literis, ardenteſque his ſtudiis otio vero diffluentes, non modo nihil acquiſierint, ſed ne relictum quidem, & traditum, & ſuum 2 conſervaverint. 3 Tum Craſſus, Non in hac, inquit, una, Catule, 4 re, ſed in aliis etiam compluribus, diſtributione partium, ac ſeparatione 5 magnitudines ſunt artium diminutae. An tu exiſtimas, cum eſſet 6 Hippocrates ille Cous, fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, alios, qui oculis 7 mederentur? num geometriam 8 Euclide, aut Archimede, num muſicam 9 Damone aut 10 Ariſtoxeno, num

1 Graeci. 2 Intelligit ſcientiam relictam ab oratoribus antiquis, quam, philoſophis occupantibus, recentiores negligentia amiſerunt. 3 Aliis exemplis confirmat Craſſus, artes olim coniunctas fuiſſe, quae nunc diſgregatae ſunt, ac ſeparatae. 4 Id eſt, arte dicendi. 5 Magnae artes. 6 Medicus ex inſula maris Aegei, cuius nomen eſt Cos. Medicorum deus dictus; cuius divine ſcripta Galenus eſt interpretatus.
7 Quae omnia praeſtabat Hippocrates. 8 Euclides Megarenſis, & Archimedes Siracuſius geometrae notiſſimi. Id eſt, tractante Euclide. 9 *Nuper enim hoſpitem ad me deduxit erudiendi filii gratia Agathoclis diſcipulum Damonem, muſicae praeceptorem, urbanum quidem virum prae ceteris atque peritum non in muſica ſolum, ſed etiam in ceteris facultatibus.* Plato in Lachete. 10 Tarentino, qui de muſica libros reliquit, fuitque Xenophili Pythagorei, & Ariſtotelis auditor.

num ipſas 1 literas 2 Ariſtophane, aut 3 Callimacho tractante, tam diſcerptas fuiſſe, ut nemo genus univerſum complecteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret? Equidem ſaepe hoc audivi de 4 patre, & de ſocero meo, noſtros quoque homines, qui excellere ſapientiae gloria vellent, omnia, quae quidem tum haec civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant illi Sex. 5 Aelium, M. vero 6 Manilium nos etiam vidimus 7 tranſverſo ambulantem foro; quod erat 8 inſigne eum, qui id faceret, facere civibus omnibus conſilii ſui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in 9 ſolio ſedentes domi, ſic adibatur, non ſolum ut de iure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo de agro colendo de omni denique aut officio aut negotio referretur. Haec fuit 10 P. Craſſi illius veteris, haec Ti. Coruncanii, haec proavi, generi mei, Scipionis, prudentiſſimi hominis, ſapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis, atque humanis rebus 11 referretur: iidemque & in ſenatu, & apud

1 Artem Grammaticam. 2 Byzantio Callimachi & Zenodoti diſcipulo. 3 Cyrenaeo grammatico Hermocratis diſcipulo. 4 Craſſo, & Q. Mucio Scaevola 5 Nos in libro primo ad Ennii verba, *catus Aelius Sextus*. 6 De M. Manilio, qui ius civile fundavit, & de ea re tres libros reliquit, nos libro I. ad verba Antonii, *& ex eo genere S. Aelium. M. Manilium, P. Mutium nominarem*. 7 A latere fori ad alterum latus, more iuriſconſultorum illius temporis. 8 Quae ambulatio ſignum erat. 9 Solium dicta eſt ſella, e qua de iure reſpondebant 10 De P Craſſo, Ti. Coruncanio, & Scipione Africano proavo illius Scipionis, qui Lucii Craſſi filiam duxit uxorem, nos in hoc Libro. 11 Illorum ſententia rogaretur.

Digitized by Google

apud populum, & in cauſis amicorum, & domi, & militiae conſilium ſuum, 1 fidemque praeſtabant. Quid enim 2 M. Catoni, 3 praeter hanc politiſſimam doctrinam 4 tranſmarinam, atque adventitiam, defuit? num, quia ius civile didicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris ſcientiam negligebat? At utroque in genere & laboravit, & 5 praeſtitit. num propter hanc ex privatorum negotiis 6 collectam gratiam tardior in rep. capeſſenda fuit? 7 nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator: idem facile optimus imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis ſciri diſcive potuit, quod ille non cum inveſtigarit & ſcierit, tum etiam 8 conſcripſerit. Nunc contra plerique ad 9 honores adipiſcendos, & ad remp. gerendam 10 nudi veniunt, atque inermes; nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. Sin aliquis excellit unus e multis, 11 effert ſe, 12 ſi unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut uſum aliquem militarem; quae ſane nunc quidem 13 obſoleverunt; 14 aut iuris ſcientiam, ne

1 Conſilia reip. utilia dabant. 2 M Catoni Cenſorio. 3 Praeter Graecam doctrinam, ſeu perelegantem Graecorum diſciplinam. 4 Quia inter Graecos & Italos interiectum eſt mare Ionium, & *adventitiam*, quia aliunde veniebat ad Romanos. 5 Excelluit. 6 Adeptum, acquiſitum amorem, benevolentiam. 7 Plinius refert Catonem fuiſſe optimum oratorem, optimum imperatorem. 8 Scripſit origines urbium Italicarum, multas orationes, & perutilem de agricultura librum. 9 Magiſtratus. 10 *Nudi*, qui ornamentis, & quaſi veſtitu animi carent. *Inermes*, qui non habent quo tueantur honorem adeptum. 11 Superbe ſe ſublimem agit. 12 Si particulam habet quis illius ampliſſimi viri. 13 Deſueverunt, & a more veterum receſſerunt. 14 Aut ſi affert &c.

Digitized by Google

ne eius quidem univerſi; nam 1 pontificium, quod eſt coniunctum, nemo diſcit; aut eloquentiam, quam in clamore, & in verborum curſu poſitam putant: omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipſarum ſocietatem, cognationemque non norunt. Sed, ut ad Graecos referam orationem, [quibus carere in hoc quidem ſermonis genere non poſſumus: nam ut virtutis a noſtris, ſic doctrinae ſunt ab illis exempla repetenda] 2 ſeptem fuiſſe dicuntur uno tempore, qui ſapientes & haberentur & vocarentur: hi omnes, praeter 3 Mileſium Thalen, civitatibus ſuis 4 praefuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus, aut cuius eloquentia literis inſtructior fuiſſe traditur, quam 5 Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis 6 utilis, ſed ita eloquentia floruit, ut literis, doctrinaque praeſtaret. Quid 7 Pericles? de cuius dicendi copia ſic accepimus, 8 ut, cum contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriae, 9 ſeverius tamen id ipſum

1 Ius pontificium, quod Pontifices ediderunt de ſacrificiis, rebuſque divinis.
2 Diogenes Laertius: *Sapientes habebantur Thales, Solon, Periander, Cleobolus, Chilon, Bias, Pittacus.* Vide apud eundem Laertium horum omnium genus, doctrinam, opera &c. 3 A Mileto Ioniae urbe. 4 Solon Athenienſibus, Periander Corinthiis, Cleobulus Lyndiis, Chilon Lacedaemoniis, Bias Prienenſibus, Pittacus Mitylenaeis. 5 Piſiſtratus Athenienſis, qui pro cive factus eſt Tyrannus. 6 Nam fuit tyrannus. De Piſiſtrato vide Valer. Lib. VIII. cap. 9. 7 De Pericle nos Libro primo. 8 Haec ex Thucydide, cuius ſunt verba, quae refert Melacton in commentariolo de Officiis. 9 Et ſeverius id ipſum faceret, id, quod ille contra populares, & homines gratiam multitudinis ambitioſe captantes diceret, populare, hoc eſt, populo

ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus, & iucundum videretur; cuius in labris veteres comici, etiam 1 cum illi male dicerent (quod tum Athenis fieri licebat) 2 leporem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi 3 aculeos quoſdam relinqueret. At hunc non clamator aliquis ad 4 clepſydram latrare docuerat, ſed, ut 5 accepimus, 6 Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrina, conſilio, eloquentia excellens, quadraginta annos praefuit Athenis & urbanis eodem tempore, & bellicis rebus. Quid 7 Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem 8 non boni, ſed certe docti, atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis 9 Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non 10 linguae ſolum, verum etiam animi, ac virtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliiſne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato, aliis Iſocrates clariſſimum virum Timo-

pulo gratum videretur, atque iucundum. Non enim oratoris eſt humilis, & ieiuni ſic oratione populum delinire, ut cuius voluntati reſiſtat, illi popularis ſit, atque iucundus. Vide Plutarchum.

1 Pericli maledicerent. 2 Is fuit Eupolis comicus poeta. 3 Aculei per translationem dicuntur affectus. 4 Moris erat iis, qui praecepta dicendi, declamandique rationem docebant, tot diſcipulis clepſydras, hoc eſt, horologia aquaria, apponere, quot horas eos declamare vellent. 5 A Platone in Phaedro. 6 Clazomenae oppidum eſt Aſiae. Vide Plut. in Pericle. Cicer. in Bruto, & in Oratore. Valer. Max. Lib. VIII. cap. 9. 7 Critias Spartanus, & Alcibiades Athenienſis uſi ſunt doctore Socrate. 8 Nam tyranni. 9 Cuius vitam ſcribit Plutarchus. 10 Eloquentiae.

motheum, 1 Cononis, praeſtantiſſimi imperatoris, filium, ſummum ipſum imperatorem, hominemque doctiſſimum? aut aliis Pythagoreus ille 2 Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſummum virum unum omnis Graeciae? aut 3 Xenophon Ageſilaum? aut 4 Philolaum Architas 5 Tarentinus? aut ipſe 6 Pythagoras totam illam veterem Italiae Graeciam, quae quondam Magna vocitata eſt? Equidem non arbitror. Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quae eſſent homine erudito dignae, atque eo, qui in rep. vellet excellere, fuiſſe doctrinam; quam qui accepiſſent, ſi iidem ingenio ad pronuntiandum valuiſſent, & ſe ad dicendum quoque, non repugnante natura, dediſſent, eloquentia praeſtitiſſe. Itaque ipſe Ariſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quod 7 ipſe ſuas diſputationes a cauſis forenſibus & civilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, 8 mutavit repente totam for-

1 Athenienſis. 2 Lyſis, ſeu Lyſias orator gracilis quidem, ſed homo doctus, & diſertus. 3 Athenienſis philoſophus Socraticus erudivit Ageſilaum, qui rex Lacedaemoniis praefuit. Vita eſt in Plutarcho. 4 Crotoniatam, qui primus ex Pythagoricis naturalia edidit. 5 Philoſophus Pythagoreus, imperio doctrinaque praeclarus. 6 Etruſcus, aut Samius in finibus Italiae Siciliam verſus, citra Metapontum & Heracleam, ubi quondam ſedes habuere Graeci, & loco nomen Graeciae Magnae dederunt, iuvenes philoſophiam docebat. 7 Iſocrates maluit de ſermonis elegantia, & compoſitione orationis, quam de cauſis forenſibus & civilibus, atque de rerum cognitione diſputare. 8 Invidia motus Ariſtoteles, qui prius philoſophiam ſine ornatus elegantia utriſque horis, & antemeridianis, & pomeridianis explicabat, mutavit formam diſciplinae ſuae, & pomeridianis horis praecipere artem oratoriam coepit.

formam prope diſciplinae ſuae, verſumque quendam de 1 Philoctleta paulo ſecus dixit. Ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere cum 2 Barbaris; hic autem, cum Iſocratem pateretur dicere. itaque ornavit, & 3 illuſtravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Neque vero hoc fugit ſapientiſſimum 4 regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem acciérit, a quo eodem ille & agendi acciperet praecepta & loquendi. 5 Nunc ſive qui volet, 6 eum philoſophum, qui copiam nobis rerum, orationiſque tradat, per me appellet oratorem licet; ſive hunc 7 oratorem, quem ego dico ſapientiam iunctam habere eloquentiae, philoſophum appellare malit, non impediam; dummodo

 hoc

1 Id eſt, de Tragoedia Graeca, cui a Philoctleta Herculis ſocio nomen eſt, paulo ſecus dixit, atque ſcriptus eſſet a tragico poeta, cum ſcripſiſſet hoc modo „ *αἰσχρὸν σιωπᾷν, βαρβάρους δ' ἐᾷν λέγειν: tacere turpe, & barbaros dicere pati*. Invertit hoc modo Ariſtoteles. „ *αἰσχρὸν σιωπᾷν καὶ Ἰσοκράτην ἐᾷν λέγειν, tacere turpe, & Iſocratem dicere pati*. Diogenes Laertius de Xenocrate id carminis protuliſſe Ariſtotelem dicit. 2 Alii, *Barbaros*. Vt ſenſus ſit: Ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere cum Barbaros pateretur dicere; Ariſtoteles autem dicebat, verſumque ita convertebat, cum Iſocratem pateretur dicere.

3 Tum quotidiana interpretatione, tum libris ſcriptis.

4 Macedoniae. Gellius libro IX. cap. 2. refert epiſtolam Philippi ad Ariſtotelem.

5 Quaeri poteſt, ille, qui rerum cognitionem cum orationis elegantia coniunxit, ſit ne dicendus philoſophus, an orator? Praeterea an unum ſine altero ſuapte natura ſit laudabile? Et hoc item, utra res optanda magis, rerum ne ſcientia ſine facultate dicendi, an explicandi vis ſine ſapientia? Solvit has quaeſtiones.

6 Vt fuit Ariſtoteles. Eum, qui velit, appellet oratorem licet. 7 Vt fuit Pericles.

hoc conſtet, neque 1 infantiam eius, qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat; neque inſcientiam illius, cui 2 res non ſuppetat, verba non deſint, eſſe laudandam: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem 3 indiſertam prudentiam, quam ſtultitiam loquacem. Sin quaerimus, quid unum excellat ex omnibus, 4 docto oratori palma danda eſt. 5 quem ſi patiuntur eundem eſſe philoſophum, ſublata controverſia eſt. 6 ſin eos diſiungent; hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto ineſt illorum omnis ſcientia, in philoſophorum autem cognitione non continuo ineſt eloquentia, quae quamvis contemnatur ab eis, neceſſe eſt tamen aliquem 7 cumulum illorum artibus afferre videatur. Haec cum Craſſus dixiſſet, parumper & ipſe conticuit, & ceteris ſilentium fuit. Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non poſſum queri, quod mihi videare 8 aliud quiddam, & non id, quod ſuſceperis, diſputaſſe: plus enim aliquanto attuliſti, quam tibi eſſet tributum a nobis ac denuntiatum. Sed certe & hae partes fuerunt tuae, de illuſtranda oratione ut diceres; & eras ipſe iam ingreſſus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem deſcripſeras: cumque 9 de duabus primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas, celeriter, exigueque dixiſſes, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primum ornate,

1. Eloquendi imperitiam eius, qui rerum cognitionem habuerit. 2 Rerum cognitio. 3 Cognitionem rerum ſine ulla facultate dicendi, quam profuſionem, & copiam verborum ſine ulla dignitate ſententiarum. 4 Eloquenti, & ſapienti. 5 Quem ſi, qui philoſophi dicuntur. 6 Sin ſapientem, & eloquentem philoſophi diſiungent. 7 Incrementum, & acceſſionem ſapientiae. 8 De ſapientia nimirum, & eloquentia, non de elocutione oratoria. 9 De ſermone Latino, & dilucido.

nate, deinde etiam apte diceremus. Quo cum ingreſſus eſſes, repente te quaſi quidam 1 aeſtus ingenii tui procul a terra abripuit, atque in altum a conſpectu pene omnium abſtraxit; omnemque rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti: (neque enim fuit tam exigui temporis) ſed apud hos quid profeceris, neſcio; me quidem in 2 Academiam totum compuliſti: in qua 3 velim ſit illud, quod ſaepe poſuiſti, ut non neceſſe ſit conſumere aetatem, atque ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantummodo adſpexerit: ſed etiam ſi eſt aliquanto 4 ſpiſſius, aut ſi ego ſum 5 tardior, profecto nunquam conquieſcam, neque defatigabor ante quam illorum 6 ancipites vias, rationeſque, & pro omnibus, & contra omnia diſputandi, percepero. Tum Caeſar, Vnum, inquit, me ex tuo ſermone maxime, Craſſe, commovit, quod cum negaſti, qui non cito quid didiciſſet, unquam omnino poſſe perdiſcere; ut mihi non ſit difficile 7 periclitari, & aut ſtatim percipere iſta, quae tu verbis ad coelum extuliſti; aut, ſi non potuerim, tempus non perdere, cum tamen 8 his noſtris poſſim eſſe contentus. Hic Sulpicius, Ego vero, inquit, Craſſe, neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſopho-

1 Translatio eſt ab aeſtu, fluctuque maris, qui naves procul a terra abripit, atque in altum mare a conſpectu omnium abſtrahit. 2 In eam ſcientiam, quam profitentur Academici, & praeſertim Carneades. 3 Velim ſit brevis, atque facilis ratio praeceptorum, ut non neceſſe ſit in illis aetatem conſumere. 4 Obſcurius. Metaphora; humores ſpiſſi non admittunt oculos in profundum. 5 Rei obſcuritas, & ingenii tarditas impedimenta eſſe ſolent cur quis, quod cupit, non diſcat. 6 Rationes, quibus diſputatur in utramque partes. 7 Facere periculum, experiri. 8 Vulgari prudentia, & arte Romana.

rum quemquam deſidero. vel me licet exiſtimes deſperare poſſe iſta perdiſcere, vel, id quod facio, contemnere: mihi rerum forenſium, & communium 1 vulgaris haec cognitio ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam; ex qua ipſa tamen permulta neſcio, quae tum denique, cum cauſa aliqua, quae a me dicenda eſt, deſiderat, quaero. Quamobrem, niſi forte es iam defeſſus, & ſi tibi non graves ſumus, refer ad illa te, quae ad ipſius orationis 2 laudem, ſplendoremque pertinent; quae ego ex te audire volui, non ut 3 deſperarem me eloquentiam conſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem. Tum Craſſus, Pervulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas, Sulpici. quis enim de iſto genere non docuit, non inſtituit, non etiam ſcriptum reliquit? ſed geram morem, & ea duntaxat, quae mihi nota ſunt, breviter exponam tibi: cenſebo tamen ad eos, qui auctores, & inventores ſunt harum ſane minutarum rerum, revertendum. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis: quorum primum 4 nobis ratio ſimpliciter videnda eſt, deinde 5 coniuncte. nam eſt quidam ornatus orationis, qui 6 ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis, coniunctiſque 7 conſtat. Ergo utemur verbis 8 aut iis, quae

1 Prudentia communis, & mediocris doctrina eorum, qui verſantur in cauſis civilibus, nec ſunt Philoſophia inſtituti, ſatis eſt magna ad vulgarem eloquentiam

2 Laus, & ſplendor orationis eſt in ornatu, & in decoro, de quibus eſt differendum.

3 Non ut me vocares ad philoſophos, & nimium multa complectendo coniiceres in deſperationem eloquentiae.

4 Vis ſimpliciter, id eſt, ſingulorum verborum citra complexum orationis.

5 Hoc eſt, in complexu, atque in collocatione.

6 Qui ſeorſim elucet in verbis.

7 Qui niſi in oratione videri non poteſt.

8 Tria verborum ſimplicium genera.

quae propria ſunt, & 1 certa quaſi vocabula rerum, pene una 2 nata cum rebus ipſis; aut iis, quae transferuntur, & quaſi 3 alieno in loco collocantur: aut iis, quae novamus, & facimus ipſi. In propriis eſt igitur verbis illa laus oratoris, ut 4 abiecta, atque obſoleta fugiat: lectis atque 5 illuſtribus utatur, in quibus 6 plenum quiddam, & ſonans ineſſe videatur. Sed in hoc verborum genere 7 propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is aurium quodam iudicio ponderandus: in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Etiam hoc, quod vulgo de oratoribus ab imperitis dici ſolet, *Bonis his verbis*, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua perpenditur, ſed quodam quaſi 8 naturali ſenſu iudicatur: in quo non magna laus eſt vitare vitium, (quanquam id eſt magnum) verum hoc quaſi 9 ſolum quoddam, atque fundamentum eſt, verborum uſus & copia bonorum. Sed quid ipſe 10 aedificet orator, & 11 in quo adiungat artem, id eſſe a nobis quaerendum, atque explicandum videtur. Tria ſunt igitur in verbo ſimplici, quae orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem; aut inuſitatum verbum, aut novatum, aut translatum. Inuſitata ſunt priſca fere, ac vetu-

1 Certae rei ſignificandae deſtinata. 2 Vſu omnium tam longo recepta ſunt, ut nata cum rebus ipſis eſſe videantur. 3 Vt *videre*, cum proprium ſit oculi, transfertur ad mentem, & loco verbi, quod eſt *cognoſcere*, collocatur. 4 Vilia, ſordida, & ab uſu reiecta. 5 Lucem, & ſplendorem orationi afferentibus. 6 Plena verba ſunt, quae pluribus ſyllabis ſonantibus conſtant. 7 Quod habent plenum quiddam, & ſonans. 8 Longa conſuetudine, quae tranſit in naturam. 9 Fulcimentum elocutionis. 10 Poſito hoc quaſi fundamento. 11 Componendi artem.

ſta, & ab uſu quotidiani ſermonis iamdiu intermiſſa, quae ſunt poetarum licentiae liberiora, 1 quam noſtra: ſed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem. neque enim illud fugerim dicere, ut 2 Coelius, *Qua* 3 *tempeſtate Poenus in Italiam venit:* nec *prolem*, aut *ſobolem*, aut *effari*, aut *nuncupari:* aut ut tu ſoles, Catule, 4 *non rebar*, aut *opinabar*: & alia multa, quibus loco poſitis, grandior, atque antiquior oratio ſaepe videri ſolet. Novantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur, ac fiunt: vel 5 coniungendis verbis, ut haec,

6 Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato
7 expectorat.

8 Num non vis huius me 9 verſutiloquas malitias?

Videtis enim & *verſutiloquas*, & *expectorat*, ex coniunctione facta eſſe verba, non nata. Vel ſaepe ſine coniunctione verba novantur, ut, *ille* 10 *ſenius;* ut *Dii* 11 *genitales*; ut, 12 *Baccarum ubertate incur-*

1 Quam ſint noſtra, ſive oratoria. Alii, *quam noſtrae.* 2 Vt Coelius Antipater dixit in ſua hiſtoria de Bello Punico. 3 Pro *tempore*. 4 Catulus in hoc libro dixerat, *Quae quidem antea natura rebar ita dicere &c.* 5 Id eſt, componendis, ſive ex compoſitione. 6 Verſus ex Ennii Alcmaeone. 7 E pectore eiicit. 8 Hic verſus ex vetuſto poeta ſententiam integram non complectitur. Satis enim fuit Ciceroni oſtendere ex nomine *verſutiloquas*, verba interdum novari per coniunctionem, ſeu compoſitionem, ut vulgo loquimur. 9 Malitias, dolos, verſutis, vafriſque verbis agentes. 10 Variant editiones, & MSS. omnes. Vulgata habebat, *ut ille ſenſus diſertus indigenitalis*. Turnebus corrigebat Lib. IX. cap. 26. *Vt ille Ennius, Dii genitales*. 11 Omnia generantes. 12 Verſus integer ex Tuſculanarum Diſput. Lib. I. *Rami baccarum ubertate incurveſcere*.

incurveſcere. 1 Tertius ille modus transferendi verbi late patet, quem neceſſitas genuit, inopia coacta, & 2 anguſtiis; poſt autem delectatio, iucunditaſque 3 celebravit. nam ut veſtis frigoris depellendi cauſa reperta primo, poſt adhiberi coepta eſt ad ornatum etiam corporis & dignitatem: ſic verbi translatio inſtituta eſt inopiae cauſa, frequentata delectationis. Nam 4 *gemmare vites*, 5 *luxuriem eſſe in herbis*, 6 *laetas ſegetes*, etiam ruſtici dicunt. quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id translato cum eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi volumus, eius rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hae translationes quaſi mutuationes ſunt, cum, quod non habeas, aliunde ſumas. Illae paulo 7 audaciores, quae non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid arceſſunt. quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam? 8 Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tanquam in ſuo, poſitum, 9 ſi agnoſcitur, delectat; ſi ſimile nihil ha-

1 Μεταφοραί. 2 Multis enim rebus cum nulla eſſent verba attributa, aliunde ſumptis neceſſe fuit illas exprimere. 3 Frequentavit. Duo ſunt igitur genera translationum, unum ad neceſſitatem, alterum ad voluptatem.

4 Cum oculos producunt.

5 Cum foecundius increſcunt.

6 Quae uberes ſunt, & copioſae. 7 Quod citra ullam neceſſitatem audent irrumpere in alienum locum, & verborum munera confundere.

8 Paucis explicat, quae ſit ratio inveniendae metaphorae. Omnes metaphorae inveniuntur in ſimili. In his eſt ſimilitudo, quae breviter uno exprimitur verbo. 9 Si nota ſimilitudine explicat id, quod intelligi volumus, ita ut agnoſcatur, delectat. Tria Cicero conſtituit translationum genera; unum, quod clariorem facit rem; proximum, quo ſignificatur res tota ſive facti, ſive conſilii; tertium, quo brevitas conficitur. De primo genere hoc modo. *Transferri &c.*

habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quae aut clariorem faciunt rem, ut illa 1 omnia:

..... 2 Inhorreſcit mare,
Tenebrae 3 conduplicantur, noctiſque & nimbûm 4 occaecat nigror,
Flamma inter nubes coruſcat, coelum tonitru 5 contremit,
Grando miſta imbri largifluo ſubita 6 praecipitans cadit:
Vndique omnes venti erumpunt, 7 ſaevi exſiſtunt turbines:
8 Fervit 9 aeſtu pelagus .....

Omnia fere, quo eſſent clariora, translatis per ſimilitudinem verbis dicta ſunt. 10 Aut quo ſignificetur magis res tota, ſive facti alicuius, ſive conſilii, ut ille, qui 11 occultantem conſulto, ne id, quod ageretur, intelligi poſſet, duobus translatis verbis ſimilitudine ipſa indicat:

Quandoquidem iſte 12 circumveſtit dictis, 13 ſepit ſedulo.

14 Nonnunquam etiam brevitas translatione conficitur, ut illud, *Si telum manu 15 fugit*. Impruden-

1 Verſus ſunt Pacuvii, quorum primus integer eſt Lib. I. de Divinatione. *Interea prope iam occidente ſole inhorreſcit &c.* 2 Translatum ab animantibus feris. 3 A veſtibus, ceteriſque rebus, quae ſibi apponi, geminarique poſſunt. 4 Ab oculorum vitio. 5 Ab animalis pavida concuſſione. 6 Ab animantibus capite priore decidentibus. 7 A crudelitate animantium. 8 A liquoribus igne aeſtuantibus 9 A motu liquorum ferventium 10 Secundum translationum genus. 11 Qui indicat quendam occultantem ex induſtria, ne id &c. 12 Pro *obtegit* 13 Pro circumdat, occultat. Proprie dixiſſet, *obſcure loquitur, ne quis intelligat*. 14 Tertium genus. 15 Pro *inconſulto miſſum fuit*.

dentia teli emiſſi brevius propriis verbis exponi non potuit, quam eſt uno ſignificata tranſlato. Atque hoc in genere perſaepe mihi admirandum videtur, quid ſit, quod omnes tranſlatis & alienis magis delectantur verbis, quam propriis & ſuis. Nam ſi res ſuum nomen & proprium vocabulum non habet, ut 1 *pes* in navi, ut 2 *nexum*, quod per libram agitur, ut in 3 uxore *divortium*; neceſſitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere: ſed in ſuorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt 4 ratione tranſlata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenii 5 ſpecimen eſt quoddam, tranſilire 6 ante pedes poſita, & alia longe repetita ſumere: vel quod is, qui audit, 7 alio ducitur cogitatione, neque tamen 8 aberrat; quae maxima eſt delecta-

1 Pes eſt funis veli inferior, quo velum tenditur. Virg. 5. Aeneid. *una omnes fecere pedem* Eſt enim funis ille, quaſi pes veli. 2 A vinculi nexu, *nexum* dicitur, obligatio civilis, quae fiebat per aes & libram, adhibitis ſeptem teſtibus Romanis puberibus. & libripende. *Nexum eſt, ut ait Gallus Aelius, quodcunque per aes & libram geritur, idque necti dicitur quo in genere ſunt haec: teſtamenti factio, nexi danto, nexi liberanto. Nexum aes apud antiquos dicebatur pecunia, quae per nexum obligatur*. Feſtus. 3 In uxore divortium ab eorum diſceſſu, qui in alias vias divertunt. *Divortium eſt rerum omnium ſeparatio*. Cic de Orat. Lib. III. *Sic e communis ſapientiae iugo ſunt doctrinarum facta divortia. Divortium, deflexus e via, a divertendo*. Nonius cap 4 *Divortia ſunt flexus viarum, hoc eſt, viae in diverſa tendentes* Iſid. Lib. xv. cap. 16. 4 Arte. 5 Argumentum, indicium animi acuti. 6 Verba propria, uſitata. 7 Ad aliud, ex quo ſimilitudo ſumpta eſt

8 Quoniam etiam advertit ad id, quod alieno verbo notatur.

lectatio: 1 vel quod ſingulis verbis res, ac totum ſimile conficitur: vel quod omnis translatio, quae quidem 2 ſumma ratione eſt, ad ſenſus ipſos 3 admovetur, maxime 4 oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. Nam & *odor urbanitatis*, & *mollitudo humanitatis*, & *murmur maris*, & *dulcedo orationis*, ſunt ducta a ceteris ſenſibus. Illa vero oculorum multo acriora, quae ponunt pene in conſpectu animi, quae cernere & videre non poſſumus. Nihil eſt enim in rerum natura, 5 cuius nos non in aliis rebus poſſimus uti vocabulo & nomine. unde enim ſimile duci poteſt, (poteſt autem ex omnibus) 6 indidem verbum unum, quod ſimilitudinem continet, translatum, lumen affert orationi. 7 Quo in genere primum fugienda eſt diſſimilitudo.

..... *Coeli ingentes* 8 *fornices*.

9 Quamvis ſphaeram in ſcenam (ut dicitur) attulerit

1 Vel quod ſingulis verbis res praeſens, & illa, unde ducitur ſimilitudo, perficitur: in quo voluptate afficitur animus, videns plures eſſe res, quam verba. 2 Alii, *Sumpta*. 3 Hoc eſt, ſumitur ab iis, quae cadunt in ſenſum, & hoc modo parit duplicem voluptatem. 4 Vt incenſus ira, inflammatus cupiditate, lapſus errore, generis claritas &c. 5 Cuius propria, & communia vocabula adhibere non poſſimus in aliis rebus, ſeu ad alia explicanda, nominanda. 6 Ex eadem parte, eodemque loco verbum translatum, lumen &c. 7 Vitia metaphorae. 8 Peccavit in hoc Ennius, qui contulit arcus aedificiorum, nec magnos, nec complentes circulum, cum caelo ingenti, & ambitu aequabili rotundo.

9 Quo probaret populo R. metaphoram ſuam, ſphaeram artificialem in ſcenam dicitur attuliſſe, & in hemicyclo, hoc eſt, altera parte circuli oſtendiſſe figuram caeli, quod aſſurgeret a linea definiente partem viſam ab occulta, quae dicitur a Graecis ὀρίζων.

lerit Ennius, tamen in ſphaera fornicis ſimilitudo non poteſt 1 ineſſe.

.... Vive Vlyſſes, dum licet:

Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

non dixit, *cape;* non, *pete*: haberet enim moram ſperantis diutius eſſe ſeſe victurum; ſed 2 *rape*: hoc verbum eſt ad id aptatum, quod ante dixerat, *... dum licet*. Deinde videndum eſt, ne 3 longe ſimile ſit ductum. *Syrtim patrimonii*, *ſcopulum* libentius dixerim; *Charybdim bonorum voraginem potius*: facilius enim ad ea, 4 quae viſa, quam ad illa, quae audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam haec vel ſumma laus eſt verbi transferendi, ut ſenſum feriat id, quod translatum ſit, fugienda eſt omnis 5 turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet ſimilitudo. Nolo morte dici Africani *caſtratam* eſſe remp. Nolo *ſtercus curiae* dici Glauciam. quamvis 6 ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. 7 Nolo eſſe aut maius, quam res poſtulet, Tem-

1 Nam in fornice duo latera ab imo recta ſurgunt in certam altitudinem, deinde in teſtudinem faſtigiantur: in dimidiato circulo ſphaerae nulla ſic attolluntur latera recta. Vide Turneb. Lib. VI. cap. 20. 2 Melius Poeta dixit *rape*, quam *cape*, aut *pete* lumen, quoniam haec verba deſignarent moram ſperantis diutius ſeſe eſſe victurum: *Rape* autem, quod eſt feſtinantis, verbum eſt aptatum ad *dum licet*. ſignificaverat non longam fore vivendi poteſtatem. 3 Ne translatio ſit longe petita, ſeu accerſita. 4 Scopulus autem & vorago viſa pluribus, quam vel Syrtis, ſinus quidam maris Africi, vel Charybdis, vorago quaedam maris Siculi. 5 Ne translatio ſit turpis, & obſcoenis a rebus ducta. 6 Nam mortuo Africano viſa eſt exciſa virilitas Reipublicae, & Glaucia impurus homo fuit, indignus ordine ſenatorio. 7 Excedens. Maius, aut minus eſt translatum, quam res poſtulet. Tempeſtas longe maior

Tempeſtas comiſſationis: aut minus, *comiſſatio tempeſtatis*. Nolo eſſe verbum 1 anguſtius id, quod tranſlatum ſit, quam illud proprium, ac ſuum,

..... 2 *Quidnam eſt, obſecro? quid te adiri abnutas?*

Melius eſſet, *vetas, probibes, abſterres*: 3 quoniam ille dixerat,

..... *Illico iſtic,*
Ne contagio mea bonis, umbrave obſit.

4 Atque etiam ſi vereare, ne paullo durior tranſlatio eſſe videatur, mollienda eſt, praepoſito ſaepe verbo; ut ſi olim M. Catone mortuo, *pupillum* ſenatum quis relictum diceret, paulo durius; ſin, *ut ita dicam*, *pupillum*, aliquanto mitius eſt. Etenim verecunda debet eſſe tranſlatio, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque ut pre-

maior eſt res, quam quae debeat cum inopportuna comiſſationis crapula comparari; ut ſi dicas: tempeſtate comiſſationis iactari corpus humanum, atque ſubmergi. Contra *comiſſatio*, id eſt, extraordinaria, nimiaque poſt caenam ingurgitatio, minor eſt, quam quae poſſit pro intempeſtiva & immodica inundatione tempeſtatis accipi: ut ſi dicas, comiſſatione tempeſtatis onerari flumina, terramque inebriari

1 Minus, quod minus rem explicet ac potius limitet, reſtringat. 2 Verſus ex Atreo Accii. 3 Dixerat enim *illico &c.* & oſtenderat loquentem nolle omnino ſe adiri, ſed quamprimum velle illinc avolare, ne cui ipſius umbra, vel contagio obeſſet; quare non debuit ut verbo lente recuſantis *abnutas*, ſed acrius imperantis, vetas, abſterres, prohibes &c. Verſus integri in Tuſc. Lib. III. cap. 12. a Bentleio ita conſtituti.

Thyeſte *Nolite hoſpites ad me adire: illico iſtic:*
Ne contagio mea bonis umbrave obſit:
Meo tanta vis ſceleris in corpore haeret.
Cho. *Quidnam eſt obſecro? quid te adiri renutas?*

4 Προεπίπληξις, *praecaſtigatio*, ut, pace tua dixerim.

1 precario, non vi, veniſſe videatur. 2 Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. 3 Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non eſt in uno verbo translato, ſed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum ſit:

...... 4 *Neque me patiar iterum*
Ad unum ſcopulum, & telum claſſem Achivûm offendere.

Atque illud,

5 *Erras, erras: nam exſultantem te, & 6 praefidentem tibi*
Repriment validae legum habenae, atque imperii 7 inſiſtent iugo.

8 Sumta re ſimili verba eius rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur. Eſt hoc magnum ornamentum orationis, in quo obſcuritas fugienda eſt. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quae dicuntur 9 aenigmata. Non eſt autem in ver-

1 Precibus adhibitis, & eo concedente, cuius eſt poteſtas, veniſſe. 2 Id eſt, tropus. Modus enim Graece dicitur τρόπος. 3 De allegoria.
4 Allegoria ducta eſt a periculo Claſſis Graecorum ad Caphareum Euboeae promontorium. Senſus eſt, neque patiar me repetere illud, quod iam ſubii periculum. 5 Allegoria ſumpta ab equo indomito, validis habenis; & iugo coacto. Senſus eſt. Falleris: leges, & imperium cohibebunt petulantiam, & audaciam tuam.
6 Valde fidentem. 7 Detinebunt. 8 In allegoria ſumitur res ſimilis, cuius verba propria in rem aliam transferuntur, ut *iugulum petis*, pro eo quod eſt, argumento fortiſſimo vincis hominem. 9 Ex allegoria fiunt ſermones difficiles, nodoſi, & involuti, propter obſcuritatem ab oratore fugiendi. *Haec allegoria, quae eſt obſcurior, aenigma dicitur, vitium quidem meo iudicio, ſiquidem dicere dilucide virtus.* Quinctil. Lib. VIII.

verbo 1 modus hic, ſed in oratione, id eſt, in continuatione verborum. Ne illa quidem 2 traductio, atque immutatio in verbo quandam 3 fabricationem habet, ſed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro *Afris* eſt ſumta *Africa*. Neque 4 factum verbum eſt, ut,

...... *Mare ſaxifragis undis:*

neque 5 translatum, ut, ... *Mollitur mare:* ..... ſed ornandi cauſa proprium proprio 6 commutatum,

Deſine Roma tuos hoſtes .....

Et,

..... *Teſtes ſunt campi magni*, ...

7 Gravis eſt modus in ornatu orationis, & ſaepe ſumendus: ex quo genere haec ſunt, 8 *Martem belli eſſe communem*, *Cererem* pro frugibus; 9 *Liberum* appellare pro vino; 10 *Neptunum* pro mari; 11 *curiam* pro 12 ſenatu; *campum* pro 13 comitiis; 14 *togam* pro pace; 15 *arma* ac *tela* pro bello. Quo

1 Tropus hic. 2 Metalepſim Melactonius, Metonymiam, & Hypallagen vocat Strebaeus. 3 Artem habet in verbo, ſed in ſermone, quoniam ſi verbum ſolum poneretur, ut Africa, non ſumeretur pro Afris; ac cum ingreditur in orationem, illius vi nunc regionem, nunc homines eius loci deſignat.
4 Ex pluribus compoſitum.
5 Metaphoricum. 6 Vt *Roma* pro Romania, & *Campi* pro iis, qui erant in campis.
7 Metonymia, cum quis pro opere, cui praeeſt, nominatur. 8 Mars pro bello, ſeu praelio: ut *Mars belli communis eſt*. 9 Baccum. *Cererem*, *& Liberum:* cum nominantur inventores pro re inventa. 10 Poſſeſſor pro re poſſeſſa. 11 Locus continens pro iis, quae continentur. 12 Qui habetur in curia. 13 Quae habentur in campo Martio. 14 Signum, ſeu inſigne pro re ſignata.
15 Inſtrumenta pro rebus, quibus ſubſerviunt.

Quo item in genere & virtutes, & vitia pro ipſis, in quibus illa ſunt, appellantur: 1 *Luxuries* quam in domum irrupit, &, Quo *Avaritia* penetravit: aut *Fides* valuit, *Iuſtitia* confecit. 2 Videtis profecto genus hoc totum, cum, inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur, ornatius: cui ſunt finitima illa minus ornata, ſed tamen non ignoranda, 3 cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum, ut, pro aedificiis cum *parietes*, aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem, ut, cum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures,

4 *At Romanus homo, tamen etſi res bene geſta eſt,*
Corde ſuo trepidat . . . . . .

aut cum ex pluribus intelligitur unum,

Nos ſumu' Romani, qui fuimus ante 5 *Rudini*, 6 aut quocunque modo non ut dictum eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt. 7 Abutimur ſaepe etiam verbo, non tam eleganter, quam in

1 Pro hominibus luxuriantibus. & ſic in ceteris. 2 In hypallage res ea, quae ſuo verbo exprimi poſſet, inflexo, commutatoque nomine aut vocabulo, hoc eſt, a propria ſignificatione in aliam cum virtute mutato, enunciatur ornatius. 3 συνεκδοχή.

4 Ennius. *Romanus*, pro. Romani homines. Senſus eſt: Romanos non eſſe inſolentes in rebus ſecundis. 5 *Rudiae*, urbs Calabriae in Salentinis, patria Ennii poetae. Aliae editiones habebant: *Non ſumu' Romani, qui fuimus Rutuli*. Vnus eſt Rudinus, qui factus civis Romanus loquitur. Vide Lipſium Lectionum Lib. v. cap. 1. 6 Fit etiam Synecdoche, quoties, non ut dictum eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt, id eſt animo conceptum eſt. Vt *aurea tecta* pro *auratis &c.*

7 Κατάχρησις. *quam recte dicimus abuſionem, quae non habentibus nomen ſuum, accommodat quod in proximo eſt*. Quinctilianus. Sed ex Cicero-

in transferendo: ſed etiam ſi licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. 1 Verum illa videtiſne eſſe non verbi, ſed orationis, quae ex pluribus, ut expoſui, translationibus connexa ſunt? haec autem, quae aut immutata eſſe dixi, aut aliter intelligenda, ac dicerentur, ſunt translata quodamodo. Ita fit, ut omnis ſingulorum verborum virtus, atque laus tribus exſiſtat ex rebus; ſi aut vetuſtum verbum ſit, quod tamen conſuetudo ferre poſſit: aut factum vel coniunctione, vel novitate, in quo item eſt auribus, conſuetudinique parcendum: aut translatum; quod maxime, tanquam ſtellis quibuſdam, notat, & illuminat orationem. 2 Sequitur continuatio verborum, quae duas res maxime, collocationem primum, deinde 3 modum quendam, formamque deſiderat. Collocationis eſt 4 componere & ſtruere verba, ſic, ut neve aſper eorum concurſus, neve 5 hiulcus ſit, ſed quodammodo 6 coagmentatus & 7 laevis. In quo lepide 8 ſoceri mei perſona luſit is, qui elegantiſſime id facere potuit, Lucilius,

Quam

cerone videtur dicendum, Catachreſin eſſe licentiorem verbi translationem, ſive proprium verbum ſuppetit, ſive deeſt; quae tum capit nomen abuſionis, cum paulo transfert licentius.

1 Epilogus. 2 De compoſitione 3 Numerum, & comprehenſionem. 4 Coniungere, & connectere

5 Hiulcum quiddam, & apertum habent concurrentes vocales, maxime ampliores, ut a & e, a & o, ut *mare altum*, *omnia obſcura &c.*

6 Bene cohaerens, apte coniunctus. 7 Politus, non aſper, aequabilis. 8 Compoſitionis huiuſce verborum nimium ſtudioſus erat T. Albucius: itaque Mucius Scaevola augur, qui dixit in eum orationem de pecuniis repetundis, irridet apud Lucilium ſatyrae inventorem.

1 *Quam lepide lexeis compoſtae? ut* 2 *teſſerulae omnes*

Arte pavimento, atque 3 *emblemate vermiculato.*

Quae cum dixiſſet in Albucium illudens, 4 ne a me quidem abſtinuit,

Craſſum habeo generum, ne 5 *rhetoricotero' tu ſis.*

Quid ergo? 6 iſte Craſſus, quoniam eius abuteris

1 Verba tua, quam lepide, & eleganter compoſita? Vt arte compoſitae ſunt in pavimento, vel in emblemate vermiculato omnes teſſerulae. 2 *Teſſellae ſunt e quibus domicilia ſternuntur, a teſſeris nominatae, id eſt, quadratis lapillis, per diminutionem*. Iſid. Lib. XIV. cap 8 3 *Emblema vermiculatum opus eſt teſſerulis apte conſertum, & effigie rerum animaliumque diſtinctum*. Strebaeus. *Vermiculare, veteres dixere, minuta opera facere; & vermiculata opera, parvis teſticulis elaborata, qualia ſunt, quae nunc a Muſaeis, Muſaeacea vocant*, (Italice, *Moſaico*) *eaque in parietibus*. Ianus Larembergius in Antiquario. *Vermiculatum dicebatur minutiſſima & elegantiſſima varietate caelatum, tranſlatione ducta a vermiculis, qui lignum erodentes, effigies & ſpecies inſigni varietate notant*. Turnebus. *Emblema, quod ſit inſititium*, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλω, *quod eſt interſero Vermiculatum, quod minutim ſectum atque variatum*. Strebaeus. 4 Lucilius idem, ne Titus Albucius gloria exornandae orationis ſe nimium efferret, Scaevolam inducit obiicientem generum ſuum Craſſum, ut aeque bonum, aut certe meliorem iungendae orationis artificem. 5 ῥητορικώτερος comparativus eſt gradus, a nomine ῥητορικός, ſignificatque meliorem oratorem, vel eum, qui rhethoricam compoſitionem diligentius obſervet. 6 Id eſt. Non ſum ex illis, qui quaerunt affectatius orationem ornare: contendo tamen efficere, quod ille voluit, & verba coagmentare, ſed vellem melius aliquanto connectere quam Albucius.

ris nomine, quid efficit? idem illud ſcilicet, ut ille voluit, & ego vellem, melius aliquanto, quam Albucius. verum in me quidem luſit ille, ut ſolet. Sed eſt tamen haec collocatio conſervanda verborum, de qua loquor, quae iunctam orationem efficit, quae cohaerentem, quae levem, quae aequabiliter fluentem. Id aſſequemini, ſi verba extrema cum conſequentibus primis ita iungetis, ut ne aſpere concurrant, neve vaſtius diducantur. 1 Hanc diligentiam ſubſequitur modus etiam, & forma verborum, quod iam vereor ne huic Catulo videatur eſſe puerile. Verſus enim veteres illi in hac ſoluta oratione propemodum, hoc eſt, numeros quoſdam, nobis eſſe adhibendos putaverunt. 2 interſpirationis enim, non defatigationis noſtrae, neque librariorum notis, ſed verborum, & ſententiarum modo interpunctas clauſulas in orationibus eſſe voluerunt: idque princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut 3 inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis, atque aurium cauſa (quemadmodum ſcribit diſcipulus eius Naucrates) numeris adſtringeret. Namque haec duo, muſici, qui erant quondam iidem poetae, 4 machinati ad voluptatem ſunt, verſum, atque cantum, ut & verborum numero, & vocum mo-

1 De periodis, & numeris. 2 Numeri in ſoluta oratione inventi ſunt ad interſpirationem, ut cum ad aurium dimenſionem ſatis excurriſſet oratio, interſpiraret, & cum voluptate audientium quieſceret. Melius fuit ſervare modum quendam, quam procurrere uſque ad ſpiritus defatigationem, & finire clauſulas verborum & ſententiarum modo, id eſt, dimenſione, quam librariorum, id eſt, eorum, qui libros manu ſcribunt, notis, & veluti punctis, quae interſerunt calamo, ut ſententiam a ſententia diſtinguant. Ita fere Strebaeus. 3 Incompoſitam. 4 Excogitaverunt.

modo, delectatione vincerent aurium ſatietatem. Haec igitur duo, 1 vocis dico moderationem, & verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas pati poſſit; a poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud eſt vel maximum, quod verſus in oratione ſi efficitur coniunctione verborum, vitium eſt: & tamen eam coniunctionem, ſicuti verſum, numeroſe cadere, & quadrare, & perfici volumus. neque eſt ex multis res una, quae magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque diſtinguat, quam quod ille rudis 2 incondite fundit, quantum poteſt, & id, quod dicit, 3 ſpiritu, non arte, determinat; orator autem ſic 4 illigat ſententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur, & 5 adſtricto, & ſoluto. Nam cum vinxit 6 modis forma & relaxat & liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata ſint quaſi certa aliqua lege verſus, neque ita ſoluta, ut vagentur. Quonam igitur modo tantum 7 munus inſiſtemus, ut arbitremur nos hanc vim numeroſe dicendi conſequi poſſe? Non eſt res tam difficilis,

 quam

1 *Modus vocis* eſt in flexu vocis, quae variatur in pronunciatione. *Verborum concluſio*, ſeu numerus eſt in collocatione pedum; quae duo confluunt in pronunciatione orationis. 2 Incompoſite tantum verborum fundit &c. 3 Nec ante quieſcit, quam interclusus ſpiritus deficiat, & ſine arte finiat orationem. 4 Verbis ligatis ſententiam complectitur. 5 Sic ligato & vincto a pedum connexione, ut non vagetur, *Soluto*, libero ab iure, & lege verſus. 6 Alii, *modis & forma*. Cum vinxit orationem numeris quibuſdam, & forma quadam, non continuat eandem formam ut poetae, ſed relaxat, & liberat immutatione ordinis, hoc eſt, alios in ſecunda ſententia collocat pedes, alios in tertia, & ſic deinceps. 7 Ornamentum tam praeclarum orationis perſequemur.

quam neceſſaria. nihil eſt enim tam 1 tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile ſequatur, quocunque ducas, quam oratio. 2 Ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur: Ex hac haec etiam ſoluta variis modis, multorumque generum oratio. Non enim ſunt alia 3 ſermonis, alia 4 contentionis verba: neque ex alio genere ad uſum quotidianum, alio ad 5 ſcenam, 6 pompamque ſumuntur: ſed ea nos cum 7 iacentia ſuſtulimus e medio, ſicut molliſſimam ceram, ad noſtrum arbitrium formamus, & fingimus. Itaque tum graves ſumus, tum ſubtiles, tum medium quiddam tenemus: ſic inſtitutam noſtram ſententiam ſequitur orationis genus; idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem, & animorum motum mutatur, & vertitur. 8 Sed ut in pleriſque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata: ſic in oratione; ut ea, quae maximam utilitatem in ſe continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel ſaepe etiam venuſtatis.

Inco-

1 Translationes ductae a cera, quae quum mollita eſt, quocunque ducas, ſequitur. Vide Victorium Lib x cap 14. 2 Iiſdem verbis verſus conficitur, iiſdem alter diverſi generis, iiſdem oratio ſoluta, eaque vel gravis, vel tenuis, vel temperata 3 Sermonis quotidiani. 4 Orationis maioris apparatus, quae ultra ſermonem quotidianum contendit. *Forte concionis:* Gruterus.

5 Ad comoediam, tragoediam, mimos. 6 Ad laudationes publicas, panegyricas. 7 Cum e ſermone communi, ſeu vulgari ſumſimus verba in oratione 8 Hactenus de facilitate orationis: iam de utilitate, dignitate, venuſtate dicendum. Sic rem conſtituit: numerum eſſe utilem, qui vincit delectatione ſatietatem, qui iuvat pronunciationem, qui torquet affectus, qui dat vim ſententiis: eundem habere plurimum dignitatis, & venuſtatis, ut pleraſque res, quas utiles ingenioſa natura fabricavit.

Incolumitatis, ac ſalutis omnium cauſa videmus hunc ſtatum eſſe huius totius mundi, atque naturae, rotundum ut coelum, terraque ut media ſit, eaque 1 ſua vi, nutuque teneatur; ſol ut circumferatur, 2 ut accedat ad brumale ſignum, & inde ſenſim 3 aſcendat in diverſam partem; ut luna 4 acceſſu & receſſu ſuo ſolis lumen accipiat; 5 ut eadem ſpatia quinque 6 ſtellae diſpari motu curſuque conficiant. Haec tantam habent vim, ut paulum immutata cohaerere non poſſint: tantam pulchritudinem, ut nulla ſpecies ne excogitari quidem poſſit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam ceterarum animantium formam, & figuram. nullam partem corporis ſine aliqua neceſſitate 7 affictam; totamque formam quaſi perfectam reperietis arte, non caſu. Quid in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia ſunt denique, niſi ad ſuam retinendam conſervandamque naturam? nuſquam tamen eſt ulla pars, niſi venuſta. Linquamus naturam, arteſque videamus. Quid tam in navigio neceſſarium, quam latera, quam carinae, quam prora, quam puppis, quam antemnae, quam vela, quam mali? quae tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam voluptatis cauſa, inventa eſſe videantur. Columnae, & templa, & porticus ſuſtinent. tamen habent non plus utilitatis, quam dignitatis. Capitolii 8 faſtigium illud, & ceterarum

1 *Nec circumfuſo pendebat in aere tellus, Ponderibus librata ſuis*. Ovid. Metam. L. I. v. 8. 2 Vt accedat in deſcenſu hyberno ad brumale ſignum, Capricornum vocant aſtrologi. 3 Aſcendat in diverſam partem ſeptentrionalem, uſque ad primum gradum Cancri. 4 Acceſſu ad ſolem. 5 Eadem ſpatia Zodiaci. 6 Quae planetae vocantur Mercurius, Venus, Mars, Iupiter, Saturnus. 7 Afformatam. 8 Summum tectum.

rum aedium, non venuſtas, ſed neceſſitas ipſa fabricata eſt. nam cum eſſet habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte 1 aqua delaberetur, utilitatem templi faſtigii dignitas conſecuta eſt: ut, etiam ſi 2 in coelo ſtatueretur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſtigio dignitatem habiturum fuiſſe videatur. Hoc in omnibus item 3 partibus orationis evenit, ut utilitatem, ac prope neceſſitatem ſuavitas quaedam, & lepos conſequatur. 4 Clauſulas enim, atque 5 interpuncta verborum, 6 animae intercluſio, atque anguſtiae ſpiritus attulerunt. Id inventum 7 ita ſuave, ut, ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. Id enim auribus noſtris gratum eſt inventum, quod hominum 8 lateribus non tolerabile ſolum, ſed etiam facile eſſe poſſet. Longiſſima eſt igitur 9 complexio verborum, quae 10 volvi uno ſpiritu poteſt. 11 Sed hic naturae modus eſt, artis alius. nam cum ſint 12 numeri plures, 13 iambum, & 14 trochaeum frequentem ſegregat ab oratore 15 Ariſtoteles, Catule, veſter, qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem, ſermonemque noſtrum: ſed ſunt 16 inſignes percuſſiones eorum numerorum, & minuti pedes. Quare primum 17 ad heroum nos dacty-

1 Pluvia. 2 *Etiam ſi in caelo Capitolium ſtatueretur*. Ita legebat Pearce. 3 Ut in exordio, narratione, confirmatione, peroratione &c. 4 Fines ambituum, periodorum, vel membrorum. 5 Diſtinctiones, quibus interſpiratur. 6 Spiritus ceſſatio. 7 Ita eſt ſuave, atque iucundum. 8 Quorum compreſſu vox eliditur. 9 Periodus naturalis. 10 Enunciari. 11 Qui modus, quaeque menſura. 12 Pedes orationis. 13 Qui conſtat brevi, & longa. 14 Conſtantem longa, & brevi. 15 Rhetoricorum Lib. 3. 16 Nimis acres. 17 Ad heroum pedem. Herous dicitur, quod eo numero heroum res geſtae cani ſolitae.

dactyli, & anapaeſti, & ſpondei pedem invitat: 1 in quo impune progredi licet duos duntaxat pedes, aut paulo plus, ne plane in verſum, aut ſimilitudinem verſuum incidamus. 2 Aliae ſunt geminae, quibus hi 3 tres heroi pedes in 4 principia continuandorum verborum ſatis decore cadunt. Probatur autem 5 ab eodem illo maxime paeon; qui eſt duplex: nam aut a longa oritur, quam tres breves conſequuntur, ut haec verba, *definite*, *incipite*, *comprimite*: aut a brevibus deinceps tribus, extrema producta, atque longa, ſicut illa ſunt, *domuerant*, *ſonipedes*. Atque illi philoſopho 6 ordiri placet a ſuperiore paeone; poſteriore finire. Eſt autem paeon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, quod eſt acrius iudicium & certius, par fere Cretico, qui eſt ex longa, & brevi, & longa: ut,

7 *Quid petam praeſidii, aut exſequar? quove nunc....*

A quo numero exorſus eſt Fannius, *Si, Quirites*,

1 Hos pedes non continuamus in rhythmo, ſed duos, aut tres duntaxat in fine numeramus, ne plane in verſum, aut ſimilitudinem verſus incidamus. 2 Aliae ſunt geminae percuſſiones. In ſingulis pedibus ſimplicibus, quia habent arſin & theſin, id eſt, elationem & poſitionem, ſingulae ſunt percuſſiones; ſi duos in clauſula pedes certos conſtituimus, geminae ſunt percuſſiones; ſi totidem pedes obſervamus in principio, aliae ſunt geminae in principio continuationis, quam περίοδον Graeci vocant. 3 Dactylus, anapaeſtus, ſpondaeus. 4 In principium periodorum. 5 Ab Ariſtotele. 6 Periodum. 7 Si fiat colliſio vocalium in vocabulo *praeſidii*, ut duae poſtremae in unam trahantur, quatuor erunt continui Cretici, *Quid petam praeſid', aut exſequar? quove nunc*. Qui verſus tragicus eſt ex Ennii Hecuba.

tes, *minas illius* .... 1 Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque ſyllaba terminari. Neque vero haec tam acrem curam, diligentiamque deſiderant, quam eſt illa poetarum: quos 2 neceſſitas cogit, & ipſi 3 numeri ac modi, ſic verba verſu includere, ut nihil ſit, ne ſpiritu quidem minimo, brevius, aut longius, quam neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, & plane, ut dicitur, ſic & eſt vere ſoluta, 4 non ut fugiat tamen, aut 5 erret, ſed ut ſine vinculis ſibi ipſa moderetur. Namque ego illud aſſentior Theophraſto. qui putat orationem, quae quidem ſit polita, atque 6 facta quodammodo, non 7 adſtricte, ſed 8 remiſſius numeroſam eſſe oportere. Etenim, ſicut ille ſuſpicatur, & 9 ex illis modis, quibus hic 10 uſitatus verſus efficitur, poſt anapaeſtus, 11 procerior

1 Hunc pedem Creticum Ariſtoteles. 2 Lex carminis, in quo verſantur. 3 Rationes, & iura modulanti recepta, ſeu pedes ordine contexti. 4 Nulla omnino lege feratur. 5 Extra viam componendi nunc huc, nunc illuc divagetur. 6 Compoſita quodammodo. 7 More verſuum. 8 Minus. *Neque numeroſa eſſe, ut poema; neque extra numerum, ut ſermo vulgi eſt, debet oratio.* Cic. in Oratore cap. 57.
9 Ex dactylo per converſionem, ex ſpondaeo per reſolutionem prioris ſyllabae effloruit, ſeu ductus eſt anapaeſtus. *Reſolutio eſt pedum, quando pro una longa duae breves ponuntur*. Iſid. Lib. I. Grammatica. 10 Verſus heroicus, forte exameter. Aut certe uſitatus verſus accipiendus eſt iambicus, iambo ſpondaeoque conſtans, qui ditior, ac liberior eſt factus anapaeſto recepto. 11 Verſus enim anapaeſtici, quibus frequenter utuntur ſcriptores Tragoediarum, liberiores ſunt, ac plures recipiunt pedes, quam heroicus. Sive iambos, anguſtum numerum & quotidianum, proceriores fecit anapaeſtus, primum in locos impares admiſſus, deinde etiam in ſecundam, quartamque ſedem vocatus.

cerior quidam numerus, effloruit; 1 inde ille 2 licentior, & divitior fluxit 3 dithyrambus: 4 cuius membra, & pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa. Et, ſi numeroſum eſt id in omnibus ſonis, atque vocibus, quod habet quaſdam 5 impreſſiones, & quod metiri poſſumus 6 intervallis aequalibus; recte genus hoc numerorum, dummodo ne continuum ſit, in orationis laude ponetur. Nam ſi rudis, & impolita putanda eſt illa ſine intervallis 7 loquacitas perennis, & profluens, quid eſt aliud cauſae, cur repudietur, niſi quod hominum 8 aures vocem natura modulan-

1 Ex verſu nimirum anapaeſtico fluxit dithyrambus, qui licentior eſt, nec certos habet pedes, aut numeros.
2 Qui plures pedes, ſeu numeros adſciſcit, & propius accedit ad orationem ſolutam. 3 Hymnus in honorem Bacchi. Vide Scalig. Poet. Lib. I. cap. 44. *Seu per audaces nova dithyrambos, Verba devolvit, numeriſque fertur, Lege ſolutis.* Horat. Carm. Lib. IV. Ode 2. 4 Nimirum nulla eſt oratio, quamvis ſoluta, quae non in aliqua verſiculorum genera poſſit reduci. 5 Certos pedes, quibus continetur: *Nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, ſic in ſpe corrumpendi iudicii perſpicua ſua conſilia, conatuſque omnibus fecit.* In hac oratione duae ſunt impreſſiones: una in fine membri prioris, altera in extrema compreheniſone. 6 Intervalla aequalia ſunt diſtinctiones pari ſpatio diſtantes. *Numerus* itaque proprie eſt modus, ſive modulatio ſenſui iucunda ex apta pedum compoſitione. *Impreſſio* vero, decurſo ſpatio fixum veſtigium. *Intervalla*, ſpatia quibus numerus excurrit. 7 Perpetuus fluxus orationis, qui nullis intervallis moderatis diſtinguitur. Rudes & indocti ſaepiuſcule quinquaginta, aut plures ſenſus una quaſi catena ſermonis implicant; quod ingratum, & iniucundum.
8 *Manuſcripti libri aliter habent, & fortaſſe melius:* niſi quod hominum auribus vocem natura modulatur ipſa. *Vrſinus*. Naturali quadam proclivitate modum, menſuramque in vocibus requirunt.

lantur ipſa? 1 quod fieri, niſi ineſt numerus in voce, non poteſt. Numerus autem in 2 continuatione nullus eſt. diſtinctio, & aequalium, & ſaepe variorum intervallorum percuſſio, numerum conficit: quem in 3 cadentibus guttis, quod intervallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni 4 praecipitante non poſſumus. Quod ſi 5 continuatio verborum haec ſoluta multo eſt aptior atque iucundior, ſi eſt 6 articulis membriſque diſtincta, quam ſi continuata ac 7 producta; membra illa 8 modificata eſſe debebunt: quae ſi in extremo breviora ſunt, infringitur ille quaſi verborum ambitus: ſic enim has orationis converſiones Graeci nominant. Quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis; aut, quod etiam eſt

1 Quod ſi modus & menſura vocum ſine numero eſſe non poteſt, colligendum, numerum eſſe quodammodo naturalem orationi, & in eius laude ponendum. Vocum modulationem numero vacare non poſſe certum eſt.

2 Perpetua continuatio non habet numerum. 3 Guttis e ſtillicidio cadentibus, quod intervallis diſtinguuntur, numerum notamus parem, ſi aequali ſpatio impatem, ſi inaequali ſolum decidunt.

4 Qui perenni lapſu per declive praeceps dilabitur, non indicat quid apte cadat atque iucunde, quid aſpere & inſuaviter, niſi cum vel mole vel praecipitio interrumpitur curſus. 5 Id eſt, periodus. 6 Quaſi iuncturis. 7 Perenni fluxu.

8 Dimenſa, & in modum quendam redacta. Modus erit, ſi neque breviora fuerint, neque longiora. Cum in extremo breviora ſunt, infringitur atque rumpitur ille verborum ambitus; illa converſio, quae κατεςραμμένη καὶ περίοδος a Graecis nominatur. Vt; *Si morbo & aetate forma defloreſcit, virtutis autem pulchritudo manet incorrupta; virtuti, non formae ſtudendum eſt* Brevius eſt tertium membrum, & ambitum infringit. *Quare aut &c.*

eſt melius, & iucundius 1 longiora. Atque haec quidem ab iis 2 philoſophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta ſunt: quod eo ſaepius 3 teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem, inquit Catulus? aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius, aut omnino dici ſubtilius? At enim vereor, inquit Craſſus, 4 ne haec aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur, aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea maiora, ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, ſi aut me, aut horum quemquam putas a te haec 5 opera quotidiana, & pervaga exſpectare. iſta, quae dicis, dici volumus: neque tam dici, quam iſto dici modo: neque tibi hoc pro me ſolum, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo. Ego vero, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem ſcripſi, libello, me inveniſſe eloquentem. ſed eo te ne laudandi quidem cauſa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur. 6 Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cum exercitatione, tum 7 ſtilo, qui 8 & alia, & hoc maxime ornat ac limat, formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris

1 Id eſt, membra extrema. 2 Id eſt, Ariſtotele, & Theophraſto. 3 In teſtimonium adduco. 4 Non dicit rem eſſe difficilem, ſed vereri ſe, ne difficilior iuvenibus, quia numeroſe dicere non traditur in vulgari diſciplina, eſſe videatur. 5 Dicit a Craſſo non opera quotidiana, & pervaga, ſeu *pervagata*, quod alii legunt, expectari, ut ſi quid omiſerit levium rerum, id conſulto feciſſe dicatur. 6 Ad hanc numeri obſervationem.

7 Scriptione frequenti, & *exercitatione* id eſt, uſu numeroſe dicendi. 8 Et alias orationis partes.

ris eſt, quanti videtur: 1 nec ſunt haec 2 rhythmicorum, ac muſicorum acerrima norma dirigenda. & efficiendum eſt illud modo vobis, ne 3 fluat oratio, ne 4 vagetur, ne 5 inſiſtat interius, ne 6 excurrat longius: ut membris 7 diſtinguatur, ut converſiones habeat 8 abſolutas. Neque ſemper utendum eſt 9 perpetuitate, & quaſi converſione verborum, ſed ſaepe 10 carpenda membris minutioribus oratio eſt, quae tamen ipſa 11 membra ſunt numeris vincienda. Neque vos paeon, aut herous ille conturbet. ipſi occurrent orationi: ipſi, inquam, ſe offerent, & reſpondebunt non vocati. conſuetudo modo illa ſit ſcribendi, atque dicendi, ut ſententiae verbis finiantur, 12 eorumque verborum 13 iunctio naſcatur a 14 proceris numeris, ac

1 Modus tenendus. 2 Eorum, qui perſequuntur numeros poeticos, aut quaſi poeticos, ut canantur. Tales ſunt hymni, & odae Lyricorum. 3 Nulla lege, aut diſtinctione. 4 Servet quam caepit viam, nec varie diſſiliat. 5 Ne ſiſtat ante quam numerus ſit abſolutus, ut eſſet ſi membra poſteriora ſuperioribus haberet breviora. 6 Excurrit longius, quae, numero perfecto, non abſolvit ſententiam. 7 Habeat ſuos articulos modo finitos, non excurrat ut perpetuus amnis. 8 Tunc id habet, cum ſunt periodi non modo pedibus aptae, verum etiam tam longae, atque porrectae, ut non ante finiantur, quam aurium ſenſus acquieverit. Converſiones dicit λέξεις κατεστραμμένας. 9 Periodis, & circumſcriptionibus. Parit enim cito ſatietatem. 10 Diſtinguenda, abbrevianda. 11 Quae a Graecis κῶλα dicuntur. Ea, quemadmodum periodi, ſunt &c. 12 Dicit optimos numeros ſuo quemque ordine collocari debere. Proceſſi numeri laudantur in principio. 13 Compoſitio, & extructio orationis. 14 Proceri numeri ſunt longiuſculi, ut dactylus, anapaeſtus, paeon, creticus; qui in principio debent eſſe liberi, ac varii, ne incidant in ſpeciem verſus.

ac liberis, maxime heroo, & paeone priore, aut cretico, ſed varie, diſtincteque confidat. 1 Notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo: &, ſi primi, & poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, 2 medii poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe verborum ſit aut brevior, quam aures exſpectent; aut longior, quam vires atque 3 anima patiatur. Clauſulas autem diligentius etiam ſervandas eſſe arbitror, quam ſuperiora, quod in his maxime perfectio, atque abſolutio iudicatur. nam verſus aeque prima, & media, & extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacumque ſit parte titubatum. In oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema plerique. quae, quoniam apparent & intelliguntur, varianda ſunt, ne aut animorum iudiciis repudientur, aut aurium ſatietate. Duo enim, aut tres ſunt fere extremi ſervandi & notandi pedes, 4 ſi modo non breviora & praeciſa erunt ſuperiora, quos aut 5 chorios, aut 6 heroos, aut 7 alternos eſſe oportebit, 8 aut in paeone illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari

1 Numerus in fine maxime obſervatur. Varie confidet, ſi non terminabitur tantum in unum pedem. Si in tribus, aut quatuor continentibus periodis unum eundemque pedem extremum collocaveris, notabitur quamprimum, & faſtidium gignet. 2 Tanta diligentia mediis adhibenda non eſt, quoniam illa obſcurius audiuntur. 3 Vires laterum, ſpiritus. Perfectio, & abſolutio maxime iudicatur in clauſula: prima pauci cernunt; media fere nulli, poſtrema plerique, quae, quoniam apparent, varianda ſunt. 4 Niſi cum membrum, vel, periodus eſt admodum parva. 5 *Tribrachus, qui & Chorius appellatur, dictus quia ſit ex tribus brevibus*. Iſid. Lib. I. Grammatica cap. 15. 6 Vt Dactylos, Anapaeſtos, Spondaeos. 7 Mixtos inter ſe, & alterne collocatos. 8 Paeana poſteriorem in clauſula apte poni iudicat Ariſtoteles.

ri 1 cretico. 2 Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quod ſi 3 Antipater ille Sidonius, quem tu probe, Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros, alioſque variis modis, atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi, ac memoris valuit exercitatio, ut, cum ſe mente, ac voluntate conieciſſet in verſum, verba ſequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione & conſuetudine adhibita, conſequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo 4 haec vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quaedam eſt vis, incredibiliſque 5 naturae. 6 Omnes enim 7 tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte, aut ratione, quae ſint in artibus ac 8 rationibus recta ac prava, diiudicant: idque cum faciunt in picturis, & in ſignis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minus habent inſtrumenti; tum multo oſtendunt magis in verborum, numerorum, vocumque iudicio; quod ea ſunt in 9 communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit eſſe expertem. Itaque non ſolum verbis 10 arte poſitis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quo-

1 Pes prima & tertia longa, media brevi, ut *Sanitas*. *Paeonem illum poſteriorem — parem creticum*: Legit Lambinus. 2 Pedum variae collocationes in clauſulis.

3 Poeta ex Sidone, urbe Phoeniciae, Craſſo aequalis.

4 Poſtrema plerique cernant, & ſimiles numeros obſervent. 5 Quae ſua ſponte de rectis, ac pravis diiudicat. 6 In omni arte, & ratione. 7 Occulta facultate ſenſuum, atque animi. 8 Obſervationibus, quae praeceptis incertis utuntur. 9 In omnium auribus, & animis. 10 Verba arte

1 Quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum, ac modorum? At in his ſi 2 paulum modo offenſum eſt, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in 3 vocibus, ut a multitudine, & populo, non modo 4 catervae atque conventus, ſed etiam 5 ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes 6 eiiciantur? Mirabile eſt, cum plurimum in faciendo interſit inter doctum & rudem, quam non multum differat in iudicando. Ars enim cum a natura profecta ſit, niſi 7 natura moveat ac delectet, nihil ſane egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quam numeri atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & langueſcimus, & ad hilaritatem, & ad triſtitiam ſaepe deducimur: quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior, & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctiſſimo, maioribuſque noſtris, ut epularum ſolemnium fides,

arte poſita ſunt, quae vel figura praeclara, vel ſevera electio, vel coagmentatio & pulcher ordo commendat. Is ordo non eſt numerus, ſed ex illo numerus conficitur, & ex impreſſione.

1 Id eſt, admodum pauci. 2 Hiſtriones ſi paullum modo offendant, & aut contractione brevius, aut productione aliquid fecerint, omnes ſpectatores reclamant, 3 Muſicorum. 4 Muſici univerſi, catervae, & conventus ſymphoniacorum, & inſtrumenta vel inflantium, vel pulſantium. 5 Singuli muſici ſibi diſcrepantes. 6 E ſcena. Malos hiſtriones, & muſicos explodebant ii, qui nec artem hiſtrionicam, nec muſicam tenebant. Mirum videri poteſt, ſed natura comparatum eſt, ut cum plurimum in faciendo interſit inter doctum, & rudem, non multum differat in iudicando. 7 Niſi natura ſua ars moveat, & animos pulſet. *Naturam* melius Pearce.

1 fides, ac tibiae, Saliorumque verſus indicant; maxime autem a Graecia vetere 2 celebrata: quibus utinam, ſimilibuſque de rebus diſputari, quam de puerilibus his verborum translationibus maluiſſetis! Verum, ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt: ſic, ſi quid in noſtra oratione 3 claudicat, ſentit. ſed poetae non ignoſcit, nobis concedit: tacite tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi 4 veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus, cum 5 circuitum, & quaſi orbem verborum conficere non poſſent (nam id quidem nuper vel poſſe, vel audere coepimus) 6 terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant: qui in illa 7 infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen, ut & illa eſſent paria, quae dicerent, & aequalibus interſpirationibus uterentur. Expoſui fere, ut potui, quae maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de ſingulorum laude verborum, dixi de coniunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed ſi 8 habitum orationis etiam, & quaſi colorem aliquem

1 Numa rex epulis ſolemnibus, quae in honorem deorum parabantur, adhibuit tibicines & fidicines, qui tibiarum & fidium cantu ſacra facerent auctiora. Inſtituitque Marti carmen, quod ſacerdotes eius dicti Salii ſaltantes & ancilia per urbem ferentes concinerent.

2 Quorum ſumma vis. Veteres Graeci ante Numam convivia muſicorum vocibus ornabant. 3 Si numerus non incedit recte, & decore. 4 Noſtri veteres oratores. 5 Numeroſam periodum. 6 Vt *vicit pudorem libido, fregit timorem audacia*. Bina. *ignorare malum, cognoſcere bonum*. Singula: *Interrogavi, reſpondit; confutavi, ſubticuit*. Haec & ſimilia, quia paria paribus relata ſunt, aliquid habent venuſtatis. 7 Imperitia dicendi. 8 Figuram, & quandam faciem eius, & *colorem*, id eſt, ſuffuſum ornatum.

quem requiritis, 1 eſt & plena quaedam, ſed tamen teres, & 2 tenuis, non ſine nervis, ac viribus; & ea, quae particeps 3 utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus 4 figuris inſidere quidam venuſtatis non 5 fuco illitus, ſed 6 ſanguine diffuſus debet color. Tum denique nobis hic 7 orator ita conformandus eſt & verbis & ſententiis, ut, quemadmodum 8 qui utuntur armis, aut palaeſtra, non ſolum ſibi vitandi, aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate moveantur: 9 ſic verbis quidem ad aptam compoſitionem & condecentiam, ſententiis vero ad gravitatem orationis utatur, ut ii, qui in armorum tractatione verſantur. Formantur au-

1 Tria ſunt orationum genera, ſublime, humile, mediocre: horum ſingula praeſeferunt quendam proprium quaſi colorem, unde figurae, formaeque dicendi nominantur. Alia quidem facies ampliſſimo generi, alia temperato. Eſt *plena quaedam oratio*, id eſt, ſublimis, & gravis, quia ſucculenta, & copioſa, atque omnes recipit ornatus. *Sed tamen teres*, & quaſi rotunda, id eſt, in ſe, vireſque ſuas collecta.
2 Quae tamen non ſit exanguis. 3 Sublimis, & tenuis. 4 Tribus his orationum ſpeciebus. 5 Aſcititius color. 6 Nativus 7 Hoc eſt, oratio conformationibus, quae ſunt figurae, & ſchemata verborum, ſententiarumque, formanda eſt. Hic eſt alter veluti color orationis, qui in ſingulis partibus elucet. 8 Gladiatores, & palaeſtritae. 9 Figurae verborum ad aptam compoſitionem, & gratiam adhibentur. Sententiarum ad gravitatem, & vires. Senſus eſt: Sic orator, non ſolum adverſarium petere, aut impetus eius vitare, ſed etiam id compoſite, venuſte, decenter facere contendat. Pugnat inſignibus ſententiis, apte movetur verborum concinnitate. *Condecentia* venuſtas eſt, & gratia quaedam ex decori obſervatione.

autem 1 & verba & ſententiae pene innumerabiles, quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter 2 conformationem verborum & ſententiarum hoc intereſt; quod verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi 3 facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium, atque mirabile, niſi in 4 ſingulis verbis illa tria 5 tenere, ut tranſlatis utamur frequenter, interdumque 6 factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & coniunctionis 7 lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi 8 luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum, atque verborum. 9 Nam & commoratio una in re permul-

1 Verborum, & ſententiarum figurae. 2 Figuram. 3 Id verum putatis. Vtriſque luminibus illuſtranda oratio eſt omnis, praeter ornamenta cetera, quae paucis hic repetit, ut in unum locum collecta omnia, demonſtrent quam varius, & multiplex ſit orationis ornatus. 4 Id eſt, iis, quae ſola per ſe citra complexum orationis conſiderantur. 5 Quae dicta ſunt. 6 Verbis novatis, aut compoſitione, aut alio modo factis. 7 Coagmentationem. 8 Figuris. In tranſlatis igitur, & factis verbis, & antiquis, & in coagmentatione, & in numero, & in forma comprehenſionis, & in figuris eſt is ornatus, de quo in praeſentia diſſeritur. 9 De figuris, quae ſint, & quibus nominibus appellari debeant, magna diſſenſio eſt apud ſcriptores. Diverſis nonnunquam nominibus eandem figuram appellat ipſe Tullius. Nos in tanta definitionum, nominumque varietate, quantum ſatis eſſe cenſebimus ad autoris intelligentiam, melioribus interpretibus nobis facem praeferentibus, innuemus; & quidem breviter, quandoquidem, & ipſe Tullius brevitate uſus eſt. Figurae hae ſunt ſententiarum. *Commoratio*

multum movet, & illuſtris explanatio, 1 rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum pene ſubiectio: quae & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: 2 & huic contraria ſaepe praeciſio eſt, 3 & plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio, & 4 diſtincte conciſa brevitas, & 5 extenuatio, & huic adiuncta 6 illuſio, a praeceptis Caeſaris non abhorrens. Et ab re non longa 7 digreſſio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus, & concinnus eſſe debebit: 8 propoſitioque quid ſis dicturus, & ab eo, quod eſt dictum, 9 ſeiunctio, & 10 reditus ad propoſitum,

tio, eſt quando firmiſſimus locus in cauſa urgetur, & ſaepe repetitur. Vide ad Herennium.

1 ὑποτύπωσις. 2 Hypotypoſi contraria praeciſio, quae ante ſententiam abrumpit, quam tota ſit expoſita.

3 Significatio, quae & emphaſis, plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit.

4 βραχυλογία dicitur. Non ſupprimit rem, ut reticentia, ſed diſtincte, & breviter attingit. 5 ἐξουθενισμὸς, eſt diminutio quaedam.

6 Irriſio, quam dicit in Oratore, & de qua fuſe Caeſar Lib 2. de Oratore. Haec enim figura a praeceptis Caeſaris de ridiculis, & facetiis non abhorret. Exagitat enim aliquam deformitatem, ut ea ridicula, quae expoſita ſunt Lib. 2. 7 Declinatio a propoſito. ἔκβασις. 8 Oratio breviter amplectens id, de quo agitur. 9 Ab eo, quod eſt dictum, tranſitus eſt ad aliud rei genus. 10 Videtur eſſe concinna regreſſio ab iis, quae adſcita ſunt in cauſam, ad praecipuum inſtitutum Poteſt accipi, revocatio ſui, qualis eſt haec. *Longius quam inſtitueram ſum provectus, ad reliqua pergamus*.

& 1 iteratio, & orationis apta 2 concluſio: tum augendi, minuendive cauſa, 3 veritatis ſuperlatio, atque traiectio: & rogatio, atque huic 4 finitima quaſi percunctatio, 5 expoſitioque ſententiae ſuae: tum illa, quae maxime quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis 6 diſſimulatio, quae eſt periucunda, cum in oratione, non contentione, ſed 7 ſermone tractatur: Deinde 8 dubitatio, tum diſtributio, tum 9 correctio, vel ante, vel poſtquam dixeris, vel cum aliquid a te ipſo 10 reiicias: 11 praemunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & 12 reiectio in alium: 13 communicatio, quae eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio: 14 morum, ac vitae imitatio vel in perſonis, vel ſine illis, magnum quoddam orna-

1 Dictorum repetitio, ἐπανάληψις. Huc referri poteſt frequentatio, quae rem eandem aliis, & aliis verbis ſaepius inculcat. 2 Argumentationis apta connexio.

3 Superlatio, atque traiectio veritatis, hyperbole, quae fertur ultra veritatem, & modum traiicit, augendi, minuendive cauſa. 4 Quid differant oſtendit Quinctil. *Quid enim tam commune quam interrogare, vel percontari? Nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi.* Cicero videtur obſervaſſe diſcrimen, & dixiſſe rogationem, quae noſcendi gratia adhibetur. 5 Ad interrogata reſponſio. 6 Ironia aliud dicit, aliud intelligit. 7 Id eſt, in remiſſo genere dicendi mitior eſt, atque iucundior.

8 διαπόρησις, aut ἀπορία.

9 Duplex, una antequam dixeris, altera poſtquam dixeris. 10 Reiectio criminis a ſe. 11 Excuſatio priuſquam in aliquam rem ingrediare.

12 *Tu, tu inquam Marce Antoni, princeps C. Caeſari perturbare omnia cupienti, cauſam belli contra patriam in patriam inferendi dediſti.* Dixerat Antonius Ciceronem cauſam belli civilis fuiſſe.

13 Cum adverſarium tanquam iudicem in conſilium adhibemus. 14 Ethopoeia a Graecis dicta.

ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, ſaepe autem etiam ad commovendos: 1 Perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi, 2 deſcriptio, 3 erroris inductio, ad hilaritatem 4 impulſio: ante 5 occupatio: tum duo illa, quae maxime movent, 6 ſimilitudo, & 7 exemplum, 8 digeſtio, 9 interpellatio, 10 contentio, reticentia, 11 commendatio, 12 vox quaedam libera, atque etiam effrenatior, augendi cauſa: 13 iracundia, 14 obiurgatio, promiſſio, 15 deprecatio, obſecratio, 16 declinatio brevis a propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio, 17 purgatio, conciliatio, 18 laeſio, optatio, atque exſecratio. His fere 19 luminibus illuſtrant orationem ſententiae. 20 Orationis autem ipſius, tanquam armorum, eſt vel ad uſum 21 comminatio, & quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & 22 geminatio verborum habet interdum

1 Proſopopoeia. 2 Quando effectus alicuius rei commemorantur. Vide 4. Lib. rhet. ad Heren. 3 Vt illa Catonis, *Ex animi tui ſententia uxorem habes?* &c. 4 χαριεντισμός. Exempla multa in facetiis. 5 Quae & prolepſis, quod obiici poteſt, occupat. 6 Graecae ὁμοίωσις. 7 παράδειγμα. 8 Ordo rerum, & diſtributio. 9 Qua vel ſermonem abrumpimus, vel ſilentium indicimus. 10 Antitheſis. *Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem praebes.* 11 Qua rem multis augemus. 12 Licentia, παῤῥησία, eſt vox quaedam &c. 13 ἀγανάκτησις. 14 ἐπίπληξις. 15 δέησις. 16 Digreſſio, at non ut ſuperior illa, quae breviter exibat delectandi cauſa. 17 Dicitur in Oratore *medela*. 18 Contraria eſt medelae, & fit cum aliquem oratione laedimus. 19 Figuris. 20 Schemata, ſeu figurae verborum, quae valent aut ad petendum adverſarium, aut ad venuſte loquendum. 21 Ipſis tanquam armis adverſarium comminatur, vel petimus, vel ad venuſtatem ipſa arma tractamus. 22 Conduplicatio.

vim, leporem 1 alias; & paulum immutatum verbum, atque 2 deflexum; & eiuſdem verbi crebra tum 3 a primo repetitio, tum in extremum converſio, 4 & in eadem verba impetus, & concurſio, & 5 adiunctio, & 6 progreſſio, & 7 eiuſdem verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio, & 8 revocatio verbi, & illa, quae 9 ſimiliter deſinunt, aut quae cadunt ſimiliter, 10 aut quae paribus paria referuntur, aut quae ſunt 11 inter ſe ſimilia. Eſt etiam 12 gradatio quaedam, & 13 converſio, & verborum 14 concinna tranſgreſſio, & 15 contrarium, & 16 diſſolutum, & 17 declinatio, & 18 reprehenſio,

1 Aliquando. 2 Paranomaſia. 3 In principio membrorum. 4 Graecis συμπλοκή. Latinis vero complexio. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis eos perduxit? Appius.* 5 Adiunctio, quae a Graecis dicitur ἐπανάληψις, figura eſt, qua verbum idem iteratur. 6 Progreſſio figura eſt, qua in multas veluti orationes repetitio ipſa progreditur. Non multum differt a gradatione. Vide Tullium pro Muraena n. 22. *Vigilas tu &c.* 7 Verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio: *Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt.* 8 *Pierides vos haec facietis maxima Gallo; „ Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas.* 9 Similiter deſinens, & ſimiliter cadens. 10 Paria paribus relata ἰσόκωλα. 11 Similia ſunt inter ſe, *puppeſque tuae, pubeſque tuorum.* Et: *vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* 12 Vt eſſet; *Africano induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria aemulos comparavit.* 13 *Sine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur.* Eſt alia converſio, de qua agitur Lib. 4 ad Heren. 14 Hyperbaton 15 Antitheſis. *Quis ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper, eum quomodo alienis rebus amitum fore ſperes?* 16 Cum deſunt vincula coniunctionum: ut ex. gr. *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* 17 κλίσις. *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.* 18 Reprehendit verbum inepte uſurpatum: *Puerum appellat, quem non modo virum, ſed etiam fortiſſimum virum ſentit, & ſentiet.*

ſio, & 1 exclamatio, & 2 imminutio, & quod in multis 3 caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum 4 refertur ad ſingula, & 5 ad propoſitum ſubiecta ratio, & item 6 in diſtributis ſuppoſita ratio, & 7 permiſſio, & rurſum 8 alia dubitatio, & 9 improviſum quiddam, & dinumeratio, & alia 10 correctio, & 11 diſputatio, &

1 Viſum eſt Quinctiliano hanc figuram ad ſchemata ſententiarum referre, eamque merito inter eas figuras collocat, quae ad movendum plurimum valent. Ciceroni viſum eſt exclamationem non eſſe in ſententia, ſed in pronunciatione verborum. 2 *Ne voculam quidem miſit.* 3 In multis caſibus poſitum, πολύπτωτον. *Eum tu hominem appellas? qui ſi fuiſſet homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiſſet.* 4 Relatum ad ſingula. *Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus*; verbum verbo relatum eſt. 5 αἰτιολογία, ſeu, redditio cauſae. *Sed neque accuſatorem eum metuo, qui ſum innocens; neque eum competitorem vereor, qui ſum Antonius, neque conſulem ſpero, qui eſt Cicero.* 6 προσαπόδοσις dici poteſt. *Praeſtat enim nemini imperare, quam alicui ſervire. Sine illo enim honeſte vivere licet, cum hoc vivendi nulla conditio eſt.* 7 Ad Herennium eſt hoc exemplum. *Vos me quo pacto vobis videtur, utamini, atque abutamini licebit.* 8 Ab ea quae poſita eſt. *Offuit eo tempore plurimum reipublicae conſulum ſive ſtultitiam, ſive malitiam dicere oportet, ſive utrunque.* 9 *Sapiens, ſi algebis, tremes.* accidit ultimum verbum praeter expectationem. 10 Non ſententiae, ſed verbi. *Nam poſtquam iſti vicerunt, atque adeo victi ſunt, eam quomodo appellem victoriam, quae victoribus plus calamitatis, quam boni dederit?* 11 Fortaſſe ea eſt ratiocinatio, quae figuris ornatur. *Diſſipatio.* Per arce.

ri 1 cretico. 2 Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quod ſi 3 Antipater ille Sidonius, quem tu probe, Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros, aliosque variis modis, atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi, ac memoris valuit exercitatio, ut, cum ſe mente, ac voluntate conieciſſet in verſum, verba ſequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione & conſuetudine adhibita, conſequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo 4 haec vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quaedam eſt vis, incredibiliſque 5 naturae. 6 Omnes enim 7 tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte, aut ratione, quae ſint in artibus ac 8 rationibus recta ac prava, diiudicant: idque cum faciunt in picturis, & in ſignis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minus habent inſtrumenti; tum multo oſtendunt magis in verborum, numerorum, vocumque iudicio; quod ea ſunt in 9 communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit eſſe expertem. Itaque non ſolum verbis 10 arte poſitis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quo-

1 Pes prima & tertia longa, media brevi, ut *Sanitas*. *Paeonem illum poſteriorem -- parem creticum*: Legit Lambinus. 2 Pedum variae collocationes in clauſulis.

3 Poeta ex Sidone, urbe Phoeniciae, Craſſo aequalis.

4 Poſtrema plerique cernant, & ſimiles numeros obſervent.

5 Quae ſua ſponte de rectis, ac pravis diiudicat. 6 In omni arte, & ratione. 7 Occulta facultate ſenſuum, atque animi. 8 Obſervationibus, quae praeceptis incertis utuntur. 9 In omnium auribus, & animis. 10 Verba arte

1 Quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum, ac modorum? At in his ſi 2 paulum modo offenſum eſt, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in 3 vocibus, ut a multitudine, & populo, non modo 4 catervae atque conventus, ſed etiam 5 ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes 6 eiiciantur? Mirabile eſt, cum plurimum in faciendo interſit inter doctum & rudem, quam non multum differat in iudicando. Ars enim cum a natura profecta ſit, niſi 7 natura moveat ac delectet, nihil ſane egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quam numeri atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & langueſcimus, & ad hilaritatem, & ad triſtitiam ſaepe deducimur; quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior, & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctiſſimo, maioribuſque noſtris, ut epularum ſolemnium fides,

arte poſita ſunt, quae vel figura praeclara, vel ſevera electio, vel coagmentatio & pulcher ordo commendat. Is ordo non eſt numerus, ſed ex illo numerus conficitur, & ex impreſſione.

1 Id eſt, admodum pauci. 2 Hiſtriones ſi paullum modo offendant, & aut contractione brevius, aut productione aliquid fecerint, omnes ſpectatores reclamant, 3 Muſicorum. 4 Muſici univerſi, catervae, & conventus ſymphoniacorum, & inſtrumenta vel inflantium, vel pulſantium. 5 Singuli muſici ſibi diſcrepantes. 6 E ſcena. Malos hiſtriones, & muſicos explodebant ii, qui nec artem hiſtrionicam, nec muſicam tenebant. Mirum videri poteſt, ſed natura comparatum eſt, ut cum plurimum in faciendo interſit inter doctum, & rudem, non multum differat in iudicando. 7 Niſi natura ſua ars moveat, & animos pulſet. *Naturam* melius Pearce.

Digitized by Google

1 fides, ac tibiae, Saliorumque verſus indicant; maxime autem a Graecia vetere 2 celebrata: quibus utinam, ſimilibuſque de rebus diſputari, quam de puerilibus his verborum translationibus maluiſſetis! Verum, ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt: ſic, ſi quid in noſtra oratione 3 claudicat, ſentit. ſed poetae non ignoſcit, nobis concedit: tacite tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi 4 veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus, cum 5 circuitum, & quaſi orbem verborum conficere non poſſent (nam id quidem nuper vel poſſe, vel audere coepimus) 6 terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant: qui in illa 7 infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen, ut & illa eſſent paria, quae dicerent, & aequalibus interſpirationibus uterentur. Expoſui fere, ut potui, quae maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de ſingulorum laude verborum, dixi de coniunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed ſi 8 habitum orationis etiam, & quaſi colorem aliquem

1 Numa rex epulis ſolemnibus, quae in honorem deorum parabantur, adhibuit tibicines & fidicines, qui tibiarum & fidium cantu ſacra facerent auctiora. Inſtituitque Marti carmen, quod ſacerdotes eius dicti Salii ſaltantes & ancilia per urbem ferentes concinerent.

2 Quorum ſumma vis. Veteres Graeci ante Numam convivia muſicorum vocibus ornabant. 3 Si numerus non incedit recte, & decore. 4 Noſtri veteres oratores. 5 Numeroſam periodum. 6 Vt *vicit pudorem libido*, *fregit timorem audacia*. Bina. *ignorare malum*, *cognoſcere bonum*. Singula: *Interrogavi*, *reſpondit*; *confutavi*, *ſubticuit*. Haec & ſimilia, quia paria paribus relata ſunt, aliquid habent venuſtatis. 7 Imperitia dicendi. 8 Figuram, & quandam faciem eius, & *colorem*, id eſt, ſuffuſum ornatum.

quem requiritis, 1 eſt & plena quaedam, ſed tamen teres, & 2 tenuis, non ſine nervis, ac viribus; & ea, quae particeps 3 utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus 4 figuris inſidere quidam venuſtatis non 5 fuco illitus, ſed 6 ſanguine diffuſus debet color. Tum denique nobis hic 7 orator ita conformandus eſt & verbis & ſententiis, ut, quemadmodum 8 qui utuntur armis, aut palaeſtra, non ſolum ſibi vitandi, aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate moveantur; 9 ſic verbis quidem ad aptam compoſitionem & condecentiam, ſententiis vero ad gravitatem orationis utatur, ut ii, qui in armorum tractatione verſantur. Formantur au-

1 Tria ſunt orationum genera, ſublime, humile, mediocre: horum ſingula praeſeferunt quendam proprium quaſi colorem, unde figurae, formaeque dicendi nominantur. Alia quidem facies ampliſſimo generi, alia temperato. Eſt *plena quaedam oratio*, id eſt, ſublimis, & gravis, quia ſucculenta, & copioſa, atque omnes recipit ornatus. *Sed tamen teres*, & quaſi rotunda, id eſt, in ſe, vireſque ſuas collecta.

2 Quae tamen non ſit exanguis. 3 Sublimis, & tenuis. 4 Tribus his orationum ſpeciebus. 5 Aſcititius color. 6 Nativus 7 Hoc eſt, oratio conformationibus, quae ſunt figurae, & ſchemata verborum, ſententiarumque, formanda eſt. Hic eſt alter veluti color orationis, qui in ſingulis partibus elucet. 8 Gladiatores, & palaeſtritae. 9 Figurae verborum ad aptam compoſitionem, & gratiam adhibentur. Sententiarum ad gravitatem, & vires. Senſus eſt: Sic orator, non ſolum adverſarium petere, aut impetus eius vitare, ſed etiam id compoſite, venuſte, decenter facere contendat. Pugnat inſignibus ſententiis, apte movetur verborum concinnitate. *Condecentia* venuſtas eſt, & gratia quaedam ex decori obſervatione.

autem 1 & verba & ſententiae pene innumerabiles, quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter 2 conformationem verborum & ſententiarum hoc intereſt; quod verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi 3 facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis. quod quidem ſit egregium, atque mirabile, niſi in 4 ſingulis verbis illa tria 5 tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque 6 factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & coniunctionis 7 lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi 8 luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum, atque verborum. 9 Nam & commoratio una in re permul-

1 Verborum, & ſententiarum figurae. 2 Figuram. 3 Id verum putatis. Utraſque luminibus illuſtranda oratio eſt omnis, praeter ornamenta cetera, quae paucis hic repetit, ut in unum locum collecta omnia, demonſtrent quam varius, & multiplex ſit orationis ornatus. 4 Id eſt, iis, quae ſola per ſe citra complexum orationis conſiderantur. 5 Quae dicta ſunt.
6 Verbis novatis, aut compoſitione, aut alio modo factis. 7 Coagmentationem. 8 Figuris. In translatis igitur, & factis verbis, & antiquis, & in coagmentatione, & in numero, & in forma comprehenſionis, & in figuris eſt is ornatus, de quo in praeſentia diſſeritur. 9 De figuris, quae ſint, & quibus nominibus appellari debeant, magna diſſenſio eſt apud ſcriptores. Diverſis nonnunquam nominibus eandem figuram appellat ipſe Tullius. Nos in tanta definitionum, nominumque varietate, quantum ſatis eſſe cenſebimus ad autoris intelligentiam, melioribus interpretibus nobis facem praeferentibus, innuemus; & quidem breviter, quandoquidem & ipſe Tullius brevitate uſus eſt. Figurae hae ſunt ſententiarum. *Commoratio*

multum movet, & illuſtris explanatio, 1 rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum pene ſubiectio: quae & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: 2 & huic contraria ſaepe praeciſio eſt, 3 & plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio, & 4 diſtincte conciſa brevitas, & 5 extenuatio, & huic adiuncta 6 illuſio, a praeceptis Caeſaris non abhorrens. Et ab re non longa 7 digreſſio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus, & concinnus eſſe debebit: 8 propoſitioque quid ſis dicturus, & ab eo, quod eſt dictum, 9 ſeiunctio, & 10 reditus ad propoſitum, & i-

tio, eſt quando firmiſſimus locus in cauſa urgetur, & ſaepe repetitur. Vide ad Herennium.

1 ὑποτύπωσις. 2 Hypotypoſi contraria praeciſio, quae ante ſententiam abrumpit, quam tota ſit expoſita.
3 Significatio, quae & emphaſis, plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit.
4 βραχυλογία dicitur. Non ſupprimit rem, ut reticentia, ſed diſtincte, & breviter attingit. 5 ἐξουθενισμὸς, eſt diminutio quaedam.
6 Irriſio, quam dicit in Oratore, & de qua fuſe Caeſar Lib 2. de Oratore. Haec enim figura a praeceptis Caeſaris de ridiculis, & facetiis non abhorret. Exagitat enim aliquam deformitatem, ut ea ridicula, quae expoſita ſunt Lib. 2. 7 Declinatio a propoſito. ἔκβασις. 8 Oratio breviter amplectens id, de quo agitur. 9 Ab eo, quod eſt dictum, tranſitus eſt ad aliud rei genus. 10 Videtur eſſe concinna regreſſio ab iis, quae adſcita ſunt in cauſam, ad praecipuum inſtitutum Poteſt accipi, revocatio ſui, qualis eſt haec. *Longius quam inſtitueram ſum provectus, ad reliqua pergamus.*

& 1 iteratio, & orationis apta 2 concluſio: tum augendi, minuendive cauſa, 3 veritatis ſuperlatio, atque traiectio: & rogatio, atque huic 4 finitima quaſi percunctatio, 5 expoſitioque ſententiae ſuae: tum illa, quae maxime quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis 6 diſſimulatio, quae eſt periucunda, cum in oratione, non contentione, ſed 7 ſermone tractatur: Deinde 8 dubitatio, tum diſtributio, tum 9 correctio, vel ante, vel poſtquam dixeris, vel cum aliquid a te ipſo 10 reiicias: 11 praemunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & 12 reiectio in alium: 13 communicatio, quae eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio: 14 morum, ac vitae imitatio vel in perſonis, vel ſine illis, magnum quoddam orna-

1 Dictorum repetitio, *ἐπανάληψις*. Huc referri poteſt frequentatio, quae rem eandem aliis, & aliis verbis ſaepius inculcat. 2 Argumentationis apta connexio.
3 Superlatio, atque traiectio veritatis, hyperbole, quae fertur ultra veritatem, & modum traiicit, augendi, minuendive cauſa. 4 Quid differant oſtendit Quinctil. *Quid enim tam commune quam interrogare, vel percontari? Nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi*. Cicero videtur obſervaſſe diſcrimen, & dixiſſe rogationem, quae noſcendi gratia adhibetur. 5 Ad interrogata reſponſio. 6 Ironia aliud dicit, aliud intelligit. 7 Id eſt, in remiſſo genere dicendi mitior eſt, atque iucundior.
8 *διαπόρησις*, aut *ἀπορία*.
9 Duplex, una antequam dixeris, altera poſtquam dixeris. 10 Reiectio criminis a ſe. 11 Excuſatio priuſquam in aliquam rem ingrediare.
12 *Tu, tu inquam Marce Antoni, princeps C. Caeſari perturbare omnia cupienti, cauſam belli contra patriam in patriam inferendi dediſti*. Dixerat Antonius Ciceronem cauſam belli civilis fuiſſe.
13 Cum adverſarium tanquam iudicem in conſilium adhibemus. 14 Ethopoeia a Graecis dicta.

ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandoſ vel maxime, ſaepe autem etiam ad commovendos: 1 Perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi, 2 deſcriptio, 3 erroris inductio, ad hilaritatem 4 impulſio: ante 5 occupatio: tum duo illa, quae maxime movent, 6 ſimilitudo, & 7 exemplum, 8 digeſtio, 9 interpellatio, 10 contentio, reticentia, 11 commendatio, 12 vox quaedam libera, atque etiam effrenatior, augendi cauſa: 13 iracundia, 14 obiurgatio, promiſſio, 15 deprecatio, obſecratio, 16 declinatio brevis a propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio, 17 purgatio, conciliatio, 18 laeſio, optatio, atque exſecratio. His fere 19 luminibus illuſtrant orationem ſententiae. 20 Orationis autem ipſius, tanquam armorum, eſt vel ad uſum 21 comminatio, & quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & 22 geminatio verborum habet interdum

 vim

1 Proſopopoeia. 2 Quando effectus alicuius rei commemorantur. Vide 4. Lib. rhet. ad Heren. 3 Vt illa Catonis, *Ex animi tui ſententia uxorem habes?* &c. 4 *χαριεντισμός*. Exempla multa in facetiis. 5 Quae & prolepſis, quod obiici poteſt, occupat. 6 Graecae *ὁμοίωσις*. 7 *παράδειγμα*. 8 Ordo rerum, & diſtributio. 9 Qua vel ſermonem abrumpimus, vel ſilentium indicimus. 10 Antitheſis. *Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem praebes*. 11 Qua rem multis augemus. 12 Licentia, *παῤῥησία*, eſt vox quaedam &c.

13 *ἀγανάκτησις*. 14 *ἐπίπληξις*. 15 *δέησις*. 16 Digreſſio, at non ut ſuperior illa, quae breviter exibat delectandi cauſa. 17 Dicitur in Oratore *medela*. 18 Contraria eſt medelae, & fit cum aliquem oratione laedimus.
19 Figuris.
20 Schemata, ſeu figurae verborum, quae valent aut ad petendum adverſarium, aut ad venuſte loquendum.
21 Ipſis tanquam armis adverſarium comminamur, vel petimus, vel ad venuſtatem ipſa arma tractamus.
22 Conduplicatio.

vim, leporem 1 alias; & paulum immutatum verbum, atque 2 deflexum; & eiuſdem verbi crebra tum 3 a primo repetitio, tum in extremum converſio, 4 & in eadem verba impetus, & concurſio, & 5 adiunctio, & 6 progreſſio, & 7 eiuſdem verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio, & 8 revocatio verbi, & illa, quae 9 ſimiliter deſinunt, aut quae cadunt ſimiliter, 10 aut quae paribus paria referuntur, aut quae ſunt 11 inter ſe ſimilia. Eſt etiam 12 gradatio quaedam, & 13 converſio, & verborum 14 concinna tranſgreſſio, & 15 contrarium, & 16 diſſolutum, & 17 declinatio, & 18 reprehenſio,

1 Aliquando. 2 Paranomaſia. 3 In principio membrorum. 4 Graecis συμπλοκή. Latinis vero complexio. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis eos perduxit? Appius.* 5 Adiunctio, quae a Graecis dicitur ἐπανάληψις, figura eſt, qua verbum idem iteratur. 6 Progreſſio figura eſt, qua in multas veluti orationes repetitio ipſa progreditur. Non multum differt a gradatione. Vide Tullium pro Muraena n. 22. *Vigilas tu &c.* 7 Verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio: *Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt.* 8 *Pierides vos haec facietis maxima Gallo;* „ *Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas.* 9 Similiter deſinens, & ſimiliter cadens. 10 Paria paribus relata ἰσόκωλα.
11 Similia ſunt inter ſe, *puppeſque tuae, pubeſque tuorum.* Et: *vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* 12 Vt eſſet: *Africano induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria aemulos comparavit.* 13 *Sine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur.* Eſt alia converſio, de qua agitur Lib. 4 ad Heren. 14 Hyperbaton 15 Antitheſis. *Quis ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper, eum quomodo alienis rebus amicum fore ſperes?*
16 Cum deſunt vincula coniunctionum: ut ex. gr. *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* 17 κλίσις. *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.* 18 Reprehendit verbum inepte uſurpatum: *Puerum appellat, quem non modo virum, ſed etiam fortiſſimum virum ſentit, & ſentiet.*

ſio, & 1 exclamatio, & 2 imminutio, & quod in multis 3 caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum 4 refertur ad ſingula, & 5 ad propoſitum ſubiecta ratio, & item 6 in diſtributis ſuppoſita ratio, & 7 permiſſio, & rurſum 8 alia dubitatio, & 9 improviſum quiddam, & dinumeratio, & alia 10 correctio, & 11 diſputatio, &

1 Viſum eſt Quinctiliano hanc figuram ad ſchemata ſententiarum referre, eamque merito inter eas figuras collocat, quae ad movendum plurimum valent. Ciceroni viſum eſt exclamationem non eſſe in ſententia, ſed in pronunciatione verborum. 2 *Ne voculam quidem miſit.* 3 In multis caſibus poſitum, πολύπτωτον. *Eum tu hominem appellas? qui ſi fuiſſet homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiſſet.* 4 Relatum ad ſingula. *Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus*; verbum verbo relatum eſt. 5 αἰτιολογία, ſeu, redditio cauſae. *Sed neque accuſatorem eum metuo, qui ſum innocens; neque eum competitorem vereor, qui ſum Antonius, neque conſulem ſpero, qui eſt Cicero.* 6 προσαπόδοσις dici poteſt. *Praeſtat enim nemini imperare, quam alicui ſervire. Sine illo enim honeſte vivere licet, cum hoc vivendi nulla conditio eſt.* 7 Ad Herennium eſt hoc exemplum. *Vos me quo pacto vobis videtur, utamini, atque abutamini licebit.* 8 Ab ea quae poſita eſt. *Offuit eo tempore plurimum reipublicae conſulum ſive ſtultitiam, ſive malitiam dicere oportet, ſive utrunque.* 9 *Sapiens, ſi algebis, tremes*: accidit ultimum verbum praeter expectationem. 10 Non ſententiae, ſed verbi. *Nam poſtquam iſti vicerunt, atque adeo victi ſunt, eam quomodo appellem victoriam, quae victoribus plus calamitatis, quam boni dederit?* 11 Fortaſſe ea eſt ratiocinatio, quae figuris ornatur. *Diſſipatio.* Per arce.

quod 1 continuatum, & 2 interruptum, & 3 imago, & 4 ſibi ipſi reſponſio, & 5 immutatio, & 6 diſiunctio, & 7 ordo, & 8 relatio, & 9 degreſſio, & 10 circumſcriptio. Haec enim ſunt fere, atque horum ſimilia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quae ſententiis orationem, verborumque 11 conformationibus illuminent. Quae quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quod nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus, & ſine exemplis 12 effudiſſe. Ego vero, inquit Craſſus, ne illa quidem, quae ſupra dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed volun-

1 Continuatio, eſt continuus verborum curſus cum integra, atque abſoluta ſententia; ſive continuatum, cui nihil deeſt, ut interruptum, cui unum verbum, aut plura deſunt. 2 ἔλλειψις. *Quos ego.. Sed motos &c* 3 Tranſlatio, cum ſimilitudine.

4 Reſponſio. Martialis *Quid faciam? Veniam*. 5 Quinctil Lib. IX. Cap. III. *Mutatio ſi ea eſt, quam Rutilius ἀλλοίωσιν vocat, diſſimilitudinem oſtendit hominum, rerum, factorumque: Si latius fiat, figura non eſt: ſi anguſtius, in ἀντίθετον cadet. Si vero haec appellatio ſignificat ὑπαλλαγὴν, ſatis de ea dictum eſt.* 6 Eadem res diverſis verbis diſtinguitur. *Vos enim ſtatuiſtis, vos ſententiam dixiſtis, vos indicaſtis.*

7 Sive in narrationibus, ſive in perſonis nominandis, ſive in rerum deſcriptionibus ordo ſervandus.

8 Quae figura ſit Quinctil. ait ſibi non liquere. Turnebus in eum Quinctiliani locum: *Quidam tamen relationem accipere malunt epanaphoram, ut Aquila Romanus: eſt autem ſpecies repetitionis.* 9 Quae breviter digreditur a recto ductu orationis. 10 Aut eſt comprehenſa brevibus ſententia, ut, *Liber is eſt exiſtimandus, qui nulli turpitudini ſervit:* Aut definitio; ut, maieſtas reip. eſt, *in qua continetur dignitas, & amplitudo civitatis.* 11 Figuris.

12 Confuſe, & ſubito proieciſſe.

luntati veſtrum omnium parui. His autem de rebus 1 ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe iam praecipitans, me quoque haec praecipitem pene 2 evolvere coegit. Sed tamen huius generis demonſtratio eſt, & doctrina ipſa, vulgaris: uſus autem graviſſimus, & in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, ſi non ſunt omnes patefacti, at certe commonſtrati loci: nunc, 3 quid aptum ſit, hoc eſt, quid maxime deceat in oratione, videamus. quanquam id quidem perſpicuum eſt, 4 Non omni cauſae, nec auditori, neque perſonae, neque tempori congruere orationis unum genus. Nam & cauſae capitis alium quendam verborum ſonum requirunt, 5 alium rerum privatarum, atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud obiurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiam, qui audiant, ſenatus, an populus, an iudices: frequentes, an pauci, an ſinguli: & quales ipſi quoque oratores, qua ſint aetate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis, an belli: feſtinationis, an otii. Itaque hoc loco nihil ſane eſt, quod praecipi poſſe videatur, niſi ut 6 figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id, quod agi-

1 Sol veſpertinus praecipitans, vel ad occaſum declinans admonuit, ut brevior eſſem. 2 Breviter explicare. 3 De decoro. Apta eſt igitur oratio, quae maxime decorum ſervat Decorum eſt quod tempori, & perſonae convenit. 4 Decorum variant cauſae, auditores, perſonae, & tempora. Haec quatuor ſuo ordine exponit. Cauſas dividit in publicas & privatas; item in deliberativas, laudatorias, & iudiciales. Cauſae capitis ſunt publicae, & plerumque maximae 5 Alium ſonum cauſae rerum &c 6 Seu formam, dicendi genus.

autem 1 & verba & ſententiae pene innume
biles, quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed in
2 conformationem verborum & ſententiarum l
intereſt; quod verborum tollitur, ſi verba r
taris; ſententiarum permanet, quibuſcumque v
bis uti velis. Quod quidem vos etſi 3 facitis,
men admonendos puto, ne quid eſſe aliud ora
ris putetis. quod quidem ſit egregium, atque
rabile, niſi in 4 ſingulis verbis illa tria 5 tener
ut translatis utamur frequenter, interdumque
factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpe
autem oratione, cum & coniunctionis 7 leni
tem, & numerorum, quam dixi, rationem ten
rimus, tum eſt quaſi 8 luminibus diſtinguenda
frequentanda omnis oratio, ſententiarum, at
verborum. 9 Nam & commoratio una in re p
mul

1 Verborum, & ſententiarum figurae. 2 Figuram. 3 Id verum putatis. Vtriſque luminibus illuſtranda oratio eſt omnis, praeter ornamenta cetera, quae paucis hic repetit, ut in unum locum collecta omnia, demonſtrent quam varius, & multiplex ſit orationis ornatus. 4 Id eſt, iis, quae ſola per ſe com-
plexum oratior an-
tur. 5 Qu
6 Verbis com-
poſition modo
factis mentatio-
nem s. In transf-
lat factis v
ais; & in
, & in n

& in forma comprehenſio
& in figuris eſt is orna
de quo in praeſentia
ſcritur. 9 De figuris,
ſint, & quibus nomir
appellari debeant, magna
ſenſio eſt apud ſcr.pt
Diverſis nonnunquam, n
nibus eandem figuram
pellat ipſe Tullius. Nc
tanta definitionum, nom
que varietate,
eſſe cenſebi
telligenti
terpr
f

multum movet, & illuſtris explanatio, 1 rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum pene ſubiectio: quae & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: 2 & huic contraria ſaepe praeciſio eſt, 3 & plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio, & 4 diſtincte conciſa brevitas, & 5 extenuatio, & huic adiuncta 6 illuſio, a praeceptis Caeſaris non abhorrens. Et ab re non longa 7 digreſſio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus, & concinnus eſſe debebit: 8 propoſitioque quid ſis dicturus, & ab eo, quod eſt dictum, 9 ſeiunctio, & 10 reditus ad propoſitum, & i-

tio, eſt quando firmiſſimus locus in cauſa urgetur, & ſaepe repetitur. Vide ad Herennium.

1 ὑποτύπωσις. 2 Hypotyposi contraria praeciſio, quae ante ſententiam abrumpit, quam tota ſit expoſita.
3 Significatio, quae & emphaſis, plus ad intelligendum, ... dicitur, relinquit.
... *χυλογία* dicitur. Non ...imit rem, ut reticen... ſed di... ...te, & brevi... ...tr... ...θεισμὸς, ...dam. ...cit in Ora... ...fuſe Caeſar ...e. Haec e... ...acceptis Caeſaris de ridiculis, & facetiis non abhorret. Exagitat enim aliquam deformitatem, ut ea ridicula, quae expoſita ſunt Lib. 2. 7 Declinatio a propoſito. ἔκβασις. 8 Oratio breviter amplectens id, de quo agitur. 9 Ab eo, quod eſt dictum, tranſitus eſt ad aliud rei genus. 10 Videtur eſſe concinna regreſſio ab iis, quae adſcita ſunt in cauſam, ad praecipuum inſtitutum Poteſt accipi, revocatio ſui, qualis eſt haec. *Longius quam inſtitueram ſum provectus, ad reliqua pergamus.*

1 fides, ac tibiae, Saliorumque verſus indicant; maxime autem a Graecia vetere 2 celebrata: quibus utinam, ſimilibuſque de rebus diſputari, quam de puerilibus his verborum translationibus maluiſſetis! Verum, ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt: ſic, ſi quid in noſtra oratione 3 claudicat, ſentit. ſed poetae non ignoſcit, nobis concedit: tacite tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi 4 veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus, cum 5 circuitum, & quaſi orbem verborum conficere non poſſent (nam id quidem nuper vel poſſe, vel audere coepimus) 6 terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant: qui in illa 7 infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen, ut & illa eſſent paria, quae dicerent, & aequalibus interſpirationibus uterentur. Expoſui fere, ut potui, quae maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de ſingulorum laude verborum, dixi de coniunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed ſi 8 habitum orationis etiam, & quaſi colorem aliquem

1 Numa rex epulis ſolemnibus, quae in honorem deorum parabantur, adhibuit tibicines & fidicines, qui tibiarum & fidium cantu ſacra facerent auctiora. Inſtituitque Marti carmen, quod ſacerdotes eius dicti Salii ſaltantes & ancilia per urbem ferentes concinerent.

2 Quorum ſumma vis. Veteres Graeci ante Numam convivia muſicorum vocibus ornabant. 3 Si numerus non incedit recte, & decore. 4 Noſtri veteres oratores. 5 Numeroſam periodum. 6 Vt *vicit pudorem libido*, *fregit timorem audacia*. Bina. *ignorare malum*, *cognoſcere bonum*. Singula: *Interrogavi*, *reſpondit*; *confutavi*, *ſubticuit*. Haec & ſimilia, quia paria paribus relata ſunt, aliquid habent venuſtatis. 7 Imperitia dicendi. 8 Figuram, & quandam faciem eius, & *colorem*, id eſt, ſuffuſum ornatum.

quem requiritis, 1 eſt & plena quaedam, ſed tamen teres, & 2 tenuis, non ſine nervis, ac viribus; & ea, quae particeps 3 utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus 4 figuris inſidere quidam venuſtatis non 5 fuco illitus, ſed 6 ſanguine diffuſus debet color. Tum denique nobis hic 7 orator ita conformandus eſt & verbis & ſententiis, ut, quemadmodum 8 qui utuntur armis, aut palaeſtra, non ſolum ſibi vitandi, aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate moveantur; 9 ſic verbis quidem ad aptam compoſitionem & condecentiam, ſententiis vero ad gravitatem orationis utatur, ut ii, qui in armorum tractatione verſantur. Formantur

1 Tria ſunt orationum genera, ſublime, humile, mediocre: horum ſingula praeſeferunt quendam proprium quaſi colorem, unde figurae, formaeque dicendi nominantur. Alia quidem facies ampliſſimo generi, alia temperato. Eſt *plena quaedam oratio*, id eſt, ſublimis, & gravis, quia ſucculenta, & copioſa, atque omnes recipit ornatus. *Sed tamen teres*, & quaſi rotunda, id eſt, in ſe, vireſque ſuas collecta.

2 Quae tamen non ſit exanguis. 3 Sublimis, & tenuis. 4 Tribus his orationum ſpeciebus. 5 Aſcititius color. 6 Nativus 7 Hoc eſt, oratio conformationibus, quae ſunt figurae, & ſchemata verborum, ſententiarumque, formanda eſt. Hic eſt alter veluti color orationis, qui in ſingulis partibus elucet. 8 Gladiatores, & palaeſtritae. 9 Figurae verborum ad aptam compoſitionem, & gratiam adhibentur. Sententiarum ad gravitatem, & vires. Senſus eſt: Sic orator, non ſolum adverſarium petere, aut impetus eius vitare, ſed etiam id compoſite, venuſte, decenter facere contendat. Pugnat inſignibus ſententiis, apte movetur verborum concinnitate. *Condecentia* venuſtas eſt, & gratia quaedam ex decori obſervatione.

autem 1 & verba & ſententiae pene innumerabiles, quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter 2 conformationem verborum & ſententiarum hoc intereſt; quod verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi 3 facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium, atque mirabile, niſi in 4 ſingulis verbis illa tria 5 tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque 6 factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & coniunctionis 7 lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi 8 luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum, atque verborum. 9 Nam & commoratio una in re permul-

1 Verborum, & ſententiarum figurae. 2 Figuram. 3 Id verum putatis. Vtriſque luminibus illuſtranda oratio eſt omnis, praeter ornamenta cetera, quae paucis hic repetit, ut in unum locum collecta omnia, demonſtrent quam varius, & multiplex ſit orationis ornatus. 4 Id eſt, iis, quae ſola per ſe citra complexum orationis conſiderantur. 5 Quae dicta ſunt. 6 Verbis novatis, aut compoſitione, aut alio modo factis. 7 Coagmentationem. 8 Figuris. In translatis igitur, & factis verbis, & antiquis, & in coagmentatione, & in numero, & in forma comprehenſionis, & in figuris eſt is ornatus, de quo in praeſentia diſſeritur. 9 De figuris, quae ſint, & quibus nominibus appellari debeant, magna diſſenſio eſt apud ſcriptores. Diverſis nonnunquam nominibus eandem figuram appellat ipſe Tullius. Nos in tanta definitionum, nominumque varietate, quantum ſatis eſſe cenſebimus ad autoris intelligentiam, melioribus interpretibus nobis facem praeferentibus, innuemus; & quidem breviter, quandoquidem & ipſe Tullius brevitate uſus eſt. Figurae hae ſunt ſententiarum. *Commoratio*

multum movet, & illuſtris explanatio, 1 rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum pene ſubiectio: quae & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: 2 & huic contraria ſaepe praeciſio eſt, 3 & plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio, & 4 diſtincte conciſa brevitas, & 5 extenuatio, & huic adiuncta 6 illuſio, a praeceptis Caeſaris non abhorrens. Et ab re non longa 7 digreſſio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus, & concinnus eſſe debebit: 8 propoſitioque quid ſis dicturus, & ab eo, quod eſt dictum, 9 ſeiunctio, & 10 reditus ad propoſitum, & i-

tio, eſt quando firmiſſimus locus in cauſa urgetur, & ſaepe repetitur. Vide ad Herennium.

1 ὑποτύπωσις. 2 Hypotypoſi contraria praeciſio, quae ante ſententiam abrumpit, quam tota ſit expoſita.

3 Significatio, quae & emphaſis, plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit.

4 βραχυλογία dicitur. Non ſupprimit rem, ut reticentia, ſed diſtincte, & breviter attingit. 5 ἐξουθενισμὸς, eſt diminutio quaedam.

6 Irriſio, quam dicit in Oratore, & de qua fuſe Caeſar Lib 2. de Oratore. Haec enim figura a praeceptis Caeſaris de ridiculis, & facetiis non abhorret. Exagitat enim aliquam deformitatem, ut ea ridicula, quae expoſita ſunt Lib. 2. 7 Declinatio a propoſito. ἔκβασις. 8 Oratio breviter amplectens id, de quo agitur. 9 Ab eo, quod eſt dictum, tranſitus eſt ad aliud rei genus. 10 Videtur eſſe concinna regreſſio ab iis, quae adſcita ſunt in cauſam, ad praecipuum inſtitutum. Poteſt accipi, revocatio ſui, qualis eſt haec. *Longius quam inſtitueram ſum provectus, ad reliqua pergamus.*

& 1 iteratio, & orationis apta 2 concluſio: tum augendi, minuendive cauſa, 3 veritatis ſuperlatio, atque traiectio: & rogatio, atque huic 4 finitima quaſi percunctatio, 5 expoſitioque ſententiae ſuae: tum illa, quae maxime quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis 6 diſſimulatio, quae eſt periucunda, cum in oratione, non contentione, ſed 7 ſermone tractatur: Deinde 8 dubitatio, tum diſtributio, tum 9 correctio, vel ante, vel poſtquam dixeris, vel cum aliquid a te ipſo 10 reiicias: 11 praemunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & 12 reiectio in alium: 13 communicatio, quae eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio: 14 morum, ac vitae imitatio vel in perſonis, vel ſine illis, magnum quoddam orna-

1 Dictorum repetitio, ἐπανάληψις. Huc referri poteſt frequentatio, quae rem eandem aliis, & aliis verbis ſaepius inculcat. 2 Argumentationis apta connexio.
3 Superlatio, atque traiectio veritatis, hyperbole, quae fertur ultra veritatem, & modum traiicit, augendi, minuendive cauſa. 4 Quid differant oſtendit Quinctil. *Quid enim tam commune quam interrogare, vel percontari? Nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi*. Cicero videtur obſervaſſe diſcrimen, & dixiſſe rogationem, quae noſcendi gratia adhibetur. 5 Ad interrogata reſponſio. 6 Ironia aliud dicit, aliud intelligit. 7 Id eſt, in remiſſo genere dicendi mitior eſt, atque iucundior.
8 διαπόρησις, aut ἀπορία.
9 Duplex, una antequam dixeris, altera poſtquam dixeris. 10 Reiectio criminis a ſe. 11 Excuſatio priuſquam in aliquam rem ingrediare.
12 *Tu, tu inquam Marce Antoni, princeps C. Caeſari perturbare omnia cupienti, cauſam belli contra patriam in patriam inferendi dediſti*. Dixerat Antonius Ciceronem cauſam belli civilis fuiſſe.
13 Cum adverſarium tanquam iudicem in conſilium adhibemus. 14 Ethopoeia a Graecis dicta.

ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, ſaepe autem etiam ad commovendos: 1 Perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi, 2 deſcriptio, 3 erroris inductio, ad hilaritatem 4 impulſio: ante 5 occupatio: tum duo illa, quae maxime movent, 6 ſimilitudo, & 7 exemplum, 8 digeſtio, 9 interpellatio, 10 contentio, reticentia, 11 commendatio, 12 vox quaedam libera, atque etiam effrenatior, augendi cauſa: 13 iracundia, 14 obiurgatio, promiſſio, 15 deprecatio, obſecratio, 16 declinatio brevis a propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio, 17 purgatio, conciliatio, 18 laeſio, optatio, atque exſecratio. His fere 19 luminibus illuſtrant orationem ſententiae. 20 Orationis autem ipſius, tanquam armorum, eſt vel ad uſum 21 comminatio, & quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & 22 geminatio verborum habet interdum

1 Proſopopoeia. 2 Quando effectus alicuius rei commemorantur. Vide 4. Lib. rhet. ad Heren. 3 Vt illa Catonis, *Ex animi tui ſententia uxorem habes?* &c. 4 χαριεντισμός. Exempla multa in facetiis. 5 Quae & prolepſis, quod obiici poteſt, occupat. 6 Graecae ὁμοίωσις. 7 παράδειγμα. 8 Ordo rerum, & diſtributio. 9 Qua vel ſermonem abrumpimus, vel ſilentium indicimus. 10 Antitheſis. *Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem praebes.* 11 Qua rem multis augemus. 12 Licentia, παῤῥησία, eſt vox quaedam &c.

13 ἀγανάκτησις. 14 ἐπίπληξις. 15 δέησις. 16 Digreſſio, at non ut ſuperior illa, quae breviter exibat delectandi cauſa. 17 Dicitur in Oratore *medela*. 18 Contraria eſt medelae, & fit cum aliquem oratione laedimus.

19 Figuris.

20 Schemata, ſeu figurae verborum, quae valent aut ad petendum adverſarium, aut ad venuſte loquendum.

21 Ipſis tanquam armis adverſarium comminamur, vel petimus, vel ad venuſtatem ipſa arma tractamus.

22 Conduplicatio.

vim, leporem 1 alias; & paulum immutatum verbum, atque 2 deflexum; & eiuſdem verbi crebra tum 3 a primo repetitio, tum in extremum converſio, 4 & in eadem verba impetus, & concurſio, & 5 adiunctio, & 6 progreſſio, & 7 eiuſdem verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio, & 8 revocatio verbi, & illa, quae 9 ſimiliter deſinunt, aut quae cadunt ſimiliter, 10 aut quae paribus paria referuntur, aut quae ſunt 11 inter ſe ſimilia. Eſt etiam 12 gradatio quaedam, & 13 converſio, & verborum 14 concinna tranſgreſſio, & 15 contrarium, & 16 diſſolutum, & 17 declinatio, & 18 reprehenſio,

1 Aliquando. 2 Paranomaſia. 3 In principio membrorum. 4 Graecis συμπλοκή. Latinis vero complexio. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis eos perduxit? Appius.* 5 Adiunctio, quae a Graecis dicitur ἐπανάληψις, figura eſt, qua verbum idem iteratur. 6 Progreſſio figura eſt, qua in multas veluti orationes repetitio ipſa progreditur. Non multum differt a gradatione. Vide Tullium pro Muraena n. 22. *Vigilas tu &c.* 7 Verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio: *Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt.* 8 *Pierides vos haec facietis maxima Gallo; „ Gallo; cuius amor tantum mihi creſcit in horas.* 9 Similiter deſinens, & ſimiliter cadens. 10 Paria paribus relata ἰσόκωλα. 11 Similia ſunt inter ſe, *puppeſque tuae, pubeſque tuorum.* Et: *vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* 12 Vt eſſet: *Africano induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria aemulos comparavit.* 13 *Sine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur.* Eſt alia converſio, de qua agitur Lib. 4 ad Heren. 14 Hyperbaton 15 Antitheſis. *Quis ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper, eum quomodo alienis rebus amicum fore ſperes?* 16 Cum deſunt vincula coniunctionum: ut ex. gr. *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* 17 κλίσις: *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.* 18 Reprehendit verbum inepte uſurpatum: *Puerum appellat, quem non modo virum, ſed etiam fortiſſimum virum ſentit, & ſentiet.*

ſio, & 1 exclamatio, & 2 imminutio, & quod in multis 3 caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum 4 refertur ad ſingula, & 5 ad propoſitum ſubiecta ratio, & item 6 in distributis ſuppoſita ratio, & 7 permiſſio, & rurſum 8 alia dubitatio, & 9 improviſum quiddam, & dinumeratio, & alia 10 correctio, & 11 diſputatio, & quod

1 Viſum eſt Quinctiliano hanc figuram ad ſchemata ſententiarum referre, eamque merito inter eas figuras collocat, quae ad movendum plurimum valent. Ciceroni viſum eſt exclamationem non eſſe in ſententia, ſed in pronunciatione verborum. 2 *Ne voculam quidem miſit.* 3 In multis caſibus poſitum, πολύπτωτον. *Eum tu hominem appellas? qui ſi fuiſſet homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiſſet.* 4 Relatum ad ſingula. *Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus*; verbum verbo relatum eſt. 5 αἰτιολογία, ſeu, redditio cauſae. *Sed neque accuſatorem eum metuo, qui ſum innocens; neque eum competitorem vereor, qui ſum Antonius, neque conſulem ſpero, qui eſt Cicero.* 6 προσαπόδοσις dici poteſt. *Praeſtat enim nemini imperare, quam alicui ſervire. Sine illo enim honeſte vivere licet, cum hoc vivendi nulla conditio eſt.* 7 Ad Herennium eſt hoc exemplum. *Vos me quo pacto vobis videtur, utamini, atque abutamini licebit.* 8 Ab ea quae poſita eſt. *Offuit eo tempore plurimum reipublicae conſulum ſive ſtultitiam, ſive malitiam dicere oportet, ſive utrunque.* 9 *Sapiens, ſi algebis, tremes*. accidit ultimum verbum praeter expectationem. 10 Non ſententiae, ſed verbi. *Nam poſtquam iſti vicerunt, atque adeo victi ſunt, eam quomodo appellem victoriam, quae victoribus plus calamitatis, quam boni dederit?* 11 Fortaſſe ea eſt ratiocinatio, quae figuris ornatur. *Diſſipatio.* Per arcé.

quod 1 continuatum, & 2 interruptum, & 3 imago, & 4 ſibi ipſi reſponſio, & 5 immutatio, & 6 disiunctio, & 7 ordo, & 8 relatio, & 9 degreſſio, & 10 circumſcriptio. Haec enim ſunt fere, atque horum ſimilia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quae ſententiis orationem, verborumque 11 conformationibus illuminent. Quae quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quod nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus, & ſine exemplis 12 effudiſſe. Ego vero, inquit Craſſus, ne illa quidem, quae ſupra dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed volun-

1 Continuatio, eſt continuus verborum curſus cum integra, atque abſoluta ſententia; ſive continuatum, cui nihil deeſt, ut interruptum, cui unum verbum, aut plura deſunt. 2 ἔλλειψις. *Quos ego.. Sed motos &c* 3 Tranſlatio, cum ſimilitudine.

4 Reſponſio. Martialis *Quid faciam? Veniam*. 5 Quinctil Lib. IX. Cap. III. *Mutatio ſi ea eſt, quam Rutilius ἀλλοίωσιν vocat, diſſimilitudinem oſtendit hominum, rerum, factorumque: Si latius fiat, figura non eſt: ſi anguſtius, in ἀντίθετον cadet. Si vero haec appellatio ſignificat ὑπαλλαγὴν, ſatis de ea dictum eſt.* 6 Eadem res diverſis verbis diſtinguitur *Vos enim ſtatuiſtis, vos ſententiam dixiſtis, vos iudicaſtis.*

7 Sive in narrationibus, ſive in perſonis nominandis, ſive in rerum deſcriptionibus ordo ſervandus.

8 Quae figura ſit Quinctil. ait ſibi non liquere. Turnebus in eum Quinctiliani locum: *Quidam tamen relationem accipere malunt epanaphoram, ut Aquila Romanus: eſt autem ſpecies repetitionis.* 9 Quae breviter digreditur a recto ductu orationis. 10 Aut eſt comprehenſa brevibus ſententia, ut, *Liber is eſt exiſtimandus, qui nulli turpitudini ſervit:* Aut definitio; ut, maieſtas reip. eſt, *in qua continetur dignitas, & amplitudo civitatis.* 11 Figuris.

12 Confuſe, & ſubito proieciſſe.

luntati veſtrum omnium parui. His autem de rebus 1 ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe iam praecipitans, me quoque haec praecipitem pene 2 evolvere coegit. Sed tamen huius generis demonſtratio eſt, & doctrina ipſa, vulgaris: uſus autem graviſſimus, & in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, ſi non ſunt omnes patefacti, at certe commonſtrati loci: nunc, 3 quid aptum ſit, hoc eſt, quid maxime deceat in oratione, videamus. quanquam id quidem perſpicuum eſt, 4 Non omni cauſae, nec auditori, neque perſonae, neque tempori congruere orationis unum genus. Nam & cauſae capitis alium quendam verborum ſonum requirunt, 5 alium rerum privatarum, atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud obiurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiam, qui audiant, ſenatus, an populus, an iudices: frequentes, an pauci, an ſinguli: & quales ipſi quoque oratores, qua ſint aetate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis, an belli: feſtinationis, an otii. Itaque hoc loco nihil ſane eſt, quod praecipi poſſe videatur, niſi ut 6 figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id, quod agi-

1 Sol veſpertinus praecipitans, vel ad occaſum declinans admonuit, ut brevior eſſem. 2 Breviter explicare. 3 De decoro. Apta eſt igitur oratio, quae maxime decorum ſervat Decorum eſt quod tempori, & perſonae convenit. 4 Decorum variant cauſae, auditores, perſonae, & tempora. Haec quatuor ſuo ordine exponit. Cauſas dividit in publicas & privatas; item in deliberativas, laudatorias, & iudiciales. Cauſae capitis ſunt publicae, & plerumque maximae. 5 Alium ſonum cauſae rerum &c 6 Seu formam, dicendi genus.

agimus, 1 accommodatam deligamus. 2 ornamentis iiſdem uti fere licebit, alias 3 contentius, alias 4 ſummiſſius: 5 omnique in re poſſe, quod deceat, facere, artis & naturae eſt: ſcire, quid quandoque deceat, prudentiae. 6 Sed haec ipſa omnia 7 perinde ſunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur. ſine hac ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt: 8 mediocris, hac inſtructus, ſummos ſaepe ſuperare. 9 Huic primas dediſſe Demoſthenes dicitur, cum rogaretur, quid in dicendo eſſet primum; huic ſecundas; huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Aeſchine dictum videri ſolet, qui cum propter 10 ignominiam iudicii 11 ceſſiſſet Athenis, & ſe 12 Rhodum contuliſſet, rogatus a Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in 13 Cteſiphontem contra Demoſthenem dixerat: qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quae erat contra a Demoſthene pro Cteſiphon-

1 Id eſt, ut parva tenuiter, ſublimia graviter, media temperate dicantur.
2 Figuris, numeris, verbis translatis, ceteriſque orationis ornamentis. 3 Vehementius, cum ardet orator. 4 Minus, cum ſubtilius erit dicendum. 5 Scire quid, quandoque deceat, prudentiae eſt: in omni re quod deceat facere, naturae & artis. Solertia hominis, & prudentia videt quid deceat, natura apte compoſita, & ars, uſuſque decenter facit. Plura de decoro Quinctilianus Lib. II. & Cicero de Officiis.

6 De actione, ſeu pronunciatione. 7 Ita elucent, ut aguntur, ſive pronunciantur. 8 Orator poteſt ſuperare. 9 Huic actioni primas partes. 10 Quia victus fuerat a Demoſthene, & ignominiam contraxerat, ut calumniator. 11 Reliquiſſet Athenas alio tranſiturus. 12 Rhodus nomen eſt & urbis, & inſulae. 13 Accuſabatur Cteſiphon quod contra leges publice Demoſthenem coronaſſet. Superſunt egregiae Aeſchinis, ac Demoſthenis orationes.

phonte 1 edita: quam cum ſuaviſſima & maxima voce legiſſet, admirantibus omnibus, Quanto, 2 inquit, magis admiraremini, ſi audiſſetis 3 ipſum? Ex quo ſatis ſignificavit, quantum eſſet in actione, qui orationem eandem aliam eſſe putaret, actore mutato. 4 Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meminiſti, quod me puero tantopere 5 ferretur? *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. an domum? matremne ut miſeram, lamentantemque videam, & abiectam?* Quae ſic ab illo acta eſſe conſtabat, oculis, voce, geſtu, inimici ut lacrymas tenere non poſſent. 6 Haec eo dico, pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui ſunt veritatis ipſius actores, reliquerunt: imitatores autem veritatis hiſtriones occupaverunt. Ac ſine dubio in omni re vincit imitationem veritas: ſed ea ſi ſatis in actione efficeret ipſa 7 per ſeſe, arte profecto non egeremus: verum quia animi per-

1 Publicata. 2 Aeſchines. 3 Demoſthenem dicentem. Refert id etiam Quinctilianus. Lib. II. cap. 3. & Plinius Lib. 7. 4 Caius Gracchus, de cuius eloquentia plura Cicero in Bruto, imbutus fuerat facundia Corneliae matris, & ingenio, & arte plurimum valebat Fratrem ſuum Tiberium in Capitolio a Scipione Naſica interfectum, in oratione quadam deflevit, uſus his verbis: *Quo me &c.* 5 Non ſunt haec tam praeclare inventa, ut magnopere ferri laudarique debeant; ſed egregie ab illo agebantur. 6 Arguit oratores ſui temporis, quod actionem veterum reliquiſſent, quos oportebat magis ſtudioſos eſſe pronunciationis, quam hiſtriones, cum veritatis, hoc eſt, non fictarum cauſarum, actores eſſent, non veritatis imitatores, ut hiſtriones. 7 Veritas, & natura non ſatis in actione efficit ipſa per ſeſe, quapropter arte, & praeceptis eget.

1 permotio, quae maxime aut declaranda, aut imitanda eſt actione, 2 perturbata ſaepe ita eſt, ut obſcuretur, ac pene 3 obruatur, 4 diſcutienda ſunt ea, quae obſcurant, & ea, quae ſunt eminentia & promta, ſumenda. Omnis enim 5 motus animi ſuum quendam a natura habet vultum, & ſonum, & geſtum; totumque corpus hominis, & eius omnis vultus, omneſque voces, ut 6 nervi in fidibus, ita ſonant, ut a motu animi quoque ſunt pulſae. Nam voces, ut chordae, ſunt intentae, quae ad quemque tactum reſpondeant, acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva: 7 quas tamen inter omnes eſt ſuo quaeque in genere mediocris. 8 Atque etiam illa ſunt ab his delapſa plura genera, laeve, aſperum: 9 contractum, 10 diffuſum: 11 continenti ſpiritu, 12 intermiſſo: 13 fractum, 14 ſciſſum: 15 flexo ſono, 16 attenuatum, 17 inflatum. Nul-

1 Affectus animi, qui, ſi verus eſt, declarandus eſt voce, ac geſtu, aut imitandus actione, ſi fictus. 2 Implicata illa perturbatio, affectus animi noſtri. 3 Hoc eſt, ut parum, aut nihil pene dignoſcatur. 4 Hoc eſt, pronunciatio, & geſtus eſt tollendus, qui non oſtendit animi conceptus, & ea, quae ſunt eminentia & promta, ſumenda, id eſt, actio apparens, atque manifeſta ſumenda. 5 Natura ipſa per ſe in homine oris habitu, voce, ac geſtu indicat quemlibet animi motum. 6 Chordae, quae, ut in fidibus ad tactum reſpondent, ita voces animi pulſum conſequuntur. 7 Vt inter citam & tardam, inter magnam & parvam vox eſt mediocris temperata. 8 Ab his diſcriminibus vocum delapſa ſunt genera plura.

9 Genus vocis, quod ſpiritu contracto, brevique enunciatur. 10 Quod fuſo ſpiritu perfertur ad auditorem.

11 Non interrupto proferendum. 12 Spiritu. 13 Fracta voce. 14 Diviſum inciſis & membris, ad diviſim exprimendum. 15 Flexo ſono circumducendum.

16 Voce gracili ferendum.

17 Quod magna voce ſonat,

Nullum eſt enim horum ſimilium generum, quod non 1 arte, ac moderatione tractetur. hi ſunt 2 actori, ut pictori, expoſiti ad variandum colores. Aliud enim vocis genus iracundia ſibi ſumat: acutum, 3 incitatum, crebro incidens.

4 *Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer*
Manderem natos: ....

Et ea, quae tu dudum, Antoni, 5 protuliſti,
Segregare abs te auſus: .....

Et
Ecquis hoc animadvertit? vincite .....

Et 6 Atreus fere totus. 7 Aliud miſeratio, ac moeror: 8 flexibile, plenum, interruptum, flebili voce,

9 *Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?*
Domum paternamne? anne ad Peliae filias?

10 Et illa,
O pater, o patria, o Priami domus!

Et quae 11 ſequuntur,
Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus: demiſſum, & haeſitans, & abiectum,

12 *Multi' modis ſum circumventus, morbo, exſilio, atque inopia:*

Tum

1 Pronunciantis. 2 Ei, qui apte pronunciat. 3 Acceleratum, & crebro ruptum. 4 Verſus ex Ennii Thyeſte. 5 Ex Teucro Pacuvii. Lib. II. pag. 196. 6 Id eſt, tota de Atreo fratre Thyeſtae Tragoedia. 7 Aliud genus vocis ſibi ſumat &c. 8 Moliter circumflexum 9 Sic pronunciandi hi verſus ex Ennii Medea. 10 Ex Ennii Hecuba. 11 Et haec ex eadem Tragoedia. 12 Verſus Ennii. Alii, *Multis*.

Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato
expectorat :
Alter terribilem minitatur vitae cruciatum &
necem ;
Quae nemo eſt tam firmo ingenio, & tanta confidentia,
Quin refugiat timido 1 ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Aliud 2 vis : contentum, vehemens, 3 imminens quadam 4 incitatione gravitatis,

5 Iterum Thyeſtes Atreum attractum advenit,
Iterum iam aggreditur me, & quietum exſuſcitat.
Maior mihi moles, maius miſcendum 'ſt malum.
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimam.

Aliud voluptas : 6 effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac 7 remiſſum,

Sed mihi cum tetulit, coronam ob collocandas nuptias,
Tibi ferebat, cum ſimulabat ſeſe alteri dare :
Tum ad te ludibunda docte, & delicate detulit.

Aliud moleſtia : ſine commiſeratione grave quiddam, & 8 uno preſſu, ac ſono obductum,

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis iunxit nuptiis,

Ego

1 Sanguis. Cic. 5. de Finibus cap. 11 2 Aliud genus vocis ſumat vis, & impetus, *contentum*, id eſt, tenſis quaſi nervis expreſſum. 3 Inſtans, & urgens 4 Impulſu. 5 Ex Acci Atreo, vel ex Ennii Thyeſte. 6 Libere ſolutum. 7 Iucundum, & quietum. 8 Hoc eſt, vocem requirit non variam, ſed uno modo preſſam, & ſimili ſono comprehenſam. Sic hiſtrio ſequentes verſus pronunciare debebit. *Qua &c.*

Ego tum gravida, expletis jam fere ad parien-
dum menſibus,
Per idem tempus, Polydorum Hecuba partu po-
ſtremo parit.

Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, 1 non hic verba 2 exprimens, ſcenicus, ſed univerſam rem, & ſententiam, non 3 demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti, ac virili; non ab ſcena, & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam a palaeſtra. Manus autem minus 4 arguta, digitis 5 ſubſequens verba, non exprimens: 6 brachium procerius proiectum, quaſi quoddam telum orationis: 7 ſupploſio pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis. Sed in 8 ore ſunt omnia, In eo autem ipſo 9 dominatus eſt omnis oculorum: 10 quo melius noſtri illi ſenes, qui perſonatum ne Roſcium quidem, magnopere laudabant. 11 Animi eſt enim omnis actio, & ima-

1 Sunt enim duae ſpecies geſtus, una ſcenica, altera oratoria. 2 Vt hiſtriones, qui membris pene loquuntur. 3 Vt ille, qui geſtu loquatur. Vide Victorium Diverſar. Lection. Lib. 3. cap. 13. 4 Acuta, actuoſa, citata, mobilis. 5 Rem, quam verbis ſignificavit, manu orator quodammodo ſubſequatur, non exprimat. 6 Non flectatur ad pectus, ſed procerius, ac longius proiiciatur a corpore, ut ſit veluti quoddam *telum* orationis, quod vis orationis, & impetus proiicit. 7 Peſteram feriat graviter in contentionibus, & gravibus locis. 8 Facies plurimum confert in geſtu. 9 Eſt ſignificatio praecipua. Quinctil. *Sed in ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maxime animus emanat &c.* 10 Propter hanc oculorum virtutem Romani perſonatum Roſcium, etſi reliquos omnes hiſtriones geſtu ſuperabat, non magnopere laudabant. 11 Cum ab animo actus omnis proficiſcatur, omnis actio, & imago animi vultus eſt, oculi vero ſunt indices.

imago animi vultus eſt, indices oculi. nam haec eſt una pars corporis, quae, quot animi motus ſunt, tot ſignificationes & commutationes poſſit efficere. neque vero eſt quiſquam, qui eadem 1 contuens, efficiat. 2 Theophraſtus quidem Tauriſcum quendam dixit 3 actorem 4 averſum ſolitum eſſe dicere, qui in 5 agendo 6 contuens aliquid, pronuntiaret. Quare oculorum eſt magna moderatio. nam 7 oris non eſt nimium 8 mutanda ſpecies, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi ſunt, quorum tum intentione, tum remiſſione, tum coniectu, tum hilaritate, motus animorum ſignificemus apte 9 cum genere ipſo orationis. eſt enim actio quaſi ſermo corporis, quo magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis, ut equo, & leoni 10 ſetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Quare in hac noſtra actione 11 ſecundum vocem vultus valet. is autem oculis 12 guber-

1 Vt diverſas ſignificationes oculi efficiant, reſpicienda ſunt diverſa; neque eſt quiſquam, qui fixis in unam rem oculis efficiat ſignificationes animi diverſas. ſi quis enim reſpiciens terram dicat haec: O *Dii immortales*: non efficit oculis id, quod concipit animus, & exprimere contendit. 2 Fuit quidam Tauriſcus, auctore Theophraſto, qui, cum ageret, unum aliquid intuebatur, & ab iis, ad quos verba faciebat, avertebat oculos. 3 Actor erat cauſarum. 4 Non toto corpore, ſed oculis. 5 In oratione pronuncianda. 6 Aſpiciens unam ſemper rem. Forte *contuens aliud*. Gruterus. 7 Faciei. 8 Non crebro variandus habitus, & ſtatus. 9 Vt oculorum motus cum oratione conveniat, & generi orationis reſpondeat. 10 Alii, *iubas. Leonum animi index cauda, ſicut & equorum aures*. Plinius Lib. VIII. cap. 16. 11 Poſt. 12 Vultus autem maxime oculis gubernatur. Hactenus de tribus partibus pronunciationis. Nunc univerſa actio laudatur.

Google

bernatur. Atque in iis omnibus, quae ſunt actionis, ineſt quaedam vis a natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, niſi eum, qui eiuſdem linguae 1 ſocietate coniunctus eſt; ſententiaeque ſaepe acutae, non acutorum hominum ſenſus 2 praetervolant: actio, quae prae ſe motum animi fert. omnes movet: iiſdem enim omnium animi motibus concitantur, 3 & eos iiſdem notis & in aliis agnoſcunt, & in ſe ipſi indicant. Ad actionis autem uſum, atque laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet, quae primum eſt 4 optanda nobis; deinde, quaecunque erit, ea tuenda: de quo 5 illud iam nihil ad hoc praecipiendi genus, quemadmodum voci ſerviatur; equidem magnopere cenſeo ſerviendum. Sed illud videtur ab huius noſtri ſermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime eſt utile, id neſcio quo pacto, etiam decet maxime. nam ad vocem 6 obtinendam nihil eſt utilius, quam crebra mutatio: nihil pernicioſius, quam effuſa 7 ſine intermiſſione contentio. Quid? ad aures noſtras, & actionis ſuavitatem, quid eſt viciſſitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem 8 Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licino, cliente tuo, literato homine, quem ſervum ſibi ille habuit 9 ad ma-

1 Qui novit eandem linguam. 2 Non intelliguntur. 3 Et eos motus iiſdem notis, & ſignis &c. 4 Vocem natura dat, quare bona nobis optanda, non facienda eſt. 5 Qua ratione vox conſervari poſſit, nihil ad hoc &c. 6 Alii, *in dicendo obtinendam*. Lambinus, *in dicendo tuendam*. 7 Sine intermiſſione, ut ſit idem ſemper tenor, & ſonus vocis. 8 C. Gracchus, de cuius actione paullo ante dictum eſt. 9 Servus ad manum, ſcriba, ſeu qui litteras, & epiſtolas domini ſcribit.

manum, cum 1 eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occulte 2 poſt ipſum, cum concionaretur, peritum hominem, qui 3 inflaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut 4 a contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & ſaepe ſum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam & ſcientiam. Ego vero, inquit Craſſus, ac doleo quidem, 5 illos viros in eam 6 fraudem in republica eſſe delapſos: quanquam ea 7 tela texitur, & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac poſteritati oſtenditur, ut eorum civium, quos noſtri patres non tulerunt, iam ſimiles habere cupiamus. Mitte, obſecro, inquit, Craſſe, Iulius, ſermonem iſtum, & te ad Gracchi fiſtulam refer: cuius ego nondum plane rationem intelligo. In omni voce, inquit Craſſus, eſt quiddam medium, ſed ſuum cuique voci. 8 hinc gradatim aſcendere vocem utile & ſuave eſt. nam a principio clamare, agreſte quiddam eſt, & illud idem ad firmandum eſt vocem 9 ſalutare, deinde eſt quiddam contentionis extremum, quod tamen 10 interius eſt, quam acutiſſimus clamor, 11 quo te fiſtula progredi

1 Ex ebore compoſita. 2 A tergo. 3 *M. Cicero fiſtulatorem iſtum utrique rei adhibitum eſſe a Graccho putat, ut ſonus tum placidis, tum citatis, aut demiſſam, iacentemque orationem eius erigeret, aut ferocientem, ſaevientemque cohiberet*. Gellius Lib. I. cap II. 4 Ab acri, & vehementi pronunciatione. 5 Tiberium, & Caium Gracchos. 6 In illud crimen ſeditionis. 7 Eae factiones parantur a Marianis, & Syllanis, ut nimium populares homines, quales noſtri patres non tulerunt, multi cupiant habere. 8 Hinc vocem per quoſdam veluti gradus aſcendere. 9 Valde utile. 10 Ita MSS. Longe melius aliae editiones, *inferius*.

11 Ad quem acutiſſimum clamorem.

Digitized by Google

di non ſinet, & tamen ab ipſa contentione revocabit. Eſt item contra quiddam in remiſſione graviſſimum, 1 quoque tanquam ſonorum gradibus deſcenditur. Haec varietas, & hic per omnes ſonos vocis curſus, & ſe tuebitur, & actioni afferet ſuavitatem. Sed fiſtulatorem domi relinquetis, 2 ſenſum huius conſuetudinis vobiſcum ad forum deferetis. 3 Edidi quae potui, non ut volui, ſed ut me temporis anguſtiae coegerunt. 4 Scitum eſt enim, 5 cauſam conferre in tempus, cum efferre plura, ſi cupias, non queas. Tu vero, inquit Catulus, collegiſti omnia, quantum ego poſſum iudicare, ita divinitus, ut non a Graecis didiciſſe, ſed eos ipſos haec docere poſſe videare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo: ac vellem, ut meus gener, ſodalis tuus, 6 Hortenſius affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Craſſus, Fore dicis? inquit: ego vero eſſe iam iudico, & tum iudicavi, cum, 7 me conſule, in ſenatu cauſam defendit Africae, nuperque etiam magis, cum pro Bithyniae 8 rege dixit. Quamobrem recte vides, Catule, nihil enim iſti 9 adoleſcenti neque a natu-

1 Et quo. Alii, *quo*. 2 Significationem moris illius Gracchi ad forum deferetis. Hoc eſt, curabitis ne nimis acuta vox, aut nimium remiſſa, aut a re, de qua agitur, aliena ſit. 3 Declaravi. 4 Elegans, facetum, atque lepidum eſt. 5 Culpam in anguſtias temporis reiicere. 6 Q. Hortenſius tanta eloquentia fuit, ut omnes aequales vinceret iuvenis, maiores natu exercitatiſſimos aequaret. De eo Cicero in Bruto. 7 *Hortenſius L. Craſſo, Q. Scaevola conſulibus primum in foro dixit, & apud hos quidem conſules: & cum eorum, qui affuerunt, tum ipſorum conſulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio diſceſſit probatus*. Cic. in Bruto. 8 Nicomede. 9 Vndeviginti annos erat natus, cum primum agere coepit.

ra, neque a doctrina deeſſe ſentio. Quo magis eſt tibi, Cotta, & tibi, Sulpici, vigilandum, ac laborandum. non enim ille mediocris orator veſtrae quaſi 1 ſuccreſcit aetati: 2 ſed & ingenio peracri, & ſtudio flagranti, & doctrina eximia, & memoria ſingulari. cui quanquam faveo, tamen illum 3 aetati ſuae praeſtare cupio: vobis vero illum tanto 4 minorem praecurrere vix honeſtum eſt. Sed iam ſurgamus, inquit, noſque 5 curemus, & aliquando ab hac 6 contentione diſputationis animos noſtros, 7 curamque laxemus.

IN-

1 *Inciderat*, inquit Cicero in Bruto, *in Cottae & Sulpicii aetatem, qui annis decem maiores erant*. *Succreſcit*, ſenſim creſcendo ſubſequitur. 2 Vide Ciceronem de Claris Oratoribus. 3 Aequalibus ſuis, & adoleſcentibus aetatis eiuſdem ſuperiorem eſſe duntaxat cupio. 4 Decem annis minorem. 5 Nos cibo, potuque reficiamus. 6 Labore. 7 Lambinus, *curaque*.

I N D E X

IN NOTAS, ET LIBROS

DE ORATORE.

A

ACademia Platonis, 22.
Academiae mos in diſputando, 37.
Actionis in dicendo praecepta, 394.
Actionum priſca quaedam genera, 82.
Adiunctio figura, 390.
In Adoleſcentibus orationis foecunditas deſideranda, 153.
S. Aelius ab Ennio laudatus, 84.
M. Aemilius Scaurus, 91.
Aeſchines Mitylenaeus philoſophus. 23.
Aeſchines orator a Demoſthene ſuperatus, 394.
Aeſopus hiſtrio, 115.
Affectus quando, & quomodo ſint movendi, 202.
Affectuum permotio a nonnullis ab oratione excluſa, 95.
Agnatio, 70.
Allegoria, 363.
Alluvium, 70.
Ambitionis occupationes, 1.
Ambulationes dictae etiam loca deambulationi deſtinata, 14.
Amplificationis praecepta, 334.
Annales maximi, 138.
Caelius Antipater Belli Punici ſcriptor, 139.
Antipater Sidonius verſus fundebat ex tempore, 382.
Antiſthenes, eiuſque ſecta, 312.
Antonius orator egregius, 8. quid in cauſa M. Aquilii perorandа praeſtiterit, 169. eius libellus de arte rhetorica, 41 eius dicendi forma, ſeu ſtilus, 298. triſtis mors, 287.
Applicationis ius, 73.
Apollonius Alabandenſis, 53.
Apollonius Molo rhetor Rhodius, 34.
Apollo Pythius, 85.
Aratus melior grammaticus, quam aſtrologus, 22.

Arceſilas Polemonis auditor, 316.
Ariſtippus, eiuſque ſecta, 312.
Ariſtoteles, eiuſque ſecta, 312.
Artis nomen quomodo accipiendum, 46.
Aſclepiades medicus, 30.
Athenae doctrinarum inventrices, 8.

B

Benevolentiam ſibi, & reo quomodo conciliet orator, 190.
De ſummo Bono diverſae philoſophorum ſententiae, 312.
Brevitas figura, 387.
M. Bucculeii error in iure, 74.

C

Caduceus, & Caduceator, 86.
C. Iulii Caeſaris mors, 288. eius ſtilus, 298.
Calliſthenis hiſtoriae ſcribendae tario, 141.
Capitis diminutio quid, & quotuplex ſit, 75.
C. Carbonis mors, 288.
Carneades Cyrenaeus Academiae novae princeps, 23. 316. eius opinio de arte dicendi, 10.
M. Cato iuriſperitiſſimus, 69.
Cato orator, imperator, ſenator optimus, 349.
Q. Catuli laus in dicendo, 121. eius dicendi forma, ſeu ſtilus, 297. eius mors, 287.
Cauſae centumvirales, 70.
Cavillatio quid ſit, 207.
Ciceronis conſulatus, 3. eius praeceptores, 119.
Circumluvium, 70.
Circumſcriptio figura, 392.
De Civitatis iure controverſia, 77.
Claudiorum familiae duae, earumque controverſia, 72.
C. Coelii in dicendo mediocritas, 49.
L. Coelius Antipater, 103.
Coemtionis verba, & ritus, 104.
Commendatio figura, 389.
Commentarium in quo differat ab expoſitione, 89.
Commoratio figura, 387.
Complexio figura, 390.
Communicatio figura, 388.
Conciliatio figura, 389.
Conradi commentariorum caſtigatio, 122.
Contentio figura, ibidem.
Continuatio figura, 391.
Contrarium figura, 390.
Converſio figura, ibidem.
Corax, & Tiſias rhetoricae ſcriptores antiquiſſimi, 40.
Correctio figura, 388.
M. Cornelius Cethegus primus Romae eloquens, 5.
C. Aurelius Cotta, 13. eius eloquentia, 15.
C. Cottae ex Vrbe eiectio, 289. eius dicendi forma, ſeu ſtilus, 298.
L. Craſ-

L. Craſſus orator ſummus, 8. Scaevolae gener, 17. eius ſcripta, 121. eius in Cn. Domitium oratio, 135. in Brutum facete dicta, 210. forma dicendi, ſeu ſtilus, 299. eius mors, 281.
P. Craſſus dives, 68. 93. eius mors, 288.
Cretio quid ſit, eiuſque formula, 44.
M. Curii cauſa, 74.

D

Decemviri, 28.
Declamatio quae ſit utilis, 60.
Declinatio brevis a propoſito figura, 389.
Declinatio altera figura, 390.
Demoſthenes, 28. Platonis auditor, 39. eius in dicendo naturae impedimenta, 116. eius de actione oratoria iudicium, 394. pro Cteſiphonte oratio, 395.
Deprecatio, & deſcriptio figurae, 389.
Dicacitas quid ſit, 207. alia ſcurrilis, alia liberalis, 219.
Digeſtio figura, 389.
Digreſſio figura, 387.
Digreſſionum uſus, & locus, 256.
Diſſimulatio figura, quae & Ironia, 388.
Diſiunctio figura, 392.
Diſſolutum figura, 390.
Diſputatio figura, 391.
Diſtinctio eiuſdem verbi crebrius poſiti figura, 390.
Diſtributio, figura 388.
Diviſores qui fuerint, 227.
M. Livius Druſus tribunus plebis, 12.
Dubitatio figura, 388.

E

Elegantia dicendi unde acquiratur, 301.
Elocutionis praecepta, *ibidem*.
Eloquentia utrum ingenio, & exercitatione, an artibus, & diſciplinis conſtet, 4. qua aetate Romae floruerit, 8. utrum plus utilitatis, quam detrimenti rebus publicis, & civitatibus attulerit, 18. quando, & quomodo a Philoſophia fuerit diſiuncta, 318.
Emblema vermiculatum, 369.
Empedocles, 93.
Emphaſis figura, 387.
Ennii verſus citati, 333.
Epicurei, 312.
Epulare ſacrificium, 319.
Epulones, *ibidem*.
Erectum ciere, 105.
Eretricorum ſecta, 312.
Euclides philoſophus, eiuſque ſecta, 313.
Exceptio quid ſit, 68.
Exclamatio figura, 390.
Exemplum figura, 389.
Exhedra unde dicta, 291.
Exordiorum praecepta, 257.

In Exordiis perturbari boni eſt oratoris, 51.
Exſecratio figura, 389.
Extenuatio figura, 387.

F

Q. Fabius Maximus, 19.
Facetiarum genera duo, 207. &, 217.
Cn. Flavius primus ius civile evulgavit, 79.
Figurae orationis ornamenta, 385. aliae verborum, aliae ſententiarum, 386. &, 389.
Fiſtulator a Graccho adhibitus, 401.
Formae dicendi diſſimiles, 296.
Formula exceptionis: *cuius pecuniae dies fuiſſet*, 68.

G

Ser. Galba, 98.
Geminatio verborum figura, 389.
Genera cauſarum tria, 57. &, 135.
Gens in quo differat a ſtirpe, 72.
Gentilis qui ſit, *ibidem*.
Gentilitas, 70.
Geſtus ſpecies duae, 399.
Geſtus oratorii praecepta, 399.
Gorgias Platonis dialogus, 24.
Gorgias primus, qui de omnibus rebus ſe dicturum profiteretur, 45. & 346.
Ti. Sempronius Gracchus abſque eloquentia ſaluti reip. fuit, 19. eius filii Tiberius & Caius cum eloquentia remp. diſſipaverunt, *ibidem*.
Gradatio figura, 390.
Graeci, qui de rhetorica ſcripſerunt, 11.
Graeci partitionem artium fecerunt, *ibidem*.
Grammatici qui ſint, 6.
Gymnaſium, 126.

H

Hannibalis de Phormione philoſopho iudicium, 142.
Herciſcunda familia, 105.
Herillus philoſophus, 313.
Hermodorus architectus, 30.
De Herodoto hiſtorico iudicium, 139.
Hippias Eleus gloriabatur nihil eſſe, quod ipſe neſciret, 344.
Hippocrates Cous medicus, 347.
Hiſtoriae laudes, 132. hiſtorias ſcribere magni eſt oratoris, 137. hiſtoriae ſcribendae leges, & praecepta, 142.
Hiſtorici veteres Graeci, & Latini, 138. hiſtorici Graeci in quo praeſtent Latinis, 139.
Hortenſius orator. 403.
Hyperides orator Demoſtheni proximus, 28.
Hypotypoſis figura, 387.

Hypſeus iuris ignarus, eiuſque in quadam tutelae cauſa ſtultitia, 66.

I

Illuſio figura, 387.
Imago figura, 392.
Imminutio verbi figura, 391.
Imitatio morum, quae & Ethopoeia figura, 388.
Imitationis leges, & praecepta, 154.
Immutatio figura, 392.
Imperatores Romanorum clariſſimi, 90.
Improviſum verbum figura, 392.
Impulſio ad hilaritatem figura, 389.
Inductio erroris figura, *ibidem*.
Ineptus qui ſit, 125.
Inhibere in re nautica quid ſignificet, 61.
Inſtrumentum unde dictum, 65.
Interdicto contendere quid ſignificet, 20.
Interpellatio figura, 389.
Interpretatio Graecarum orationum ad eloquentiam comparandam utilis, 62.
Interruptum figura, 392.
Iracundia figura, 389.
Iſocrates pater eloquentiae, 122. eius de Ephoro, ac Theopompo iudicium, 300.
Iteratio figura, 388.
Ithaca ab Vlyſſe immortalitati antepoſita, 83.
C. Iulius Caeſar Catuli patris frater, 123.
Iuriſconſulti Romanorum celebrati, 90.
Iuris ſcientia oratori neceſſaria, 69.

L

Laelius Scaevolae ſocer, 17.
Laeſio figura, 389.
Latinitas pura ſit, atque emendata, 301. unde acquiratur, 305.
Laudationum argumenta unde duci poſſint, 136. earum leges, & praecepta, 268.
Lectionis neceſſitas, 63.
Legati Athenienſium Romam miſſi, 181. de horum doctrina Antonii iudicium, 184.
Lex Annalis, 231.
Lex Apuleia, 163.
Lex Cincia, 247.
Lex de coercendis rhetoribus Latinis per Cn. Domitium Aenobarbum, & L. Licinium Craſſum cenſores lata, 228.
Lex Licinia, & Mucia, 228.
Lex Thoria, 245.
Libertini in urbanas tribus a Tiberio Graccho translati, 19.
Licentia figura, 389.
Loca Romae, in quibus orationes haberi ſolitae, 16.
Loci intrinſeci, & extrinſeci, 185.

Loci Topici, 166.
Lucilii verſus citati, 325. & 369. Lucilius cur Scaevolae, & Craſſo ſubiratus, 33. eius dictum, 128.
Ludi Romani, ſive Magni, 12.
Ludi Scenici, 281.
Lumina aedificiorum, de quibus quaeſtiones eſſe poſſunt, 70.
Lycurgus, 28.

M

Magonis libri de re ruſtica, 110.
C. Mancini cauſa, 76.
Mancipia, 70.
Manilianae leges, 109.
Manubiae quid diſtent a praeda, 287.
Marii, & Syllae temporibus reipublicae forma mutata, 2.
Marii fuga, 286.
Megaricorum ſecta, 313.
Menedemus, eiuſque ſecta, *ibidem*.
Memoria quomodo exercenda, 62. eius augendae ratio, & praecepta, 272.
Metaphorae uſus, 359. eius vitia, 362.
Metrodorus philoſophus, & pictor egregius, 23.
Mneſarchi de oratoribus iudicium, 36.
Muſica, 6.
Myſteria quae fuerint Athenienſium, & unde appellata, 320.

N

Narrationum praecepta, 261.
Naucrates Iſocratis diſcipulus, 370.
Nexus, 70.
Nicander rerum ruſticarum ſcriptor, 32.
Numa Pompilius, Pythagoreus, ſed falſo, a nonnullis factus, 181. in epulis ſolemnibus fides, tibias, verſuſque inſtituit, 383.
Numeri in ſoluta oratione ſervandi, 370.

O

Obiurgatio figura, 389.
Obſecratio figura, *ibidem*.
Cn. Octavii iuris inſcitia, 66.
Occupatio figura, 389.
Optatio figura, *ibidem*.
Orationis praeſtantia, 16.
Oratio quae ſit apta, 392. quibus rebus dilucida ſiat, 306. ornandae orationis praecepta, 329. qui ſit eius ornatus, 327. orationum ſuaſoriarum praecepta, 264.
Oratoris perfecti definitio, 30. eius facultas in quinque partes diſtributa, 58. eius officia, 9. oratorum praemia, 8. bonorum quare exiguus numerus, 9. oratores Graecorum celeberrimi, eorumque character, 155. oratores maximi multum inter ſe diffi-

Digitized by Google

diſſimiles, 297.
Ordo qui ſit in oratione ſervandus, 255.
Ordo figura, 392.

P

Pacta, & conventa in quo differant, 160.
Pacuvii verſus citati, 360.
Paean hymnus in laudem Apollinis, & pes metricus, 112.
Pamphilus rhetor, 323.
Panaetius philoſophus, 23.
Paranomaſia figura, 389.
Paraphraſis an ad acquirendam eloquentiam utilis, 61.
Paria paribus relata figura, 390.
Paterpatratus, 76
Pericles, 92. eius eloquentia, 350.
Peripatetici, 22.
Permiſſio figura, 391.
Phaedrus Platonis dialogus, 14.
Phidias nobilis ſtatuarius, 147.
L. Marcius Philippus conſul, 12. eius in ordinem ſenatorium audax libertas, 281.
Philiſtus Syracuſius hiſtoricus Thucydidis imitator, 140.
Philo architectus, 30.
Philonem Academiae principem audivit Cicero, 338.
Philoſophia in tres partes diſtributa, 32. quae philoſophia ſit oratori maxime coniuncta, 314.
Phoenix apud Homerum Achilli comes, & praeceptor datus, 310.
Piſiſtratus Athenienſis, 350.
Poenae aeſtimatio, 102.
Poeta oratori finitimus, 32. poetae Graeci in dicendi forma diſſimiles, 297. ſic & poetae Latini, 296.
Pompa funebris Romanorum, 211.
Popilia prima fuit, quae Romae oratione funebri laudaretur, 135.
Polycleti Hercules, 145.
S. Pompeii eruditio, 31.
Poſitum verbum in multis caſibus figura, 391.
Poſtliminium. 76.
Praecepta de permovendis affectibus, 190.
Praeciſio figura, 387.
Praemunitio figura, 388.
Praetoris urbani munera, 67.
Pragmatici, 84.
Procinctum teſtamentum, 99.
Prodicus Chius philoſophus 345.
Progreſſio figura, 390.
Promiſſio figura, 389.
Pronunciationis praecepta, 394.
Propoſitio figura, 387.
Proſopopoeia figura, 389.
Protagoras Abderita, 345.
Prytaneum, 102.
Purgatio figura, 389.
Pyrrhoneorum ſecta, 313.
Pythagoreorum doctrinis Italia quondam referta, 181.

Quae-

Q

Quaeſtionum genera duo, 57.

R

Rabula a quo ſit dictus, 86
Reditus ad propoſitum figura, 387.
Redditio cauſae figura, 391.
Reiectio a ſe figura, 388.
Reiectio in alium figura, *ibid.*
Relatio figura, 392.
Relatum verbum ad ſingula figura. 391.
Repetitio figura, *ibid.*
Reprehenſio verbi figura, 390
Repudii formulae, 78.
Reſponſio ad interrogata figura, 388
Reticentia figura, 389.
Revocatio verbi figura, 390.
Rhetoricae partes, 150.
Ridicula quatenus oratori tractanda ſint, 216.
Riſum aliquando movere oratoris eſt, *ibid.*
Rogatio, & percunctatio figurae, 388
Romuli conſilium, & ſapientia, 18.
Roſcii comoedi in arte hiſtrionica praeſtantia, 52. 53. 54. 55.
Ruta caeſa quid ſint, 212.
P. Rutilius Rufus, 98. 100.

S

Sacramento contendere, 21:
Sanniones unde dicti, 223.
Q. Scaevola, 13. eius mors, 288.
Scalmus quid ſit, 71.
Scopas, 273.
Scriptorum, ſive ſcruporum duodecim luſus, 93.
Sectae philoſophorum e Socrate, 312.
Seiunctio figura, 387.
Senatores Romanorum praeſtantiſſimi, 90.
C. Sergii Auratae controverſia, 73.
Servitus apud iuriſconſultos quid ſit, *ibid.*
Similitudo figura, 389.
Similiter cadens, & ſimiliter deſinens figurae 390.
Simonides Ceius primus artem memoriae protulit, 272.
Socrates nudis pedibus incedebat, 15. moralis philoſophiae parens, 22. eius dictum, 87. Lyſiae orationem ad ſui defenſionem uti noluit, 102. damnatus eſt, *ibid.*
Solium, ſella, in qua iuris conſulti ius reſpondent, 106.
Solon, 28.
Spondalia, an ita legendum in Cicerone, 195.
Staleas peripateticus, 45.
Stillicidium, 70.
Stilus optimus dicendi magiſter, 60.
Stoici Zenonis ſectatores, 22. eorum de ſapientis beatitudine argumentatio, 97. eorum philoſophia an oratori utilis, 314.
Subſicivum quid ſit, & quomodo

modo ſcribendum, 278.
P. Sulpicius Rufus, 13. eius eloquentia, 15 C. Norbani accuſator, 154. eius dicendi forma, ſeu ſtilus, 298 eius mors, 289.
Superlatio figura, quae & hyperbole, 388.

T

XII. Tabularum praeſtantia, 8..
Terentii verſus citati, 187. eius narratio commendata, 252.
Teſtamenta rupta, 70.
Teſtamentum per aes, & libram facere, 99.
Thales Mileſius, 350.
Themiſtoclis reſponſum de arte memoriae, 225.
Theopompi, & Ephori ſcripta, 140.
Thraſimacus Chalcedonius, 345.
De Thucydide iudicium, 139.
Timaeus hiſtoricus, eius ſcripta, atque eruditio, 141
Per Tranſennam adſpicere proverbium, 64.
Tranſgreſſio verborum figura, 390.
Trinummus Plauti citatus, 133.
Tropi, 357.
Tutela, 70.

V

C. Velleius Epicureus, 321.
Verborum collocatio, 368. inuſitatorum, & novatorum uſus, 358. ſimplicium genera tria, 357. eorum delectus, 302. verbis inuſitatis an oratori utendum, 301.
Virtutes quae magis, minuſve ſint ad laudationem aptae, 260.
Vituperationum praecepta, 271.
Vox ſequi debet orationis affectus, 397.
Vſucapio, 70.

X

Xenocrates Academiae praefuit, 312. eius auditores praecipui, 316. eius philoſophia non magnopere ab Ariſtotelea diſſentit, *ibid.*
Xenophon hiſtoricus, & philoſophus, eiuſque ſcripta, 140.
Xyſta quid ſint, 14.

Digitized by Google

005656137

Digitized by Google